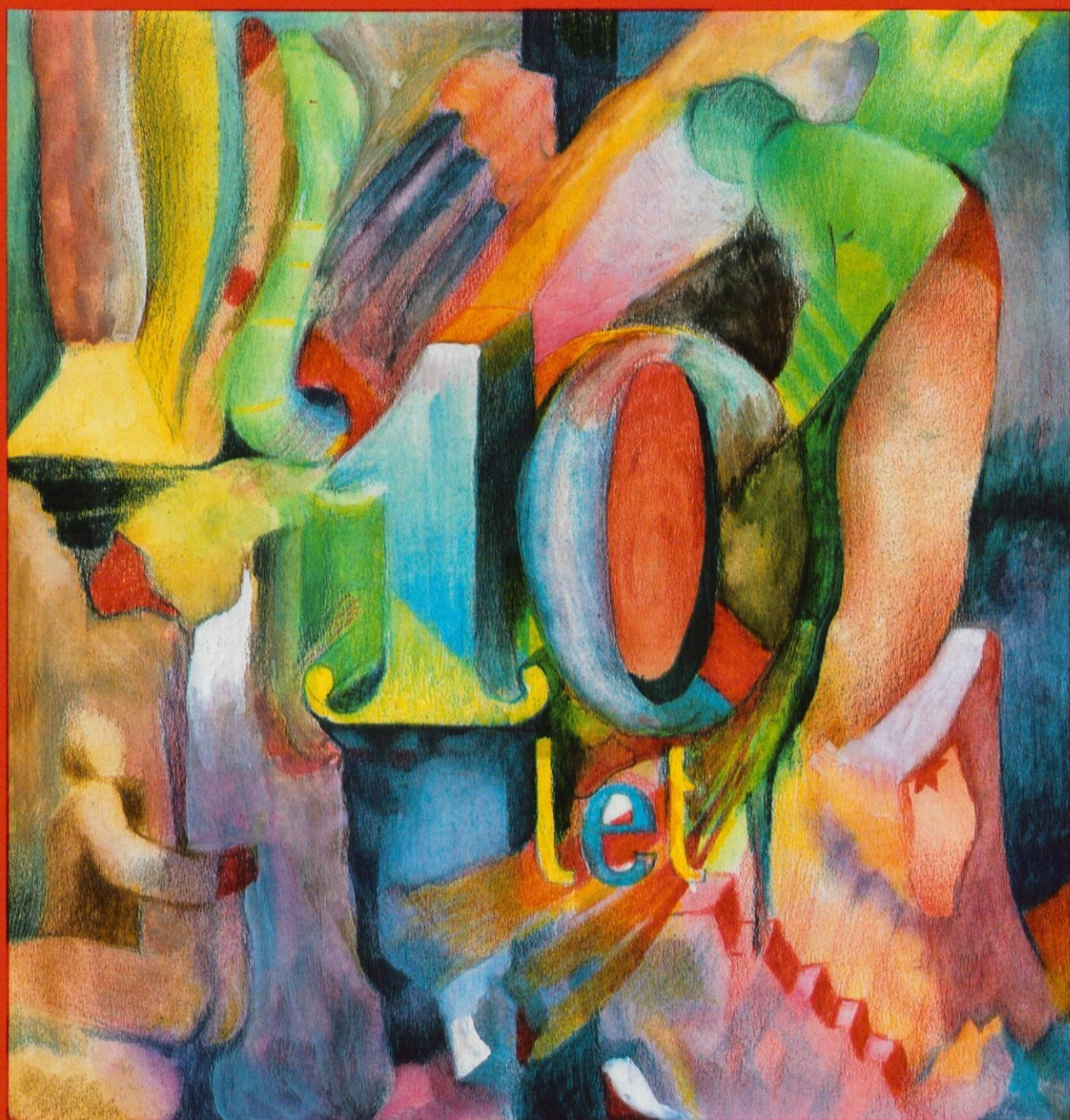

ŽIROVSKI OBČASNIK

REVIJA ZA VSA VPRAŠANJA NA ŽIROVSKEM, LETNIK XI

17

UVODNE BESEDE

DESET (OZIROMA PETINŠTIRIDESET) LET POZNEJE Miha Naglič

Oktober tega leta je minilo deset let, odkar je izšla prva številka naše revije. Vse, kar je v teh letih prinesla, je popisano v Bibliografskem kazalu Žirovskega občasnika, ki ga je sestavila naša sodelavka Tončka Stanonik in je objavljeno na koncu te številke. Zato ni treba, da bi v teh uvodnih besedah delali še poseben obračun in poročali o opravljenem delu. Vprašajmo se le, ali smo dosegli glavni zastavljeni cilj: **spodbuditi k pisanju čimveč posameznikov in tako hkrati dvigati splošno kulturo pismenosti**. Kar se posameznikov tiče, lahko rečemo, da tudi za ŽO pišemo predvsem tisti, ki so ali bi pisali tako in tako in med temi je še zmeraj več žirovskih rojakov in prijateljev Žirov kot Žirovcev samih. O dvigu splošne kulture pismenosti pa je deset let pozneje še prezgodaj govoriti; ker pa je boljše pozno kot nikoli, bomo delo nadaljevali.

Že na začetku smo želeli, da bi ŽO izšel vsaj dvakrat na leto: za Prešernov dan in ob žirovskem krajevnem prazniku, enkrat ob kulturni, drugič ob politični priložnosti. No, dejansko je izšel 1,7 – krat letno, bližje kulturi kot politiki. Kulturno delovanje je bilo v času, ko smo začeli, tisto, ki je odpiralo nove razsežnosti svobode v politično zaprtem prostoru. V zadnjih desetih letih se je ta tako razprl, demokratiziral in osvobodil, da se je kultura v njem kar nekako izgubila; sestopila je z nevarnih in posvečenih višav v civilno družbo, odprtemu in prevetrenemu prostoru politike pa očitno primanjkuje politične kulture. Tudi v tem oziru vidi ŽO svojo prihodnost: ob **kulturi pismenosti** lahko hkrati dviga **politično kulturo**.

Slednje na našem koncu nikoli ni bilo preveč. Spomnimo se samo številnih starih zapisov o nekdanjih strankarskih prepirih, ki smo jih ponatisnili v prejšnjih številkah. Za aktualno politično dogajanje pa je mogoče zapisati, da ni posebno razgibano. Dejavnost nekdanjih družbenopolitičnih organizacij je zamrla že pred letošnjimi volitvami, ob katerih se je politična scena nekoliko razgibala, potem pa je spet obmirovala. Žirovci pravijo, da imajo preveč drugega dela, da bi se ob njem ukvarjali še s politiko, da raje delajo kot politizirajo. To je po svoje res, vendar je res tudi, da se tistemu, ki se ne ukvarja s politiko, slejkoprej zgodi, da se začne politika ukvarjati z njim. Spomnimo se ob tem samo strašnih manipulacij okupatorja, kolaboracionistov in boljševikov z našimi ljudmi med zadnjo vojno, manipulacij, katerih žrtve razkriva ta številka.

ŽO je prvič izšel 23.10.1980, ob žirovskem krajevnem prazniku, v spomin na 23.10.1943, ko so se Nemci umaknili iz Žirov, Žirovci pa so ustanovili prvi narodnoosvobodilni odbor na Gorenjskem in tako v svojem kraju prevzeli oblast. Kasnejši ljudski odbori, žirovska občina in sedanja krajevna skupnost, ki utegne po sprejetju nove slovenske ustave spet postati samostojna krajevna občina, so legitimni nasledniki tistega prvega odbora, katerega ustanovitev je bila izraz politične dejavnosti Žirovcev in je imela sredi vojne vihre tudi svoj civilni pomen. Veliko smo pisali o zgodovini NOB na Žirovskem in ga včasih idealizirali. Nekateri so nam že tedaj prigovarjali, da ni bilo vse tako idealno, kot so nas učili v šoli; pa kaj, smo (na)učeno odvrčali, vojna pač ni čas za lekcije iz politične kulture. Pisu teh vrstic, ki je vedno cenil slovensko in žirovsko partizanstvo in ga, kolikor ni prežeto z boljševiskim sektaštvom in manipulacijo, ceni tudi zdaj, ko je nekako v nemilosti, so se prvi dvomi o smotnosti nekaterih "narodnoosvobodilnih" dejanj porodili prav ob žirovskem primeru. Gre za požig skoraj vseh pomembnejših javnih stavb v Žireh, ki so ga v noči s 5. na 6. februar 1944 izvedli partizani z utemeljitvijo, da se ne bi v njih nastanil in utrdil sovražnik (= domobranci). Ker pa je zgradb, ki bi jih lahko uporabili za tak namen, ostalo še nekaj, se človeku po natančnejšem premisleku posveti, da ni šlo le za preventivo, temveč za kurativo, za premišljeno odstranjevanje tistega, kar je zgradila prejšnja oblast. Boj, ki se je začel kot narodnoosvobodilni, je postajal boj za oblast. Ljudi, ki so šli v partizane, da bi se bojevali proti okupatorju in za pravičnejšo ureditev družbe po vojni, so izrabili za rušenje svoje lastne kulturne dediščine (to bi še šlo, poreče kdo, stare bajte so stare bajte in po vojni smo tako ali tako gradili vse na novo) in za pobijanje svojih rojakov. Tu pa se smisel vsega tega početja postavi na glavo in pod vprašaj. Padli prvoborci, po katerih se imenuje žirovska osnovna šola, so šli v partizane in Dražgoše, da bi se bojevali proti Nemcem in tudi že omenjeni 23. oktober 1943 je bil v znamenju spopada med nemštvom in slovenstvom. Proti koncu vojne pa je očitno tudi na Žirovskem prevladala državljanska vojna nad narodnoosvobodilnim bojem. Kako sicer razložiti neizpodbitno dejstvo, ki ga razkriva ta številka: da je bilo v drugi svetovni vojni vseh žrtev med Žirovci kar 312, in ne "le" 132, kolikor jih imenuje in priznava spomenik pred osnovno šolo! Fašizem in boljševizem, ti dve najhujši "naravni" katastrofi 20. stoletja (kakor bi rekel dr. Bogomir Kovač), potemtakem tudi Žirovcem nista prizanesla. Pobralla sta desetino prebivalstva predvojne žirovske občine! (Splošni pregled Dravske banovine iz leta 1939 jih navaja 3222.)

Tako avtor seznama žrtev Alfonz Zajec kot avtorica spremnega eseja Spomenka Hribar sta iz njega izluščila nekaj statistike. Zato sem začel prešteti še sam in prišel do teh števil po "kategorijah": največ, kar 95 Žirovcev, je bilo pobitih po končani vojni (!), 83 jih je padlo v partizanih, 33 jih je bilo likvidiranih od NOV, 27 civilistov so pokončale mine, topovske granate in letalske bombe, 25 jih je padlo ali umrlo v nemški vojski, 18 so jih postrelili kot talce ali kar tako, 16 jih je umrlo v taboriščih ali na prisilnem delu v tujini, 4 so likvidirali "četniki" in domobranci (enega), 2 sta padla kot jugoslovanska vojaka ob razsulu te bedne vojske, 2 sta bila ustreljena po nesreči, 2 sta umrla v še vedno nepojasnenih okoliščinah, 1 je bil kot "italijanski vojak poslan domov in od vojnih težav umrl doma" in 1 si je sredi vojnih grozot vzel življenje sam. Ta "statistika" seveda ne drži kot pribita. Seznam gotovo ni popoln in okoliščine smrti niso vedno do kraja pojasnjene. Sicer pa namen te objave ni obračunavanje in poračunavanje; gre predvsem za **objavo vseh imen**, tudi "nepravih" in zamolčanih!

Številke govorijo same po sebi: veliko je padlo partizanov (kar 83), domobranci pa le 3; "ta rdeči" so likvidirali kar 33 "ta belih", le-ti pa le 4 "ta rdeče". To priča o dvojem: o tem, kdo se je zares bojeval, in hkrati o tem, da je bil ta boj tudi državljanska vojna. Razlika je pač v tem, da so se eni bojevali proti okupatorju, kar naprej z glavo naprodaj, preganjani in lačni, drugi pa so "branili dom", kar je bilo pogosto videti tako, da so podnevi delali doma, ponoči pa so se umaknili v varno zavetje postojank, vse pod okupatorjevo zaščito. Z okupacijo sprijaznjeno domobranstvo se pač ne more primerjati s partizanstvom, odločenim za boj na vse ali nič; "manj strašna noč je v črne zemlje krili, kot so pod svetlim soncem sužni dnovi!" V Žireh živeči partizan pravi, da ni sprave s tistimi, s katerimi so se gledali prek "nišanov"; z njimi so opravili. Po svoje ima prav. Toda: eno je nepredvidljiva in težko obvladljiva vojna vihra, ko je v rokah orožje na eni in na drugi strani, drugo je čas po

kapitulaciji, ko so puške le še v rokah zmagovalcev, pred njimi pa goloroki, pretepeni in zvezani premaganci. Gorje premaganih priča o veličini zmagovalcev. In zastavlja se vprašanje, ali je bilo res treba po že končani vojni, po 9. maju 1945, v brezpravnih majskih in junijskih dneh pobiti še 95 ljudi – če ostanemo pri Žirovcih?! Med njimi so bili verjetno taki, ki so smrt zaslužili, krivda večine pa gotovo ni bila za smrt! O moralni "veličini" tistih, ki so jih ukazali pokončati, priča dejstvo, da so to dejanje, poverjeno posebnim enotam in službam, prikrivali celo pred sobojevniki. Slovenska javnost je za poboje zvedela šele iz znamenitega Kocbekovega pisma (1975), pred (za)vest te iste javnosti pa je vso zadevo sredi osemdesetih let spravila žirovska rojakinja Spomenka Hribar s svojo pobudo o narodni spravi oziroma z obrambo pred napadi, ki so se vsuli nanjo. Žirovska javnost bo za imena svojih "pogrešanih" izvedela šele s to objavo, 45 let po izvršenem dejstvu.

Žal nam je, da se tudi ŽO pridružuje temu bolealnemu brskanju po zgodovini smrti, vendar je enkrat to treba opraviti. Zato objavljamo seznam vseh žrtev druge svetovne vojne med Žirovci - **da bi vsaj med mrtvimi prenehali sektašiti in da bi bilo več razumevanja med živimi.**

Tudi med domobranci so bili ljudje. Njihova zmota, katero so navsezadnje (pre)drago plačali, je večja od krivde. Krivda pa je večja od zmote pri tistih, ki so jih poslali v bratomorno vojno, tako na eni kot na drugi strani, ene v prepričanju, da se bojujejo za osvoboditev naroda in domovine ter za pravičnejšo družbo, druge v veri, da branijo dom pred boljševizmom. Tudi sam sem prepričan, "da v celoti drži ugotovitev Veljka Rusa, ki pravi, da je takratna Cerkev preoblekla najrevnejše sloje v domobranske uniforme, jih porinila do roba, komunistična oblast pa čezenj. Naj dodam samo še to, da o krivdi teh ljudi sploh ni mogoče govoriti, niti o izdaji. O krivdi zanjo lahko govorimo samo v zvezi z ljudmi, ki so na primer leta 1941 ali 1942 nasproti organiziranim OF odborom, ki jih je po vsej Sloveniji od vasi do vasi organizirala Partija, organizirali prek župnišč domobranci in belo gardo. Če gre za krivdo, lahko govorimo samo o krivdi glavnih organizatorjev, tako tistih, ki so organizirali belo gardo, kot tistih, ki so organizirali in izvršili poboje po letu 1945, enako tistih, ki so po letu 1945 pristali na ukinitve slovenske avtonomije, ki si jo je slovensko ljudstvo s slovensko vojsko priborilo v partizanih." Tako je mnenje, ki ga je nedavno objavil prijatelj našega uredništva, pisatelj Peter Božič (Delo, 3. 11. 1990).

Seznam žrtev objavljamo torej iz pietete do mrtvih, in ne v spodbudo za nova obtoževanja in obračune. Naj bo razkrinkanje strankarskega sovraštva, zanetega pred vojno, razpihovanega in razplamtelega med njo in po njej, potem pa zasutega in pozabljenega, prispevek k spravi med ljudmi in pomiritvi strasti, ki očitno še tlijo, naj bo vse to opomin, kam lahko pripelje politika brez kulture. ŽO skuša torej po svoje prispevati k spravi, kakor jo pojmuje Spomenka Hribar, katere prizadeti esej o zgodovini in smrti objavljamo. "Za Spomenko Hribar je sprava moralna in legitimna podlaga osnove za pravno državo in civilno družbo, v kateri imajo vsi Slovenci enakopraven položaj, ne glede na to, na kateri strani so se znašli med drugo svetovno vojno. Osebnost sicer menim, da je "pomiritev" ustrežnejši temelj pravne države in civilne družbe." Tako že omenjeni Veljko Rus (Delo, 1.9.1990). - Če že ni mogoča sprava, potem naj bo vsaj pomiritev ter ozaveščanje in strpno priznavanje razlik.

Oglejmo si zdaj omenjena žirovska dejstva še v širšem zemljepisnem in zgodovinskem okviru. Nisem zgodovinar, a včasih se mi zdi, da se Praslovan, tisti, ki je živel "pod svobodnim soncem" in kolikor ga je še ostalo v nas, še vedno spopada z Nemcem (= tistim, ki ga nenehno ogroža in čigar govorice ne razume). Nemec in Italijan pa sta mu že od vsega začetka na poti v nove razsežnosti svobode, v Evropo, ki danes pomeni gospodarsko blaginjo, politično demokracijo in s krščanstvom prežeto, a pluralno kulturo. Zgodilo se je tako, da nas je Evropa na poti na Zahod, v svobodo, zaustavila in nas zadržala pred svojimi zidovi kot vazale, ki že stoletja pridno delajo in molijo. Za tako delo pa na tem svetu ni plačila in svobodnjaški duh, ki se je ohranjal skozi vse rodove slovenstva, se s tem dejstvom ni nikoli sprijaznil. Tako se znotraj slovenstva samega spopadata dve zgodovinski liniji: **Črtomirova**, v kateri stojijo Črtomir sam, pa protestanti in kmečki puntarji, tvorci jugoslovanske ideje in prevare, v kateri se je uresničila, borci za severno mejo, KPS in OF, v naših krajih pa se uveljavlja v poljanski vstaji in dražgoški bitki, v žirovskem oktobru in v graditvi ljudske oblasti... in **Valjhuova**, ki se začne s pokristjanjenjem (= evropeizacijo) in v katero sodi tudi loško gospostvo

freisinških škofov, protireformacija in navsezadnje tudi domobranstvo, ki je v svojem bistvu ohranjanje vazalnega odnosa do germanskih in romanskih sosedov in ki je prav v Škofji Loki doživelo eno zadnjih postaj svojega križevega pota... V posebno očitni obliki se je razhajanje obeh linij primerilo ob prelomu stoletja, v razkolu slovenske politike na liberalno in klerikalno, na svobodnjaško in domačijsko, na sokolsko in orlovsko – in v tem razhajanju imata svoje zgodovinske korenine in kadrovske zaledje tudi OF in slovensko domobranstvo. Boljševiškem projektu, ki je bil najprej slovanski in v svojem začetku tudi svobodnjaški, se je pridružila tudi OF in z njim zmagala; potem ko je ta po 45 letih vladavine v letu dni doživel svoj kontinentalni zlom od Triglava do Urala, pa smo spet le vazali v Evropi. Bojazni, da bi nas Nemci prišli okupirat, sicer ni, ker nas lahko preprosto in poceni kupijo. Prestavitev škofjeloškega občinskega praznika na dan 30. junija (973), ko smo "stopili" v Evropo (= ji bili podarjeni za lon), bi bila zato čisto dosledna in v duhu časa. Projekt, v uresničevanju katerega je bila dražgoška bitka eno najvidnejših dejanj, pač ni uspel. Kar pa še ne pomeni, da je onemogočena tudi stara težnja Slovencev k svobodi.

Osamosvojitev Slovenije je nujna, piše v drugem uvodniku Viktor Žakelj. Mar ne bi mogli prav zdaj, ko so v tej zahtevi enotne tako rekoč vse slovenske politične stranke, v obnovljeni demokraciji, ki bi morala poleg "ora et labora" priznavati tudi drugače misleče in delujoče (politični pluralizem, kot že rečeno, brez kulture ni veliko vreden), z boljšim delom ter z molitvijo ali brez nje prenoviti naše gospodarstvo in postati enakopravni stanovalci novega evropskega doma? Zdaj gre za to, da tisto, za kar so si nekoč prizadevali Primož Trubar in njegovi, kar je uspelo Prešernu in drugim posameznikom, kar se je nakazovalo v programu Zedinjene Slovenije in v temeljnih točkah OF in se začelo uresničevati v NOB, preden se je ta sprevrgel v boljševiški teror - se pravi biti na evropski ravni v svojem ustvarjalnem početju oziroma v odporu zoper onemogočanje le-tega (kar sta fašizem in boljševizem prav gotovo bila) - zdaj gre torej za to, da vse to dopolnimo in dosežemo kot nacija v osamosvojeni slovenski državi. Navsezadnje gre vseskozi za eno in isto: **biti v Evropi kot svobodnjak in ne kot vazal!** Naj tu končam samozvano sprehajanje po prostranstvih Evrope in zgodovine in se vračam k vsebini ŽO.

Ob seznamu žrtev in bibliografiji prinaša ta številka še zajeten izbor in razlago podatkov, ki jih je Marija Stanonik nabrala o nabiralništvu na Žirovskem - o tem, kaj vse lahko človek nabere v naravi, da mu ni treba v trgovino. V razmerah, kakršne nastopajo, ta objava ne bo le zbirka starožitnosti, za marsikoga bo prav aktualen napotek. Žirovski Amerikanec Anže piše o tem, kako sta se leta 1913 na Žirovskem vrhu v lovu na divjega petelina znašla skupaj avstrijski prestolonaslednik in naš nesojeni cesar, v Sarajevu pokončani nadvojvoda Franc Ferdinand in domiselni žirovski marginalec Tone Možina. Ob desetletnici ŽO se v njem s svojimi leposlovnimi prispevki predstavljajo tako rekoč vsi, ki ta čas na našem koncu še pišejo pesmi ali prozo.

Posebno pozornost namenjamo Poljanski dolini. Idile, kakršno opisuje dr. Ivan Tavčar, v njej resda ni več; preživela je vihro vojne in vstajo, o kateri govori Anton Petercel - Igor, in zdi se, da bo preživela tudi RUŽV. Dušica Jurman v Kamenu dobi atomskega časa analizira zgodovino odnosa škofjeloške občine do ustanavljanja rudnika urana na njenem ozemlju. Likovna priloga je posvečena akademskemu slikarju Ivetu Šubicu, likovnemu poetu naše doline, od katerega smo se poslovili na novega leta dan. Slikarjev opus potrjuje umetniški dar njegovega rodu in dopolnjuje njegov prispevek k slovenski likovni kulturi. Dr. Ivan Sedej ob tej priložnosti v posebni razpravi oriše problemski okvir njegovega zgodnjega dela.

V Odmevih se spominjamo nekaterih vidnejših kulturnih dogodkov in jubilejev, v rubriki Prejeli smo pa dajemo v presojo še eno pričevanje naše politične (ne)kulture: anonimno pismo Spomenki Hribar in njen odgovor nanj.

In ne nazadnje: zahvaljujemo se Etiketi in Alpini, ki sta v času usihanja vsakršnih dotacij in težavnemu gospodarskemu položaju navkljub denarno podprli in tako omogočili natis te jubilejne številke. - Na papir, ki po pregovoru prenese vse, se da natisniti marsikaj, in upamo, da naš izbor opravičuje vložena sredstva.

V Žireh, 11.11.1990

OSAMOSVOJITEV JE NUJNA

Viktor Žakelj

Pisati v sedanjem prekucniškem času o možnih razpletih jugoslovanske krize je hudo nehvaležno početje. Smer in dinamiko tega razpleta določajo na eni strani prav tako prekucniška dogajanja v Vzhodni Evropi, na drugi pa k statusu quo naravnani razviti svet. To sta silnici, na kateri nimamo nikakršnega vpliva, ve pa se, da smo od njiju v ekonomskem in politično-vojaškem smislu povsem odvisni. Že nekaj časa smo priča stihijnosti procesov v državi sami, torej tudi naše lastno početje določajo najrazličnejše emocije in iracionalnosti – jih torej ne obvladujemo. Tako se mi kaže ta čas Jugoslavija kot nemirna magnetnica v prostoru, v katerem jo prepletajo silnice teh treh magnetnih polj. V takih razmerah je iluzorno pričakovati, da se bo "magnetnica" kmalu umirila, še več, lahko se celo zgodi, da jo bodo te sile vrgle iz tečajev.

S to primero sem hotel le povedati, da krvav razplet jugokrize ni nemogoč, preveč je namreč nakopičenega sovraštva na tem obrobju Evrope in preštevilni so novokomponirani (ne)politiki, ki vztrajno podžigajo takšne strasti. To niti ni težko, kajti več kot očitno namreč je, da povojnim samozvanim socialističnim državam ni uspelo odpraviti ekonomske in duhovne zaostalosti, predvsem pa ne rešiti t.i. nacionalnega vprašanja v teh državah. Dokaz za to so ekonomske razmere in mednacionalni odnosi ne le v Jugoslaviji, ampak tudi na Češkem, Slovaškem in seveda v Sovjetski zvezi. Propadanje komunističnih režimov v Vzhodni Evropi nosi v sebi tudi vrsto nerešenih vprašanj, dilem in celo upravičenih strahov glede nadaljnjega razvoja ne le teh držav, ampak celotne Evrope in širše. Tako je npr. porušeno desetletja negovano vojaško ravnovesje, ki sta ga zagotavljala oba antagonistična vojaška bloka. Varnost, utemeljena na strahu pred atomskim spopadom, je vsaj za zdaj preteklost, težko pa je reči, če je doseženo "zaupanje med velikimi" že dovolj trdna in trajna podlaga nove evropske in svetovne varnosti. Na novo nastale politične, varnostne in predvsem ekonomske razmere pa terjajo zmanjševanje vojaških potencialov, in ne le žive sile, kot bi rekli vojaki, ampak predvsem proizvodnih kapacitet, ki ta čas predstavljajo pomemben strukturni delež slehernega nacionalnega gospodarstva. Konfuzne razmere v Vzhodni Evropi so prav tako domala porušile že utečeno blagovno in denarno menjavo, hkrati pa so okrepile migracijske tokove, kar vse postaja vedno večji problem razvitejšega dela Evrope. Če je v Vzhodni Evropi (spet) aktualno vprašanje nacionalnih držav, potem Zahodna Evropa trepeta od lastnega rastočega regionalizma – eno in drugo pa ogroža obstoječo politično geografijo, kar ni v interesu političnih elit tako na Zahodu kot Vzhodu. Če k temu dodamo še pogubne učinke rastočega neoliberalizma, ki ogroža doseženo socialno varnost ljudi, povečuje splošno agresivnost do narave in rastočo potrošnjo neobnovljivih naravnih virov itd., je strah ljudi in narodov glede prihodnosti upravičen. Kam vse to vodi, ne vem! Zato je obravnavati jugokrizo zunaj tega celotnega evropskega konteksta neprofesionalno, je dokaz nadaljnjega obstajanja naše narcisoidnosti, ki smo jo desetletja gojili. S tega vidika je mogoče že zdaj reči, da se bo naša kriza razpletla na način, ki ga prakticira Evropa (smo pač njen del). To ne pomeni, da "lastna" pot reševanja ni mogoča, je, a se bo vsaj na daljši rok kazala za anahronizem, kot vse, kar smo v imenu specifičnih razmer, intelektualnega ekshibicionizma ali misijonske samozaverovanosti vase počeli doslej.

Evropske države, na katere se pri preoblikovanju gospodarskega in političnega sistema tako radi sklicujemo ali vsaj hrepeneče zgledujemo, pa so nastale veliko prej kot naša. Zato je za Jugoslavijo usodno dejstvo, da so tako kralj Aleksander kot kasneje Tito in zdaj Marković, če poosebim dosedanje "jugodržavotvorne poskuse", mislili, da so centralizacija, unifikacija in hegemonstvo uporabni načini za ustvarjanje držav na ozemlju, kjer živijo že emancipirani narodi, torej nacije. Dodatna težava, še več – tragika na tem ozemlju živčih narodov je, da prek tega prostora tečejo v stoletjih izoblikovane evropske civilizacijske in kulturne ločnice, in vprašanje je, ali je sploh mogoče oblikovati razmeroma

stabilno državo mimo in prek teh ločnic. V prid temu pomisleku govorijo naša dosedanja mednarodna razhajanja, ki se vse bolj utemeljujejo v civilizacijskem in kulturnem dejstvu, tega pa niso mogla odpraviti vsa dosedanja zavestna in od države podprta stremljenja, ki so v imenu državnega in proletarskega interesa skušala premagati ta nasprotja. Jugoslavija je po svoji strukturi konfliktna tvorba in samo v izjemnih primerih ter le za kratko časovno obdobje je bilo mogoče v njej zagotavljati nacionalno in socialno ravnovesje. Od tod sintagma, da je Balkan (Jugoslavija pa je njegovo jedro) sod smodnika.

Slovenija pa je tujek tega in takega Balkana. Po svoji zgodovini, kulturni in civilizacijski, ki ji pripada, je del Srednje Evrope, torej del tampona, ki je stoletja ločeval Zahod od Vzhoda, je del tranzitnega ozemlja, ki si ga je začasno podrejela zdaj ena, zdaj druga stran, nikomur pa ga ni uspelo posvojiti. Zato se seveda ni čuditi, da si sedanja srbska oblast želi novo Jugoslavijo, brez Slovenije, v prepričanju seveda, da bo ta tretja Jugoslavija homogenejša, ker v njej ne bo "motečih" Slovencev, Hrvaška pa bi bila zaradi številne srbske manjšine lažje obvladljiva.

Tako smo prišli spet v položaj, ko šteje le surova moč, in znova se potrjuje dejstvo, da je t.i. jugoslovanski problem dejansko zgoščen v odnosu med Srbi in Hrvati, vse drugo je margina (obrobje), ki pritrjuje eni ali drugi strani. Srbski narod, kot pravi dr. Prunk, soočen z veliko krizo sedanjih mednarodnih odnosov na Kosovu, se je na zdajšnje poskuse redefiniranja Jugoslavije odzval nestrpno in z mešanico najbolj zaostalega konservatizma ter voluntarističnega boljševizma. Na drugi strani pa Hrvatje, združeni v HDZ, brezkompromisno uresničujejo svojo nacionalno državo z vsem, kar sodi zraven. Zastavlja se vprašanje: ali se nas to sploh tiče in če se, koliko?

Ne bom obnavljal znane zgodovine. Ve se namreč, da je bila v spletu vsakokratnih mednarodnih in domačih okoliščin za Slovence tako prva kot druga Jugoslavija nujnost. Alternativ tako rekoč ni bilo, želje in cilji pa so bili na začetku vedno precej večji kot kasnejši dosežki, temu primerna so bila tudi vsakokratna razočaranja – eno od teh doživljamo ta čas. Podobno velja tudi za druge narode: Jugoslavijo je namreč vsakdo doživljal po svoje, resnično skupnega je bilo bore malo, tako da zdaj ne le vojska, ampak tudi politiki govorijo, da je edina sila, ki drži državo skupaj, JLA. Cinizem? Ne, le dokaz brezperspektivnosti nečesa, v kar so sicer verovale generacije, kar je zahtevalo nešteto materialnih in celo človeških žrtev in – ojoj! – bi moglo biti celo v interesu na tem nemirnem prostoru živečih ljudi.

Ta čas je resnično zgodovinski. Ob popolnem polomu komunizma, ki je hotel biti bližnjica v materialno in duhovno bogatenje tako posameznikov kot narodov, in ob prebujajočem se regionalizmu v Zahodni Evropi, se ponuja tudi majhnim evropskim narodom (živečim in "pozabljenim") priložnost, da se konstituirajo kot državne skupnosti, da bi tako mogle svoje naravne in intelektualne danosti optimalno izkoristiti za svoj napredek. Zato je za mene moteče vrednotenje teh procesov v luči minulih vrednot. Če bi bil cilj zdajšnje pomladi narodov in regionalizma oblikovanje samozadostnih fevdov, potem bi bilo to zagotovo korak nazaj od tega, kar je pomenilo oblikovanje nadnacionalnih držav v zadnjih dvesto letih. Cilj teh zadnjih procesov je zato lahko le razbijanje rednih državnih struktur, ki onemogočajo "inovativno in podjetniško" obnašanje njenih delov, kar je imperativ sedanjega časa. Te države, v katerih zdaj vse spominjajo na socialistične poslovne gigante, ki se razkrajajo le zato, ker ne omogočajo tržnega prilagajanja oziroma notranje dinamike. Naj na primeru Slovenija – Jugoslavija razložim, na kaj konkretno mislim.

Kljub vsem težavam in zmotam tekoče in razvojne ekonomske politike Slovenija z 8 odstotki jugoslovanskega prebivalstva ustvarja ta čas ok. 20 odstotkov jugoslovanskega družbenega proizvoda, nad četrtino skupnega jugoslovanskega izvoza in okrog tretjino jugoslovanskega izvoza na razvita zahodna tržišča. Ocenjeni družbeni proizvod več kot za 100 odstotkov presega jugoslovanskega in znaša približno 6000 amer. dolarjev na prebivalca. Ti in drugi podatki kažejo, da je Slovenija gospodarsko precej bolj razvita od jugoslovanskega povprečja, zlasti pa prerašča nekatere republike in posebej Kosovo. Na drugi strani pa že nekaj let izrazito zaostaja v absolutni razvitosti, zlasti v tempu razvoja za sosednjimi regijami v Italiji in Avstriji. Zakaj?

Očitno je, da je krivda v neustreznem gospodarskem (in političnem) sistemu ter v tekoči in razvojni ekonomski politiki, ki je naravnana na interese, potrebe in možnosti gospodarsko manj razvitih okolij. Tem okoljem je zaradi dominacije v politiki uspelo ohraniti v državi netržni gospodarski sistem ter tekočo in razvojno politiko, ki je preferirala netržne kriterije. Naši republiki kot razmeroma najrazvitejši je tako stanje nekaj časa celo ustrezalo. Toda v trenutku, ko je izčrpala vse možnosti nadaljnega ekstenzivnega razvoja, se je začela stagnacija in zdaj že izrazito zaostajanje. Skoraj usodno pa je, da se naše gospodarstvo ni tekoče prilagajalo novim tehnološkim in tržnim razmeram v svetu. Tako imamo sedaj tržno strukturo, ki je nekompatibilna z našo konkurenco. Zdaj smo soočeni tudi že z bolečimi stečaji, rastočo brezposelnostjo, pomanjkanjem tržno zanimivih programov, v podjetjih nimamo inovativnih jeder, manjka nam podjetnikov itd., na drugi strani pa sta na nove razmere neprilagojeni (za povrh še dragi) državi, imamo preobsežno in neučinkovito infrastrukturo itd.

Samo po sebi se zastavlja vprašanje: ali so vsi ti in podobni problemi rešljivi znotraj sedanje okostenele države Jugoslavije, ki daje absolutno prednost celoti na račun njenih delov, ki ne le ekonomske, ampak tudi kulturne, civilizacijske in druge razlike skuša zreducirati na nikogaršnje povprečje. Seveda ne! Državo je zato treba preurediti, temeljni pogoj pa je osamosvojitev delov, ki jo sestavljajo. To pa ne more biti odločitev le strank, tudi ne samo parlamenta, ampak vseh državljanov, ki bodo tudi nosili vse posledice novega državljenja. Zato in samo zato o tem vprašanju socialisti ponujamo plebiscit.

Tako na novo vzpostavljene države in regije pa bi se nato svobodno povezovale v takšne ali drugačne skupnosti z edinim namenom nadaljnje krepitve blaginje svojih državljanov.

V eno od takih skupnosti se mora čimprej preoblikovati tudi zdajšnja Jugoslavija. To more biti le skupnost, v kateri se ne bo nihče počutil izkoriščenega, kjer bo sleherni narod sam skrbel za svoj gospodarski in družbeni razvoj in bodo svoboščine in pravice državljanov skrbno varovane. Zato je treba razumeti zahtevo po načrtovanem postopnem osamosvajanju republike tudi kot edino mogoč način za varovanje racionalnega jedra jugoslovanske ideje, katere bistvo je skupen trg, ki naj zagotavlja smotno izkoriščanje razpoložljivih materialnih in delovnih potencialov. Brez osamosvojitve bodo razmere v republikah in morebitni skupni državi še naprej ostale zamegljene in zato zlasti ekonomsko nepregledne, družba kot celota neučinkovita. Brez predhodne osamosvojitve ni mogoča konfederacija, osamosvojitev ni nujno secesija, lahko pa je. Osamosvojitev Slovenije je pogoj, da bi lahko postali enakopraven pogodbeni partner z drugimi jugoslovanskimi kot tudi s preostalimi evropskimi narodi pri graditvi novega evropskega doma; bila bi potrditev nacionalne zrelosti in dokončno slovo od znanega slovenskega hlapčevstva.

Torej osamosvojitev Slovenije je *conditio sine qua non* našega preživetja, osamosvojitev vseh jugoslovanskih republik pa prvi pogoj za sklenitev morebitnih novih medsebojnih ekonomskih, političnih in vseh drugih povezav.

Ljubljana, 5. 11. 1990

ŽRTVE VOJNE

VSE ŽRTVE DRUGE SVETOVNE VOJNE MED ŽIROVCI

Alfonz Zajec

Pred nami je spoštljiv, a hkrati grozljiv seznam vseh žrtev druge svetovne vojne v našem kraju. Velik je – veliko preveč ljudi se je znašlo na tem žalostnem seznamu. Na njem so vse žrtve, iz zmagovite in poražene strani. Vmes so še vsi tisti, ki so bili le sopotniki vojnih časov in tedanjih razmer, ki so se znašli v metežu, v vrtincu brezizhodnosti. Smrt ni kosila samo med vojaki, kakor nam priča spomenik iz prve svetovne vojne pri župnijski cerkvi; segla je tudi po dekletih in ženah in celo otrocih. Niso se igrali z doma narejenimi lesenimi puškami in sabljami, temveč so dobili – kar ni bilo težko – pravo orožje in ga imeli za igračo. Prav te nesreče otrok so se dogajale še dolgo po vojni. Tudi starost ni bila porok, da se kaj takega ne bi zgodilo. Devetnajst žrtev je bilo rojenih še v prejšnjem stoletju. Ti ljudje so prvo svetovno vojno preživljali v jarkih po soških frontah in drugod, niso pa se mogli izogniti “fronti”, ki je divjala po naši majhni domovini. Najstarejša žrtev je bila že v osemdesetem letu, najmlajša pa je komaj zakoračila v peto pomlad.

Presenetljiv je podatek, da sta za leto 1941 evidentirani le dve žrtvi in še ti sta bili ob razpadu Kraljevine Jugoslavije, ne pa – kot bi pričakovali – ob okupaciji Italijanov in kasneje Nemcev. To pričakovanje se je uresničilo z letom 1942 in se stopnjevalo z vsakim letom ter doseglo vzpon leta 1945. Primerjava med prvo in drugo svetovno vojno pokaže, da je bilo število vseh žrtev v drugi svetovni vojni več kot enkrat večje od števila žrtev v prvi svetovni vojni. V prvi jih je bilo 139, v drugi pa 312 ali še kakšna več.

Seznam je sestavljen tako, kot je sestavljen in vklesan v spomenik žrtvam prve svetovne vojne: po vaseh. Zraven priimka in imena ter hišnih števil, in sicer starih (ki so veljale pred vojno) in novih

(ki so bile uvedene kmalu po vojni), je dodano še domače ime. To pa ne predstavlja vselej domačih ljudi, temveč tudi tiste, ki so se tam iz kakršnih koli vzrokov znašli ali dobili zatočišče ali stanovali tam že pred vojno. Preveč časa je preteklo od takrat, zato ni bilo mogoče vselej natančno ugotoviti hišnih imen. Tudi podatki o rojstvu in smrti niso vselej zanesljivi – pač zato, ker so bili najdeni po uradnih in neuradnih virih.

Spisek se je začel sestavljati že pred četrto stoletje. Prvi, z roko napisan seznam je naredil že Jože Žakelj – Balčkov. Od takrat se je sproti dodajalo, dopolnjevalo, prečiščevalo do današnjih dni, ko lahko pride "na svetlo". Med tem časom se je marsikaj spremenilo, dognalo in ugotovilo. Isti vprašanci so po toliko letih drugače razlagali dogajanje ali podatke o smrti. Prizadeval sem si, da ne bi bilo nobenih napak, a se prikradejo nevede, zato prosim bralce (predvsem svoje), da vsako napako, ki jo najdejo v seznamu ali opombah sporočijo pisмено na uredništvo Žirovskega občasnika ali sestavljavcu tega žalostnega seznama bodisi osebno bodisi kako drugače. Prav tako prosim, da obvestite, če veste še za kakšno žrtev, ki je v seznamu ni. Prav bi bilo, da se spisek – prečiščen in natančen – prepusti znanstvenikom v nadaljnjo uporabo.

Vsaka žrtev v tem seznamu ima svojo zgodbo, vredno literarne obdelave, saj jim pritiče čast, ki jo je izrekel Gregorčič v pesmi Odlikovanje.

Vsem, ki so pripomogli v teh letih in posebno v zadnjem času priti do točnejših podatkov, se prav lepo zahvaljujem.

Na Dobračevi, 25. 8. 1990

ODLIKOVANJE

Simon Gregorčič

Vihar je bojni grozni vtihnil,
urá, dobljena zmaga je!
A mnog junak svoj duh izdihnil
pod máhljaji sovraga je.

Pač bil se hrabro vsak kot lev je,
kdor živ, kdor mrtev tu je zdaj;
otet, utrjen stol kraljév je,
otet je doma krasni raj.

In zbere vse na bojnem polji
borilce hrabre gospodar;
njim, ki junaki so najbolji,
svetinje zlate daje v dar!

Pripel že vrsti je vojakov
vladar poguma častni znak:
"Čemu pa znamenja junakov
ti braniš borcev se prvak?"

Nevreden nisem pač odlike,
a dosti vrednejših poznam;
to znamenje časti in dike
dovoli, kralj, da tistim dam."

Primigne kralj; junak pa stopi,
kjer mož pri možu v krvi spi –
najbližjemu v mrličev tropi
pripne na prsi znak časti.

*"Kar meč, kar strel jih je pomoril,
v tem enem sem odlikoval;
teh slednji manj kot jaz ni storil,
več kot mi vsi je žrtvoval."*

Spoštljivo kralj glavó odkrije,
ž njim vrste vse se odkrijó,
oko junakom solze lije,
po mrtvih bratih jim teko.

Zap. št.	Priimek in ime	Hišna št. nova stara	Hišno ime	Datum rojstva	Datum smrti
BREKOVICE					
1.	1)	Cigale Janez	7 1 Pri Krošelcu	26. 1. 1905	1945
2.	2)	Jereb Marjanca	5 7 Pri Lukatu	14. 8. 1922	13. 9. 1944
3.	3)	Jurca Franc	11 8 Pri Jureču	1. 10. 1921	21. 12. 1944
4.	4)	Jurca Pavel	11 8 Pri Jureču	4. 7. 1924	1945
5.	5)	Jurca Vinko	11 8 Pri Jureču	7. 7. 1925	1945
6.	6)	Pečelin Alojz	2 16 Gantarjev maln	24. 6. 1904	1945
7.	7)	Pečelin Pavel	1 3 Pri Gantarju	18. 1. 1916	1945
8.	8)	Pečelin Vinko	3 15 Gantarjev maln	8. 12. 1920	1943
9.	9)	Trček Ciril	6 6 Pri Škrbutu	8. 2. 1928	16. 4. 1945
10.	10)	Trček Ivan	6 6 Pri Škrbutu	15. 4. 1901	21. 11. 1943
11.	11)	Vehar Karel	10 10 Pri Plesku	29. 10. 1910	10. 11. 1943
12.	12)	Vončina Jakob	9 9 Pri Pesku	6. 7. 1903	1945
BREZNICA					
13.	1)	Strel Mirjan	5 1 Pri Štrelu	19. 3. 1939	18. 4. 1944
DOBRAČEVA					
14.	1)	Demšar Franc	112 76 Pri Henriku	3. 12. 1905	6. 5. 1945
15.	2)	Bogataj Franciška	6 53 Pri Zajcovi Mili	26. 9. 1896	3. 2. 1943
16.	3)	Erznožnik Anton	123 21 Pri Jeri	18. 1. 1914	1945
17.	4)	Eržen Franc	48 4 Pri Gantarju	30. 9. 1921	30. 5. 1943
18.	5)	Eržen Vinko	48 4 Pri Gantarju	29. 10. 1923	16. 6. 1944
19.	6)	Fortuna Alojz	104 94 Pri Fortunu	14. 5. 1924	
20.	7)	Fortuna Jakob	107 32 Pri Fortunu	21. 10. 1914	9. 1944
21.	8)	Govekar Vilče	64 64 Na Travnkah	4. 6. 1912	1945
22.	9)	Grošelj Franc	51 2 Pri Hribčerju	10. 9. 1913	9. 2. 1944
23.	10)	Grošelj Hieronim	51 2 Pri Hribčerju	12. 9. 1926	9. 2. 1944
24.	11)	Grošelj Janko	56 10 Pri Frencu	18. 12. 1913	1945
25.	12)	Grošelj Vencelj	56 10 Pri Frencu	17. 9. 1904	1945
26.	13)	Jesenko Pavel	58 36 Pri Arharju	6. 1910	6. 1945
27.	14)	Kavčič Maks	74 13 Pri Kolerju	9. 10. 1922	1943
28.	15)	Kokelj Stanko	85 28 Pri Burnku	11. 5. 1925	1944
29.	16)	Kopač Cveto	53 52 Pri Martin v Brd	30. 3. 1917	1945
30.	17)	Kopač Silvester	53 52 Pri Martin v Brd	31. 12. 1920	13. 4. 1944
31.	18)	Kopač Janez	130 70 Pri Balantaču	14. 2. 1924	13. 2. 1945

Zap. št.		Priimek in ime	Hišna št. nova stara	Hišno ime	Datum rojstva	Datum smrti
32.	19)	Kragelj Janez	120 87	Na Bedrih	18. 7. 1921	4. 1945
33.	20)	Kranjc Franc	54 58	Pri Šurku	15. 11. 1914	1945
34.	21)	Kristan Pavel	131 14	Šemanikov	25. 11. 1907	1945
35.	22)	Kržišnik Franc	120 87	Na Bedrih	5. 9. 1918	18. 3. 1943
36.	23)	Majnik Maks	132 72	Pri Majniku	12. 3. 1910	24. 3. 1945
37.	24)	Petrič Nace	34 78	Pri Tinčku	10. 7. 1911	12. 4. 1941
38.	25)	Poljanšek Jože	76 15	Pri Modrijanu	10. 3. 1920	27. 9. 1943
39.	26)	Poljanšek Ludvik	76 15	Pri Modrijanu	28. 4. 1914	1. 4. 1945
40.	27)	Poženel Janez			7. 1. 1922	1944
41.	28)	Primožič Alojz	23 50	Pri Šemonu	30. 5. 1908	1945
42.	29)	Stanonik Frančiška	61 38	Pri Kališarju	8. 1. 1909	18. 2. 1945
43.	30)	Strlič Ciril	47 7	Pri Zetovem Janezu	4. 7. 1925	9. 2. 1944
44.	31)	Strlič Janez	91 20	Pri Ganzu	10. 3. 1922	1943
45.	32)	Šorli Franc	62 101	Pri Žvrklinovi Julki	4. 2. 1917	20. 9. 1944
46.	33)	Šubic Janez	57 1	Pri Sedejevi Katri	20. 10. 1882	17. 10. 1943
47.	34)	Tavčar Rado	35 54	Pri Škandru	26. 2. 1925	28. 11. 1944
48.	35)	Trček Janez	82 88	Pri Kosmu	20. 4. 1923	
49.	36)	Zajc Mirko	93 43	Pri Matičku	28. 11. 1909	30. 5. 1945
50.	37)	Zajec Ivan	29 29	Pri Dekli	27. 2. 1898	30. 11. 1943
51.	38)	Zajec Viktor	29 29	Pri Dekli	12. 2. 1927	30. 5. 1945
52.	39)	Žakelj Drago	5 69	Pri Fricovem Anžetu	28. 9. 1928	29. 2. 1944
53.	40)	Žakelj Franc	113 85	Pri Urbanu	5. 9. 1925	1945
54.	41)	Žakelj Vinko	4 59	Pri Fricu	30. 1. 1912	7. 10. 1945
55.	42)	Žust Janez	86 75	Na žagi	11. 12. 1903	3. 1945
GOROPEKE						
56.	1)	Kokelj Franc	3 6	Pri Žaklju	6. 3. 1935	28. 1. 1944
57.	2)	Kranjc Martin	7 9	Pri Šurku	29. 10. 1931	28. 1. 1944
58.	3)	Lamovec Jože	6 8	Pri Zabrdarju	1. 2. 1909	1945
59.	4)	Mlakar Ana	4 7	Pri Sedeju	20. 7. 1913	1944
60.	5)	Mlakar Blaž	4 7	Pri Sedeju	1. 2. 1902	1944
61.	6)	Poljanšek Ciril	8 11	Pri Muhovcu	18. 11. 1922	1945
62.	7)	Žakelj Anton	1 3	Pri Balčku	8. 5. 1924	7. 2. 1943
IZGORJE						
63.	1)	Klemenčič Franc	7 1	Pri Preku	3. 3. 1905	1942

Zap. št.		Priimek in ime	Hišna št. nova stara	Hišno ime	Datum rojstva	Datum smrti
64.	2)	Klemenčič Ignacij	7 1	Pri Preku	29. 1. 1916	18. 11. 1943
65.	3)	Kogovšek Franc	6 4	Pri Bogateju	23. 10. 1904	1945
JARČJA DOLINA						
66.	1)	Eniko Pavel	15 8	Pri Eniku	28. 12. 1906	8. 4. 1945
67.	2)	Eniko Stanko	11 15	Na Kovku	31. 8. 1929	30. 1. 1944
68.	3)	Kristan Anton	18 11	Pri Lukačku	1. 1. 1921	20. 12. 1943
69.	4)	Novak Martin	7 4	Pri Kovaču	13. 11. 1910	9. 7. 1942
70.	5)	Novak Vinko	7 4	Pri Kovaču	14. 12. 1913	20. 12. 1944
71.	6)	Peternelj Franc	13 2	Pri Mavsarju	4. 12. 1924	5. 5. 1945
72.	7)	Tolar Janez	19 10	Pri Davčenu	16. 5. 1912	12. 2. 1942
73.	8)	Tolar Franc	19 10	Pri Davčenu	5. 6. 1908	1. 5. 1945
KOPRIVNIK						
74.	1)	Kavčič Franc	24 9	Pri Bartelu	6. 10. 1904	1945
75.	2)	Kržišnik Karel	24 9	Pri Bartelu	1918	8. 1943
76.	3)	Oblak Janez		Pri Grudnu	27. 8. 1925	21. 2. 1944
77.	4)	Prek Francelj	40 4	Pri Metežu	23. 10. 1928	20. 1. 1945
LEDINICA						
78.	1)	Bogataj Rudolf	6 1	Pri Šinkovcu	14. 4. 1907	15. 9. 1944
79.	2)	Demšar Alojz	10 5	Pri Ratačenu	3. 7. 1920	16. 5. 1945
80.	3)	Demšar Anton	10 5	Pri Ratačenu	13. 6. 1917	2. 11. 1943
81.	4)	Dolinar Ferdinand	5 2	Pri Krogarju	27. 5. 1924	25. 4. 1943
82.	5)	Filipič Viktor	16 13	Pri Filipiču	18. 10. 1924	
83.	6)	Kavčič Zdravko	15 9	Pri Tomažu	28. 1. 1930	30. 1. 1944
84.	7)	Kristan Hieronim	1 11	Pepelski	21. 9. 1913	25. 2. 1945
85.	8)	Oblak Albin	7 14	Pri Zidarčku	3. 2. 1923	11. 2. 1944
86.	9)	Poljanšek Karel	2 8	Pri Muhovcu	5. 11. 1913	1944
MRZLI VRH						
87.	1)	Trček Anton	2 4	Pri Žakeljcu	14. 2. 1928	5. 1945
NOVA VAS						
88.	1)	Cigale Ludvik			18. 8. 1922	9. 2. 1944
89.	2)	Jesenko Luka	20 46	Pri Jesenku	15. 10. 1874	8. 8. 1942
90.	3)	Kavčič Anton	2 23	Pri Kamšku	29. 1. 1926	9. 2. 1944
91.	4)	Kavčič Ivo	13 14	Pri Anžetu	10. 8. 1904	22. 11. 1943
92.	5)	Kavčič Rudi	15 51	Pri Lisički	19. 4. 1909	16. 9. 1943

Zap. št.		Priimek in ime	Hišna št. nova stara	Hišno ime	Datum rojstva	Datum smrti
93.	6)	Kopač Ivan	16 50	Pri Jekapicu	17. 11. 1939	4. 6. 1945
94.	7)	Kopač Matevž	36 27	Pri Matevžku	5. 8. 1923	31. 1. 1944
95.	8)	Kopač Pavel	36 27	Pri Matevžku	21. 1. 1921	21. 3. 1945
96.	9)	Kopač Vinko	30 6	Na Praproč	13. 7. 1909	1941
97.	10)	Kopač Zoran	60 12	Pri Jurncu	12. 1. 1918	16. 7. 1943
98.	11)	Mlinar Jože	41 4	Pri Krajerju	3. 3. 1911	18. 7. 1944
99.	12)	Mrlak Mirko	37 54	Pri Joklnu	7. 2. 1925	2. 11. 1943
100.	13)	Oblak Leopold	6 22	Pri Primcu	5. 2. 1924	3. 10. 1943
101.	14)	Oblak Vinko	6 22	Pri Primcu	4. 7. 1909	1. 8. 1942
102.	15)	Orehek Alojz	7 59	Pri Gantarjevem Jožetu	6. 6. 1917	21. 1. 1943
103.	16)	Pečelin Helena	69 43		25. 3. 1937	23. 10. 1943
104.	17)	Pečelin Janez	50 17	Pri Žegonu	15. 4. 1919	1945
105.	18)	Pečelin Maks	61 9	Pri Šurku	20. 2. 1911	1945
106.	19)	Poljanšek Jože	66 32	Pri Muhovcovem Nacetu	25. 3. 1924	6. 4. 1943
107.	20)	Poljanšek Jožefa	66 32	Pri Muhovcovem Nacetu	11. 3. 1903	27. 9. 1942
108.	21)	Primožič Francelj	45 29	Pri Breku	18. 4. 1900	18. 11. 1943
109.	22)	Rampre Anton	65 28		7. 1. 1902	24. 10. 1943
110.	23)	Šubic Mirko	9 21	Primcova bajta	1909	10. 1943
111.	24)	Trček Jakob	40 5	Krajerska bajta	12. 7. 1904	1945
112.	25)	Tušar Viktor	54 53	Pri Beštrovi Marijani	23. 3. 1902	1. 1. 1944
113.	26)	Žakelj Jože	30 6	Na Praproč	26. 3. 1912	2. 12. 1943
OPALE						
114.	1)	Kokelj Janez	3 2	Pri Kožuhu	10. 8. 1925	1945
115.	2)	Kokelj Jožef	3 2	Pri Kožuhu	26. 8. 1926	1945
116.	3)	Mlakar Franc	11 7	Pri Krogarju	20. 3. 1921	1945
117.	4)	Mlakar Janez	11 7	Pri Krogarju	2. 5. 1913	1945
118.	5)	Mlakar Jožef	11 7	Pri Krogarju	6. 2. 1914	1945
119.	6)	Osredkar Feliks	6 5	Pri Sedeju	20. 3. 1915	1945
120.	7)	Osredkar Jože	6 5	Pri Sedeju	12. 3. 1908	1945
121.	8)	Osredkar Viktor	6 5	Pri Sedeju	8. 3. 1912	1945
122.	9)	Trček Franc	5 6	Pri Bartelu	17. 2. 1923	1945
123.	10)	Treven Franc	9 10	Pri Kendu	17. 1. 1925	1945
OSOJNICA						
124.	1)	Boško (Bosco) Alojz	2 6	Pri Boškotu	23. 7. 1902	12. 1943

Zap. št.	Priimek in ime	Hišna št. nova stara	Hišno ime	Datum rojstva	Datum smrti
125. 2)	Mohorič Janez	7 1	Pri Bajtu	14. 10. 1921	21. 5. 1942
126. 3)	Tratnik Karel	3 5	Pri Brodniku	6. 11. 1904	9. 1. 1944
PODKLANEC					
127. 1)	Jereb Jakob	1 7	Pri Sopovškem Janezu	16. 4. 1919	1. 1944
128. 2)	Jereb Silva	1 7	Pri Sopovškem Janezu	2. 1. 1924	1945
129. 3)	Jereb Vinko	1 7	Pri Sopovškem Janezu	7. 6. 1926	1945
130. 4)	Lapajne Ferdinand	6 5	Pri Birtu	18. 1. 1922	1945
131. 5)	Mravlje Frančiška	2 1	Pri Mravljinu	7. 3. 1923	7. 5. 1942
132. 6)	Mravlje Jakob	2 1	Pri Mravljinu	10. 4. 1894	5. 1945
133. 7)	Puc Franc	4 4	Pucova bajta	7. 10. 1919	1945
RAČEVA					
134. 1)	Albreht Franc	29 26	Pri Šurku	18. 11. 1924	3. 11. 1943
135. 2)	Bogataj Kajetan	19 3	Pri Kajtanu	26. 11. 1907	6. 3. 1945
136. 3)	Bogataj Terezija	18 8	Pri Debencu	15. 10. 1893	15. 11. 1943
137. 4)	Bogataj Zdravko	22 4	Pri Anžonu	12. 2. 1925	25. 4. 1943
138. 5)	Jereb Jože	13 27	Pri Matajcu	27. 2. 1920	1945
139. 6)	Kavčič Frančiška	2 21	Pri Polonkarju	18. 2. 1897	19. 5. 1943
140. 7)	Kavčič Janez	2 21	Pri Polonkarju	25. 5. 1924	19. 5. 1943
141. 8)	Kavčič Marijana	2 21	Pri Polonkarju	9. 9. 1902	19. 5. 1943
142. 9)	Kavčič Pavel	2 21	Pri Polonkarju	1. 1. 1926	19. 5. 1943
143. 10)	Košir Franc	7 31	Pri Zofi	7. 3. 1938	27. 4. 1952
144. 11)	Mlinar Rajko	8 11	Pri Tonetu	25. 3. 1927	8. 2. 1945
145. 12)	Novak Alojz	6 12	Pri Jakobču	7. 1. 1924	1945
146. 13)	Novak Franc	6 12	Pri Jakobču	27. 1. 1927	1945
147. 14)	Razložnik Feliks	32 18	Pri Markantu	16. 5. 1911	5. 11. 1944
148. 15)	Razložnik Rudolf	32 18	Pri Markantu	3. 4. 1905	
RAVNE					
149. 1)	Kavčič Filip	5 5	Pri Jernaču	25. 5. 1921	1945
150. 2)	Kavčič Štefan	5 5	Pri Jernaču	24. 12. 1924	1945
151. 3)	Kavčič Vinko	5 5	Pri Jernaču	1922	1945
152. 4)	Mlinar Andrej	3 3	Pri Tomažu	30. 11. 1910	1945
153. 5)	Mlinar Ignacij	2 2	Pri Matečku	28. 7. 1905	9. 9. 1944
154. 6)	Pišler Dominik	4 4	Pri Buhču	31. 7. 1927	1945
155. 7)	Pišler Franc	4 4	Pri Buhču	27. 3. 1919	1945

Zap. št.	Priimek in ime	Hišna št.		Hišno ime	Datum rojstva	Datum smrti
		nova	stara			
156. 8)	Pišler Jožef	4	4	Pri Buhču	22. 2. 1924	1945
157. 9)	Pišler Vinko	4	4	Pri Buhču	2. 10. 1942	7. 11. 1951
158. 10)	Tratnik Lovro	5	5	Pri Jernaču	12. 8. 1914	1945
				SELO		
159. 1)	Bogataj Rado	22	29	Pri Aleksandru	6. 1. 1920	19. 7. 1944
160. 2)	Cankar Janez	11	22	Pri Cankarju	28. 3. 1915	1945
161. 3)	Cankar Karel	11	22	Pri Cankarju	16. 12. 1919	1945
162. 4)	Cankar Matija	11	22	Pri Cankarju	21. 2. 1886	1945
163. 5)	Cankar Mirko	11	22	Pri Cankarju	28. 12. 1928	1945
164. 6)	Cankar Pavel	11	22	Pri Cankarju	25. 3. 1917	1944
165. 7)	Cankar Vencelj	11	22	Pri Cankarju	21. 9. 1921	10. 1943
166. 8)	Gantar Franc	4	7	Pri Štefanu	2. 10. 1906	25. 3. 1945
167. 9)	Grošelj Ivan	34	13	Pri Kovaču	5. 12. 1908	19. 1. 1945
168. 10)	Miklavčič Lojze	14	31	Pri Štrajtu	12. 5. 1928	1945
169. 11)	Šorli Tomaž	24	14	Pri Žvrlinu	17. 12. 1900	1945
170. 12)	Ušeničnik Vinko	5	1	Pri Kendovcu	21. 1. 1921	4. 1. 1944
				SOVRA		
171. 1)	Seljak Franc	2	3	Pri Abrahtu	3. 12. 1925	1945
172. 2)	Trček Janez	4	6	Pri Prodovcu	2. 3. 1923	1945
173. 3)	Trček Vinko	4	6	Pri Prodovcu	17. 12. 1924	1945
				STARA VAS		
174. 1)	Cepin Janko	21	76	Pri Cepinu	8. 2. 1912	2. 2. 1944
175. 2)	Čadež Albin	82	73	Pri Vilki	17. 12. 1912	17. 11. 1943
176. 3)	Demšar Ciril	32	27	Pri Poštarju	3. 1. 1926	26. 8. 1944
177. 4)	Demšar Janez	32	27	Pri Poštarju	12. 6. 1922	17. 5. 1945
178. 5)	Demšar Janez	81	72	Pri Franci Jernačevi	22. 1. 1902	1945
179. 6)	Demšar Rado	13	21	Pri Česnu	11. 12. 1921	1. 5. 1945
180. 7)	Demšar Slavko	13	21	Pri Česnu	21. 4. 1907	3. 9. 1942
181. 8)	Gladek Vinko	3	42	Pri Babčniku	12. 7. 1904	9. 1944
182. 9)	Govekar Janez	41	47	V Čikagi	28. 3. 1924	22. 3. 1943
183. 10)	Jan Dušan	69	62	Pri Janu	19. 7. 1918	1. 12. 1943
184. 11)	Jesenko Franc	93	37	Pri Kovačevem Francu	10. 4. 1906	1945
185. 12)	Jesenko Ludvik	46	38	Pri Jagru	3. 8. 1912	1945
186. 13)	Kavčič Leopold	52	20	Pri Mrovcu	14. 10. 1924	8. 4. 1945

Zap. št.	Priimek in ime	Hišna št. nova stara	Hišno ime	Datum rojstva	Datum smrti
187. 14)	Kržišnik Jože	5 28	Pri Kržišniku	16. 3. 1925	8. 1943
188. 15)	Kunstelj Franc	7 58	Pri Kunsteljnu	2. 5. 1904	1945
189. 16)	Mlinar Anton	53 22	Pri Lomarju	7. 6. 1924	1945
190. 17)	Mlinar Janez	53 22	Pri Lomarju	1. 9. 1920	29. 8. 1943
191. 18)	Mlinar Jože	53 22	Pri Lomarju	12. 9. 1921	27. 2. 1944
192. 19)	Novak Dimitrij	38 13	Pri Ančniku	22. 12. 1929	1. 4. 1945
193. 20)	Novak Niko	10 19	Pri Petriču	27. 2. 1923	10. 4. 1945
194. 21)	Oblak Leopold	54 68	Pri Žunarjevem Poldetu	9. 11. 1906	23. 1. 1945
195. 22)	Primožič Janez	92 6	Pri Lenarčevi	3. 5. 1915	1945
196. 23)	Rihtaršič Jože	123 3	Pri Glažarju	13. 3. 1913	24. 2. 1944
197. 24)	Seljak Francelj	45 10	Pri Homcu	26. 8. 1928	1945
198. 25)	Seljak Janez	45 10	Pri Homcu	28. 6. 1893	1945
199. 26)	Seljak Janez	45 10	Pri Homcu	13. 9. 1921	30. 5. 1945
200. 27)	Seljak Marijan	45 10	Pri Homcu	20. 2. 1922	1945
201. 28)	Starman Milan	6 35	Pri Kovaču	21. 5. 1908	20. 6. 1944
202. 29)	Šinkovec Karel	2 26	Na Kevdru	5. 11. 1903	9. 2. 1944
203. 30)	Šinkovec Lovro	2 26	Na Kevdru	10. 8. 1878	4. 4. 1945
204. 31)	Šparovec Viktor		Pri Brivcu	10. 1914	1944
205. 32)	Šubic Janez	126 9	Pri Šubcovem Tinetu	30. 1. 1927	5. 1945
206. 33)	Vrabec Cveto	17	Pri Vrabcu	4. 5. 1924	10. 4. 1945
207. 34)	Zajc Štefan	36 51	Pri Zajcovem Pavletu	2. 11. 1927	16. 12. 1943
208. 35)	Žakelj Franc	105 30	Pri Blažontarju	30. 8. 1920	11. 1943
209. 36)	Žakelj Janez	105 30	Pri Blažontarju	10. 12. 1912	1943
210. 37)	Žakelj Janez	107 23	Pri Barteljčku	8. 5. 1920	4. 8. 1942
211. 38)	Žakelj Pavel	107 23	Pri Barteljčku	27. 1. 1916	16. 8. 1942
212. 39)	Žakelj Vinko	107 23	Pri Barteljčku	4. 12. 1913	11. 1. 1942
213. 40)	Žakelj Anton	1 32	Pri Jurčniku	4. 1. 1924	16. 3. 1945
214. 41)	Žakomeli Anton	17	Pri Vrabcu	26. 12. 1912	29. 12. 1944
ZABREŽNIK					
215. 1)	Frelih Franc	2 5	Pri Zakroženu	16. 11. 1933	28. 1. 1943
ŽIRI					
216. 1)	Beovič Anton	2 12	Pri Dalmatincu	6. 10. 1907	10. 3. 1944
217. 2)	Bizjak Marijan		Pri Bizjaku	30. 6. 1921	29. 8. 1943
218. 3)	Bogataj Ivan – Žan			29. 8. 1906	21. 11. 1943

Zap. št.	Priimek in ime	Hišna št. nova stara	Hišno ime	Datum rojstva	Datum smrti
219. 4)	Burnik Ivan	37 56	Pri Kovaču	15. 8. 1900	19. 4. 1942
220. 5)	Cepin Franc	32 58	Pri Cepinu	13. 9. 1913	15. 4. 1945
221. 6)	Demšar dr. Ernest	93 102	Pri Zdravniku	21. 12. 1902	13. 9. 1944
222. 7)	Dolenc Franc	79 71	Pri Kolarju	17. 2. 1922	18. 2. 1945
223. 8)	Dolenc Jožefa	79 71	Pri Kolarju	18. 3. 1895	18. 2. 1945
224. 9)	Dolenc Janko	62 5	Pri Šemončku	17. 12. 1922	31. 8. 1943
225. 10)	Erznožnik Bogdan	101 93	Pri Tajniku	25. 2. 1928	5. 3. 1945
226. 11)	Erznožnik Janez	101 93	Pri Tajniku	22. 3. 1924	1945
227. 12)	Erznožnik Vlado	101 93	Pri Tajniku	17. 12. 1925	1945
228. 13)	Grošelj Adolf	100 57	Pri Lustiku	2. 2. 1913	14. 6. 1944
229. 14)	Gruden Franc	55 18	Pri Blažičku	12. 9. 1920	17. 11. 1943
230. 15)	Ivanov Matevž	34 24	Stara šola	9. 7. 1929	9. 5. 1945
231. 16)	Ivanov Vital	34 24	Stara šola	28. 4. 1927	27. 3. 1944
232. 17)	Kavčič Alojz	48 32	Pri Toncu	25. 5. 1922	1945
233. 18)	Kavčič Anton	48 32	Pri Toncu	12. 1. 1915	18. 3. 1945
234. 19)	Kavčič Janez	48 32	Pri Toncu	16. 5. 1912	14. 7. 1944
235. 20)	Kavčič Vinko	48 32	Pri Toncu	21. 1. 1919	1945
236. 21)	Kenda Albin			24. 2. 1924	15. 11. 1944
237. 22)	Kocelj Franc	40 35	Pri Vrsničanu	10. 10. 1897	1944
238. 23)	Kogovšek Franc	28 61	Pri Frjulcu	30. 1. 1915	1945
239. 24)	Kogovšek Hieronim	28 61	Pri Frjulcu	6. 9. 1920	12. 1942
240. 25)	Kolenc Ferdinand	67 2	Pri Mesarju	10. 1. 1920	18. 2. 1945
241. 26)	Kolenc Vinko	54 75	Pri Zaklerjevem Vinku	23. 2. 1923	13. 10. 1943
242. 27)	Kopač Vilijem	41 34	Pri Maharju	23. 6. 1912	1945
243. 28)	Kržišnik Vojmil		Kržišnikov	6. 2. 1911	18. 11. 1944
244. 29)	Kržišnik Zorko		Kržišnikov	1. 12. 1909	31. 10. 1943
245. 30)	Lupsky Anton			15. 11. 1926	29. 6. 1942
246. 31)	Mahovne Vinko	35 46	Pri Štalarju	16. 7. 1907	1944
247. 32)	Majnik Anton		Klobočkov	12. 1. 1866	1945
248. 33)	Mlinar Leander	83 82	Pri Leandru	28. 4. 1925	2. 2. 1944
249. 34)	Mravlje Janez	31 30	Pri Boštarju	7. 1. 1912	1945
250. 35)	Mravlje Pavel	72 62	Pri Petelinu	28. 9. 1930	9. 5. 1945
251. 36)	Naglič Franc	51 22	Pri Nagliču	30. 5. 1914	5. 10. 1943
252. 37)	Naglič Marija	18 68	Pri Makselnu	23. 8. 1924	1. 4. 1945

Zap. št.	Priimek in ime	Hišna št. nova stara	Hišno ime	Datum rojstva	Datum smrti
253. 38)	Peternelj Franc	126 25	Kovač na Studencu	5. 3. 1892	1945
254. 39)	Pleteršek Miloš	96 44	Pri Katrniku	19. 8. 1903	19. 3. 1944
255. 40)	Podobnik Anton			6. 6. 1906	27. 5. 1944
256. 41)	Poljanšek Cveto	13 73	Pri Šemončkovi Johani	2. 5. 1920	10. 2. 1945
257. 42)	Potočnik Filip	90 77	Pri Lipetu	26. 4. 1907	12. 6. 1944
258. 43)	Reven Adolf			7. 2. 1920	28. 11. 1944
259. 44)	Stanovnik Andrej	14 59	Pri Stanovniku	24. 11. 1924	28. 4. 1945
260. 45)	Strel Albina	5 16	Maln na Rovtu	13. 12. 1898	1944
261. 46)	Strlič Ivan	22 11	Pri Strličevem Jakobu	6. 6. 1924	2. 5. 1943
262. 47)	Strlič Milan	22 11	Pri Strličevem Jakobu	4. 9. 1922	13. 5. 1943
263. 48)	Strlič Mirko	22 11	Pri Strličevem Jakobu	16. 7. 1926	10. 2. 1945
264. 49)	Strlič Jakob	17 74	Pri Strliču	25. 7. 1865	12. 10. 1944
265. 50)	Strlič Maks	17 74	Pri Strliču	14. 2. 1917	1945
266. 51)	Tušar Ciril	76 45	Pri Nacetu Šemončku	5. 7. 1909	6. 11. 1943
267. 52)	Vončina Valentin	39 37	Pri Jernaju	14. 2. 1899	1945
268. 53)	Žakelj Andrej	42 38	Pri Balantu	11. 11. 1934	5. 3. 1945
269. 54)	Žakelj Franc	42 38	Pri Balantu	23. 3. 1925	21. 4. 1943
ŽIROVSKI VRH					
270. 1)	Arhar Boris	5 75	Pri Štravsovem Matevžu		11. 11. 1942
271. 2)	Bekš Bogomir	36 25	Pri Čufarju	3. 12. 1909	1945
272. 3)	Benedik Jakob	65 44	Pri Špehu	13. 7. 1920	1945
273. 4)	Benedik Janez	65 44	Pri Špehu	13. 7. 1925	1. 1. 1945
274. 5)	Demšar Franc	51 31	Pri Lipniku	9. 10. 1901	1945
275. 6)	Demšar Franc	51 31	Pri Lipniku	25. 7. 1927	1945
276. 7)	Erznožnik Anton	45 55	Pri Kočarju	9. 5. 1923	15. 4. 1945
277. 8)	Erznožnik Kristina	45 55	Pri Kočarju	24. 11. 1921	1943
278. 9)	Erznožnik Janez	52 34	Pri Baševcu	25. 12. 1912	24. 4. 1945
279. 10)	Frlic Vinko	56 38	Pri Boštjancu	14. 7. 1924	1945
280. 11)	Jereb Janez	26 8	Pri Loščarju	16. 1. 1906	1945
281. 12)	Jesenko Janez	19 18	Pri Stržinarju	1. 3. 1906	1945
282. 13)	Justin Vincenc	66 45	Pri Mrlaku	20. 1. 1911	9. 2. 1944
283. 14)	Kavčič Ciril	54 35	Pri Trahu	22. 7. 1925	1945
284. 15)	Kavčič Franc	58 39	Pri Kosmu	28. 1. 1914	1945
285. 16)	Kavčič Rafael	72 7	Pri Kremžarju	20. 11. 1909	1945

Zap. št.	Priimek in ime	Hišna št. nova stara	Hišno ime	Datum rojstva	Datum smrti
286. 17)	Kopač Feliks	64	Pri Leksetu	19. 5. 1907	17. 8. 1943
287. 18)	Kopač Terezija	64	Pri Leksetu	7. 10. 1907	13. 9. 1944
288. 19)	Košir Franc	50 30	Pri Lomičarju	30. 2. 1925	1944
289. 20)	Košir Jože	50 30	Pri Lomičarju	4. 3. 1923	1945
290. 21)	Košir Franc	1 1	Pri Škrbinetu	31. 12. 1923	1945
291. 22)	Košir Johan	1 1	Pri Škrbinetu	21. 6. 1928	11. 11. 1942
292. 23)	Leskovec Johan	6 69	Pri Gričarju	21. 8. 1914	1945
293. 24)	Leskovec Metod	6 69	Pri Gričarju	3. 7. 1922	
294. 25)	Mlinar Pavel	25 81	Pri Grogcu	23. 1. 1919	6. 7. 1943
295. 26)	Mravlje Franc	68 48	Pri Petelinu	14. 1. 1923	11. 1. 1943
296. 27)	Nagode Filip	2 72	Pri Jernem Tonetu	9. 5. 1923	15. 4. 1945
297. 28)	Oblak Matevž	37 26	Pri Mojškrču	20. 9. 1925	1945
298. 29)	Oblak Vinko	37 26	Pri Mojškrču	13. 1. 1924	1945
299. 30)	Pivk Alojz	38 27	Pri Golcu	1. 6. 1925	1945
300. 31)	Pivk Janez	38 27	Pri Golcu	7. 5. 1922	1. 4. 1945
301. 32)	Pivk Pavel	38 27	Pri Golcu	5. 2. 1921	1945
302. 33)	Potočnik Franc	47 32	Pri Melcu	21. 3. 1906	22. 11. 1944
303. 34)	Potočnik Janez	47 32	Pri Melcu	31. 1. 1913	30. 7. 1942
304. 35)	Prosen Izidor	7 74	Pri Čerteževcu	15. 5. 1919	1945
305. 36)	Prosen Julij	7 74	Pri Čerteževcu	19. 1. 1926	1945
306. 37)	Prosen Slavko	7 74	Pri Čerteževcu	11. 9. 1927	1945
307. 38)	Prosen Viktor	7 74	Pri Čerteževcu	11. 4. 1923	20. 6. 1943
308. 39)	Prosen Vinko	7 74	Pri Čerteževcu	13. 9. 1920	1945
309. 40)	Rus Marija	29 15	Pri Pojevcu	28. 12. 1903	12. 1944
310. 41)	Šubic Franciška			16. 6. 1895	19. 2. 1945
311. 42)	Šubic Janez	67 46	Pri Žvižgu	14. 1. 1899	8. 8. 1943
312. 43)	Vehar Andrej	28 51	Karanta	29. 11. 1901	1. 1944

OPOMBE

Uvodna opomba: Zaporedna številka opombe se ujema z zaporedno številko v seznamu.

1. Mož Frančiške Cigale, roj. Bogataj. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
1. Hči Luke in Ane Jereb. Ustreljena od četnikov nad Žirmi skupaj z dr. Demšarjem.
3. Sin Matije in Marije Jurca. Padel kot domobranec od Nemcev pod Colom (Bedanje).
4. Sin Matije in Marije Jurca. Pogrešan od junija 1945 v Celju.
5. Sin Matije in Marije Jurca. Pogrešan od junija 1945 v Celju.
6. Mož Ivane Pečelin, roj. Možina. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
7. Mož Terezije Pečelin. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
8. Sin Katarine Pečelin. Likvidiran od NOV konec 1943.
9. Sin Ane Trček, roj. Starman. Padel kot domobranec pri Vipavi.
10. Mož Ane Trček, roj. Starman. Samomor kot partizan na Vojskem.
11. Mož Alojzije Vehar. Umrli, ko je na meji stopil na mino.
12. Mož Marijane Vončina, roj. Mlinar. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
13. Sin Ludvika in Roze Strel. Ubila ga je mina, s katero se je igral v sobi.
14. Sin Henrika in Reze Demšar. Ubit od črnogorskih partizanov v vasi Bukovlje, občina Duga Resa.
15. Žena Anžona Bogataja. Ustreljena doma od NOV.
16. Sin Antona in Jere Erznožnik. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
17. Sin Franca in Marijane Eržen. Ustreljen na Selu od NOV.
18. Sin Franca in Marijane Eržen. Padel kot partizan na Jelovici.
19. Sin Jakoba in Ane Fortuna. Umrli v Nemčiji (Wolberg).
20. Sin Jakoba in Ane Fortuna. Padel kot partizan pri Cerknem.
21. Mož Marije Govekar, roj. Seljak. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
22. Sin Pavla in Antonije Grošelj. Ustreljen kot talec v Škofji Loki.
23. Sin Pavla in Antonije Grošelj, roj. Seljak. Ustreljen kot talec v Škofji Loki.
24. Sin Franca in Marije Grošelj, roj. Gantar. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
25. Sin Franca in Marije Grošelj, roj. Gantar. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
26. Sin Pavleta in Terezije Jesenko, roj. Semič. Domobranec, pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
27. Sin Jurija in Ivane Kavčič, roj. Kavčič. Odpeljan od doma in neznano kje likvidiran od NOV.
28. Sin Jakoba in Frančiške Kokelj, roj. Kopač. Kot Nemški vojak umrl v taborišču v Sovjetski zvezi.
29. Sin Martina in Ane Kopač, roj. Gantar. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
30. Sin Martina in Ane Kopač, roj. Gantar. Padel na ruski fronti.
31. Sin Janeza in Marije Kopač. Padel kot partizan pri Mostarju.
32. Sin Janeza in Marije Kragelj, roj. Oblak. Padel kot partizan v Baški grapi.

33. Sin Lovra in Marije Kranjc, roj. Justin. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
34. Sin Matevža in Katerine Kristan. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
35. Mož Tončke Kržišnik, Kovšakov. Padel kot partizan na Katarini pri Ljubljani.
36. Mož Frani Majnik, roj. Demšar. Ustreljen pri Rovtah (Logatec) od domobrancev.
37. Mož Angele Petrič, roj. Mrak. Kot jugoslovanski vojak ubit ob razpadu Jugoslavije.
38. Sin Tineta Poljanška. Padel kot partizan v Žabji vasi.
39. Sin Tineta Poljanška. Padel kot partizan na Orehku.
40. Sin Janeza in Ivane Poženel. Pogrešan v nemški vojski.
41. Sin Jakoba in Neže Primožič, roj. Frlan. Pogrešan v Splitu od 1945.
42. Prva žena Franca Stanonika. Šla s kolesom domov in na cesti zapeljala na mino.
43. Brat Julija Strliča. Ustreljen kot talec v Škofji loki.
44. Sin Janeza in Lee Strlič. Umrl kot nemški vojak v bolnišnici v Krakovu na Poljskem.
45. Sin Julke Šorli. Padel kot partizan v Trnovskem gozdu.
46. Mož Rozalije Šubic, roj. Fakin, po domače Vic. Ustreljen doma od NOV.
47. Sin Jakoba in Marije Tavčar. Padel na Hotavljah kot partizan.
48. Sin Janeza in Ivane Trček. Padel kot nemški vojak v Rusiji.
49. Sin Matije in Katarine Zajec, roj. Bogataj. Ustreljen v Škofji Loki kot vrnjen domobranec.
50. Mož Marije Zajec, roj. Oblak. Ustreljen doma od NOV.
51. Sin Janeza in Marije Zajec, roj. Oblak. Ustreljen v Škofji Loki kot vrnjen domobranec.
52. Sin Rafaela in Terezije Žakelj, roj. Primožič. Padel kot partizan na Čeplesu pri Cerknem.
53. Sin Urbana in Frančiške Žakelj, roj. Baznik. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
54. Sin Ceneta in Marijane Žakelj. Padel kot partizan v Bosni na planini Majevisa.
55. Mož Marije Žust, roj. Poljanšek. Padel kot partizan v okolici Cerkna.
56. Sin Ceneta in Ane Kokelj. Ubila ga je mina.
57. Sin Maksa in Cecilije Kranjc. Ubila ga je mina.
58. Mož Marije Lamovec, roj. Mlakar. Izpuščen junija 1945 v Škofji Loki. Prišel do Gorenje vasi, nato ni več sledu za njim.
59. Žena Blaža Mlakarja. Ubila od NOV pred božičem 1944, ne ve se, kje.
60. Mož Ane Mlakar. Ubit od NOV pred božičem 1944, ne ve se, kje.
61. Sin Franceta in Marijane Poljanšek. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
62. Lipnikov brat. Ob pobiranju min na meji se je ponesrečil kot partizan.
63. Sin Janeza in Frančiške Klemenčič. Ustreljen od Italijanov 1942.
64. Sin Janeza in Frančiške Klemenčič. Padel kot partizan v Stari Oselici.
65. Mož Marije Kogovšek, roj. Kalan. Pogrešan od junija 1945.
66. Mož Cecilije Eniko. Ustreljen v Škofji Loki kot partizan.
67. Sin Cirila in Matilde Eniko. Ponesrečil se je z mino v Mrzlem vrhu.
68. Sin Janeza in Ivane Kristan. Padel na ruski fronti pri Žitomiru(Ukrajina).

69. Sin Janeza in Frančiške Novak. Umrl v Dachauu.
70. Sin Janeza in Frančiške Novak. Padel kot partizan v Sopotnici – Sv. Florijan nad Zmincem.
71. Sin Rudolfa in Ane Peternelj. Nemški vojak. Umrl v bolnišnici v Gradcu.
72. Ustreljen v Begunjah kot talec.
73. Padel pri Trstu (Opčine) kot partizan.
74. Mož Ivane Kavčič. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
75. Bratranec Ivane Kavčič. Ustreljen od Nemcev pri Javorniku v Žirovskem vrhu.
76. Sin Antona in Marije Oblak. Kot nemški vojak padel pri Minsku(Belorusija).
77. Sin Urbana in Ivane Prek. Umrl v partizanski bolnišnici Pavla.
78. Pri Pretovčanu so Nemci zažgali hišo in kozolec. V njem je zgorel kot partizan.
79. Sin Antona in Frančiške Demšar. Ustreljen na Koroškem.
80. Sin Antona in Frančiške Demšar. Umrl na Blegošu.
81. Padel v Koprivniku kot partizan.
82. Sin Matevža in Frančiške Filipič. Pogrešan kot nemški vojak na ruski fronti.
83. Sin Tomaža Kavčiča. Poneserečil se je z mino v Mrzlem vrhu in umrl v bolnišnici na Golniku.
84. Sin Marije Kristan. Umrl v koncentracijskem taborišču Buchenwald kot partizan.
85. Sin Antona in Marije Oblak. Padel na ruski fronti.
86. Padel na Dolenjskem kot partizan.
87. Sin Franceta in Jožefe Trček. Padel kot partizan na Sinjem vrhu.
88. Sin Polde Cigale. Ustreljen kot talec v Škofji Loki.
89. Oče Jesenkovega Johana. Padel v Delnicah (na Hrvaškem).
90. Sin Franca in Alojzije Kavčič. Ustreljen kot talec v Škofji Loki.
91. Mož Marije Kavčič, roj. Pečelin. Padel v Selški dolini kot partizan.
92. Sin Janeza in Marije Kavčič. Ustreljen od NOV v Žireh.
93. Sin Pavleta in Darine Kopač. Ponesrečil se je z mino.
94. Sin Matevža in Frančiške Kopač. Padel na ruski fronti pri Lvovu (Poljska).
95. Sin Matevža in Frančiške Kopač. Padel kot nemški vojak v Slavoniji.
96. Sin Katarine Kopač. Ustreljen kot jugoslovanski vojak ob razpadu Jugoslavije.
97. Brat Leopolda Kopača. Padel v Martinj vrhu kot partizan.
98. Mož Cecilije Mlinar, roj. Kokelj. Padel kot domobranec na Hotavljah.
99. Sin Jakoba in Marije Mrlak. Ustreljen od NOV v Cerknem.
100. Sin Maksa in Frančiške Oblak, roj. Žakelj. Padel kot Partizan v Škriljah pri Igu.
101. Brat pok. gospodarja Maksa Oblaka. Padel kot partizan v Kopačnici.
102. Mož Tonice Orehek. Padel kot partizan pri Gorici (Podgozd).
103. Hči Ivane Pečelin. Ubila jo je granata.
104. Sin Tomaža in Marije Pečelin. Pogrešana od junija 1945 v Škofji Loki.

105. Mož Ivane Pečelin, roj. Pišler. Po amnestiji se je šel javit v Žiri. Za njim ni sledu.
106. Sin Naceta in Jožefe Poljanšek, roj. Fortuna. Padel pri Vinharjih kot partizan.
107. Žena Naceta Poljanska, roj. Fortuna. Ustreljena doma od NOV.
108. Mož Ivane Primožič, roj. Blažič. Padel kot partizan v Robidnici.
109. Mož Stazi Rampe. Padel kot partizan na Hotavljah.
110. Sin Katarine Šubic, roj. Kavčič. Umrl v internaciji v Livornu (Italija).
111. Mož Frančiške Trček. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
112. Mož Frančiške Tušar. Umrl v Nemčiji.
113. Mož Milke Žakelj, roj. Seljak. Ustreljen od NOV pri Javorjah.
114. Sin Juriša in Ivane Kokelj. Pogrešan od maja 1945 v Celju.
115. Sin Juriša in Ivane Kokelj. Pogrešan od maja 1945 v Celju.
116. Sin Janeza in Frančiške Mlakar. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
117. Sin Janeza in Frančiške Mlakar. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
118. Sin Janeza in Frančiške Mlakar. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
119. Sin Matevža in Terezije Osredkar. Pogrešan od junija v Škofji Loki.
120. Sin Matevža in Terezije Osredkar. Pogrešan od junija v Škofji Loki.
121. Sin Matevža in Terezije Osredkar. Pogrešan od junija 1945 v Logatcu.
122. Sin Jakoba in Marije Trček. Pogrešan od julija v Šentvidu.
123. Sin Franca in Katarine Treven. Pogrešan kot nemški vojak.
124. Mož Julijane Boško, roj. Mlakar. Simpatizer fašistov, zato likvidiran od NOV.
125. Kot italijanski vojak poslan domov in od vojnih težav umrl doma.
126. Drugi mož Ivanke Brodnik. Likvidiran od NOV.
127. Sin Janeza in Frančiške Jereb. Padel kot partizan.
128. Hči Janeza in Frančiške Jereb. Na Ledinici likvidiran od NOV.
129. Sin Janeza in Frančiške Jereb. Pogrešan od junija 1945 v Celju kot domobranec.
130. Sin Antona in Marije Lapajne. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki, ko se je šel prijaviti.
131. Hči Jakoba in Marije Mravlje. Ubita od OF kot izdajalka naroda.
132. Mož Marije Mravlje, roj. Filipič. Umrl v Dachauu, bil je najstarejši komunist (od 1920).
133. Sin Janeza in Marije Puc. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
134. Sin Jožeta in Marije Albreht, roj. Oblak. Padel kot partizan v Bukovcu pri Ribnici.
135. Mož Katarine Bogataj, roj. Mur. Od partizanov po nesreči ustreljen v Goropekah.
136. Hči Matevža in Marijane Bogataj, roj. Primožič. Ob nameravani rekviziciji pregnali partizane.
Ob pregonu po nesreči ubita.
137. Sin Jakoba in Frančiške Bogataj, roj. Podobnik. Ob prehodu meje ga je ubila mina.
138. Sin Lovra in Marijane Jereb, roj. Guzelj. Pogrešan v nemški vojski.
139. Hči Luke in Marijane Kavčič. Likvidiran od NOV.
140. Sin Marijane Kavčič. Likvidiran od NOV.

141. Hči Luke in Marijane Kavčič. Likvidirana od NOV.
142. Sin Frančiške Kavčič. Likvidiran od NOV.
143. Sin Franca in Zofije Košir. Na Vrsniku našel protitankovsko mino in se z njo ponesrečil.
144. Sin Marije Mlinar. Padel v Trnovskem gozdu kot partizan.
145. Sin Janeza in Frančiške Novak. Pogrešan od junija 1945 v škofji Loki.
146. Sin Janeza in Frančiške Novak. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
147. Sin Janeza in Neže Raznožnik, roj. Mlinar. Padel kot partizan v Dragi pri Begunjah.
148. Sin Janeza in Neže Raznožnik, roj. Mlinar. Delal na Ljubelju. Ob vrnitvi z dopusta likvidiran.
149. Sin Matije in Marjete Kavčič. Pogrešan od junija 1945 v Celju.
150. Sin Matije in Marjete Kavčič. Pogrešan od junija 1945 v Celju.
151. Sin Matije in Marjete Kavčič. Pogrešan od junija 1945 v Celju.
152. Sin Andreja in Frančiške Mlinar, roj. Kavčič. Pogrešan od junija 1945 v Celju.
153. Sin Andreja in Frančiške Mlinar, roj. Lazar. Ubit od NOV v Jeličnem vrhu.
154. Sin Alojza in Frančiške Pišler. Pogrešan od junija 1945 v Ljubljani. Kot domobranec ranjen, zdravil se je v bolnišnici.
155. Sin Alojza in Frančiške Pišler. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
156. Sin Alojza in Frančiške Pišler. Pogrešan od junija 1945 v Celju.
157. Sin Alojza in Frančiške Pišler. Ob igranju z mino se je ponesrečil.
158. Sin Franca in Marjete Tratnik. Pogrešan od junija 1945 v Šentvidu.
159. Sin Aleksandra in Ane Bogataj, roj. Oblak. Padel na ruski fronti.
160. Sin Matije in Amalije Cankar, roj. Erznožnik. Pogrešan od maja v Škofji Loki.
161. Sin Matije in Amalije Cankar, roj. Erznožnik. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
162. Mož Amalije Cankar, roj. Erznožnik. Pogrešan od junija 1945 v Šentvidu.
163. Sin Matije in Amalije Cankar, roj. Erznožnik. Pogrešan od junija 1945 v Šentvidu.
164. Sin Matije in Amalije Cankar, roj. Erznožnik. Pogrešan kot nemški vojak na Poljskem.
165. Sin Matije in Amalije Cankar, roj. Erznožnik. Pogrešan kot nemški vojak ob Dnjepru.
166. Brat Ane Gantar. Padel kot partizan v Jesenici pod Poreznom.
167. Padel kot partizan v Trnovskem gozdu (Trnovo pri Novi Gorici).
168. Sin Franca in Albine Miklavčič, roj. Kopač. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
169. Mož Marije Šorli, roj. Filipič. Po amnestiji se je prijavil v Gorenji vasi, za njim ni sledu.
170. Sin Katarine Ušeničnik-Bogataj. Padel kot partizan v Žireh.
171. Sin Maksa in Ivane Seljak. Pogrešan od junija 1945 v Celju.
172. Sin Franca in Leopold Trček. Pogrešan od junija 1945. Javit se je šel v Logatec.
173. Sin Franca in Leopold Trček. Pogrešan od junija 1945. Javit se je šel v Logatec.
174. Oče Vaneka Cepina. Kot partizan padel v Novi Oselici.
175. Mož Viljemine Čadež, roj. Govekar. Padel kot partizan v Kopačnici.
176. Sin Alojza in Frančiške Demšar. Žrtev bombardiranja v Borovnici.

177. Sin Alojza in Frančiške Demšar. Kot partizan umrl v bolnišnici v Gorici.
178. Mož Frančiške Demšar, roj. Tratnik. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
179. Sin Jake Demšarja. Padel kot partizan v bližini Ribnice na Dolenjskem.
180. Brat Jake Demšarja. Padel kot talec v Ljubljani.
181. Mož Ane Gladek. Ubit ob bombardiranju v Westfaliji.
182. Sin Matevža in Ane Govekar. Ustreljen v Moravčah kot talec.
183. Sin Janeza in Ane Jan, roj. Erznožnik. Padel kot nemški vojak.
184. Mož Amalije Jesenko. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
185. Mož Marije Jesenko, roj. Seljak. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
186. Sin Franca in Frančiške Kavčič, roj. Kavčič. Ubit v Žireh od domobrancev.
187. Sin Antona in Marije Kržišnik, roj. Kopač. Kot partizan padel v Mirni Peči na Dolenjskem.
188. Mož Frančiške Kunstelj, roj. Kavčič. Pogrešan v nemški vojski.
189. Sin Jakoba in Marije Mlinar. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
190. Sin Jakoba in Marije Mlinar. Padel kot partizan pri Gabrovki nad Litijo.
191. Sin Jakoba in Marije Mlinar. Padel pri Trstu.
192. Sin Blaža in Antonije Novak. Padel kot partizan na Vojskem.
193. Bil je pri 5. prekomorski brigadi in padel pri Gospiću (na Hrvatskem).
194. Mož Marije Oblak, roj. Anzelm. Iz živčnosti napravil samomor.
195. Mož Justine Primožič, roj. Podobnik. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
196. Mož Albine Rihtaršič. Ustreljen od Nemcev pri Loščarju v Žirovskem vrhu.
197. Sin Janeza in Marije Seljak, roj. Erznožnik. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
198. Mož Marije Seljak, roj. Erznožnik. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
199. Sin Janeza in Marije Seljak, roj. Erznožnik. Ustreljen v Škofji loki kot domobranec.
200. Sin Janeza in Marije Seljak, roj. Erznožnik. Iz ujetništva se je vrnil v Split, od tedaj pogrešan.
201. Brat Janka Starmana. Padel pri Cerknem (Bukovo) kot partizan.
202. Sin Lovra in Marije Šinkovec, roj. Gantar. Padel kot talec v Škofji Loki.
203. Mož Marije Šinkovec, roj. Gantar. Ubit od NOV v Jarčji dolini.
204. Sin Blaža Šparovca. Ubit od NOV. Ne ve se, kje.
205. Sin Valentina in Ivane Šubic. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
206. Sin Jožeta in Leopoldine Vrabec. Ustreljen od Nemcev v Ljubljani.
207. Sin Pavla in Jožefe Zajc, roj. Kolenc. Kot partizan umrl v ljubljanski bolnišnici.
208. Sin Jakoba in Frančiške Žakelj. V partizanih pogrešan in pokopan neznano kje.
209. Sin Jakoba in Frančiške Žakelj. Umrl v Celovcu.
210. Sin Franca in Frančiške Žakelj. V nemški ofenzivi na Blegošu ranjen, kot ranjenec ustreljen.
211. Sin Franca in Frančiške Žakelj. Padel nad Zadobjem pri Lučinah.
212. Sin Franca in Frančiške Žakelj. Padel v Dražgošah kot prvi žirovski partizan.

213. Sin Andreja in Marije Žakelj. Ustreljen kot nemški vojak od partizanov na poti Kranj - Bled.
214. Mož Amalije Žakomeli, roj. Mrak. Umrl v Mauthausnu.
215. Sin Petra in Pavle Frelih. Ustreljen od Nemcev, ko se je vračal iz šole.
216. Mož Ivke Beovič. Padel nad Rovtami od domobrancev.
217. Sin Valentine Bizjak. Padel kot partizan v Žirovskem vrhu.
218. Padel kot partizan na Torki pod Ratitovcem.
219. Mož Ivanke Burnik. Umrl v taborišču Buchenwald.
220. Kot partizan ujet in umrl v taborišču Buchenwald.
221. Mož Marije Demšar, roj. Zajc. Ustreljen od četnikov nad Žirmi.
222. Sin Franca in Jožefe Dolenc. Ranjen ob letalskem napadu Žirov, umrl med prevozom v bolnišnico.
223. Mati Franca Dolenca. Umrla ob letalskem napadu Žirov.
224. Sin Janka Dolenca. Kot partizan padel v Stari Žagi na Dolenjskem.
225. Sin Matije-Slavka in Albine Erznožnik. Padel kot partizan pri Tržiču.
226. Sin Matije-Slavka in Albine Erznožnik. Kot domobranec ranjen, ujet, pogrešan od 1945.
227. Sin Matije-Slavka in Albine Erznožnik. Kot domobranec ranjen, ujet, pogrešan od 1945.
228. Sin Antona in Leopoldine Grošelj. Padel kot partizan v Koprivniku od domobrancev.
229. Padel kot partizan v Novi Oselici.
230. Sin Mateja in Marije Ivanov. Umrl na Fužinah ob pobiranju min; prvi dan po končani vojni.
231. Sin Mateja in Marije Ivanov. Padel kot partizan na Gorah.
232. Sin Janeza in Neže Kavčič. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
233. Sin Janeza in Neže Kavčič. Padel kot partizan v Gorenji Trebuši.
234. Sin Janeza in Neže Kavčič. Ustreljen kot talec na Bukovškem polju.
235. Sin Janeza in Neže Kavčič. Pogrešan od junija 1945 v Škofji Loki.
236. Padel v Zenici (Pomniki NOB na Škofjeloškem, str. 406).
237. Mož Julijane Kocelj, roj. Erznožnik (babice). Umrl v Dachauu.
238. Sin Franca in Marije Kogovšek. Pogrešan od maja v Škofji Loki.
239. Sin Franca in Marije Kogovšek. Ubit od NOV v Novi vasi.
240. Sin Marije Kolenc. umrl ob letalskem napadu na Žiri.
241. Sin Vinka in Marije Kolenc. Padel kot partizan na Rakitni.
242. Mož Frančiške Kopač, roj. Zajec. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
243. Sin Antona in Marije Kržišnik. Padel kot partizan v Železnikih.
244. Sin Antona in Marije Kržišnik. Padel kot partizan v Novi vasi na Blokah.
245. Sin Štefana in Roze Lupsky. Padel kot partizan v Loški dolini (Pomnik NOB na Škofjeloškem, str. 404).
246. Bratranec Katarine Peternelj - Klemenov. Padel kot partizan pri Velikih Laščah (Pomniki NOB na Škofjeloškem, str. 413).

247. Ustreljen v občinski hiši takoj po osvoboditvi kraja.
248. Sin Leandra in Marije Mlinar. Padel kot partizan na Sovodju.
249. Mož Alojzije Mravlje. Prišel iz Koroške, se prijavil v Škofji Loki, za njim ni več sledu.
250. Sin Pavla in Leopoldine Mravlje. Ponesrečil se je z mino na Fužinah–prvi dan po končani vojni.
251. Mož Pavle Naglič – Dolenc. Ob prehodu čez mejo ga je ubila mina.
252. Hči Maksa in Ivanke Naglič. Kot partizanka padla v Čekovniku nad Idrijo.
253. Oče Tonhove Mime. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
254. Mož Verice Pleteršek, roj Istenič. Ubit od NOV v Jarčji dolini.
255. Mož Veronike Podobnik. Umril v taborišču Mauthausen.
256. Sin Franca in Ivane Poljanšek. Umril v taborišču v Dachauu.
257. Mož Slavke Potočnik, roj. Gantar. Padel pri Sv. Lenartu nad Lušo.
258. Fant Frane Cilne. Kot partizan utonil v Dravi pri Dravogradu (Pomniki NOB na Škofjeloškem, str. 405).
259. Sin Naceta in Ivane Stanovnik. Partizan od leta 1945. Padel na Reki na Hrvaškem.
260. Sestra Viktorja Strela. Ubita od NOV nekje pri Cerknem.
261. Sin Jakoba in Leopoldine Strlič. Padel kot partizan v Podgori.
262. Sin Jakoba in Leopoldine Strlič. Partizan, ustreljen kot talec na Bitnjah pri Bohinjski Bistrici.
263. Sin Jakoba in Leopoldine Strlič. Padel v Italiji (Tropignana) kot nemški vojak.
264. Oče Maksa Strliča. Ubit od NOV v Cerknem. Najstarejši med žrtvami.
265. Sin Jakoba Strliča. Dne 7. 6. 1945 šel v Škofjo Loko in se ni več vrnil.
266. Padel na Jelovici kot partizan.
267. Mož Marije Vončina, vdove Žakelj. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
268. Sin Franca in Štefanije Žakelj, roj. Poljanšek. Doma se je ponesrečil z mino..
269. Sin Franca in Štefanije Žakelj, roj. Poljanšek. Padel kot partizan v Selški dolini.
270. Sin Matevža Arharja. Ubila ga je mina.
271. Sin Franca in Marije Bekš. Od doma se je šel javit. Za njim je izginila sled.
272. Sin Janeza in Frančiške Benedik. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
273. Sin Janeza in Frančiške Benedik. Padel kot partizan pri Brestanici.
274. Mož Leopoldine Demšar. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
275. Sin Franca in Leopoldine Demšar. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
276. Sin Antona in Frančiške Erznožnik. Kot partizan ujet in odpeljan v Dachau, tam je umrl.
277. Hči Antona in Frančiške Erznožnik. Umrila v taborišču Ferrara v Italiji.
278. Kot partizan umrl doma za posledicami vojne.
279. Sin Antona in Jere Frlic. Pogrešan na ruski fronti.
280. Mož Frančiške Jereb. Nemci so ga odgnali od doma, umrl v taborišču Mauthausen.
281. Mož Marije Jesenko, roj Cigale. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
282. Mož Frančiške Justin. Padel kot talec v Škofji Loki.

283. Sin Lovra in Frančiške Kavčič. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
284. Mož Angele Kavčič. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
285. Mož Marije Kavčič, roj. Reven. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
286. Mož Terezije Kopač. Likvidiran od NOV.
287. Žena Feliksa Kopača. Padla kot talka v Maršaku skupaj z dr. Demšarjem.
288. Sin Antona in Marije Košir. Pogrešan od 10. 8. 1944 na ruski fronti.
289. Sin Antona in Marije Košir. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
290. Sin Franca Koširja. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
291. Sin Franca Koširja. Ponesrečil se je z mino.
292. Mož Marije Leskovec. Izpuščen iz Škofje Loke, se vrnil v Žiri, domov ni prišel.
293. Brat Johana Leskovca. Padel v nemški vojski.
294. Partizan. V bojni opremi splezal na češnjo, kjer mu je eksplodirala bomba.
295. Sin Leopoldine Mravlje – Pivk. Kot partizan padel v Kladju.
296. Delal na Ljubelju. Po vrnitvi z dopusta zajet in likvidiran.
297. Sin Antona in Helene Oblak. Pogrešan v nemški vojski "Schweinengorotka".
298. Sin Antona in Helene Oblak. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
299. Sin Pavla in Rozalije Pivk. Odpuščen iz Šentvida, domov ni prišel.
300. Sin Pavla in Rozalije Pivk. Ponesrečil se je z avionsko bombo.
301. Sin Pavla in Rozalije Pivk. Odpuščen iz Šentvida, domov se ni vrnil.
302. Sin Martina in Rozalije Potočnik. Kot partizan je padel na Srednjem Brdu pri Hotavljah.
303. Sin Martina in Rozalije Potočnik. Kot partizan ustreljen v Tomišlju pri Igu.
304. Sin Jožeta in Marije Prosen. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
305. Sin Jožeta in Marije Prosen. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
306. Sin Jožeta in Marije Prosen. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
307. Sin Jožeta in Marije Prosen. Kot domobranca ubila mina pri prehodu meje.
308. Sin Jožeta in Marije Prosen. Pogrešan od maja 1945 v Škofji Loki.
309. Mica Pojevcova. Ubita nekje v Cerknem od NOV.
310. Žena Antona Šubica. Umrta, ko je stopila na mino.
311. Mož Terezije Šubic. Padel med hajko v Žirovskem vrhu.
312. Sin Andreja in Marije Vehar. Iskat so ga prišli partizani, za njim je izginila sled.

ZGODOVINA IN SMRT

Spomenka Hribar

Zgodovina "beleži" smrt dvakrat: takrat, ko pokosi in si posamezno smrt le "zapomni", in potem, ko žrtve tudi zapiše. Kosila je pred skoraj petdesetimi leti, zdaj jih je začela popisovati. Po vsej deželi se pišejo ti žalostni sezname, ponosna pa sem, da je žirovski med prvimi, ki bo zagledal beli dan.¹ Alfonzu Zajcu torej iskrene čestitke in zahvala!

Res, seznam je spoštljiv in grozljiv: spoštljiv, ker je vsaka "številka" svoja zgodba, nepopisana in neopisna, grozljiv pa ne le zaradi samega števila žrtev, ampak tudi zaradi skritih resnic ali vsaj namigov nanjo; nekaj tega je že omenil avtor seznama. Skušala bom predstaviti nekatera pomembna dejstva, seveda zgolj fragmentarno, ker je tudi seznam še nepopoln oziroma ne povsod pregleden.

V javnosti se že sedem let vodijo polemike o tem, ali je bila pri nas med okupacijo državljanska vojna ali ne. Seveda je to sprenevedanje, kajti kaj je državljanska vojna drugega kot pobijanje ljudi iste (narodne) skupnosti? To, da se je državljanska vojna dogajala v času okupacije, le govori o njeni večji brezumnosti. In večji odgovornosti tistih, ki so jo zanetili. Kaj nam o tem lahko zgovorno pove žirovski seznam vseh žrtev? Pove nam zgodbo nesmiselnega bratomornega pobijanja! Številke žrtev so strašne! 86 partizanov je padlo – in 86 ljudi je bilo pobitih **po končani** vojni.² Se pravi: (približno) isto število ljudi je **med** vojno padlo v boju z okupatorjem (in "domačim izdajalcem"), kakor je bilo **po** vojni pobitih "domačih izdajalcev". Državlјanska vojna je torej divjala ne le med okupacijo, ampak se je sploh njena glavnina potegnila v svobodo. Menda se bomo strinjali, da je neposredni boj vendarle nekaj drugega kakor pa **povojno** "kaznovanje"! Med vojno pa so v neposrednem spopadu med partizani in domobranci padli le štirje domobranci.

Če si ogledamo seznam še naprej, vidimo, da je bilo šest ali sedem ljudi pobitih s strani domobrancev (oziroma četnikov), da pa je bilo od NOV likvidiranih **med vojno** 32 ljudi. Kdo je začel in kdo vodil državljansko vojno? Primerno je Zajčevo opozorilo, da sta bili leta 1941 le dve žrtvi, in še ti dve vojaški ob razpadu Jugoslavije, ne pa žrtvi Italijanov ali Nemcev. Seveda, bo kdo rekel, ko pa so partizani začeli boj proti okupatorju zares šele 1942 – saj! Že samo to nam daje misliti... še posebej pa grozljiva številka partizanskega terorja nad civilnim prebivalstvom, ki ni v sorazmerju z domobranskim, predvsem pa je ta teror nad civilnim prebivalstvom začela partizanska vojska, saj do jeseni 1942 ni bilo ne domobrancev ne bele garde. Res je, da si je marsikdo in marsikdaj prav oddahnil, če so partizani "utišali" kakšnega zanikrnega izdajalca, ki je za ušive lire ali marke izdajal svoje sosedo... , bila je vojna in kazen hitra. Toda 32 ljudi, likvidiranih med vojno in predvsem 86 ljudi, "pogrešanih" po vojni, je več kot "zob za zob in glavo za glavo" in bi vsaj kasneje lahko prenehali s preklinjanjem "domačih izdajcev". Še posebej, ker partizanov niso pobili samo domobranci, ampak okupatorji – seveda velikokrat tudi z njihovo pomočjo.

Zame je ta seznam presenetljiv tudi zato, ker je to seznam z Gorenjske, za katero je veljalo, da državljanske vojne sploh ni bilo. Ko sem vrgla v javnost trditev, da je bila pri nas med okupacijo državljanska vojna, je bil eden od argumentov ta, da bi to do neke mere utegnilo veljati za Ljubljansko pokrajino (kjer se je revolucija najprej razmahnila), da pa za Gorenjsko in Štajersko (in delno Primorsko) to sploh ne velja, ker naj bi na teh območjih šlo le za neposreden spopad Nemci – Slovenci. To najbrž do neke mere – kvantitativno torej – drži, v principu pa ne, kar nam priča prav žirovski seznam. Še posebej število po vojni "pogrešanih" pove, da je državljanska vojna bila in predvsem, da se je zaključila z brezumnim pobjem "kolaboracije". Ne, še drugače je: če je res, da med okupacijo v teh krajih ni divjala državljanska vojna, čemu potem tolikšno pobijanje **po** vojni? Ali, če rečemo nekoliko sarkastično: na Gorenjskem je državljanska vojna zares zadivjala šele po zaključeni drugi svetovni vojni.

Na tem seznamu sta tudi dve žrtvi iz moje družine: stari oče, Jakob Mravlje, in moja teta, devetnajstletna Fani Mravlje. Stari oče je bil res prvi komunista v kraju, vendar je bilo z njegovim imenom zelo težko, recimo pri raznih zbornikih, pa priznanjih, pa vklesavanju imena ... Bil je namreč interniran v Dachau, torej "dahavec", nekaj sumljivega torej – tako je veljalo od dachavskih procesov naprej. Spominjam se, kako je bila moja mama prizadeta, ko ji je nekdo oponesel, da je bil njen oče pač dahavec in da tisto ni bilo čisto v redu ...

Še huje je bilo s teto, ki so jo ubili partizani v noči od 6. do 7. maja 1942 kot "izdajalko". Partizanski pisatelj Karel Leskovec je ta boj takole popisal:

*"Zadnje dni marca³ so partizani ubili Mravljinčevo hčer s Podklanca. Obdolžili so jo, da je izdajalka. Dekle sem dobro poznal in vem samo to, da je rada hodila z italijanskimi oficirji in ti so jo večkrat odpeljali z avtomobilom kam na zabavo. Da bi kaj vedela o aktivistih Osvobodilne fronte, se ni nikomur sanjalo in tudi verjel ni tega nihče. Ljudje so jo našli v nedeljo zjutraj sredi ceste mrtvo. Na prsih ji je ležal papir: Tako se bo zgodilo z vsakim, ki bo izdajal slovenski narod. Nihče ni povedal ljudem, zakaj so partizani dekle ubili, zato je bil učinek na večino prebivalstva drugačen, kot so pričakovali tisti, ki so to storili. V Rovtah, ob meji, ljudje niso imeli za tak greh, če je kakšno dekle rado hodilo z Italijani. To se je dogajalo že pred vojno. Prav zato bi morali partizani ljudem ob meji tak ukrep bolje razložiti."*⁴

Kako boš "bolje razložil" tak brezumni poboj dekleta, ki je v svoji mladosti spregledalo, da so italijanski vojaki, ki so bili včeraj graničarji, danes okupatorji?

Ko sem začela pisati o državljanski vojni in nujnosti sprave, so mi nekateri očitali, da se zato tako "zaganjam", ker hočem rehabilitirati svojo teto. Svoje tete še poznala nisem, umrla je, ko mi je bilo petnajst mesecev in nikoli me sploh videla ni, ker sem tedaj živela v Beogradu. Vprašujem pa se, kdo bi jo lahko rehabilitiral? In zakaj? Zaradi njene mladostne nepremišljenosti? Plačala jo je z življenjem! Vsa ta leta je bilo, kot da sploh nikoli ni živela, tudi v družini je bila zamolčana. Stara mama pa mi je nekoč vendarle povedala, kako je bilo tiste noči: potrkalo je na vrata, Fani je odprla in šla za nekaj minut ven. Nato se je vrnila in veselo rekla svoji mami: No, mama, zdaj pa jaz grem, ne bodi v skrbeh! In je šla. Zjutraj so materi povedali ljudje, ki so šli k maši, da leži mrtva sredi ceste. Mati je, nora od strahu in žalosti, tekla nekaj kilometrov po makadamski cesti in še opazila ni, da ji je žebelj v čevlju razmesaril vso peto. Svojo hčer je našla sredi ceste onečaščeno, krvavo gmoto; mrtvo.

Vendar je prav tetina smrt bistveno vplivala na moje delo in tudi na življenje. Naj povem, da sem v začetku osemdesetih let že imela naštudirano večino Dokumentov ljudske revolucije v Sloveniji. Vedela sem, kaj se je dogajalo, in znala sem že razumeti, kako je delovala boljševiska logika. Vendar – nekako papirnato, na način poznavanja "formul", naučeno, abstraktno. Zato sem si rekla, bom šla pregledat medvojne časopise, da bom videla, kako je bilo to bolj od blizu, bliže življenju. Prelistavala sem **Jutro, Slovenca, Naš dom, Slovenski narod**. Od leta 1942 so bili polni poročil o partizanskem terorju. Listala sem te stare, orumenele časopise, prebirala ta poročila in si rekla: Sama propaganda! Groza, ki je vela iz teh zaudarjajočih časopisnih listov, mi ni šla do živega; nisem je mogla sprejeti. Nisem verjela. Bilo je preveč neresnično, absurdno. **Branila** sem se verjeti.

In ko sem takole, stoje ob ogromnih plahtah papirja, listala po časopisu, sem na nekem listu, v levem kotu zgoraj, zasledila drobno notico s približno naslednjo vsebino: Ponoči šestega maja so na cesti pred Rovtami našli mlado mrtvo žensko, ki jo je ubila OF. Njenega imena ni bilo, šlo je za "neznatno" smrt, eno izmed mnogih. Notica je bila tako neopazna – v primerjavi z velikimi članki, z imeni žrtev in celo fotografijami – da sem šla kar naprej; še manj verjetna je bila od tistih, opremljenih z imeni in fotografijami. In ko sem bila že dve ali tri strani naprej v prelistavanju časopisa, so mi nenadoma kleknila kolena – še prej, preden mi je prišlo do zavesti, da je to vendar moja teta! Čudno, najprej je reagiralo telo, šele potem pamet, zavest. Potem sem šla previdno in s strahom nazaj k notici: nobenega dvoma ni bilo, pred menoj je bilo sporočilo o pobojih moje tete.

Tedaj pa se mi je porušil dotedanji svet, padla sem na realna tla; v možganih sem zaslišala stavek; če je ta notica resnična, in resnična je, **potem je res tudi drugo, kar so pisali o partizanskih pobojih!** Potem ni šlo le za propagando proti partizanstvu! Tako sem padla na zgodovinska tla; konec je bilo moje samoobrambe in upiranja strašni, nedoumljivi resnici.⁵ Če me je prej gnalo bolj teoretično zanimanje, sem bila zdaj pretresena **eksistencialno**. Prav ta pretresenost me je prestavila na drugo raven, na drugo stališče. Živo sem začutila, da v naši vojni ni šlo le za nekakšno "logiko", ampak da so bile to krvave, strašne reči. Moje spozna(va)nje se je nekako ukoreninilo. In potem sem šla vso literaturo študirat še enkrat, in tudi časopise še enkrat, tokrat drugače, z zavestjo, da imam opraviti s tragedijo, stkano iz neštetihi smrti in nepopisnega in neopisnega trpljenja. Moje raziskovanje je bilo odslej drugačno, prizadeto in prizanesljivo. Šele ko sem se zavedela naše narodne tragedije kot **narodne** in kot **tragedije**, ko sem spoznala, kaj smo mi, Slovenci naredili samim sebi, sem lahko zapisala, z vso iskrenostjo in predanostjo: narodna sprava. Da bi končali ta usodni razpor in spor slovenskega naroda!

Tako me je ta "neznatna" smrt zaznamovala za vse življenje. Tetina "zasluga" je, da mi je padla z oči megla, zavesa, ki nam je bila nataknjena, da nismo bili sposobni verjeti v tisto, kar se je dogajalo in zgodilo, vsaj mi, mlajši, ki nismo neposredno tega sami doživljali. Nismo vedeli ne s pametjo ne s srcem. S svojo smrtjo je tudi teta Fani prišla v zgodovino - "drugič" prek mojega pisanja.

Vsako ime v pričujočem seznamu ima svojo zgodbo, enkratno in nepovratno. Mrtvih ne bomo obudili z ničimer, lahko pa jim (moramo!) damo svoje spoštovanje. Naj nas pred njim obhaja - ne maščevalnost - ampak groza pred nesrečno človekovo usodo, da lahko stori nepopisno zlo, ne more pa ga popraviti. Edino, kar more iz izkušenj, ki ga nosi zgodovinski spomin, je to, da takšne svoje "zgodbe" ne ponovi več. Prav zato pa je zbiranje pričevanj, sestavljanje seznamov žrtev, opisovanje dogodenega, bistvenega pomena za našo prihodnost. Da se ne bi več ponovila. Ivan Cankar je zapisal, da nobena solza, nobena kaplja krvi ni bila prelita zastonj. Zdaj se je izkazalo, da je to res. In naj bo to res za vso prihodnost! Ne skušajmo več tega "dokazovati"! Potem bodo naši potomci, zanamci, lahko občudovali in spoštovali moč svojega naroda, da je premagal to svojo strašno razbitost, ki se je razplamtela v naši državljanski vojni. Kajti ni pomembno, kaj drugi počno z nami, pomembno je to, kar počnemo sami s seboj, je zapisal Dušan Pirjevec. In to je to!

OPOMBE

1. Kolikor vem, se je doslej intenzivneje ukvarjal s "preštevanjem" vseh mrtvih pri nas le mladi zgodovinar Jože Dežman, ki je skušal tudi znanstveno analizirati probleme samega zapisovanja in "klasificiranja" žrtev.

2. Pri tem je zanimivo, da ljudje še vedno pravijo, da je ta in ta "pogrešan", in do 8. julija v Kočevskem Rogu je bilo to zanje tudi uradna oznaka, se pravi, da niso bili "ne živi ne mrtvi", da jim ni bil priznan "status" mrtvih ljudi, tudi v moralnem smislu ne, če naj tako rečem.

Grozljiva ni le števila po vojni "pogrešanih" domobranskih ujetnikov, ampak tudi to, kaj se je z njimi sploh dogajalo, kar povedo na primer naslednji opisi: "bil izpuščen, ni se vrnil", ali: "Po amnestiji se je šel javit v Žiri, za njim ni sledu", se pravi: še ko je bil človek izpuščen iz "nabirnih centrov" in torej po strogih (revolucionarnih) kriterijih nedolžen oziroma se je po razglašeni amnestiji sam javil, se ni več vrnil domov.

3. Netočen podatek; bilo je v noči 6. do 7. maja 1942.

4. Karel Leskovec: Križpotja, Zavod "Borec" v Ljubljani, 1967; str. 70-71.

5. Seveda je bilo tudi propagande veliko in preveč, toda ni bila samo propaganda, njen temelj je resnica, dejansko dogajanje, propagandni je bil ton samega pisanja. Dejstva so bila resnična.

DOMOZNANSTVO

O NABIRALNIŠTVU NA ŽIROVSKEM

Marija Stanonik

*"Glej stvarnica vse ti ponudi, iz rok ji prejemat ne mudi,"*¹ je zapisal Valentin Vodnik, ko je vabil Slovence k pogumnemu gospodarjenju. Za panogo, ki ji je posvečen tukajšnji spis, *"iz rok ji prejemat ne mudi"* velja dobesedno. "Namen nabiralništva je zadostiti raznim prehranitvenim in drugim gospodarskim kakor tudi zdravilnim, kultnim in magičnim potrebam"². Poglavitni etnološki priročniki³ so se definiciji nabiralništva izognili, vsebuje jo še Slovensko ljudsko izročilo,⁴ ki jo povzema po Agrarni zgodovini Slovencev: Nabiralništvo kot oblika gospodarstva pomeni preživetje z nabiranjem in prisvajanjem hrane (rastlin in njihovih sadežev, manjših živali) ali za druge namene uporabnih naravnih proizvodov, kakršni obstajajo v naravi, torej brez človekovega posredovanja, ne da bi namreč izboljševali njihovo rodovitnost ali kakovost. Ekonomisti ga imenujejo prisvajalna, pasivna ali plenilna oblika gospodarstva in arheologi štejejo k nabiralništvu vso gospodarsko dejavnost človeka v prvem obdobju njegovega razvoja. Danes seveda to ni več samostojna gospodarska panoga, ampak se pogosto navezuje na druge, npr. živinorejo, gradbeništvo, industrijo itd.⁵

1. VODA

Glede na svoj pomen in pomembnost prav gotovo sodi na prvo mesto v tukajšnji sistematiki in ne šele na konec, kakor je bilo to v navadi doslej,⁶ saj je **izvir in vir življenja**. Že od pamtiveka je eden najučinkovitejših in najglobljih simbolov prerajanja⁷ in treba je doživeti ali vsaj podoživeti skalnato pokrajino s puščavskim podnebjem, da bi se intenzivneje zavedeli, kaj pomeni podoba **žive vode**, ki je na več mestih navzoča že v Svetem pismu⁸.

Žirovski svet je na ravnem "marasten", močvirnat, zato tod ne poznajo prave stiske za-

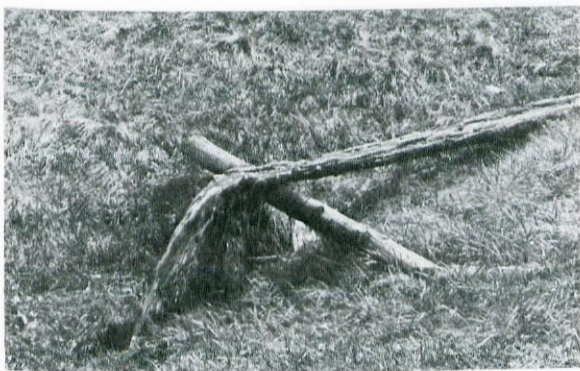
radi vode, češ "voda je še za v čevlje slaba". Jernej Lenček,⁹ ki iz avtopsije popisuje žirovsko kotlino in s tem odpravlja primanjkljaj, ki ga je moral sprejeti nase Janez V. Valvazor, saj v svojo Slavo Vojvodine kranjske ni mogel vnesti podatkov o teh krajih, ker mu jih zaproseni niso sporočili,¹⁰ že Jernej Lenček torej obžaluje, da je "velika škoda za Žirovsko ravnino", "da v tej mehki in ravninski dolini **struga Sovre** ni vravnana, ampak da se kakor kača semterte vije, veliko prostora poteka, se na ovinkih s prodom zapira in silo velike in škodljive povodnji napravlja ... Ravna struga je po sredini doline, v mehki zemlji, zadosti globoko in obširno izkopana, bi

veliko te nadloge odvernila ... Račeva je lepa dolina, ki se začenja blizu Smerečja ... Prijazno dolino preteka dereča vodica enacega imena "Račeva", ki v deževju s svojo hudournostjo velike povodnji napravlja in dovelj škodljivega rudečega peska in proda na njive in travnike nanaša. Tudi tej dolini bi bilo ravnega, vravnega in globokega vodotoka želeti ... Če kje, bi tukaj potrebno bilo, struge manjših in večjih voda poravnati, potrebiti in s tem povodnji zmanjševati; če kje, bi tukaj potrebno bilo, veliko rovov za odtok stoječe in zakisane vode vrezati. Drenažna naprava bi se tukaj posebno prilegla in bi obilne stroške tudi z obilnim dobičkom povračevala ...¹¹

Kaj se je dogajalo vmes, ni znano, da pa je l. 1891 že obstajala **Vodna zadruga**, ki je imela na skrbi prav regulacijo Sore in Račeve, izpričuje dokumentacija, ki jo je ohranila Vera Verbič.¹² Županstvo v Žireh je pod številko 5587 dobilo kar s svinčnikom popisan dopis, ki ni podpisan, z Okrajnega glavarstva v Logatcu z dne 17. junija 1891, iz katerega je razbrati, da neznani predstavnik lokalne oblasti svetuje, naj bi se za lažjo izvedbo predloga o "uravnavanju" Račeve raje ustanovila vodna zadruga, "katera bi z odborom na čelu izključivo le izvrševanje tega podjetja pospeševala" in po tej poti bi se zamisel hitreje uresničila, "kakor pa po občinskem zastopu". A hkrati bi bilo treba rešiti enak problem tudi ob Sori, zato naj žirovsko županstvo sestavi seznam posestnikov, "katerih parcele na potoku Sovra in Račeva ležijo in obenem izjavi, je li so nevarnosti povodnja podvrženi". Javi naj tudi vse tiste posestnike, katerih parcele sicer ne ležijo tik Račeve in Sore, a so za njuno uravnavo kljub temu zainteresirani. Ureditev njune struge bi obvarovala zemljišča pred povodnjimi, zato omenjeni dopis računa, "da bi zadruga, katera se ima ustanoviti", dobila tudi širšo podporo. Žal je pisanje na tem mestu že tako zbledelo, da ga ni mogoče popolnoma obnoviti. Na koncu je še dodano: "Ako bi se nekateri udeleženci temu podjetju upirali, se lahko silijo k pristopu, ako je večina udeležencev za podjetje. Naloga¹³ županstva je tedaj, kakor hitro mogoče vse udeležence popisati in zapisnik sem-le predložiti." Zdi se, da se nikomur ni prav hudo mudilo z zadevo, saj je "**Zapisnik taistih posestnikov, kateri želijo vodno zadrugo**

osnovat in pričeti delovanje uravnave vode v naših okrajih, ako dobijo v ta namen podpore" datiran šele z 10. novembrom 1895. V rubrikah za podpis je iz kolone **staniše** videti, da je iz Žirov predvidenih trideset podpisnikov, na prvem mestu je Gosp. Josep Vidmar in farna cerkev, podpisa samega v rubriki **podpis** ni, tudi pri drugih imenih manjka nekaj podpisov. A brez kakršnihkoli drugih podatkov ni mogoče presoditi, ali gre za naključje ali to pomeni, da njihovi nosilci niso bili pripravljeni vstopiti v Vodno zadrugo. Iz Stare vasi je enajst predvidenih članov zadruga, iz Sore in Brekovic štirje, iz Račeve prav tako, z Ledinice le trije in z Dobračeve eden, vsega skupaj torej štiriinpetdeset. Tudi nekdanji so uradniški mlini počasi mleli in tako je Deželni odbor vojvodine Kranjske 14. aprila 1900 sprejel odlok, da "posestniki Občine Žiri" poravnajo za reguliranje Sore in Račeve 30 % vseh stroškov, 5. maja 1900 je Občinski odbor na tej podlagi sprejel ustrezen sklep in tedaj je po Žireh završalo. Že naslednji dan, 6. maja 1900, je pet posestnikov iz Račeve podpisalo naslednji dopis: *Veselslavni deželni odbor Kranjski, Ljubljana: Mi podpisani se nismo nikoli podpisali za udeležence pri vravnavi Sovre in Račeve pri vodni zadrugi v Žireh, in nočemo nič vedeti o tej zadevi, niti podpore niti plačila za vravnavo Račeve ali Sovre. Čez dva dni, 8. maja, so dobesedno enako besedilo podpisali trije posestniki z Ledinice. 13. maja je enako reagiralo pet posestnikov iz Stare vasi in 19. maja istega leta še Tereza Kavčič iz Žirov, le da je dopis v njenem imenu napisal Luka Eržen, saj očitno ni bila pismena, ker se začne z besedami: Jaz podkrižana...* Po pisavi sodeč je vse to pisanje vodil prav omenjeni Luka, spreminjal je le kraj in datum, v besedilu samem pa je v dveh primerih "nočem/o" zamenjal z "nečemo".

Z drugo, še bolj skrbno pisavo in v lepem jeziku, s čmilom, ki do danes ni obledel, je sestavljena utemeljitev, zakaj njeni podpisniki odklanjajo plačevanje predvidenih stroškov za regulacijo Sore in Račeve. Takole se glasi: *Veselslavni deželni odbor vojvodine Kranjske v Ljubljani: Ponižno podpisani posestniki Občine Žiri prosijo, da blagovoli slavni deželni odbor razveljaviti sklep Občinskega odbora v Žireh z dne 5. maja t. l., v katerej je Občinski zastop sklenil ter dovolil 30% prispevek pri reguliranju*

Studenec, Koprivnik, 1976

vodotokov Sovra in Račeva ter podpirajo svojo prošnjo sledeče.

1) Pri Občini Žiri imamo 25% naklada na vse direktne davke, torej že dozdej precej občutljivo breme.

2) Gradili bomo v najbližnji dobi novo Župnijsko cerkev, katera bode nas zopet obremenila.

3) Posestniki so večinoma zadolženi, toraj ne morejo preveč gromnih stroškov prenašati.

4) Reguliranje Potokov "Sovra in Račeva" bi koristilo le nekaterim vdeležencem.

5) Večina prizadetih posestnikov pri reguliranju Potokov ni zadovoljna. Ker se je Občinski odbor v Žireh vsled Odloka slavnega deželnega Odbora z dne 14. Apr. 1900 št. 4357 dne 5. Maja t. l. izrekel ter dovolil 30% prispevka vseh stroškov; Kjer pa reguliranje "Sovre in Račeve" Občini Žiri ne bo koristila, le nekterim udeležencem toraj ponižno prosimo posestniki Občine Žiri, da blagovoli slavni deželni odbor Kranjski sklep Občinskega odbora razveljaviti, ter zavkazati Županiji v Žireh da naj povabi vse posestnike katerim bo reguliranje imenovanih Potokov v korist, da se zavežejo prevzeti 30% stroškov pri reguliranju; ostalim nam posestnikom katerim ne bo nikaka korist od namerovanega Podjetja, pa oprostiti vseh plačil. Žiri dne 16. maja 1900.

Spodaj je podpisanih 32 gospodarjev. Ustrezno prošnji je sprejeti stil pisanja: v naslovu in v nadaljevanju **Veleslavni** deželni odbor, torej figura pretiravanja nasproti litoti prosilcev: **Ponižno** podpisani posestniki... Pri točki pet je mogoče iz hiperkorektnosti veznik **ker**, kar bi bilo pravilno, zamenjan s prislovom **kjer**... Ta

prošnja je edina tudi opremljena s kolekom za 1 krono. 19. maja so pod enakim naslovom, kot zgoraj prejeli v nekem uradu naslednjo izjavo: *Posestniki/ Županije Žiri prosijo da se oproste plačila pri reguliranju Potokov Sovra in Račeva; ter stroški nalože edino na posestnike katerim bo koristilo reguliranje.* Na drugi strani sledi osem podpisov. Število 5581 na časovno najzgodnejšem in zadnjem dopisu v zvezi z VODNO ZADRUGO, navaja k misli, da je bila zadeva vodena pod to številko; vloži z dne 13. in 19. maja pa imata v levem kotu zgoraj številko 506. Iz ohranjene korespondence je torej spoznati, da tisti, ki zaradi povodnji niso bili neposredno ogroženi, niso bili pripravljeni na solidarnost s prizadetimi. Če bi 30% vseh predvidenih stroškov za ureditev struge obeh omenjenih rek morali poravnati samo ti, pa bi bilo breme zanje verjetno res preveliko in tako je ves trud v zvezi s tem propadel. Moral se je utrgati oblak, ki je prinesel Žirem hude ne le ure, ampak tudi leta,¹⁴ da se je spet začelo resno misliti na regulacijo obeh rek. Soro so regulirali šele v letih 1936–1939.

Tole o prizadevanju za ureditev vodnih strug pač ne sodi neposredno v poglavje o nabiralništvu, vendar bi bilo podatke o tem, če že obstajajo, škoda zanemariti, saj dokaj nazorno potrjujejo, da so Žirovci imeli prej opraviti zaradi preobilja vode kakor zaradi pomanjkanja – saj nekdanj ni bilo takih povzročiteljev njene nesnaženosti kakor dandanes in je bila vsaka bolj ali manj pitna – vsaj za živino.

In kako je bilo torej z zajemanjem, da ne rečemo nabiranjem vode za gospodinjstvo? Kjer

Škaf ob vodi nasproti Brezarjeve domačije na Selu, 1984

priteka na dan živa voda, je to **izvir**, voda **izvira**. Če je napeljana v lesen ali pločevinast žleb, da jo je mogoče lepo natočiti v primerno posodo: škaf, vedro itd., dobi ime **studenec**, če pa ostane v tleh, se vodnjaku, v katerem se zbira talnica, po žirovsko reče "**bač**". Danes smo izgubili občutek za pomembnost naravnih izvirov, ko v vsakem kolikor toliko udobnem stanovanju teče voda iz pipe v najmanj dveh prostorih (kuhinja in kopalnica) in se nam to zdi čisto vsakdanje in samoumevno, ne da bi se kdaj ustavili ob misli, kakšen čudež je že voda sama na sebi.

V Valvazorjevem času je bila spoštljivost do vode še čisto drugačna, saj izvire zelo skrbno popisuje in za marsikaterega od njih pove, da ga ljudje imenujejo "sveti studenec". S tega vidika je treba razumeti tudi pisanje Lovrenca Oblaka, ki je v drugi polovici 19. stoletja v sestavku **Nekoliko črtic iz Žirovske fare**¹⁵ pri naštevanju ledinskih in krajevnih imen med drugim zapisal: "... pod Klanom (se imenuje **prav zdrav in mrzel studenec**, kakih 7 minut od Žirovske cerkve), za Pekrajem (kaj in od kod to ime?) znamenjuje njivo gospodarja Goropeške vasi, spod katere **izvira dober studenec**"¹⁶ (Podčrtala M. S.) Kaj je nekdanj pomenil tak studenec za sosesko, nazorno in z nostalgijo opisuje eden od Žirovcev, ki je še doživljal živahnost srečevanj ob tistem v "starih Žireh". Prisluhnimo mu: "**Otožno strmijo okna Štalarjeve hiše na studenec pod seboj, ki izpod Žirka priteče na dan v tako žalostno zapuščen prostor. Spominjajo se še ne tako davnih časov, ko je studenec dajal živahen utrip temu kraju. V obližju tega studenca so se v davni preteklosti utaborili prvi naseljenci**

Studenec in kamnito korito pri Kovaču v Jarčji dolini, 1976

Eden od izvirov vode izpod Žirka, 1982

*tega dela Žirov, ki ga danes poznamo pod imenom Tabor. Z vodo studenca, ki so ga ljudje pozneje ogradili s skromnim zidanim vodnjakom – rezervoarjem, so se iz obližja dolga stoletja oskrbovali z zdravo pitno vodo, čisto studenčnico, ki je živahno vrela izpod hriba. K studencu so stanovalci bližnjih bivališč, predvsem ženske in otroci, hodili po vodo za kuhanje. Tu so točili čisto studenčnico v škafe, sodčke in brente. Škafe so nosile predvsem ženske na glavah strmo navzgor po poteh na Tabor ... Studenec je uporabljalo okoli dvajset gospodinjstev – gostačev, deset bajtarjev in štiri ali pet kmetov. Skupaj je več kot dvesto ljudi živelo na začetku tega stoletja v tem kotu. Kmetje so pri tem studencu dvakrat na dan napajali najmanj po petdeset glav govedi in konj. Skoraj ni bilo ure, da ne bi videli nosača, ki je počasi, zravnano in z drobnimi koraki, s škafom vode na glavi previdno stopal po poti navzgor. Na dan se je tukaj zvrstilo veliko ljudi in živine. Težko je bilo v zimskem času nositi vodo, ko je zapadlo snega nad koleno visoko in še več, v tako strmi breg. Za tiste, ki so imeli bivališča na podnožju hriba, je bilo lažje. Ob tem studencu so gospodinje, žene, dekleta in tudi otroci v vseh letnih časih prale perilo...*¹⁷

Z napeljavo vode v posamezna gospodinjstva je orisana družabnost pri studencih vedno bolj zamirala, tako da še po drugi svetovni vojski le nekatere ubožne žene niso imele vode v svojih bivališčih in so jo nosile v belih ali modrih emajliranih vedrih, za razloček od kositrnih, ki so praviloma rabili za napajanje živine. Taka nošnja vode je bila zmeraj tudi družabno opravilo, saj so se sosedje srečevale pri zajemanju ali

Vodnjak pri Tajnikovi Ruši, uničen ob gradnji pločnikov, 1986

natakanju vode; katera se je ustavila pred hišo, mimo katere je šla, da se spočije in poklepeta o vremenu in pokomentira novice tistega dne. Na Dobračevi je bilo središče takšnega zbiranja Na Potoku, "Na Potoc", kakor še danes reče kdo starejših ljudi. Že ime samo pove, da je bila povod zanj voda.

Posamezne hiše pa so imele "bače", tako npr. na Dobračevi pri Kolerju, Kebru, pri Martinu v Brdu, še do danes ali vsaj nedavna ga je bilo videti pri Kamnšku v Novi vasi, Štefanovem Jožetu na Selu, na Breznici in Ledinici, kjer je gotovo najbolj znan tisti ob stezi k cerkvi sv. Ane. Bač je jama, globoka od 3 do 10 m, v katero se nateka talnica, od zgoraj je vsaj malo zaslonjena z rušo, marsikdaj tudi z žagančkami, skalno ali betonsko ploščo, v novejšem času pa so nekateri odprtino zaprli že s pravimi vratci, ki se dajo celo zakleniti. Voda se iz njih zajema navadno z lesenim korcem, pritrjenim na dolgem ročaju. Enkrat, v tridesetih letih menda, so si dobračevski mladeniči privoščili šalo in znesli korce z vseh bačev k enemu baču, se spominja sogovornica, ki je bila takrat v najlepših dekliških letih. Navajeni smo misliti, da hribovski obod po pridobitvah standarda vedno zaostaja za dolinskim dnom. In vendar ni zmeraj tako. Tako so imeli Zabrežnikom napeljana vodo k hiši že pred prvo svetovno vojsko. Iz studenca v drči, kjer sta bili dve leseni koriti, se je stekala v lesene, borove cevi, "rore", ki so jih izvrtali z velikim svedrom. Te cevi so se precej rade mašile, saj je v vodo prišel pesek, listje ipd. Zato žena Marjana piše Matevžu na fronto, da voda "zelo malo teče, pri kovačiji teče ven; ne vem,

kako bo, prav skrbi me, ker pozimi ne bo mogoče popravlat in tudi ne vem, koga bi prosila, da bi mi popravil." Mož ji že čez tri dni kolikor mogoče natančno svetuje, kako naj se loti čiščenja cevi. Opogumlja jo in poduk olajšano konča s prepričanjem: "Sej mislim, de Jakob že ve, ko je mene vidu".¹⁸ Tako so na tej domačiji vsako jesen "pucali rore": vodo so odprli z vsem pritiskom, da je "fajn tekla" in blato nesla ven. Če se je kje zataknilo, so pa še z "drajtom prežokali" (=z žico vrtali, prebadali). Pred hlevom je voda neprestano tekla v cementno korito, le v sušnih obdobjih je je zmanjkalo. Tu so napajali živino in prali na perilniku. Za kuho je bila pipa, ki se je zapirala, najprej v veži in so natočeno vodo hranili v čeburu, ki je bil postavljen podnjo, nekaj pred drugo svetovno vojsko pa je sin Jakob sezidal tudi v kuhinji cementno korito, z merami približno 1,5 x 0,80 x 0,80 m. "Ni manjkalo vode, da bi jo morali šparati. Deževnice ni bilo treba loviti," z zadoščenjem ugotavlja zadnja varuhinja izročila iz te hiše. Drugače pa bi o tem utegnili reči na Breznici, ki je že v smeri, ko začenjajo tla zakrasevati, zato se ne čudimo, če tu najdemo vodnjak, ki zbira le meteorno vodo, deževnico, kapnico, saj vode ni mogoče črpati iz prepustnih tal, da pa so se odločili za tak postopek lovljenja vode v ravnini, se zdi presenetljivo, dokler ne sprejmemo razlage, da tudi tod dno ni povsod enako. Verjetno je voda prehitro pronicala skozi peščena tla, da so pri Kovaču Na prod' morali poiskati omenjeno rešitev. Pri Matečku v Ravnah so konec petdesetih let napravili rezervoar, da se je vanj stekala kapnica. Od tod je bila napeljana v hišo in hlev, kjer so imeli pipo. Pred tem so imeli na dvorišču "šterno", to je bil v tla vzdignjen oglat vodnjak iz kamna; tudi, kolikor ga je gledalo iz zemlje, je

"Bač" na Breznici, 1974

Vodnjak na Breznici pri Žireh, 1974

bil kamenit z leseno streho na vrhu. Vodo so iz njega črpali "s pumpo", črpalčko. V kritičnih obdobjih so jo vozili 1 km daleč s Kolka (Dole) v sodih kot za vino. Odmašili so ga, ko so podenj postavili škaf, v hlev pa iz njega napeljali pocinkano cev; morala je iti naravnost, gumijasta se zvija in voda ne bi tekla. Tako ima vsaka hiša svojo zgodbo o vodi. Sem in tja pa je kljub obilici vode v tleh tudi Žirovcem že trda predla zaradi pomanjkanja le-te. **Grozna suša v letu 1921** je naslovil Ivan Potočnik svoj zapis, v katerem se spominja, da so morali na Dobračevi zato vsi voziti vodo, in to od žetve pa do 23. 10. 1921, ko "smo dobili dež in sneg... Zdaj, ko to pišem," pravi Potočnik, "je sneg že skopnel in obeta se nam zopet lepo vreme, ki se ga bojimo samo zato, da bi nam zopet vode ne zmanjkalo, povsod je še nimajo, ker se je prva le hitro odtekla." "Suša je bila tako huda," pojasnjuje, "da je prenehal teči studenec v Žireh in so dobivali vodo le na ta način, da so jo zajemali iz jame. V starovaškem vodovodu jo je že tudi zmanjkovalo in so jo imeli rabiti samo za sebe in ne za živino ... Pri nas smo jo vozili dolgo časa iz Sovre (reke Sore, op. M. S.) (Rant), potem pa smo jo dobivali na Selu pri Cankarju. Tu smo jo točili kar iz žleba, po katerem teče na kolo ... Prenehali so tudi studenci, kakor pri Trčku, pri Frencu in pri Martincu. Še huje pa je bilo menda po drugih krajih, ko so morali voziti vodo po več ur daleč."¹⁹

Tudi Rudolf Ovsenk, Kafur s Sela, je v soboto na sveti večer 1. 1921 zapisal poglobljen vtis tistega leta: Oblačno vreme. Sneg je malo pobelil, pa prav malo. Dežja ni bilo že od pomladi skor nič. Po hribih niso vode imeli celo leto.

Nosili so jo ponekod dve uri daleč.²⁰ Morda ga je ta huda skušnja navedla k odločitvi, da bo prenovil napeljavo vode v hišo. Med sušo so pri vaških studencih prejkone drug drugemu gledali pod prste in morda je ta zadela tudi njega, saj Potočnik piše, da je usahnil tudi studenec pri Trčku, ki je bil od omenjenih Kafurju najbližji. Dne 7. marca 1922 je v njegovem pisanju mimogrede opazka; "*Voda v štali že malo teče*".²¹ Potem pa celo leto nič in tudi ne 1. 1923. Pač pa je 15. aprila 1924 s poudarjenimi črkami kakor za naslov napisal VODA 15. APRILA 1924. Ob tem se mu zdi najpomembnejša dolžina in kakovost cevi in kopanja, torej kar najbolj oprijemljiva dejstva: "*Nove cevi po 1/2 colo, pocinene je v štalo devet metrov. Lesenih rorov je 7 m, pa so bolj slabi, naprej sta dva kosa 1 colo 4 m. Slabi ror pa je ta drugi ror od cola debeliga. Najglobokeje kopano je od Kluna pa do prve škarpe pri Cankari. Skozi kozolec pred kozolcom je najmanj globoko.*" Iz celotnega Kafurjevega pisanja je spoznati njegovo veliko osebno osamljenost, zato ni naključje, da tudi teh nekaj vrstic deluje kot pogovor z nekom, a je bil pač le samogovor. Čez dva dni napravlja obračun stroškov in 3. maja olajšano zapiše: *vodovod je popolnoma končan. Zunaj sem včeraj naredil steber pri kostanju, da bo se napravil korito.*" Doda, koliko cementa je zanj porabil in kako sta se obnašala do te njegove pridobitve dva od sosedov. "Eden ni hotel nič prispevati za delo ali kaj drugega zraven. /Drugi/ pa je imel dva na hrani en dan pa plače, da bo smel po vodo in živina goniti na vodo."²² Nato še dvakrat omenja

Vodnjak pri Kovaču na Selu, sprva na kapnico, vodo nato napeljali iz studenca, 1984

zidarje in stroške materiala in 16. maja končno napravi saldo: Delo pred hišo je končano. Vodovod prenovljen, cevi očiščene in seveda zneski.²³ Na predzadnji strani poslovne knjige, kamor je zapisoval, kar mu je ležalo na duši, je naredil specifikacijo stroškov glede na uporabljeni material (pesek, cement, pipa, kljuke) dinarje in hrano za delavce.²⁴

Toda čez slabo leto, 8. aprila 1925, užaloščeno zapiše: "Vodovod smo popravljali čisto zastonj. V rorah je polno blata". Ugotavlja, da so zato cevi popolnoma nerabne in načrtuje, da jih bo zamenjal z lesenimi, in to v kratkem, "do spomladi", ker bo voda "v kratkem nehala teči". Upa na sodelovanje enega od sosedov, verjetno zaradi razdelitve stroškov: "Ako bo hotel C... dati polovico rorov, da mu bo domu ali vsaj do ledenice tekla." 15. septembra 1925 z očitnim zadovoljstvom omeni: "Vodovod smo začeli delati, jast, Cene, Klun skupno. Dá vsaki petnajst kosov barovih rorov po pet metrov dolgih, šest col debelih na sredini." Pred božičem, 23. decembra, istega leta je še zadnja pripomba v zvezi z vodo: "...v štali je zmrznjena, drugod teče prav dobro."²⁵ Vendar je nesrečni gospodar lahko le malo časa užival zadoščenje za opravljeno delo, saj mu je povodenj naslednje leto odnesla celo domačijo.²⁶

Medtem ko Kafur stalno omenja vodo/vod/ v zvezi s primarno gospodarsko dejavnostjo, kmetijstvom, konkretno "štalo", je Milana Poljanška na Selu nagnila k ureditvi zajetja vode že terciarna gospodarska dejavnost – turizem. Na njegovem domu so se oglašali interesi za letovanje, toda "leta 1932 nismo imeli pri nas niti na celém Selu tekoče pitne vode, začenja svoj zapis o tem, kako je prišlo do izboljšanja."²⁷ Edini studenec, ki bi v ta namen prišel v poštev, je bil 500 m daleč na Kristanovem svetu. Vprašal je torej lastnika Jožeta Kržišnika, ali bi mu ga dovolil zajeti in prekopati po njegovi zemlji, da bi vanjo položil cevi. In koliko terja za to odškodnine? Sosed mu je dobesedno odgovoril: "Zajetje in prekop bom že dovolil, kot odškodnino pa si izgovarjam, da bom lahko priključil na ta vodovod eno pipo, kadar bom za 'tastarga' na Frčadi v bajti." Segla sta si v roko in naslednji dan določila traso, kje bo kopati za cevi.²⁸ M. Poljanšek se dalje spominja, da ni imel dovolj denarja za nakup pocinkanih cevi, zato je pri

enem od kmetov na Ledinici kupil še rastoče "bare" (= bore) v dolžini približno 500 m, jih posekal, pripeljal domov in pozimi po dolžini zvrtil. Pri vsem tem delu je seveda imel tudi razne pomočnike. Na pomlad so začeli kopati jarek, kamor so položili cevi. "In tako je voda 1. maja 1933 prvič pritekla do naše hiše po borovih ceveh 500 m daleč. Bil sem neodvisen lastnik – pionir tega vodovoda". Leta 1938 sem šel po službeni dolžnosti v Beograd, tam me je zatekla okupacija, vrnil sem se šele leta 1946. Med tem se je priključil na moj vodovod tik naše hiše Janez Poljanšek, moj polbrat, ker mu je dovolila moja mati, in ker smo bili v dobrih odnosih, ga nisem vprašal za povračilo 1/2 stroškov za pio-

Vodnjak pri Mrovcu v Stari vasi, 1986

nirsko delo, pač pa sem mu rekel, da bo borove cevi treba zamenjati s pocinkanimi. Strinjal se je in leta 1947 je voda pritekla po železnih ceveh". Stroške sta krila polovično, prav tako l. 1966, ko sta napravila zbiralnik na "Čelah", in l. 1981, ko je bilo treba dotrajane stare cevi zamenjati z novimi, plastičnimi in z večjim, 3/4 colskim premerom. V smislu pravila: čisti računi, dobri prijatelji, je M. Poljanšek skrbno vodil evidenco vseh stroškov, tako da je lahko

Lempa za nošnjo vode pri Ocvirku v Jaznah, 1976

napravit temeljit obračun. Ta iz l. 1966 ima dvaintrideset postavk, ki jih je strnil v štiri rubrike: 1. efektivno opravljene delovne ure, 2. prevozi, 3. materialni stroški, 4. razne malice in kosila za delavce, podobno je bila specifikacija stroškov opravljena za "španovijsko" delo l. 1981.²⁹

Ovsenkov in Poljanškov primer napravljanja vodovoda, kakor smo ju imeli priložnost spremljati iz njunega pisanja, dovolj primerno ilustrata ne le gospodarsko izhodišče za vsestransko pomembno pridobitev, ampak tudi medsebojne sosedске odnose, ki so se v tej zvezi pokazali za dokaj resen preizkusni kamen, saj ne gre le za privolitev, da se sosedov standard dvigne, ampak tudi za dovoljenje, da pri tem sme in more uporabiti del moje lastnine (izvir vode, zemljišče). Pri tem nastaja vtis, da v takih primerih nad lastninskim pravom vendar prevladuje neka druga, etično višja norma, ki ima za zaledje spoznanje, da gre za dobrine, ki jih drug drugemu prepogosto ni dovoljeno odrekati, saj za njihov obstoj sami nimamo nikakršnih zaslug.

Na Dobračevi je bilo najbolj živahno ob vodnjaku "Na potoku", "Na potoc", bolj oddaljene

hiše pa so imele svoja zajetja vode v "bačih". Vodo so nosili, tako kot v Žireh, v kanglah ali škafih na glavi. V tridesetih letih pa so se začele priprave za samostojen vodovod, o čemer pričata ohranjeni **"Generalni načrt vodovoda za Dobračevo, obč. Žiri"** in **"Pravila Vodovodne zadruga na Dobračevi pri Žireh, registrovane zadruga z omejeno zavezo"**.³⁰ Vsebujejo 30 členov, in to o imenu in sedežu zadruga, njenem namenu, članstvu v njej, finančnih sredstvih in njihovem obračunavanju, o načinu in množini razglašanja sporočil vodstva zadruga njenim članom, kdo in kako nadzoruje upravo zadruga in kakšne so pravice članov na občnem zboru, v katerem primeru zadruga preneha obstajati. Pravila so datirana z dne 7. novembra 1930, kot člani prvega načelstva pa so v njih navedeni po vrsti Ivan Zajec, Matija Zajec, Ivan Potočnik, Matej Strlič, Ivan Žakelj, Franc Grošelj in Franc Istenič. Pri vseh je zapisano, da so čevljarji in posestniki, le tretji je samo posestnik, šesti pa samo čevljar. Iz **Tehničnega poročila/k generalnemu načrtu za vodovod v vasi Dobračeva obč. Žiri** je videti, da je bil prvi načrt za to področje izdelan že pred prvo svetovno vojno, "po katerem se bi zajelo dva studenca oddaljena cca. 900 m nad vasjo. Na prošnjo županstva, da bi se ta načrt predelal z ozirom na današnje potrebe (tj. položaj v tridesetih letih, op. M. S.), se je izvršil lokalni ogled. Oba studenca sta bila merjena dne 6. julija 1932 in je dal zgornji studenec 0,34 l/sek. vode, spodnji pa 0,43 l/sek. kar da skupno 0,77 l/sek. Po podatkih načrta je dal spodnji studenec v minimum 0,084 l/sek., zgornji pa 0,333; skupno 0,417 l/sek. kar odgovarja dnevni množini 36 m³. Kot podlago načrta je vzeti najugodnejši rezultat, torej 0,417 l/sek. Število prebivalstva znaša okroglo 550 oseb in bi prišlo dnevno na osebo 65 l vode. Ker se v vasi redi tudi precej živine, bi vodovod sicer zadostoval, potrebna bi pa bila skrbna štednja z vodo."³¹ Sledi ocena terena, kje je preveč tvegano in kje bolj varno vkopati cevi za vodo, kolikšna je njihova predvidena dolžina in stroški napeljave ter nenazadnje o morebitni podaljšavi vodovoda v Staro vas, če bi se v prihodnje izkazalo, da je na razpolago dovolj vode. Pod omenjeno poročilo se je 19. julija 1932 v Ljubljani podpisal ing. Kotloušek, s. r. Ta je pripravil tudi **"Generalni pro-**

račun/za vodovod na Dobračevi obč. Žiri". Obsega rubrike s podrobnejšimi postavkami za I. Zajetje in I, II. Zajetje II, III. Rezervoar 50 m³, IV. Cevna proga do odcepa v Koče, V. Cevna proga od odcepa h Kočam do konca Dobračeve, VI. Odcep v Koče, VII. Stranski odcepi, VIII. Podaljšanje v Staro vas in končno Rekapitulacija, po kateri bi bili celotni gradbeni stroški 454.000.- din, podaljšanje v Staro vas pa bi zadevo podražilo za dodatnih 47.000.- din. Ta priloga je bila izdelana hkrati s Tehničnim poročilom in nanjo sta s podpisom pritisnjena žiga "VIDEL! Šef odseka za hidrotehnična dela" in "ODOBRAVAM!/Po pooblastilu bana, načelnik tehničnega oddelka". Tudi to je bilo opravljeno še istega meseca l. 1932.³² Ali so bili previsoki stroški vzrok, da "od vsega tega ni bilo potem nič narejeno. Na pobudo in stroške Ivana Blažiča in Franca Potočnika se je potem zgradil rezervoar in zajetje za ožjo vas Dobračevo. Ker pa je bilo vode dovolj, so jo ponudili tudi za Rudnik. Bilo je potrebno zamenjati pravkar vkopane cevi in vstaviti večje in prepričati ljudi, da naj ja pristopijo k vodovodu. Ker niso hoteli, sta oče (= Anže Zajec, op. M.S.) in Balantač na svoje stroške potegnili vodovod na Rudnik. Šele takrat so začeli prihajati zraven ostali," dopolnjuje predstavljeno dokumentacijo Alfonz Zajec.³³ To dogajanje od l. 1932 do l. 1938 lepo ilustrira, sicer nedatirani, Sklep: Na podlagi dogovora spodaj navedenih posestnikov se je nabavila glavna vodovodna cev leta 1936. od Matej Strlič do odcepa Ivan Kopač, kakor je razvidno iz stroškovnika na zadnji strani. Pripilo pa je še pet novih odjemalcev vode, tako da se je morala letos glavna cev podaljšati do Ivan Zajc-a 53. ki je istotako razvidno iz stroškovnika. Da se olajša breme vodovodne naprave, smo združili oba računa skupaj in razdelili celotni račun na 11. enakih delov, katerih znesek znaša en del 1228.- Din. Vsak zavezanec mora pripadajoči znesek plačati, nakar dobi pravico do rabljenja vode in obenem postane tudi lastnik oziroma solastnik nabavljene cevi od Strliča do Zajc-a 53. Da pa moremo biti enakopravni z drugimi sosedi, se pa določa, da sme naslednji priključiti na našo cev le z našim dovoljenjem in obenem plačati eno dvanajstino stroškovnika, nakar se ista dvanajstina razdeli na enajstotice i.t.d. V slučaju, da se kateremu dovoli, da nima

celotnega zneska vplačanega, obrestuje dotični 6% obresti od zaostanka. Ako kdo izmed zavezancev odpove se mu vplačani denar za cevi ne povračuje.³⁴ Sledi seznam enajstih članov, in to: hiša pri Škandru, Franc Istenič, Marija Zajec, pri Štrikari, Ivan Kopač, Janez Kopač, Anton Malovrh, Vinko Zajec, Čevljarska zadruha, Ivan Zajec, Pavel Zajec. Na drugi strani je "Stroškovnik glavne cevi od Strliča do Zajc-a 53", posebej za leti 1936 in 1938. Priznati je treba, da se je tedanje vodstvo dobračevskega vodovoda trudilo kar najbolj pošteno in pravično poslovati pa tudi, da so se njegovi poznejši uporabniki podjetju dokaj oprezno pridruževali. Drugačno pot so ubirali pozneje: "Nekateri so si to privoščili po vojni celo brez prispevkov. - Od takrat se je zamenjalo celo nekaj lastnikov in preprodali so članstvo, kakor imamo v pravilniku tudi dovoljeno. Ta isti vodovod še zmeraj funkcionira in je bil v tistih časih najmodernejši, saj je še danes vzor drugim. Kakor vem, so Bedriharskega naredili po tem načrtu. Vodovodna skupnost Dobračeva, kakor se naš vodovod danes imenuje, ima v načrtu zgraditi nov rezervoar, ki bo večji od sedanjega. Sedanji ima 2400 litrov volumna, novi pa naj bi imel 50 - 60000 litrov. Članov pa je dvaindvajset, ki so vsi enakovredni. Torej, plačujemo enako vsoto za rezervoar, ne glede na imetje ali porabo (živina, gostilna). Kako je potekala organizacija za zajetje vode v Stari vasi, zaenkrat ni kaj prida znano, zato je še toliko bolj privlačen spomin nanj iz vsakdanjega življenja: "Vem le to, da je pri Fricovem Anžetu, danes je na tem mestu trgovina, bil vodovod napeljan že pred vojno. Ko smo hodili po cesti v Žiri, so bila vrata (glavna) skoraj vedno odprta in po veži je bilo vse mokro, ker je bil tako močan pritisk, da je pršilo na vse strani. Ali pa so bili stanovavci, zgoraj so bili financarji, malomarni in niso znali odpirati pipe."³⁵

Tako je bilo mogoče napisati kroniko za vsak vodovod posebej, ki so si ga oskrbele posamezne žirovske soseske; in prav toliko ali še več bolniških ali kar mrliških listov za studenci, ki jih je pogubila splošna onesnaženost okolja (beri: človeška oholost). Ena čaša vode ne bo pozabljena, zagotavlja eden od velikanov slovenske besede. V poletni vročini so opravljali komaj dobro iz pleníc zlezli otroci pomembno človekoljubno delo, ko so iz bližnjih studentov ali bačev v

kanglicah prinašali hladno tekočino razgretim žanjicam ali grabljicam. Če ne iz potrebe, so pile iz hvaležnosti in spoštovanja do njihovega truda. Tista voda iz drče me je pozdravila, je dejal ta ali oni. Nenavadna je, poleti mrzla kot led, pozimi gorka. Edino je ostala, s čimer so še upali ustreči na smrt bolnemu. Uho še želi prisluškovati žuborenju ob rojstnem domu, kjer se voda, živa voda pretaka iz enega žleba v drugega, a razum si ust že zdavnaj več ne upa omočiti z njo. Bolna je – kot človekova vest. Iz pozabe pa vstaja spomin na preplah in bridko začudenje ob spoznanju, da se z njo dogaja to in tako, kar se in kakor se. “Pravega domotožja nisem imel, vendar mi je dolgčas po zvonovih in **mrzlih studencih**” (podčrtala M.S.),³⁶ je pisal žirovski izseljenec iz sušne Avstralije l. 1983. Mimoidoči so se zmeraj radi ustavljali ob tistem za streljaj oddaljenem od njegove rojstne hiše. Le dlani je bilo treba zaokrožiti v prgišče in vanjo natočiti bistre studenčnice, nato pa piti piti.

Proizvod vode v mrzlih letnih časih je **led**. O njegovem “nabiranju” in shranjevanju je bil pred leti objavljen članek v Loških razgledih,³⁷ zato ga tu le dopolnujem s prispevkom, ki je bil objavljen v Bleiweisovih Novicah l. 1858.³⁸ Avtor brez podpisa, po vsej verjetnosti torej urednik sam, priporoča napravo ledenico in to ne v tleh, kakor le so bile, kot kaže, dotlej znane v naših krajih, pa zato hudo drage, pač pa **nad zemljo**, kar da so Nemci že prevzeli od Amerikancev. Sledi opis “naprave”, ki zbujata tukajšnjo pozornost zato, ker so se žirovski gospodarji pri svojih ledenicah očitno zgledovali pri navodilih te vrste, bodisi da so jih prevzeli res naravnost iz Novic ali pa so prišli do njih po drugi poti. Nekatere stvari so seveda prilagodili, temeljno shemo pa je iz navedenega pisanja lepo prepoznati. Takole torej Novice: “Da so ledenice po kmetih potrebne, je sploh znano; da si jih pa pogostoma ne napravijo, so gotovo tega obili stroški vzrok. Ravno pravi čas, je, da tukaj nekoliko ledenic omenimo, kako bi se dalo najlažje napraviti, morda bodo naši prebrisani gospodarji s časom poskusili tu in tam napraviti si ktero in potem bodo gotovo svojim verlim gospodinjam vstregli, v ktere bodo rade poleti meso in druge enake jedila hraniti nosile, da se jim ne usmradijo in ne spridijo.

Po naznanilu Pomeriškega kmetijskega lista napravljajo v Ameriki ledenice semtertje po

manjših kmetijstvih ne pod, ampak **nad zemljo**, kar tudi že delj časa sem na Nemškem posnema-jo. Za to napravo jemljejo najraje šoto, ktera ledenice najbolj pred vročino varje. Narejajo namreč štiri voglaste lope (bajte) 16 do 20 čevljev prostorne, po 12 čevljev visoke, v ktere napravijo od znotraj 3 čevlje debele stene, kterih votline z žaganjem nasujejo, zvunej jih pa s tesarskim lesom zvežejo. Ravno tako tudi tla s šoto 2 čevlja na debelo natlačijo, ali pa iz lesenih tramov naredijo. Streho pokrivajo s trstjem ali pa s slamo. Dvoje duri, ktere s slamo podvlečejo in s prepetim platnom k durim pribijejo, postavijo vselej na severno stran. Te baže ledenice se dajo prav po nizki ceni napraviti. Nek gostinčar velike gostivnice je imel v enaki ledenici ledu celo leto dovelj za svoje potrebe in pravi, da mu ni naprava ledenice več stroškov prizadejala, kakor 70 tolarjev; v zemlji napravljena in obokana pa velja čez 1000 tolarjev...”³⁹

2. DRUGE TEKOČINE

Razen vode je v naših krajih menda edino še **brezov sok** tekočina, ki po uvodni definiciji še sodi v poglavje o nabiralništvu. Spomladi, ko začne odganjati listje, je treba zavrtati ali zare-zati v deblo breze, napraviti žlebiček iz lubja in ga napeljati v steklenico, ki jo je že prej privezati k deblu. Praviloma se v enem dnevu nateče en liter soka. Če je sušna pomlad, se sok ne cedi iz debla, drugače pa so predvsem hribovski dečki, ki imajo gozd pred nosom, imeli veselje z njim; vendar so “vrtali” brezov sok tudi kakšni “yol-carji”,⁴⁰ kadar ga je odkupovala Kmetijska zadru-ga. Med njimi je bil Ciril Eniko, Kovkarsk; tudi Jakobu Demšarju iz Zabrežnika se ga je veliko nateklo.

3. UŽITNE RASTLINE IN SADEŽI

Tukajšnja razvrstitev gradiva sledi letnim časom od pomladi, mimo poletja do pozne jese-ni. – Spomladi se med prvim cvetjem pokažejo **trobentice**. Še pred drugo vojsko so jih otroci potem, ko so se naveličali piskati nanje, pojedli. **Listi vijolic** so nekaterim gospodinjtvom nadomestili prvo solato. Bolj priljubljen je bil nemara **motovilec**, ki ga je bilo veliko samoraslega po njivah. Z Dobračeve so ga ob sobotah popoldne hodile nabirat za južino v nedeljo, na Ledinico. Ko jih je bilo preveč na kupu, je očitno iz občut-

Avtorica pri nabiranju borovnic, fotografiral Ciril Stanonik, 1965

ka ogroženosti, prizadete poparilo stališče: "Vsaka naj ga po svojem nabira." Manj pririvanja je bilo za **"rieyut"** (= **regrat**), včasih so mu pravili tudi **"mleček"**. Tedaj je pomenil tudi skromen vir dohodka, saj so ga tudi odkupovali. Treba ga je bilo sušiti na zraku, zato so ga dajali na "dile" v kozolec. Še dobro so ga plačevali, zatrjuje sogovornica. Druga se spominja obedov, kako je teknil z vročim krompirjem in zabeljen z ocvirki ali "laškim" oljem. Te spomladanske poživitve v prehrani tudi novi časi še niso zavrgli. Manj vsakdanja je priprava vina iz **regratovega cvetja**.

Liste kopriv, vijolic in rmana so na drobno razrezali, naredili malo **"amprejna"** (= prežganje) in zmešali s krompirjem. To so imeli za večerjo, včasih pa tudi za južino. Koprive so pripravljali tudi kot špinačo. Oparili so jih, odcedili in sesekljali ali zakuhali tudi v kašo ali jih vžvrkljali v jajce kot zdravilo za grižo obolelemu otroku. Za posebno specialiteto je veljalo cvrtje, v katero so potisnili **cvet akacije ali bezga**; to je jedi dalo značilen pikanten okus. Iz bezgovega cvetja se je zadnja tri desetletja zelo razširilo izdelovanje **"šubese"** kot zdrave in cene naravne pijače. Včasih pa so otroci preganjali pajčevino v želodcu tudi z **"bogkovim zeljcem"** ali **"zajčkovu deteljico"**, ki ima rahlo kiselkast okus in s svojim nežnimi srčastimi listki pokriva gozdna tla. Ko je trava že visoko pognala, so letali po travi za **kislico** in žvečili njene liste. Že ime pove, zakaj jim je prijala. Tudi **sladke koreninice** nimajo svojega imena v prazno. Rasle so po kakšnih škarpah, zato jih

je bilo treba prej umiti, preden so se začeli sladkati z njimi. V Martinjem vrhu so jih kopali tudi za prodajo. Poleti, dokler je bila rosa, so stikali za njimi – potem je bilo treba sušiti krmo! – še posušiti jih ni bilo treba, odkupovalec Heron Šubic jih je vsul v en lonec z vodo, prihaja iz spomina sogovornice.

Že od nekdaj je posebno priljubljen predmet nabiranja jagodičje. Posebno vabljive so **rdeče jagode**, saj so prišle celo v pravljice in poezijo. Tudi Žirovci, najbo otroci ali odrasli, so se vedno radi "pocrklali" z njimi, seveda večinoma le priložnostno, ko so jih našli v prisojnih rebrih in na obronkih gozdov. V Goropekah pa so jih sem in tja nabrali otroci tudi za prodajo. Toda za to so dajale več možnosti **robidnice**. Ciril Kovkarsk in "Krtar"⁴¹ sta jih v stari Jugoslaviji nosila čez jugoslovansko/italijansko mejo. Ena od dobračevskih gospodinj, ki se je marsičesa naučila kot služkinja pri ljubljanski gospodi, je iz njih skuhalo tudi sok, večinoma pa so jih že sproti pojedli. Robide ali **"mačehe"**, kakor ji pravi starejši rod, je bilo včasih veliko v Plastuhovi grapi, v Rakulku in Zabrežniku, medtem ko so **maline** le že bolj na obodu Žirovske kotline, v Goropekah – posebno v "Breznu", "Usadu" –

"Kampl" za nabiranje borovnic, 1983

Nabiranje regrata, 1970

po Žirovskem in Mrzlem vrhu, vendar ne posebno na široko. Kjer so vedeli zanje, so jih nabirali za dom in tudi za prodajo. Še redkeje so tod **brusnice**. Njihova nahajališča so v "Skalah" na Dobračevi, na Mavsarjevem v Jarčji dolini, v Lavrovcu in Žirovskem vrhu v smeri proti Smrečju. Več jih je bilo šele v Oselici. Ta izjemen priboljšek so rade sprejele gosposke gospodinje (Mica "Dohtarjeva", Vrabčevka"), če so prišli z njimi na vrata. Iz vsake sorte jagodičja so po nekaterih hišah že delali tudi sok, marmelad pa včasih / po kmetijah/ še niso znali pripravljati, pripovedujejo. Po Poljanskem še danes znajo pripraviti "**terjak**", to je z dolgotrajnim kuhanjem pridobljen neke vrste žele iz zrelih bezgovih jagod; morda so se poskušali s tem kdaj tudi v Žireh, danes ni več slišati o tem.

Borovnice v žirovski zavesti sploh niso imele tolikšnega ugleda, dokler jih niso začeli organizirano odkupovati. Vsaj v predvojni Jugoslaviji in morda še prej, za časa Avstro-Ogrske, so jih nabirali le za domačo rabo, pa še za to nekateri niso imeli veselja, češ da "je od njih še d... umazan", zelo čislan pa je bil borovničev, borovničevo žganje. "Lemovka v Jarčji dolini jih je "**nasmukala**" v ta namen cel čeber in še dva manjša". Pripovedovalka z Žirovskega vrha je hodila smukat borovnice že, ko je bilo še temnačno, od četrte do pete ure zjutraj, da jo je bilo včasih kar strah. Tedaj je sestra namesto nje molzla, zato sta imeli vsaka pol zaslužka zanje. Najmlajša pa ji je prinesla zajtrk kar v gozd. Domov se je vrnila, ko je imela poln koš in to je bilo, kakor je "**natrofila**" (= naletela). Iz borovnic so delali tudi borovničev sok, "borovničev" so rekli. Namočili so jih v en čeбриček in stisnili v prešah. To so imeli za piti ob žetvi. Če so bile hudo zrele borovnice, je bilo treba

manj sladkorja. Smukali so jih tudi za zdravila. "Kamplne" je delal sam ata doma. Nasmukane je bilo treba "z/rešetat" in na vrhu se je naredil kupček iz listja in drugih smeti, kar je bilo treba odstraniti. Druga žena, sicer vdova, je s tem drugače opravila: "Ne bom plazila tam po gmajni, da bojo potem dedci žrli šnopc." Vendar pa si jih je vsaka gospodinja preskrbela nekaj za čaj, bodisi da je z njimi požlahtnila okus pijači, ko je z njim postregla gostom, ali za blago zdravilo domačim ob driski.

Smukati pomeni obirati borovnice s posebno pripravo, ki je v Žireh dobila ime "**smukaunk**", "**smukač**", "**kampl**", kjer je v eni izvedbi res podobna nekemu glavniku ali grabljicam, v drugi pa spominja na prav majhne vile. Narejena je iz lesa, le tisti del, ki odtrgava, "smuka" sadeže = **jagode** z borovja, sestavlja vrsta kovinskih dolgih konic ali žeblicev. Nasmukane borovnice so navadno vsipali najprej na rešeto in nato v neprevelik koš. Za priložnostno prodajo borovnic navadno niso smukali, saj so morale biti brez vsakršne smeti, pač pa so jih stresali kar v kangle. Kupovala jih je "žirovska gospoda", Mici "Dohtarjeva", "Vrabčevka", "Modrijankla" na Selu, skratka "boljši" ljudje, zdravniki, duhovniki, trgovci, gostilničarji, učitelji, tudi letoviščarji. Zgodilo se je, da jih je ena od gospodinj v teh krogih zavrnila, ker je bila kangla obtočena, na njenem dnu pa so se že zredili črvi. Šele v tej luči se pokaže pomen pletenih posod, ki so se za prenašanje in kratkotrajno hranjenje borovnic uveljavile pozneje.

Gobe se sušijo na rejti, 1982

Kumina se suši, 1979

Lešniki so že izrazito jesenski sadež in prvo-vrstna otroška zadeva. Zato so dobili čas zanje navadno le ob nedeljah. Ponekod so jih nabirali le mimogrede, saj je veljalo, da so "zmeraj vse črvivi", drugod so jih sicer prinesli domov, vendar niso imeli obstanka. Posušili so jih, potolkli in – pojedli. In vsakič znova tako. Le včasih se je materi posrečilo, da je naredila štruklje z njimi. V Goropekah jih je gospodinja celo v "žakelj zašila", a še tega so otroci pretrgali in se šli tatiče. Kjer so se obdržali, so jih uporabili za potico. Trli so jih z zobmi in tolkli s kladivom. Nabirali so jih povsod, kjer so bili leskovi grmi: okrog Sore in senožeti, nato pa sušili na peči. Enemu grozdu ali kobulu lešnikov so dejali "**ká-bu**". Kaj vse se je ob takem nabiranju lahko spočelo, brez zadrege popisuje "Mavsarjev" Jože.⁴²

Kostanj je poznojesenski pridelek. Na Žirovskem ga ni kdove kaj, le posamezna drevesa je najti sem in tja, zato so ga hodili nabirat na obod kotline, v Žirovski vrh, v Mavernik nad Zalo, pri tem se omenjajo domačije "Planinšek", "Brdačk", "Bajtovše", "Lazar". Seveda se je nepovabljenim gostom sitno zdelo, če so jih odkrili, zato so se morali skrivati. Ko je že odrasle tako dobila neka domačinka, jih je potipala: "O, pa taki fantje, pa kostanj pobirajo." Včasih je bilo treba malo teči. Sproti so ga izluščili iz bodic, nosili domov v bombaževinastih ali platnenih žakljih, narejenih iz kakšnih starih rjuh, ali v malhah iz blaga od ostankov za "modroce" in s kovinskimi ročaji. Doma so ga stresli iz njih pod streho na tla ali na skrinje, da se je posušil in ne bi začel plesniti. Tako je obstal od štirinajst do enaindvajset dni, drugače bi sprhnel. Zalegel je za krompir in kruh. Dokler je

bil na razpolago, so ga "majili" vsak večer, in ker je to zamudno opravilo, se je ob tem gojila tudi družabnost.

Želod so nabirali in sušili, da so ga pražili za nadomestek ječmenove kave.

4. ZDRAVILNE RASTLINE

Prav tako kot v prejšnjem razdelku sledimo zdravilnim rastlinam po vrstnem redu nabiranja v letnih časih. Natančen koledar za to je najti v ustreznih priročnikih; opravičujem se, kolikor ga bom zgrešila, saj znotraj tega kriterija upoštevam še dele rastlin: liste, stebela, cvetje, plodovi.

Nabiranje **smrekovih vršičkov** se je razširilo šele po drugi svetovni vojski, ker da je njihov izcedek, prepojen s sladkorjem, zdravilen proti kašlju. V kozarce se izmenoma naloži ena plast vršičkov in ena plast sladkorja in se za lep čas postavi na sonce. Nato je treba vsebino precediti, drugače se skisa. Včasih so žvečili smrekove iglice kot sredstvo proti jetiki. Že ime pove, da je za pljučne bolezni namenjen tudi **pljučnik**, to so listi cvetja, ki mu po Žireh pravijo "velikonočnice" ali drugod "bogkove suknjice". **Brezo-vo listje** so včasih sušili kot zdravilo za odvajanje vode, v ta namen so sušili tudi **liste rdečih jagod in robide**. Ta je menda dobra za zdravljenje jetike in blaži bolečine pri napadu ob vnetju slepiča. **Listje suličastega ("dolgega") trpotca** so nabirali za zdravljenje griže in naduhe. **Liste širokega trpotca** so otrokom rabila za obvezo: pritiskali so jih na odprskane kraste, da se je ustavila kri. **Preslica** je odlična za težave z mehurjem. **Zeleno praprot** so cenili za zdravljenje revme: bolnik se je ulegel nanjo ali položil nanjo oboleli ud. Z zavrelico iz **hrastovega**

Sušenje kamilic, 1976

Obiranje lipe za Zabrežnikom, 1976

lubja so umivali kraste, ki se dolgo niso hotele zaceliti. Veliko umazanije je bilo in otroci so bili stalno potolčeni po kolenih in drugod.

Lipovo cvetje je bilo včasih eno poglavitnih zdravilnih rastlin za čaj proti prehladu. **Lipa** ima velike liste in cvetje in prej cvete kot **lipovec**, ki ima manjše liste in cvetove. Pri marsikateri domačiji še danes privabljajo čebele s svojim oljnim, mehkim vonjem, za čaj pa je njen pomen precej upadel, čeprav danes trgajo samo cvetje, medtem ko so včasih skupaj z njim obtrgovali tudi socvetje, to je svetel listek poleg cvetka, zato je bil čaj precej grenak. Ob nabiranju so njene veje pogosto obsekali in jo obirali na tleh, otroci pa so radi plezali nanjo in posamezne veje potegnili k sebi s "ključem", tj. neke vrste ključko. Nekdanja ledinska mežnarica Ana ga je kateri od gospodinj rada prinesla v zameno za kavo. V tej zvezi še dokaz, kako je vse lahko politika: nekaj po drugi svetovni vojski je nekaj kmetov "dalo svojo zemljo v zadrugo". Na tem svetu je cvetel lipovec in polproletarec, ki doma ni imel priložnosti, da bi si nabral cvetja, je šel vprašat upravitelja, ali sme to storiti na "zadružnem". Ta je prošnji velikodušno ustregel. Ko pa je obiralca pri delu zalotil nekdanji lastnik zemljišča, na katerem je rastlo drevo, ga je pregнал, češ "to je naše". Tudi ko mu je dozdevni tat pojasnil, da si je za preskrbo s cvetjem pridobil dovoljenje pri vodstvu zadruge, ni zaleglo, četudi se je "bivši lastnik" s politiko zadrugarstva strinjal in jo podpiral.

Svežo, še **zeleno praprot** so nabirali za lajšanje revmatičnih bolečin. Z njo so napolnili vreč(ko) in jo dali pod boleče mesto.

Precej popularno je že od nekdaj nabiranje **arnike**. Če so jo pobirali tuji, so se lastniki

zemljišča jezili, da mečkajo travo in praprot po senožetih in "prapatncah" (= praprotnicah), to je prostor, kjer raste sama praprot, brez drevja, le kakšno je vmes, in trava. Za domače potrebe so jo namočili v močno žganje, "bevko", in cvetje so kar pustili v stekleničkah okrog 2 dcl. Po hribih okrog dolinskega dna Žirov so jo povsod nabirali bodisi gruntarski bodisi bajtarski in gostači, tako v Zabrežniku, Ravnah, Goropekah in Jarčji dolini. Dobro je šla tudi v prodajo, zato so se se skušali med seboj, kdo jo bo potrgal. Iz izkupička zanje si je, takrat še deklič, sogovornica kupila obleko.

Rmanovo cvetje je lajša želodčne težave, medtem ko je **rumena lakota** za ledvice. **Materina dušica**, **listje** in **cvetje lapuha** pomagajo proti naduhi. Tudi **tavžentrožo** so nabirali tod, vendar niso poznali njenega imena. Le opisovali so, da je "ta roža" dobra za čaj. Po Svetletovem griču so je bili posamezni šopi, kot da bi peharje raztresel. Priporočali so jo ob bolečinah v grlu. Ker jo je bilo bolj redko najti, so jo kot dragoceeno nabirali le za doma in sorodnike. Vnuk se še spominja, da mu jo je babica pokazala okrog znamenja v Zabrežniku, kjer je rastla, dokler niso začeli potresati umetna gnojila. Za zdravljenje opeklin so rabili "**šentjanžvevo olje**" v katerem so bile namočene "**šentjanževke**" v "**laškem olju**", in to kar sveže, ne suhe. Marsikatera hiša je cenila njihova rastišča na svoji domačiji. V visokem poletju so žene kar spotoma, ko so odhajale od maše ob nedeljah dopoldne, nabrale v njivah ob poti **kamilice**, ki so jih cenile za pomirjenje bolečin, posebno za otroke. Tudi "**kimena**" = **kumina** je podobno slovela, poleg tega je rabila za začimbo. Nabira se ob prvi

Nabiranje materine dušice na Blegošu, fotografiral Ciril Stanonik, 1981

Košara s čaji, 1986

košnji, navadno kar iz redi. Njene šope, ali celo povezane v snop, so položili med "križe" v kozolcu ali v krošnje dreves na dvorišču, da se je dobro posušila, nakar so jo obtolkli. Razgnili so šotorsko platno ali "**rantaho**", morda tudi kar papir in s polenom ali palico udarjali po semenju, da se je otreslo. Pobrali so ga na sito in presejali. Slamo so shranili za kuhanje živini, kadar so verjeli, da bi ji zato odleglo. "**Kimeno**" so tudi odkupovali in ko je soseda videla, da je njena mlada znanka z denarjem zanjo kupila tedaj moderne "tričetrt hlače", je pokomentirala: "Bi že še nabrala ene pol kilograma, da bi imela dolge hlače". **Šipek** je po Žirovskem redko raztresen, zato njegovo nabiranje ni splošno, pač pa uživa dvojen sloves, diferenciran po spolu, **bezeg**: Za moškega je tako zdravilen, da se mu naj odkrije, babi pa nič ne pomeni, mu lahko r. pokaže, gre scat vanj. Druga varianta: Moški se mu žihar prikloni, ko gre mimo bezga, ženska mu pa rit pomoli. Bolj kot posušeno cvetje so sušili njegove jagode, v Ravnah pa je ena od gospodinj zrele sveže nabrane plodove dala v vrečo, ki jo je gospodar vtaknil med dve deski in stiskal na "vještart". Temu soku so rekli "bezgovec", ki so ga mešali z vročo vodo in imeli takoj pripravljen čaj.

Za odpravljanje otoka so nabirali in shranjevali **ječmenove rese**. V Goropekah jih je imela gospodinja spravljene v platnenem žakeljčku. Dala ga je na peč in bolnik se je na gorkega ulegel z oteklinjo, da je uplahnila. Še zdravnik je to priporočal gospodarju, ko se je bil usekal.

Senen drobir (tj. seme, ki se otesa na tla s kupa sena) so pobirali po skednjih, da so iz nje ga

naredili poparek in se zdravili z njegovo paro ali ga gorkega polagali na boleče mesto v "upanju, da je vseh vrst seme zdravilo za vse vrste bolezni".

Zdravilna zelišča so spravljali v škrniceljne ali vrečke iz blaga in vse skupaj shranili v košari na suhem, včasih tudi v kakšni stari omari na podstrešju. Nekateri so jih veliko nabirali tudi za prodajo. Eden od njih jih je vozil celo v lekarno na Vrhniko.

5. NABIRANJE ŽIVALI IN NJIHOVIH PRODUKTOV

Zaradi močvirnega dna je bilo v Žireh veliko **žab** in še odmeva v ušesih njihovo regljanje v pozni pomladi in zgodnjem poletju. Dobračevci so jih kar pridno lovili = nabirali, zato se jih je prijeló ime "žabarji".

"Ko je nastopila pomladna odjuga in je sneg izginil in ko se je v močvirju ali manjših jarkih že opazilo premikanje žabjega življenja, se je pričelo žabe tudi loviti, zakaj kot hrana je žabje meso (bedra) izredna poslastica in v svetu zelo cenjeno. Žabja bedra so uporabljali ponekod tudi kot sredstvo zoper ostrašenje. Če se je - zlasti kakšen otrok hudo prestrašil - so posušene žabje kosti zažgali in večkrat prestrašeno osebo pokadili.

No, pa v času pred prvo svetovno vojno (seveda to velja tudi za poznejše čase) smo mislili lovci na žabe na družinski priboljšek na mizi. Nabiranje žab so je vršilo ali podnevi, izredno romantično pa je bilo v temni in kolikor toliko topli noči. Podnevi: pribor za lov je bilo vzeti: posoda s pokrovom - kangla, vreča in primerne grablje, s katerimi se je zajelo žabe in jih približalo k sebi, da se je žabo moglo spretno prijeto ob bedrih in vreči v vrečo ali kanglo ter zapreti, da ni ven poskočila. ... Večerno nabiranje pa je bilo skoraj obredno: prvi je na daljši palici nosil petrolejko za osvetljevanje žabjega terena, drugi je imel grablje, tretji pripravljen uloviti in plen vreči na "varno". Ponoči je bilo lažje ujeti: ko je žaba zagledala luč, je nekako omamljena gledala v svetlobo, lahko jo je bilo prijeto. Ko se je dovolj nabralo, smo zadovoljno odšli domov, kjer smo v določeni čebriček z dobršno mero vode iztresli ujete žabe, odprtino pokrili s plohom, katerega

je bilo treba obtežiti s težjim kamnom ali železom, da žabe niso pokrova dvignile in ušle. Dandanes je žaba zaščitena in se ne sme več takšno romantiko sladokusnosti uganjati. Vsaj zdi se tako...“ Tako se spominja nekdanjih časov žirovski rojak dekan Viktorijan Demšar.⁴³

“Po hrbtu ima **gad** strupeno žilico, katero mu marsikdo zna uzeti, potem pa še celo jé (kar je tudi res, da nekateri gade peko in jedo). Strup se da zagovoriti in marsikateri slepar gade zna loviti, pravijo, ker jih zna panati, da ga morajo ubogati in storiti, kar hoče”.⁴⁴ Ali je tudi “Polonkar” v Račevi obvladal vse to, saj zanj vejo povedati, da je lovil gade: za srajco ga je dal, dejali so, da ga je zacopral. Viktorijan Demšar se spominja: “Sam sem v naši hiši doživel, ko je Polonkar nekoč prišel k mojemu očetu s “kačjo” vrečo, ki jo je položil na tla. Čez nekaj časa pa se je že morala odvezati in strupeno blago je začelo uhajati ven po sobi. Seveda smo se hudo prestrašili. Polonkar pa je ostal miren, nekaj zamrmral in rahlo zažvižgal in kače nekako omamil in jih varno spravil v vrečo. Bil je res izvežban “padar”⁴⁵. Na Ledinski planoti in na Vrsniku so nabirali modrase, žive kače pod Italijo, da so jih nosili naprodaj v Idrijo, kjer so zanje dajali po 3 lire za eno. Menda so jih rabili za pridobivanje njihovega strupa in izdelovanje seruma.

Miši in podgane so lovili v pasti. Če so mogli, so ulovili v past živo podgano, in ker pravijo, da so podgane prebrisane in grejo v skupini od hiše, če jim preti katastrofa, so jih preganjali tudi tako, da so jih skozi reže pasti z ognjem uničevali, smodili, da je smrdelo in je žival cvilila in opozarjala druge na nevarnost.

Tudi **krte** so lovili s posebnimi pastmi, jih drli in iz kožuščkov strojili kožice, ki je bilo zelo cenjeno krzno. Enemu od domačinov so v času med dvema svetovnima vojskama zaradi ukvarjanja s tem lovom nadeli splošno ime Krtar. Jože Peternelj – Mavsar ga je otel pozabe v knjigi Krtar in Dolinci.

Dečki so se radi posladkali s **čmrljevim medom**. Kadar so staknili čmrljevo gnezdo, so v njegovo satje vtaknili slamico in srkali po njej okusni nektar. “Ko je bilo po košnji, si zavriskal, če si naletel nanj”.

Pri zbiranju **polžkovih hišic** so že prišle v poštev tudi deklice. Otroci so tekmovali med sabo, kdo bo dobil lepšo hišico.

Gospodinje ob cesti so pobirale **konjske fige**, praviloma le v dolžini njihove parcele. Cenile so jih kot gnoj za rože. Svojčas je imel Kovač v Klancu v ta namen prav zagrajeno. Konji so pritekli nizdol, nato pa so se morali vzpenjati in so od napora spuščali iztrebke za seboj.

Tudi **rogove goveje živine** so spravljali, jih očistili in uporabljali za oselnike (“uosounke”), tj. posodico za osle in vodo, ki so z njo kosci močili “bruse” ali osle in z njimi brusili kose. Nekdaj so iz rogov in parkljev z dodatkom nekega preparata kuhali lepilo. Masa je morala vreti zelo dolgo, da je vse razpadlo v nekakšne prozorne ploščice. Te so posušili. Ko so “lim” = lepilo rabili, so jih prekuhali v vodi. Iz **žime ali dlake** so delali omela in čopiče.

Če je bilo treba na silo zaklati tele, prašiča ali ovco, ali iz ostankov že poginule živali maščobe so skuhali milo. Dokupili so lužni kamen in kuhali vse skupaj nekaj ur, da se je vsebina razkrojila. Nalili so jo v plitve posode, da se je potrdila, in tako dobili “žajfo” = milo. Za primernejši vonj so dodali tudi razne dišave.

Mladež je ptičem pobirala **peresa**, posebno so bila v čisljih **orlovska** in **sokolja**, da so jih imeli za parade. Gospodinja je pobrala **kurje pero**, ki je rabilo za mazanje z bevko in šentjanževim oljem na ranah in drugih bolečih mestih; moški so se postavljali s **petelinjimi peresi**, sem in tja pa se je mlajši ali starejši sklonil tudi za **šojnim**.

Tudi **ubito vrano** so obesili na palico, da so se druge bale ali imele za zgled, kaj se jim zna pripetiti, če bi se spravile nad koruzo.

Morda bo komu v posmeh, toda prav je na tem mestu omeniti tudi obiranje **gosenic** na zelju in **koloradskega hrošča** na krompirju. Dokler ni bilo kemičnih sredstev za njihovo zatiranje, je bilo odstranjevanje teh zajedalcev pomembno opravilo kar vseh članov družine.

Posebna poslastica so bile za kokoši **ličinke majskega hrošča**, ki so se pojavljali v brazdah po spomladanskem oranju.

6. NABIRANJE ZA (REJO IN ZDRAVLJENJE) ŽIVALI

Nekdaj so pri marsikateri bajti redili prašič/k/a, ne da bi doma imeli dovolj krme zanj. Zato so jo nabirali po krajih, ki so bili "nikogaršnji" ali pri lastnikih niso uživali posebne cene, ob potokih in jarkih, na težko dostopnih krajih in tleh slabe kvalitete.

Pri neki hiši na Dobračevi so otroci nabirali "škrbinc" za prašiče od doma do ledinškega mostu in okrog jarkov po celih "Rantah". Pivkov Martin s Sela in še kdo sta nabirala v ta namen "lapejš" (= veliki lapuh) in "repuh" po kakšnih kotanjah okrog Sore. Tudi plevel z njiv je prišel prav, zlasti "/g/labada". Posebno so prašičem šle v slast "vranje noge". Po hribih so v stiski nabrali tudi **mlade praproti** in jo zrezali med drugo jed in "Šlosarca" je trdila, da to pride mastno in se po tem prašiči radi = dobro redijo. Tudi s **češpljevim listjem** in **fizolovim perjem** so si pomagali.

Jeseni so nabrali za prašiče cele žaklje **želoda**. V Goropekah so ga posebno veliko dobili "v meji", kjer rastejo sami hrasti, zato tisti dolini rečejo "Hrastovje". Vreče so deli na skedenj in kadar so prašiči preveč godrnjali, ga jim je gospodinja malo natresla v korito. V Zabrežniku so ga več dni hodili nabirat na Šubcevo, ker ga oni sami niso nabirali. Nato so ga sušili zunaj na velikih derah in prav tako po potrebi "za prelogo" dajali svinjam. Tudi pri tako mogočnem kmetu, kot je bil Mavsar v Jarčji dolini, so ga nabirali. Nekdaj so morali tod ceniti tudi **žir** - za iste potrebe kot želod - če drži, da Žiri nosijo ime po tem bukovem plodu. Tudi priprava krme za živino v temelju sodi med nabiralništvo, saj včasih niso nič storili za njeno izboljšano rast. Čeprav po tradiciji to obravnavamo v okviru živinoreje in širše kmetijstva, tudi tu o tem nekaj besed. V zadregi je "Mihačk" v Jarčji dolini, ko je imel doma premalo sveta, "obiral" (= kosil) okrog obronkov in na težko dostopnih mestih, ko se "Mavsarju" ni splačalo potruditi, naložil na veje za ene tri listnike in tovor privlekel v dolino. Temu so dejali vlak. Če je še bolj trda predla, so govedu za preživetje nakosili sveže **vresje**, tako Zabrežnikom. Za živino in drobnico so sekali tudi **bukovo in hrastovo listje**, kakor hitro je bilo zeleno. Seveda le po svojem. Jeseni

so pripravljali vejnike, tj. "češule", jih posušili, zvezali kot snop in pozimi mešali med krmo. Še danes je videti na jesenih in hrastih značilne bule, iz katerih so pred leti poganjale mladice, da so jih obsekovali za živino.

Spomladi so nabirali za krmo živini tudi "**vezelje**" (= srobot) za krmo živini; njegove muževne veje so služile za popravila košar in košev ali za "o/prtounce" (= naramnice) zanje in za listnike. V hudi stiski je nadomestil tudi tobak, le prižgati je bilo treba in sila je bila potešena.

Po močvirnem svetu na Rakovniku in okrog "Jerija" je bila krma za govedo prekisla in krave po njej niso dajale mleka. Zato so jo ob glavni košnji puščali in jo je kdo posebej pokosil za konja, da se je z njim prebil čez zimo. Temu pravijo "**konjski futer**".

Za nastiljanje prašičem so kosili **mah, vresje in praprot**, kjer so bili lepi tereni. Drugače so praprot želi. K Žvižgu v Žirovskem vrhu so hodili pomagat celo iz ravnine in med vojsko jim je bilo plačilo že to, da so dobili jesti. Ponavadi so se jim oddolžili še s kostanjem za domov. Praprot so nosili v velikih balah ali jo valili po bregu v primernih butarah, nato pa do doma velikokrat tudi vozili. **Listje** je bilo za steljo govedu. Grabili so ga, ko je odpadlo, in nato z listnikom - od tod celo ime - nosili domov ali z njim natlačili "/y/u/ratujne". Grabili so ga ne le po gmajni, ampak tudi izpod sadnega drevja po travnikih in devali v kote, določene zanj v hlevu, skednju ali kozolcu. Kadar je bilo listje doma in kozolci obloženo s svežo rdečerjavo praprotjo, je bilo očitno, da so se kmetje do konca oskrbeli za zimo.

Živino so zdravili in krepili sami z zavrelico iz **hrastovega lubja in brinovimi vršički**. **Brinje** so priporočali za živino, če je "dristala in kri močila in je bilo kakšno govedo stuljeno in se ga je koža držala".

Za **hrastove šiške** so verjeli, da je dobro iz njih skuhati čaj in ga ponuditi govedu, ki "kri ščije". Če so jih otroci nabirali, da bi se z njimi frnikolali, so jih grajali, češ da bojo zato pomočili posteljo.

Tudi stare cunje in druge odrabljene stvari (metle, lonce, kahle) so spravljali in shranjevali, kar jim je prav prišlo za razna strašila proti divjadi in za snežene može.

7. NABIRANJE ZA ČISTOČO

V tem razdelku se na prvi pogled srečujejo zelo raznovrstni pojavi, vendar je vsem skupno to, da gre za rastje, njihov skupni imenovalec glede na funkcijo pa je čistoča. Že pred pragom je mogoče presoditi, ali pri hiši kaj dajo nanjo. Včasih so za čiščenje čevljev položili predenj zunaj kar **smrekove veje**, nato pa so marsikaj sami doma izdelovali predpražnike iz **koruzne omajčevine**, iz "turščevne"; iz nje in iz **ovsene slame** so delali tudi copate. Nova znanja so prinašali "od zunaj", npr. iz samostana v Repnjah, kamor je odšla služiti ena od domačink, da je bila po ovinku deležna nekaj šolanja. Za pometanje dvorišča in hleva so koristne brezove metle. "**Brezovna**" zanje so nabirali jeseni ali zgodaj spomladi, ko narava miruje, treba je bilo najti pravi čas. Z brez so obsekali primerne vejic/e, marsikdaj tudi na tujem, ker pač svojega ni bilo, in so metle izdelali sami doma.

Pepel od lesa so uporabljali za umivanje zob, za gnojilo ali pranje perila. Pepel so dali v vročo vodo ali ga prevreli in počakali, da se je njena vsebina "posedla". Nato so vodo precedili skozi tkanino in dali vanjo namakat perilo.

Strojarstvo je zahtevno delo, zato so zanje barvali predpasnike s **hrastovim lubjem**, da se je manj opazila umazanija na njih. Kot sredstvo za čiščenje madežev so poznali **divji kostanj**, a ta vednost je prišla iz mesta. Včasih ga je bilo veliko ob cesti z Dobračeve proti Žirem, otrokom v veselje in zabavo. Veliko so ga nabirali "Mrovcovi" v Logu. Pravili so, da iz njega delajo "purfl", "purhl".

Cvetje "**žajfnce**", ki raste ponekod ob Sori, in morda še kje, je bilo treba le pometi v vlažnih rokah in res se je v njih pokazala milnica, ki je prišla prav vsaj kopalcem v "Jeriju".

Korenine kopriv so uporabljali za umivanje las in utrjevanje lasišča. Za plevnice in zglatne blazine so ob mlatvi odbirali **ovsene pleve** in mehko **omajčevino**, ko so oličkali koruzo. Zdravnik dr. Milan Gregorčič iz Gorenje vasi je za posteljne blazine še bolj priporočal "**tisto pusto travo, ki raste po gmajni**". Ko pride bolezen, jih po njenem koncu ni težko skuriti, medtem ko kupljenih "modrocev" ne odvržemo kar tako in sežgati se še dajo ne.

8. NABIRANJE ZA KURILNE NAMENE

Od **kresilne gobe** je danes ostalo še samo ime, vendar se prav zaradi njega spodobi, da ima v tem razdelku prvo mesto. Njena nekdanja funkcija, da varuje živi ogenj, ker le tli, gori pa ne, je mogoče spoznati iz velikonočne šege, ko z njeno pomočjo nosijo okrog blagoslovljeni ogenj, da z njim gospodinje na veliko soboto zakurijo v ognjišču. Kresilna goba, strokovno lesna goba, raste na bukovem drevju in jo je pred uporabo treba dobro posušiti. Včasih so jo namenili tudi za podstavek za rože ali kaj drugega kot okras.

Tudi po Žirovskem je ubožnim prišlo prav **odpadlo lesovje, dračje** in druga **suhljad** po gmajni.⁴⁶ Srečen, kdor je nabiral **hosto za butarice** le po svojem ali z dovoljenjem lastnika; a kdor si je kdaj tudi drugače pomagal, je bilo sila neprijetno, če so ga zalotili. Manj zadrege je bilo zaradi pobiranja **storžev od iglavcev** (smreka, jelka, bor), kdor pa je dobil možnost za sekanje hoste in spravilo "**vrhačev**" ob poseku gozda, je bil na konju.

Vežanje butarice, Zabrežnik, 1976

Skladanje drv, 1. maj 1976

Spravljanje drv, 1. maj 1976

Hosta za delanje butaric, 1983

Priprave za delanje butaric, 1983

Sem sodi tudi spomin na strah, ki ga je s svojim odkritjem pripravil svoji okolici Ivan Možina, "Francoz", kakor se je prijelo ime izseljenca, ki se je ob prislužitvi pokojnine vrnil iz Francije. Vajen kopati ne le po zemlji, ampak tudi pod njo, saj je bil rudar, je začel brskati v strmem bregu pod hišo, ki jo je kupil s svojimi prihranki in kmalu se je raznesel glas, da je odkril **premog**. Res je bilo videti pod plastjo prsti nekaj temu podobnega. Eni so trdili, da je to rjavi premog, drugi so mislili, da je le šola. Sam je s tistim kuril nekaj let in tudi sosedom dajal za pokušino. Odkritje je po eni strani zbudilo začudenje, da bi utegnili biti to kurivo tudi v Žireh, po drugi strani pa je bližnje prebivalce tudi vznemirilo, saj bi kakršno koli resno napredovanje v tem pogledu temeljito spremenilo njihov način življenja in jih prej ali slej pregnalo z njihovih domov. Vendar je vse skupaj ostalo le epizoda. Nekateri so razlagali, da gre za drevesa, ki so ostala v zemlji od kdovekdaj, ko se je nanje posula zemlja v zelo strmem bregu.

A da je v žirovskih tleh marsikaj zanimivega, je ugotavljal in odkrival že Jernej Lenček, ki je svoje ugotovitve popisal v Slovenskem romarju.

Za pometanje peči ob peki kruha so rabili nekdam v Žireh /p/ometovnice, ki so jih napravili iz **zrele praproti**, vendar so bile bolj imenitne iz "**parklja**", zelene, po tleh se plazeče rastline, ki raste po obronkih gozda le na določenih mestih in je nekakšna posebnost, saj je le malokomu znana.

9. NABIRANJE ZA STAVBNE NAMENE

Kamenje je bilo včasih pomemben gradbeni material za zidavo hiš. Menda je bila zadnja tako narejena "Brezarjeva" na Selu, in to že po hudi povodnji l. 1926, ker je prejšnjo zasul plaz. Na Žirovskem poteka meja med permskimi kamninami, značilne rdečkastolila barve, in apnenčastim belkastosivim svetom; ta prehodnost v strukturi tal se opaža tudi v gradivu za zidavo. Kamenje, kolikor ga še tudi danes nabirajo v strugah rek in potokov in na sipinah ali produ ob njih, je rdečkasto, medtem ko so skale, ki jih lomijo v kamnolomu v Osojnici, že bele oz. sive. Iz teh meljejo tudi pesek za posipanje cest⁴⁷ in drugo rabo. Očitno je ta kamenina bolj mehka,

saj ni znano, da bi mleli tudi **rdeči pesek**. Tega je Žirovcem preskrbovala voda. V Zabrežniku so ga sejali v "Grapi" in nato vozili k domu. Betonski pesek je bolj "grob" in je zanj treba mrežo 35m/m, za fin, droban pesek pa 10-12 m/m. Za fin omet in "pucanje" se rabi mivka, ki so je "sejali" na mrežo tudi do 2 m/m. Včasih je voda prinesla tak pesek, da ga za malto niti ni bilo treba sejati. To je bilo hudo naporno delo, "premetavati tisto kamenje", zato tega ni bilo mogoče vzdržati cel dan, ampak le popoldne ali dopoldne. V tem času je bilo treba "fajn sejati" za 2 m³ drobnega peska ali 3 m³ debelega. Najbolj so trpele roke. "Ta rdeč" pesek so imeli predvsem za zidavo krušnih peči, celo na Govejk in Razpotje so ga vozili v ta namen, čeprav gori imajo pesek, le da debelega. Za skupne objekte: tovarno Alpina, Zadržni dom, šolo so ga sejali tudi udarniško, ne le lastniki zemljišča v "Jeriju", kjer se je nabiralo precej peska, ampak tudi drugi. Zato ga je včasih kdo kar "po francosko" nakidal, misleč, da je vseh ali "le" od vodne skupnosti. Odkar je Sora regulirana, ne nosi več peska, ker ne spodkopuje več struge v svojem višjem toku, in tudi ustavlja se več ne v okljuku, ampak teče naprej.

Apno sodi sem le deloma, saj je bilo do njega moč priti le s trgovino in predelavo. Kamenje zanj so namreč vedno kupovali v Kopačnici, gasili pa so ga doma. Pred tridesetimi leti je bilo še marsikje videti jame "apnience" = apenince, v katerih so ga hranili. Skrbno so opozarjali otroke, naj pazijo, da ne bi padli vanje, in jih v ta namen večkrat tudi ogradili s preprostim lesenim plotom ali pokrili z deskami.

Apno je tudi razkužilo. In gospodinje so v apneno vodo vlagale jajca.

Prav tako je tu vsaj omeniti kopanje **ilovice** in **gline**, ki so ju rabili za izdelovanje zidakov in strešne opeke. Kolikor so rabili kar surove zidake, brez žganja, za dom, bi bilo dejavnost mogoče do konca obdelati tu, vendar se je razvijala že v samostojno obrtno dejavnost, zato jo je primerneje obravnavati v okviru stavbarstva.

Ze kritino so ne le nabirali, ampak že tudi odbirali dobro **rženo slamo** in v ta namen skrbno želi in zlagali snopje, da se bilke ne bi polomile, nato so jo na poseben način obdelali, tj. "škopali", od tod tem snopom ime "škopniki". Za manj

zahtevno kritino je prišlo prav tudi **smrekovo lubje**.

10. NABIRANJE ZA OBRRTNE NAMENE

Vsaka stvar je za kaj dobra, pravijo modri ljudje. Cel **smola**, bi dodal hudomušnež. Žirovski čevljarji so se že od nekdaj zavedali njenega pomena, saj je bila za njihovo obrt življenjskega pomena. "Smola je morala biti za dreto, da se je voda ne prime". "Smola je bila tako važen del čevljarjskih potrebščin, da brez nje sploh ne bi mogli shajati. Do okrog l. 1870 so šivali vse gornje dele samo z dreto. Razen gornjih delov so do takrat šivali tudi podplate z dreto: dvakrat na roke 'na kveder'. Po vpeljavi lesenih klincev, 'cvekov' za zabijanje podplatov, so šivanje z dreto opustili. Šivanje gojzerjev in smučarjev je najtežje čevljarjsko delo, pri katerem se tudi porabi največ smole."⁴⁸

Za nabiranje smole se je uveljavil izraz "smolo kresat". Zakaj "kresat", zato, ker si kresal, tolkel tja po smrekah. Pozimi se bolje kreše, ko je smola trda in se kar lomi, poleti je mehka, da se je ne da odbiti s "karvačem", zato jo je bilo treba bolj puliti in od tod med nabiralci tudi izraz "smolo pulit". Poleg "karvača" ali "renčerja", ki se sicer rabi za izdelavo butaric, so drugi "ene take kremplje sami naredili". Po spominu sogo vernika je bilo to orodje brez imena, še najbolj podobno "fovču", vrsti nožiča.

Smola začne mezeti iz rane, kjer je smrekovo deblo udarjeno, ranjeno. To se rado dogaja okrog kakšnih drč, ko so spravljali iz gozda drugo drevje, npr. bukovino in so njene veje udarjale ob debela smrek, zato jo je bilo primerno iskati na smrekah v mešanih gozdovih. Tudi na robovih senožeti, kjer so kdove zakaj obsekovali smreke ali so se njihova debela poškodovala = obtolkla zaradi pehanja lesa, tudi iz starih štorov je tekla ven. Prav tako se je cedila smola iz debela na mestu, kjer jo je gozdar "zabel", to je "zacahnau" = zaznamoval za posek. Podobno je bilo, če je vanjo udarila strela. Skratka, princip nastajanja smole je podoben nastajanju bisera v školjki. Ta nastaja iz njene bolečine, smola prav tako. Res je, da se njena slava ne more kosati z biserom, v življenjski strukturi pa je (bil) njen člen enako vreden kot vrsta drugih.

Za smolarje najdlje v preteklost sega spomin na starega Balčka iz Goropek, ki je umrl pozimi l. 1914. Najbolj prebrisan od njih pa je bil menda Tone Možina. Kakšne je imel za ušesi, se je mogoče prepričati iz Anžetovih⁴⁹ spominov. Na kresanje smole in kupčijo z njo je imel od l. 1914 do tridesetih let kar monopol. Takrat je začel voziti smolo iz Škofje Loke neki tamkajšnji domačin. Pripeljal jo je parkrat na leto v kripi, bos. In ker jo je tudi sam kuhal in pravilno zabelil, jo je lahko prodal.⁵⁰ Pred drugo svetovno vojsko so žirovski čevljarški mojstri naravnost "žugali" = prosili posameznike, da so jim jo nabirali, enako pozneje tudi vodstvo tovarne Alpina,⁵¹ dokler so v njej še delali dreto in šivali čevlje z njo. Od tod prejkone sreča vajenca, ki je prišel iz Žirovskega vrha in se je sam prebijal. Pri mojstru je imel hrano in stanovanje, z nabiranjem smole pa je zaslužil za obleko in se kar dobro oblačil "saj je bila še dosti draga". V gozd je šel ob sobotah popoldne, ob nedeljah in v praznike in to bolj ali manj skozi celo leto. Verjetno je zalagal s pomembno surovino najprej kar svojega mojstra. Občasno so jo nabirali tudi že bolj odraščeni otroci, posebno če so bili njihovi domovi blizu gozda. Od doma so šli skupaj, nato pa so se vsak po svoje razleteli. Nabirali so jo v odpadle posode, tudi v pripravnice, ne prevelike "škundre". Iz njih so jo stresali v "lesene" ali papirnate vreče, ko so jih pustili na varnem mestu. Področje nabiranja je bilo precej široko: Vrsnik, Kladje, Mrzli vrh. Zakaj ne Žirovski vrh? Lastniki gozdov so smolarje preganjali, zato so se raje napotovali v kraje, kjer jih niso takoj prepoznali. Tudi zato so gledali, da so se malo "po angačesejn" tj. večernem zvo-njenju vračali domov "toliko, da si šel po temi". Ob primerni sreči so jo nabrali na dan od 25-32 kg.

To smolo je bilo treba "skuhati", to je prevreti z raznimi dodatki: lojem, čebeljim voskom, ka-tranom (zato je bila potem črne barve), in to v pravilnem razmerju, da ni bila premehka. Tedaj se je packala po rokah; če je bila pretrda, se je pa spet krojila. Gozdni odpadki, vejice, lubje gredo pri tem na dno. "Kuhanje smole je bila prava umetnost: ker se je rada užgala, so jo najraje kuhali zunaj, na prostem; če se je užgala, je kuhar kar zvrnil kotlič po tleh in pogasil, znotraj bi bilo to težko. Smolo je bilo treba

primerno "zabeliti". Za to so rabili laneno olje ali pa loj. Koliko, je bilo odvisno od tega, kako stara je bila. Če je bila pretrda, jo je bilo treba premečkati in vmešati vanjo loja. – Ko je bila smola kuhana, so položili na škafo z mrzlo vodo dve palici, močni in okrogli; mednju pa vrečico, v katero so vlili smolo. Ker ni šla rada skozi vrečo, sta dva moža tiščala palice skupaj, tretji pa je vrečo vlekel navzgor. Če se je vreča pre-trgala, so padle v škafo poleg smole tudi igle, koščki lubja in druga nesnaga. Smolo je bilo treba še enkrat kuhati in stiskati skozi žakljevi-no."⁵² Zadnji jo je kuhal za tovarno Alpina "Breg" ime? Jereb s Sovodnja. "Še zdaj mi diši po nji," pravi čevljar zadnje generacije, ki je še obvladal šivanje z dreto.

Tudi kmetom je smola prišla prav. "Šmerovec" iz Nove vasi ni kresal smole za prodajo čevljarjem, ampak je iz nje kuhal kolomaz, "šmer", od tod tudi njegovo domače ime. Okrog ga je razvažal v kripi na dveh kolesih.⁵³ Tudi pri veterinarskem delu je morala biti smrekova smola – za "rezanje" = kastriranje bikov. Komur so zaupali to delo, je, ko je opravil svoje, zasmo-lil rano s segreto smolo. Enkrat je prišel "Lip-nik". Dejal je: "Imate kaj smole?" Domači sin odrezavo: "Kaj nam mar!" Mojster: "Če ti je mar pri jedi, ti je v hlevu." Predrznost je izginil in ta čas, ko je oni opravljal naročeno, je že pritekel s smolo, se spominja sogovornica. Očitno je vedel zanjo, predvsem pa je bil blizu gozd. Omenjeno smolo so rabili tudi za sode, kadar so puščali. Prav tako so pokapali z njo preluknjan lonec, in ko se je pohladilo, ni več puščal. Le na toplo ga seveda niso smeli devati. Smolo (segreto?) so dajali tudi na boleče mesto (zanohtnice na prstih rok ali nog in na ture). Dovolj dokazov torej, da je tudi smola (smrekova!) vredna svojega spoštovanja!

Nekdaj je bila dokaj razširjena domača obrt pletenja iz vrbja. "Vrbovno", "igovno" so nabirali pletarji sami ali njihovi domači pa tudi drugi. Zadnjima dvema, ki sta še pletla v Žireh, so pomagali nabirati vrbje tudi sosednji otroci (Radi so to počeli, imeli so žilico za to.) ali celo otroci s posredovanjem šole. Ta je organizirala to delo celo za slepe v domu v Škofji Loki. Največ je bilo ob strugi Sore, kjer so jo nabirali od mostu v Žireh do Fužine. Pletar "Bende",..... Gregorač ni izbiral med belo in rdečo vrbo.

Kadar se ni majila, so jo parili v svinjskem kotlu, v katerem se je kuhala repa. "Igovno", "mačkovno" so nabirali tudi na "Delovš" v Žirovskem vrhu. Dolge, bolj mlade tanke veje so sekali s "frlankami".

Za pletenje košev je bilo treba v primernem času nabirati "leskovna", da se je "tela" klati, iz nje so namreč delali, klali vitre. Ko so bile leskove veje že bolj muževne, so jih bolj trdo zvijali in imeli za oprtovnice za koše. Tudi **beke** in **gabrove veje** so bile dobre za naramnice pri koših. Te so včasih po domačijah veliko sami pletli.

Seveda so sami pletli tudi nogavice in vanjo vpletali prejo iz lastnih las. Z njimi so polnili tudi klekljarske "poušterčke" za bucike in naravnost srh spreleti človeka, ko zve, da so dajali lase z glave (= prodati se jih je dalo), da bi dobili kakšen dinar.

11. NABIRANJE ZA PRODAJO

Že v drugih razdelkih je bilo za kakšno stvar rečeno, da so jo nabirali tudi z namenom za prodajo, v tukajšnjem pa so zbrani tisti naravni proizvodi, ki so jih nabirali v prvi vrsti za denar in le izjemoma za domačo uporabo. V času med dvema svetovnima vojskama so bile v tem pogledu najpomembnejše **gobe**. Za reveže so bile jeseni edini dohodek. "Joj, da bi toliko rasle, da bi jaz kupila obleko, spodnjo obleko = srajco, vse za enkrat obleči. In res sem vse to kupila in še ene nogavice več. In tudi marelo. Štirinsemdeset kilogramov suhih gob smo nabrali tisto leto vsi skupaj." Kdaj je bilo to, sogovornica ni bila več gotova, vsekakor v stari Jugoslaviji. Kadar je bila dobra letina, jih je eden nabral po 10, 15 kg. Taka je bila l. 1950. Po cele koše so jih nosili z Žirovskega vrha. Od poletja do pozne jeseni so rasle. Ponoči je zamedlo, bil je že sneg, pa so pod konec oktobra in začetek novembra še rasle v zavetju pod smrekami. Prej so (pred II. vojsko) jih hodili odkupovat kar na domove, imeli so tehtnico s seboj in jih na mestu plačali. Več če jih je bilo, bolj so bile drage, ker so jih v Ameriko pošiljali. Tako je šel glas med ljudmi. Sami jih niso nič jedli, morda lisičke kdaj, a tudi te so sušili in jih mešali med jurčke, saj so samo te odkupovali. Tudi ta "bele" in "krempeljčke" so pomešali vmes.

Gobe začnejo rasti stare lune, mlade so pa že zunaj. Verjeli so, da goba ne raste več, če jo kdo vidi. Za to je tisti, ki je poznal njihova rastišča, še prav majhne gobe, ki so bile še kot gumbi, pokril z listjem. Če so jih pustili na miru, jih je bilo veliko. Zanje je moralo biti veliko dežja. Tako je nastal rek: raste kot goba po dežju. V deževnem vremenu si dal kapuco na glavo in iz Jarčje doline so šli na ogled za njimi tja do Ledin in Zabrežnika na drugi strani. Mož z velike kmetije, ki ma danes že šestdeset let, ima še zdaj tako strast zanje. "Strahovito strasten si bil," ("J... je bil pust, smo ga prezirljivo gledali, nič se ni mujal zanje, jaz pa toliko...") priznavajo stari gobarji. Zjutraj so šli za njimi že, ko se je še dan delal, včasih kar vsak zase, kjer je imel kdo zapomnjen prostor - da mu jih kdo drug ne bi pobral. Kadar jih niso pričakovali veliko, so vzeli s seboj malhe, drugače pa koše, da se ne bi zmečkale. Kmečki otroci so se vrnili okrog devete ure domov, da so šli razstiljat "rodovnice" (= redi), ko se je posušila rosa.

Nabrane gobe so rezali, dajali sušit na "dile" = deske, perilnike, mreže za sejanje peska. Na golo peč jih niso dajali, ker bi se prijele. Opoldne in pozneje čez dan so jih večkrat obrnili, drugače se gobe "uščijejo", postanejo mokre. Čez dan so jih sušili na soncu, zvečer so jih nesli k peči; če je bila hudo vroča, so bile včasih gobe suhe že drugi dan. Ko so že imele biti suhe, so jih dajali "poostřit" tudi v peč na derah. Najlepše so se sušile pod pečjo. Tudi že suhe so hranili pod pečjo. "Vsak je imel svoj punkeljček". Mladež od petega do osemnajstega leta je z denarjem zanje napravljala obleko, čevlje, ure, kolesa. Štefanov France s Sela je pel v času nabiranja gob: *Cel' dan sem se klatu za gobam' po svet' / zvečier bom pa jemu en dinarček spet*". V resnici je pel "preklet", a informatorka je priznala, da je pesem ocedila. Na Žirovskem vrhu so nabirali gobe za "cele odernice", mama jih je hodila ponoči obračat, otroci pa so se jezili nanjo, da jim jih je zmešala. Vsak je imel svoj "žaklčk" in mu je šlo za lastni zaslužek. Imeli so v gozdu vsak svoj "zayliedounek" (= zagledovnik, prostor, kjer so jih zagledali, odkrili), to je prostor, kjer je imel vsak določeno, da jih sme iti pobirat (tudi mama je imela svoj "zagledovnik"), kadar so šli skupaj, kadar je šel kdo sam, je pa lahko šel povsod. Še tri leta stara sestra je šla z njimi.

Dejala je: "Milka , top, top", in jo je bilo treba zadeti na ramo. Potem je govorila: "Milka nese mene, jaz pa košek." Če so našli še prav majhne gobe, so jih tudi pokrivali z "jevcovo" (= jelkino) ali smrekovo vejico, da jih drugi ne bi opazili. Kakšna je rastla, kakšna pa tudi ne, kar stara je postala. Na vsako gobo posebej so položili eno vejico. Doma so skladali vsak svoje in jih polagali na stara vrata, "odernce" (= dolga široka žganica za na voz). Zgodilo se je, da je prišel nekdo k hiši "vasovat" (= kot na obisk k dekletu zaradi ženitve), je pa le gobe odnesel ponoči.

Za druge gobe se menda niso brigali, od strupenih so poznali mušnico in pravili, da muha pogine, če pije mleko, ki se dene poleg mušnice. Ali je potemtakem rabila za preganjanje muh in odtod njeno ime?

Po drugi svetovni vojski je bilo nabiranje gob še vedno dokaj razširjeno, dokler so pač bile. Odkupovanje je prevzelo družbeno podjetje Gosad. Zdaj že poleti odkupujejo tudi sveže lisičke, že spomladi ob 1. maju pa so pred leti ponekod v Ravnah nabirali **mavrahe**, da sta jih ena ali dve družini imeli za praznike. Danes je seveda drugače. Število "gobarjev" se množi, tudi število gob, ki jih izvedenci upajo uživati, raste. Njihovo nabiranje ni več nasledek denarne stiske, ampak psihične: za oddih in pozabo.⁵⁴

Borovnice – S finančnega vidika so od sadežev, ki sodijo v nabiralništvo, po drugi svetovni vojski daleč največji pomen dosegle borovnice. Pri nabiranju le-teh se je pokazala prednost hribovskih nabiralcev pred ravninskimi. Prvi so imeli do gozda le lučaj, marsikdaj so kaj pojedli doma ali pa nabirali le nekaj časa dnevno tako rekoč okrog domačega vogla in marsikdaj več članov družine kar v eno posodo, medtem ko so bili dolinci v tem pogledu strogi individualisti. A tudi če so šli za cel dan od doma, so imeli kakšne ugodnosti: na primer iz tiste hiše v Goropekah, kjer so otroci hodili z očetom gozdarjem. Pot jih ni utrudila, ker so se peljali s konji, imeli so občutek varnosti. Medtem ko so odrasli sekali in spravljali les do poti, so otroci tam v bližini nabirali borovnice. Za kosilo jim je mama zavila v staro plahto posodo s "turšnimi žganci", ki so bili zabeljeni z ocvirki. Čeprav so šli od doma že okrog šestih ali pol sedmih, so bili še gorki, ko so jih okrog pol

dvanajstih pojedli. Doma jim niso teknil, v "gmajni" pa so bili zelo dobri. Za piti so že našli tam v kakšnem "grabnu" kaj vode, a po žgancih ni žeje, pač pa po mesnini. To so imeli s seboj za popoldansko malico: navadno "špeh in kruh", tako odrasli kot otroci. Že tedaj, v šestdesetih letih, so nabirali s "kamplnom" in oče jim je naredil posebna rešetka, da so stresali borovnice nanje in tako lažje spihali ven smeti, največ borovničevo listje, ki se je pomešalo med temnomodre/črne sadežke. Hribovski "borovničarji" so navadno tudi bolj spoštovali mejo med domačim in sosedovim gozdom in doživljali svoje delo kot pravico in dolžnost, da spravijo pridelek, ki jim ga je podarila narava. Dolinske nabiralce so jemali za vsiljivce, ki si krivično lastijo nekaj, za kar sami nimajo nikakršnih zaslug. Zato je že v razmerju dolina : hrib obstajala tiha, prikrita napetost, ki se je včasih sprostila tudi v sprožitvi govoric, da so tam in tam videli medveda. Kdove, ali je res kdaj kakšen prihlačal od kod,⁵⁵ prav gotovo pa je res, da je marsikakšen nevsakdanji šum vzbudil asociacijo nanj, v resnici pa je lahko šlo le za nabiralca iz konkurenčne skupine.

Samo za čas nabiranja borovnic so se namreč "borovničarji" iz ravnine povezovali v skupine od dva do največ sedem, osem. Na vznoter so bile kolikor mogoče homogenizirane generacijsko, a še bolj po delovnih navadah, socialni pripadnosti itd., torej, odvisno od tega, kako resno so jemali svoje delo, kako daleč od doma so se bili pripravljali podati in so našli skupen jezik za čas in obliko prehranjevanja. Skratka, življenje v naravnem okolju gozda, ko se je bilo treba vsak večer izkazati s konkretnim rezultatom dnevnega dela, je bilo odlična šola socializacije. Brez posebnega dogovarjanja so se v vsaki posamezni skupini oblikovala določena pravila obnašanja navznoter in navzven. Nekomu znotraj nje so brez besed priznali vodstvo – morda za spoznanje starejšemu od drugih, ki je ponavadi tudi največ nabral. To je pomenilo, da je on odločal vsak dan zase, kam bojo šli nabirat, kako obsežen bo rajon, ki ga bojo zavzeli, kdaj bojo šli jest – praviloma je bilo to le enkrat na dan – kdaj bojo zvečer prenehali delati, ali bojo kljub slabšanju vremena vztrajali v gozdu, ali v primeru treskanja bežali pod kakšen kozolec ali naravnost domov itd.

Če je prevladal resen odnos do dela, je bil izkupiček zvečer sorazmeren dnevnemu trudu, upošteva je leta in izkušnje seveda. Za otroka, ki se šele privaja nanj in spušča v lonček drugo za drugo le po eno borovnico, vmes pa precej tudi v svoj lačni želodček in se mu zato občutek praznine v njem še bolj veča, je uspeh že to, da vzdrži cel dan, ne da bi neprijetno obremenjeval druge zagnane nabiralce. Drugače je pri tistih, ki spuščajo v merico po cela prgišča jagod in cel dan komaj katero pokusijo, ali pa še to ne, da bi jih skušnjava ne premagala.⁵⁶

Skoraj sitno je bilo, kadar sta dve skupini trčili druga na drugo šele v času nabiranja, saj so praviloma vse pazile, da se to ne bi zgodilo. Tedaj se je morala ena umakniti za toliko, da sta obe imeli dovolj velik rajon, in bi se ne bilo treba že z napol polnimi "cajnami" in "škundrami" obema večkrat na dan premikati. Odnosaji med člani različnih skupin so bili v času nabiranja izrazito uradni, da ne rečemo hladni, naj so bili prej in potem popolnoma prijateljski. Podoba je bila, da nad zasebnim/osebnim v gozdu prevlada službeni interes. Le redko se je zgodilo, da sta se dve skupini med seboj združili – morda, če sta se srečali še na poti v isto smer in le za tisti dan, ker drugega skoraj ni kazalo.

Socialno pripadnost med posameznimi skupinami ali člani "borovničarjev" se je dalo precej zanesljivo presoditi po njihovem obnašanju. Katerim je odhod v gozd pomenil bolj priložnost za družabnost, so ušpičili marsikakšno razposajenost. Mazali so si obraz z dragocenim sadežem in zagotavljali, da so se ponesrečili, hitro so se užejali in naganjali mlajše k bližnjemu studentu po vodo, vabile so češnje v kakšnem bregu; če niso odhajali domov že pred sončnim zahodom ali celo tako zgodaj, da so se šli lahko še kopat – spomin še sega v čas, ko je bilo tudi v žirovski Sori to še vsakdanja stvar – bi hoteli malicati vsaj dvakrat na dan. Hitro so se ugnali in po štirinajstih dneh so bili mnenja, da ni več toliko borovnic, da bi se jih še splačalo nabirati. Včasih so se zaradi različnega delovnega stila posamezniki med seboj tudi sporekli, zato se je kakšna skupina razbila še pred iztekom nabiranja in se je druga okrepila z novim članom. Starejši pa so tako najraje hodili nabirat le v dvojce ali celo popolnoma sami.

Pri nabiranju borovnic so se otroci in odrasli na/učili spoznavati in opazovati naravo. Iz posameznih znamenj v njej so sklepali, kje bi utegnili biti več borovnic, bolj "pouhne" so na primer okrog borov, v sončnih legah bolj debele in lepo srebrnkasto sive z značilno meglico; odkrivali so njihove različne sorte: ene trdikaste in lepo sive, druge mehke, da so se pod prsti mečkale in jih je bilo treba prijemat kot jajca, pa spet s polnim, sočnim mesom, nekatere skoraj rdeče, čeprav očitno zrele in posebno presenečenje je bilo, kadar so – zelo redko – naleteli na bele. Le na dveh, treh krajih v celem žirovskem okolišu je bilo slišati zanje. Drug drugega so presojali po načinu obiranja: kdo temeljito obere "kable" = kobule, drugi samo "pomasla" in pomečka praprot, tretji pobere le ta debele in že teče naprej za novimi. Vsekakor so se urili v potrpežljivosti in vztrajnosti, tudi pogumu in samostojnosti. Vsako leto znova so si želeli, da bi bile debele kot češnje, namreč češnje drobnice.

Klasično je bilo nabiranje v merice. To so bili lončki in redkeje skodelice s prostornino do 1 l. 1,5 l je naneslo 1 kg borovnic. Tako so že sproti lahko izračunali, koliko približno bojo zvečer dobili, če bo po sreči. Mere v mericah pa so bile: pokrito dno, slabo pol, pol, dobro pol, tričetrt, štrihano, vrhano, s kupčkom. V hitrosti nabiranja so se med sabo kaj radi skušali in to je precej koristilo njihovi vnemi, tekmovalnost pa se je izplačala tudi finančno. Bolj kot pridnost je nekakšen dar nabiranja vplival na kvaliteto borovnic. Dobro je pomenilo, česa bile "suhe", "sive", "lepe", nevarno pa, kada so bile "črne" ali "mokre". Tudi smeti ni smelo biti v njih, niti listka, saj so odkupovalci hitro očitali, češ da so nasmukane. To pa je bilo nevarno priznati, ker so bile nasmukane borovnice manj obstojne – kot da bi jih tisti "zobje" na smukalniku malo ranili.

Prodaja borovnic je bila poseben problem. Navadno so to opravili kar na poti iz gozda, še preden so odšli domov. Zmeraj jih je pri tem spremljal strah, ali so dovolj dobre, da jih bo odkupovalec prevzel, četudi z grajo, da niso dovolj dobre. Kako dobro je dela pohvala za kvaliteto ali količino. Prav gotovo se je kdaj zgodilo, da je odkupovalec tudi zamižal na eno oko ali stisnil zobe, da ne bi užalil utrujenega malega "borovničarja", saj si je lahko predstavljati, kako porazno bi nanj delovalo, če bi mu

razvrednotil njegov celodnevni trud. Najbolj so se nabiralci bali, da bi prišli na prodajno mesto hkrati z "borovničarjem". Enako ime, kot so ga dajali njim, je imel tudi kamion, ki je borovnice odvažal v Ljubljano in je šoferja spremljal predstavnik podjetja Gosad Slovenija. Njega so se bali tudi odkupovalci in so bili tisti čas, dokler je bil on navzoč, zahtevni do nabiralcev, če prej in potem niso bili. Kadar so bili popustljivi, so pač tvegali na svoj račun in v svojo škodo niso mogli tega početi. Govorilo se je, da borovnice izvažajo v Anglijo, zato je bilo razumljivo, da je bilo treba gledati na njihovo kvaliteto, saj so imele še dolgo pot pred seboj. Pozneje so jih začeli predelovati doma in merila za kvaliteto niso bila več tako visoka. Medtem ko so jih prej odvažali vsak dan in jih stresali v lične gajbice v neto teži 4 kg, se je pozneje kvaliteta embalaranja in transporta precej znižala. Dolga leta so jih odkupovali na Selu na različnih mestih in v Žireh v Kmetijski zadrugi. Nato sta nastali odkupni mesti zanje tudi v Račevi in na Dobračevi.

V času nabiranja so "borovničarji" in njihovi domači skrbno spremljali napovedi odraslih in radia o vremenu za tisti dan in v prihodnje ter opazovali znamenja v naravi, kaj kažejo: ali je zašlo sonce za jasno ali za oblak, so zvezde goste ali redke, se zvečer bliska, se je megla zjutraj dvignila hitro in visoko, ali je bila dolgo pri tleh, je bil mrč ali ne, kam se vozijo oblaki na nebu, kateri veter piha, v katero smer, kako se obnašajo posamezne domače živali, kokoši na primer, je videti kaj pajčevine po travi itd.

Za primer plohe in nevihte so nosili s seboj vsaj nepremočljivo kapuco za na glavo, po možnosti pa tudi kaj za ogrniti. Dežnikov so se izogibali, saj je bilo že tako treba računati na polne roke z bolj ali manj težkim bremenom. Drugače so za ta čas oblačili kaj takega, česar ni bilo škoda, četudi bi se raztrgalo v kakšni hosti. Zaželeno pa je bila zračnost in lahkost. Navadno je bila to zadnja faza v rabi posameznega oblačila. Kljub najhujši poletni vročini, ki jo je včasih gozdno drevje res blažilo, včasih pa so ostro izpuhtevajoči vonji eteričnih olj iz lubja še krepili njeno delovanje, zlepa kdo ni bil v samih kopalkah, že zaradi stalnega premikanja med grmovjem in praprotjo in zaradi insektov. Stalni spremljevalci so bili predvsem klopi, vendar se

niso prehudo vznemirjali zaradi njih. Očitno jim ni bilo znano, kako hude bolezni lahko prenašajo. Seveda pa so jih sproti odstranjevali, če so jih opazili. Bolj so se bali gadov, zato so skrbeli za dobro obutev. V ušesih še odmeva mamino naročilo: "Dobro glejte pod noge, da vas kakšen gad ne ukolje." Veliko so nosili gumijaste škornje, ker so bili tudi lahki. Toda v njih je bilo tudi neznosno vroče.

Glavno torišče borovničarjev so bili Žirovski vrh z Zabrežnikom, Goropeke, deloma Jarčja dolina, medtem ko je Mrzli vrh v tem daleč zaostajal. Kakšno je bilo razpoloženje otrok do obravnavanega dela in njegov potek v enem dnevu, dovolj nazorno opisuje naslednje besedilo, ki je bilo pred leti zapisano po asociacijski metodi, da bi se ohranil v njem čim bolj pristen žirovski govor. Zato ga je za pravo razumevanje treba brati na glas:⁵⁷

Avtorica s polno košaro borovnic

Narečno besedilo

Ká:k sma baraj'nice naberà:l atrá:c

'Uča:s sma atrá:c 'kumej čá:kal, de sej šó:la nié:xala, de sma 'začie:l baraj'nice nabi:rat kje kà:ne jú:nje. Če 'sa ble 'kej pó:uxne jà:, kiè:rkak ix je pa 'tut slà:na uziè:la, pa ni bñe:č. Čepró:u 'takat ní:sma 'neč za-sla'žil, 'sena:m je paan strà:n kar fà:jn zdè:l, ka sma se mà: več kuó:pal, zmiè:raj pa 'tudne, ka s'ma mo:uyl plè:t pa 'sašt 'kešy 'teža:k 'san.

Daryà:č sma pa ysak 'juter, čej bl 'lepu uré:me, naš'tima:l má:lca 'u ma:uxe: k'rax, ta zyuò:dne já:pka pa še kej za 'pit — pa mí:rce u škù:ndre, pa še kej zaablè:čt sma ùzie:l sebuò:i, pa s'ma šj.

'U gma:ij sma pajeskà:l kešy tà:k prá:star, de sej dá:bar 'vidj, pa še ké:jšna 'cuine sma abé:ja, dej majà:la yar 'na ve:i, če ne 'bimo:uy prè:uč yliè:dat, kuò:t 'sa ca:jne, ka sma na'sil striè:sat mí:rce. Pà: sma se pa 'tut prò:u skušà:l met sebuò:i, kadò: 'ba prè:d niè:su striè:st, bel na'war-xoy al 'pa be:l lè:pe 'nabra:u. Če i kiè:r proy 'kešne debiè:le 'nara:jmo, je biy 'čis ti:x, še ay'las se ni tò:u, če sa 'ya dru:jx 'klica:l.

'Ankat 'atpo:une da dvè:x je bla 'paju:žna. 'Al sma bljá:čn, nabè:n: ni, de b'se kej zmarda'šawoy al 'pa bi:u 'ze:dley. Če s'ma blj ad 'več xiš 'ukap, sma 'sam yliè:dal, kejma'je drù:jx za èst pa 'daja:l mà: pa:kušet. Kiè:rkak, če ni blj prè:uč dé:leč, sa pó:boyci kuot še kej:č čé:sp nara'buta:l, al pa tàma:l sa mó:uyj 'jet pa wá:da, čejblj prò:u 'xadu šó:nce, de sma kar zewà:l.

Pa'nawa:t je 'tis ka'mandi:roy, kaj 'narveč 'nabra:u 'tut, kadà:i ba'ma šj: z'večie:r da'mu al pa kadar je 'začie:l tré:skak. 'Teya sma se ná:rbel bà:l al 'pa ké:jšpa xmiè:ta, ka nas je s 'pasam può:jeu. 'Takat s'ma blj 'čisti:x pa špié:yal skuz 'yarmo:ujje, 'če kej:č dé:la je da'mač kuò:t na 'niy al pa u 'snežie:t pa paslušà:l, če ki blis fú:ra kadò: s kuò:jnam. Tut prò:u kešy 'siy žiè:nsk, kaj tla use payarwà:t, sma 'se mo:uyj uyá:nt.

Če s'ma blj b'reska:rb, de'noy 'daže, pa de sma jmè:l ysi fà:ij baraj'nice, sma 'se šj 'uča:s tut kešne tà:ke 'iya:rce, de sma 'yselix zrá:uy lá:x naberà:l, kat 'kejmaš rá:j' al pa 'kam dà:š', pa ké:jšna zapè:l, če 'se na:m je lix 'aršj. Če sma pró:u vé:dj, de 'darylej že tut s smukà:čem 'nabi:raje, sma 'medru:x kar s 'parsta:m, pa sma še kar 'nabra:l, de sa nas velikrà:t rá:jke balé:le, ka sma né:sj predà:t. 'Sam spremlà:jet se ní:sma smè:l ja: l

Kiè:rkak 'je blj že čis(t)'tama pa anyáčéšé:jne i z'wani:l, ka sma páršj da b'ravi, yató:u, ka s'ma šj 'kasp z ymá:jne, pa še mà: pačiwà:l sma na può:t.*

* Prof. dr. Tinetu Logarju in znan. svet. dr. Jakobu Riglerju iskrena zahvala za pomoč pri nastajanju tega prispevka.

Slovarček težjih besed:

mà: — malo

škù:ndra — posoda iz leskovih viter in z lesenim dnem; košara

'majet — viseti

zmarda'šawat — zmrdovali se; vihati nos

'zedley — zjedljiv; izbirčen

kiè:rkak — katerikrat; včasih

pó:boyci — fantalini

sné:žet — senožet

'siy žiè:nska — silno pridna, grabežljiva ž.

payarwà:t — prisvojiti si, prigrabititi, imeti zase

'aršj (nedol. ni) — razšlo; zahoteti se

lá:x — lahko

smukàč — priprava za smukanje borovnic

'medru:x — mi (drugi) — 1. os. pl.

s 'parsta:m — s prsti; na roko

spremlà:jet se — lenuhariti

anyáčéšé:jne — angelovo česčenje; večerno zvonjenje na vasi

ymá:jna — gozd

Milena in Mojca v borovnicah; malicata.

Kdor je znal šteti in računati do deset, je bil navadno že sposoben tudi za preizkus v gozdu. V kateri razred je hodil, toliko kilogramov borovnic bi že zmogel, se zdi postfestum, da je bila pričakovanje in norma. Vsak zase si je dnevno določil cilj v kilogramih, dekagrami so bili za povrh. Veliko si je skrbno zapisovalo, koliko so nabrali vsak dan, in prištevali dinarčke k stari vsoti; tudi cilj, koliko bi želeli zaslužiti, jih je spodbujal k vztrajnosti. Ob koncu nabiralske sezone, ki je trajala okrog mesec, od začetka julija do začetka avgusta, je bil med sorodniki in znanci marsikdaj predmet pogovora tudi denar, ki so ga zaslužili z nabiranjem borovnic tako odrasli kot otroci. Medtem ko v drugih primerih ni bilo v navadi, so se nekateri radi postavili z zneskom, da so dali ali doživeli priznanje. Odraslim je nabiranje borovnic ponujalo dovolj ugodno priložnost, da si malo popravijo suho denarnico, posebno je to veljalo za žene, ki niso bile nikjer (več) redno zaposlene in so se drugače preživljale s skromno podporo in dninami, pozimi pa s klekljanjem. Med večinom žensk svetom je od starejših resno jemal to delo "Berkl" iz Rakulka, ki sta jih z ženo nosila do zadnjega doli na Selo. "To je bil res mater" (= napor). Tudi zaslužek otrok je večinoma dopolnjeval proračun njihovih staršev. Otroci so si z njim kupovali šolske potrebščine, manjkajoče dele garderobe, obleko, obutev, le da so ob tej priložnosti imeli večjo pravico do samostojnega izbiranja po lastnem okusu. Včasih so mogli tako uresničiti tudi svoje otroške želje in sanje in kupiti kaj, kar je izstopalo iz vrednostnega obzorja njihovih staršev: kopalke, posebne telovadne copate, knjigo, si privoščiti kakšno potovanje ali letovanje. Zelo se je prileglo tudi deklici, ki je "za nabrani denar" kupila – sicer

staro, starinsko, že odrabljeno – posteljo, v eni od hiš v sosednji vasi, da ji odtlej ni bilo več treba deliti ležišča s sestro. Zgodilo se je celo, da so komu prihranki od borovnic pomagali do nakupa kolesa, kar je bilo prva desetletja po vojski vrhunec otroških sanj in prepričljiv dokaz pridnosti.

In kdaj je bila priložnost, da bi se otroci smeli in mogli sami najesti borovnic. Ob trdem delu so sanjarili, da jih bojo potem, ko jih bojo nehali kupovati, enkrat šli nabirat samo zase. Toda proti koncu se je bilo vedno težje odpravljati od doma, noge so bolele in pekle vedno bolj, vedno manj je bilo gotovosti, kje se bo še našlo toliko borovnic, da jih bo za cel dan, naveličanost je bila vedno večja, prav tako občutek prikrajšanosti: drugi otroci se kopajo, zabavajo, tu pa tak napor.

Zato so za njihovo željo ostale le tiste borovnice, kadar je "borovničarje" zalotil dež že na začetku, da so jih nabrali komaj kako merico in jih ni bilo niti 1 kg, kar se jim je nerodno zdelo nositi naprodaj. Le tedaj so si jih potresli s sladkorjem in si jih privoščili. Toda tisti dan, ko so pritekli domov marsikdaj hudo premočeni, včasih do kože in tudi precej preplašeni zaradi hudega treskanja in bliskanja, "črnega neba" in nezavarovanosti pred silami narave, je bil čuden. Ne tič ne miš. Pravzaprav bi se morali veseliti, da so doma, a preganjala sta jih neka krivda in nezadoščenost, da ne bodo dosegli norme, da niso tam, kjer bi morali biti.

Ko je utrujenost minila in so doma ali zunaj njega doživeli priznanje za svoje prizadevanje, so se radi spominjali prostosti gozda, kjer so na svoji koži doživljali resničnost pregovora: zrno do zrna... Le koliko zrn = borovnic je šlo skozi njihove marljive prst/k/e...

No, za prodajo je prišlo v času, ki ga zajema tukajšnja obravnava, še kaj drugega. Na primer **smrekove veje**. Ko so "ofrgali", tj. obsekali smrekova debla, so jih dali na kup in nato odpe-ljali v Radohov mlin... Tam so kuhali smrekovo olje. To je bilo zelo težko delo. Hudo je smrdelo in kadilo se je. Če so jih imeli na razpolago Vrhovci (prebivalci Vrha treh kraljev), so te veje raje vozili v Podlipo. Le nekaj let so kupovali **smrekovo lubje**. To še pred drugo svetovno vojno. Ob spomladanski sečnji, kadar je bilo

posekanih veliko smreká, so bili sekači le-teh plačani samo od izkupička za lubje. Sami so ga imeli pravico pobrati in prodati. Le suho (lubje) je moralo biti.

Prav tako so v letih po drugi svetovni vojski v Ravnah nabirali **“smrekove češarke”** za prodajo, v Goropekah pa tudi **“češarke”** od jelke. Oče je bil **“yolcar”** in je zvedel, da jih kupujejo na Vrhniki. Ko je sekal, so otroci pobirali omenjene storže, ki so morali biti **“frišni”**. Na koncu je moral vsak imeti **“kapčk”** = kapljico smole. Tak kapček so imeli jelkine češarki le toliko časa, dokler je jelka medila. Tudi drugače je moral biti storž cel, tj. da je imel malo repka. Za prevoz so jih devali v vreče, podobno kot smrekove storže.

Krhlika: v Žireh govorijo **“tršlikovna”** in starejši celo **“gadovna”** s pojasnilom, da ima sivoplavkasto pikasto lubje kot gad kožo. To so lahko nabirali povsod, ne le po domačem, ker **“je to plevel po gmajni”**. Za to so rabili le vrstico in **“puopkalca”**, rezilo torej. **“Če je bila gladka veja, da ni stranskih odrastkov, samo zarežeš spodaj in pod vrhom veje in kar majiš. Tose hitro nabira”**. **“Špago”** je bilo treba, da si zvezal butaro. Za nabiranje le-tega je bil čas od maja do poletja. Jeseni se ni hotelo majiti. Kjer so bili otroci doma blizu gozda, so se zapodili tja v hosto, nasekali vej in jih doma **“ofrgali”** in omajili, medtem ko so dolinski vse uredili že v gmajni, kolikor so se lotevali tega dela.

Obiranje **jesenovega semena** je tudi bilo delo bolj za dečke. S seboj so imeli lestev, vrečo in škundro. Okrog vratu je bilo dati vrstico, nanjo privezati škundro ali jo obesiti na kljuko in zaključati. Seme je bilo mogoče samo trgati, ni se hotelo otresti. Ko je pač dozorelo, so ga že večji, čevljarski vajenci in srednješolci nabrali tudi po 60 kg. To je bilo jesensko delo, ki so ga gozdarji s svojim odkupom semena podpirali kaka tri leta. V zvezi z nabiranjem jesenovega semena še živi spomin na nesrečo, ki se je zgodila sredi septembra l. 1953 v Žireh, ko je bila taka povodenj, da je voda tekla čez most (pri Mrovcu – hišo so pa pred kratkim podrli) in voznik (kasnejši ugledni politik), ki je imel v avtu sorodnike: strica in teto, dve sestrični in bratranca iz Kranja, sam pa tudi ne domačin, ni vedel, da je most speljan v ovinek in namesto, da bi peljal čezenj, je vozil naravnost v strugo. Utonili sta

obe sestri in oče, medtem ko je sin rešil mater; tudi šofer je ostal živ. Očeta in eno dekle so našli takoj naslednji dan, njeno sestro pa šele tedaj, ko je odtekla voda in sta dva dobračevska dečka v strugi Sore že lovila ribe, čeprav sta to prikrivala z nabiranjem jesenovega semena. Eden od njiju je odkril z listjem pokrito truplo na produ poleg reke, blizu nekdanje brvi, po kateri je vodila pot v **“Županovo”** gmajno in na druge parcele na levi strani. To ga je tako presunilo, da se mu je o tem večkrat sanjalo.

Mucje tačke rastejo po senožetih, kjer se nič ne gnoji. Nabirali so jih v Ravnah, za prodajo seveda. To je rastlina sušnih in revnih tal, medtem ko **volovnik** raste na mokrotnem svetu. Zato ga je veliko ob Sori, v Brekovicah in tudi v **“Rantah”** in v **“Jeriju”** na Dobračevi. Čas njegovega nabiranja je prva košnja, zato so ga iznajdljivi pobirali kar iz pravkar pokošene trave. Njenim lastnikom se kdaj to ni zdelo, pa so otroke pojali od tega dela. Nato je treba **“tiste kepice”** posušiti in **“omajiti”** = oluščiti. Še danes to menda daje kar lep zaslužek.

Povsod, v ravnini in po hribih so nabirali za prodajo tudi **cvetje bele in rdeče detelje**.

Dokler so še sejali rž, so za drag denar prodajali tudi **“rožičke od rži”**. To je bolezenski produkt, kadar rž napade bolezen **“snetljivost/sentjavost”**. Pravili so: rž je **“sentjava”**.

12. NABIRANJE ZA IGRO

Kaj vse ne pride prav otroku, da si pričara svoj svet. Med dvema svetovnima vojskama so se otroci po Rakulku igrali z **“mahovimi hišicami”**. Še na pol v snegu so jih delali pod krošnjami dreves v gozdu. Mlajši rod je pozneje v **“Jeriju”** in drugod v času kopanja nabiral kamenčke raznih barv in oblik. Iz **vrbovih palic** so generacije za generacijo delale **“skakalnice”**, tj. priprave za skakanje v višino. Otroci so si v Zatrebniku nekdanj privoščili to veselje, ko so pasli ovce in krave. Iz **vrbovega lubja**, dokler je bilo še muževno, so delali **“pišuke”** = piščalke. Iz **ilovice** so delali otroci drobne kroglice (balinčke) in se z njimi igrali.

Posebne vrste zabava je **“rabutanje”**. Najslajše je **“narabutano sadje”**. Po Žirovskem so za ta del prišle v poštev češnje, predvsem v času

nabiranja borovnic – pa slive in tudi že zgodnja jabolka, beličniki. V zgodnji jeseni je prihajala v ta namen v poštev tudi mlada kuzuza in krompir za peko na ognju. To izmikanje se je dogajalo bolj iz objestnosti, a vendar morda tudi iz potrebe, saj je drugače težko razložiti, zakaj bi oče naredil otrokom železne palice, da so nanje natikali koruzne češarke.

13. NABIRANJE ZA OKRAS

V tej zvezi že od nekdaj prihaja v poštev predvsem nabiranje cvetja, kakor ga daje narava brez človekovega poseganja vanjo. Spomladi so najprej na vrsti **“mucki”**, tj. mačice, in **leska**, nato **zvončki**, kakor v Žireh rečejo kronicam, tj. velikim zvončkom, saj tod mali zvončki ne rastejo. Nato razveselijo oko in srce **trobentice**, **vijolice**, bogkove srajčke, pa po obronkih gozdov **pljučnik** = **velikonočnice** in **soldatki**, **zajčki**. Nato že pride na vrsto travniško cvetje: **marijini očki** = spominčice, **bogkove glavce**, **kresnice**/**krstnice**, **zlatice** in še vrsta drugih, ki jim, žal, ne vem imena. In še **marijini laski**, **marijini povšterčki** itd. **petelinčki**. Ob žetvi sta vabila plavica in mak. Težko je zmeraj ločiti nabiranje cvetja za igro in okras. Deklice so jih nabirale z obojnim namenom. Iz regratovega cvetja, **ri/n/glčkov** ali kresnic so delale okrasne venčke in si jih dajale na glavo.

Ko je bila l. 1946 poroka v začetku februarja, je nevestina sestra napravila šopek iz brezovih vejic in nanje navezala pentljice iz rdeče, bele in modre volne. Vmes je dodala tisto travo, ki je še pozimi zelena in štrli ven iz snega. Tako je bil na mizi pisan šopek sredi zime. To rešitev je prevzela od neke znanke iz Goropek. Otroci in morda tudi odrasli so iz naravnih rastišč radi

Zvončki v dolini, 1970

Zvončki, zadaj “Jeri”, 1987

prenašali in presajali v bližino doma na primerno mesto čebulice zvončkov. Najprej sta drugo leto pokukala ven le dva ali kakšen več, nato so se lepo razrasli, da se jih je veselila cela družina. Morda malokateremu cvetju v Žireh velja tolikšna ljubezen kot prav zvončkom. Morda še tudi ciklamam. Toda teh je veliko manj; te zgodnje znanilke jeseni, saj se pojavijo že okrog praznika sv. Ane, rade utrgajo predvsem dekleta – če jim je ostalo še kaj romantike. Nabiranje rož in zelenja je tudi težko razmejiti med funkcijo golega okraševanja in šeg, kadar gre za lepšanje **“bogkovih kotov”** in **“Marijinih oltarčkov”** v maju ali za pletenje vencev za cerkvene praznike in druge slovesnosti. Teh so napletle dekleta iz posameznih sosesk kdove koliko metrov iz zim-zelenih rastlin (**smrečje**, **pušpan**, **zimzelen**, **volovji jezik**). Ob tem se je razvila prava družabnost. Ne nazadnje je v tej zvezi omeniti tudi nabiranje zelenja za pletenje vencev ob pogrebih.⁵⁹

14. NABIRANJE ZARADI ŠEG

Najbolj znano v tej zvezi je **“ravbanje”** **smrečic** za novoletno jelko – po domačem in na tujem. Za jaslice je treba zmeraj nabrati karseda najlepši **mah**, poljubno od fantazije pa še razne druge reči: nenavadno oblikovane **korenine** in **šture**, **kamenje** in **kamenčke**, **zelenje** itd. Na cvetno nedeljo je še v navadi, da žirovski otroci nesejo **“žegnati”** butaro. Zanj je treba preskrbeti leskovo palico, vrbove šibe, razne vrste zelenja: **pušpan**, **bršljan**, **bodiko**, **brinje**, **resje**, **bor**.⁵⁹ Praviloma se sme uporabljati za butaro samo šibje bele vrbe, ne pa rdeče, ker se je nanjo obesil

Butare na cvetno nedeljo, okoli leta 1970

Juda Iškarijot. Tudi koline se uvrščajo napol med letne šege, zato naj bo tu omenjeno, da so nabirali vrbovino tudi za "špale", s katerimi so "zašpalali" krvavice, jetrnice in klobase.

Za poletni solsticij, sončni obrat, ko je dan najdaljši, so zatikali za okna hiš "**medvedovo latje**", ki mu drugod rečejo kresnice, v sosesčini (Otalež) pa so na večer pred kresnim dnem prinesli pod mizo v hišo šop **praproti**. Za praznik sv. Rešnjega telesa so deklice nabrale **travniško cvetje** in ga razcufale, nato pa iz lično narejenih cajnic trosile po poti, kjer je v slovesni procesiji šel duhovnik z Najsvetejšim. Skupno družabno opravilo je nabiranje in zbiranje kurjave za kresovanje na večer pred nekaterimi cerkvenimi in državnimi prazniki.

Na koncu še uvera, da štiri – in več – **peresna deteljica** prinaša srečo. Tudi nabiranje le-te je delež vaškega otroštva in deklštva. Posušena krasi spominske in priljubljene leposlovne knjige. Želim, da bi jo našli vsi bralci tega pisanja.

15. PABERKOVANJE

To ni več nabiralništvo v pomenu uvodne definicije, vendar je primerno, da ga upoštevamo prav tu, kjer je institucija nabiralništva v okviru gospodarstva v obdobju, ki ga zajema tukajšnje pisanje, to je nekako čas 20. stoletja, izrazito sociološko obarvana. K njemu so se v večini primerov zatekali pripadniki revnejših slojev, nemalokrat tisti, ki so živeli na robu družbe ali vaše skupnosti, kolikor samó je za Žiri še mogoče o njej govoriti, saj se je v tem času izrazito okrepil obrtniški sloj in tanka plast

t. i. gospode, jare gospode, bi rekli natančneje.

Torej: kar je kmetom ostalo po njihovem delu, so za njimi vedno še prečesali in pregledali bajtarji, kolikor se tega niso sramovali, in gostači. Saj je bila "**sama pobiršna**", bi dejali po žirovsko.

Ob žetvi so pobirali **žitno klasje**, ostanke ječmena itd. Naj so še tako skrbno pobrali **krompir**, se je po dežju še pokazal, in otroci revnih so ga smeli pobrati na Mavsarjevem, kjer so ga bile velikanske njive. Tudi tistih "drobnih šišek" niso prezrli. Ohranjena je tudi anekdota: Gospodar prav tako v Jarčji dolini je zvečer že v temi nekoga opazil na svoji njivi s krompirjem. Šel je bliže in prepoznal dninarico, ki jim je bila čez dan pomagala pri pobiranju. Posvaril jo je: "Jaz sem te prosil samo za podnevi, ne tudi za ponoči!"

Potem ko so veliki kmetje pospravili **sadje**, so dovolili, da so ubožni pobrali ostanke. Tudi **lesniki** so jim ostali. Imeli so jih največ za jesih. **Drobnice**, tj. necepljene hruške in tepke, so bile prav tako dobrodošle. Včasih se je bilo treba znajti kako drugače. Kjer doma niso imeli drevja, so **cepljena jabolka** pobirali tako, mimogrede, na krajih, kjer lastnikom nemara niso bila mar. Ko je šla hči po mleko, je vzela s seboj še malho za jabolka in jih pobirala po "grapi". Da, bala se je, da bi jo kdo videl, a mama je potem skuhala marmelado. Ta jabolka! Že od zdavnaj delajo preglavice. Od raja sem!

16. BERAČENJE

Gregor Krek, pozabljeni veliki učenjak iz 19. stoletja, doma s Četene ravni v "loškem pogorju", je v vabilu k zbiranju slovstvene folklore slutil, kaj utegne zbujati pomisleke, kolikor bi se bil kdo še pripravljen lotiti dela: "Ta in oni mi utegne reči: 'To je vse prav; ne tajim, da bi se ne našlo nekaterih pesem, ki so vredne, da jih zapišem. Ali prehiteli so me že drugi pridni **poberači** pred mano!'"⁶⁰ Tu imamo lep primer obrušenja besed od prvotne oblike **poberač**, ki je pomenila današnjega zbiralca, nabiralca k poznejšemu **beraču**, ki je čisto socialno obarvana kategorija: "Berači pravijo ubogim in obnemoglim, ostarelim ljudem brez pogojev za preživljanje. Nikdar niso vedeli, kaj in kje bodo

jedli ali spali naslednji dan. Ti revni ljudje so dobro poznali družine po vaseh, pri katerih so jih z razumevanjem in usmiljenjem sprejemali pod streho. Zadovoljili so se, da so dobili jesti in za prespati, še posebno pozimi v toplih kmečkih hlevih pri živini. Marsikateri med njimi je leta in leta služil za hlapca ali deklo; ko je obnemogel pa je dobil beraško palico v roke. V bivalne prostore so jih družine bolj nerade sprejemale, ker je marsikateri teh siromakov imel tudi uši in so se jih ljudje bali. Ti stari ljudje, moški in ženske so nekateri leta in leta beračili/prosjačili, predno jih je rešila smrt". Tako se spominja Albina Lapajne s Ponikev na Tolminskem⁶¹ omenjene kategorije prebivalstva.

Kakor se zdi prvi hip nenavadno, je vendar logično, da dobi beračenje svoje mesto prav v okviru tukajšnjega poglavja. Resda ne gre za nabiralništvo v etnološkem klasičnem pomenu besede, toda še vedno za nabiranje, in to v prvi vrsti produktov za preživljanje, v večini primerov za take, ki gredo dobesedno iz rok v usta.

Medtem ko so spomini na Tolminskem melanholični in dajejo čutiti težo socialnega položaja najbolj revne plasti vaše skupnosti, so žirovski utrinki o beračih bolj šegavi, kot da jih prebivalci niso zmeraj jemali čisto resno.

Praviloma niso hodili po domačem terenu, kjer bi jih vsi poznali. V Žiri so prihajali iz Oselice, Idrije in s Tolminskega, pač pa so iz Žirov odhajali v Žirovski vrh nad Gorenjo vasjo. Da bi se izognili nepredvidenim srečanjem z žandarji, jih je bilo več srečati po hribih kakor po dolini, saj bi jih tam prej zalotili, a tudi po hribih so "varuhi pravice in reda" poizvedovali za tatovi in potepuhi. Po pripovedovanju je bila sezona beračev po Žirovskem jeseni in spomladi, pozimi manj, češ, ker je bilo mrzlo in so imeli slabo obutev. Posebno deževni dnevi so bili zanje primerni, saj so lahko računali, da se tedaj gospodar in gospodinja držita doma. Primerilo se je, da jih je en dan obiskalo kako hišo kar pet in včasih je mama vzdihnila: "Bog pomagaj, koliko jih bo še prišlo," se spominja sogovornica. "Še eden ni zaprl vrat, je že drugi stal na pragu". Na splošno pa je vsak teden kakšnega prineslo okrog. Domačim je bilo nerodno, od drugod pa so bili "precej gosti".

Eni so prosili le za "šnopc" (= žganje) in kos kruha. Na "Javorč" v Žirovskem vrhu so si zapomnili nekega, dejali so mu "Oseličan", ki so mu postregli z zaprošenim, potem je pa celo popoldne ležal tam v bregu tako, da mu je bil klobuk na pol za vzglavnik, pol za odejo in tako skrit z obrazom vanj je počasi srkal tisti "štamparle" (= frakelj) zelenega in si lakoto tešil s kruhom; dokler se ni zvečerilo in je odšel k sosedu, da bi tam spet dobil kaj za pod zob in prenočišče. "Javorški" pa so ga opazovali "tam čez an tarš" (= krepka bukev). Kruha so dali vsakemu, se spominjajo z druge strani oboda Žirovske kotline, z Raven, če ga je le hotel vzeti, in kar je še prosil živeža. Denarja pa ne radi. "Če bo za kruh žugal (= prosil), mu odreži, moke tudi daj, denarja pa ne," so naročali otroku, ki je bil za varuha. Kdor je rad pil, je prosil za denar. "Potem pa zapijete, pa ste spet naprej lačni," so jih grajali v takem primeru, med seboj pa go-drnjali: "Zdaj bo pa letel (= tekel) dol k Jureč, bo pa zapil". Kdor je bil res v stiski, je prosil živeža. Praviloma je bila mera zanj ena velnica – po pojasnilu naj bi njena vsebina nasitila ob enem obedu povprečno kmečko družino. Ponekod je gospodar tej velnici dodal še malo za povrh in "če je imel še toliko dela in je moral dol s "štanta" (= obkladanje krme ali žita v kozolcu), je oče to storil". Prihajali so po pšenico, ješprenj, proso, kašo, fižol ipd. Živež so spravljali v žakeljčke in le-te dajali v bisage ali koše in nabrano bogastvo skrbno varovali. "Kapše" so pravili tistemu, ki je imel koš s "taško" (= žabico). Svojemu transportnemu sredstvu je namreč oskrbel lesen pokrov in pol od tega se je dalo odpreti – kakor pri kakšni skrinji in ko je vanj spravil izprošeno blago, ga je varno zaklenil.

Tudi za dnevni čas obiska beračev so veljala določena pravila. Kdor je prišel ravno okrog dnevnih obedov, je bil navadno deležen le-teh, če pa ni bilo nič kaj postaviti na mizo, je dobil kos kruha. Tako so nekateri prinesli domov cele koše kruha in otroci so kar koš obstopili, ko ga je postavil na tla, saj otrok niso nikoli vodili s seboj. Lavfarjev Tone pa se je veselil: "Agata, župa boš skuhava/pa kar boš hotva/boš djava not⁶² (sladko ali pa kislo mleko)." "Pa vse je 'nafehtal' po kmetih", se nasmehne pripovedovalka. Da bi ne bilo treba naravnost prositi, so

Žirovski berači med obema vojnama, druga z leve Drajdudle, na desni Mihaper

nekateri uporabljali razne besedne igre ali kako drugače nakazali, kaj jih je prignalo okrog. Vsi so vedeli, kje je kdo godov (=ima god). Možina Tone je na tak dan pri bolj premožnih na "političen" način prišel blizu. Prav tako neki Anton po imenu je že v vratih dejal: "Včeraj je bil sveti Anton/ta je moj patron/potem pa že veste kaj. Hotel je imeti klobaso.

"Partouunkova" Neža je pomenljivo potožila, da je "bolna na žlički", da je lažje dobila za jesti. "Laufarjeva" Agata pa je potem, ko je žlico odložila, pojasnila: "Krompir sem snedla, s fižolom sem pa skregana." Včasih je kdo prosil za žgance in tedaj so se morda obregnili obenj: "Ja, še skuhati jih ne znajo." Našli so se tudi objestneži. K dobračevskemu trgovcu je prišel neki "fretar" (= izučen obrtnik, ki je šel po svetu, da bi si izpopolnil, spracticiral svoje znanje). Prosil je za denar. Toda gospodar mu je odrezal kruha, belega. Ko je tujec stopil skozi vrata, je gledal za njim in ostrmel, ko je neznanec podarjen kruh vrgel v jarek vode ob cesti. Zato si ga je zapomnil in ko je neolikanec prišel drugič, mu je gospodar ravno, ko je ta odprl usta, da bi spregovoril, že odprl vrata z besedami: "Taki, ki mečejo kruh stran, ven!"

Že iz navedenega se vidi, da tudi beračev ni vseh metati v en koš. Med njimi je obstajala

določena hierarhizacija, in to z več vidikov. "Ubogi so bili," skuša razumeti njihovo vlogo žena, ki jim je kot otrok marsikdaj ustregla. "Dokler je mogel, je služil pri kmetu, ko je obnemogel, pa ni bilo pokojnine. Posebno samci so bili povsod "za an prevč" (= odveč). Le kateri si je sam pomagal." Iz dobljenih podatkov ni prav jasno, ali so le-ti imeli za dokaz, da imajo pravico do svojega početja, neke vrste legitimacijo, knjižico, drugi pa govorijo o zeleni kartici, ali le tako imenovani "fre/n/m/tarji", ali oboji, torej najbolj revni in tudi mladi izučeni obrtniški pomočniki. Znano je le, da je bilo takim treba dati nekaj več, ne da bi jih le z najmanjšim odpravili. Tisti, ki so iskali delo, so živež marsikdaj zamenjali za denar v kakšni trgovini, saj niso mogli, brez stalnega bivališča v bližini, nositi s seboj kdove kolikšnega bremena. Pravi "petlarji" (= berači) so zamenjavali v tistih trgovinah, kjer so se že prepričali, da jih ne bojo prijavi, živež za denar, da so tako dobili prilžnost za pijačo. Nekateri pa so menjali le drobiž za papirnat denar in tedaj se je izkazalo, da "niso tako siromašni, kot so se delali", čeprav so jim bajtarji dajali le "ta mal denar". Kaj to pomeni, je mogoče posneti iz pojasnila. "Hiše so tu precej goste. Malo je že nabral, da je bil kakšen dinar." Nekoč je prišel k Fricu eden od njih, da bi kupil čevlje. Začel je razvijati sukanec

in navzoči so se čudili, kaj bo pa zdaj. Sukanec je imel navit na dveh stotakih. Tako nobeden ni vedel, kje ima skrit denar. Ko je potrebno vsoto odštel, je sukanec navil nazaj na preostali papirnat denar. Ko je odhajal od hiše, se je zahvaljeval: ... s končno formulo: "po smrti pa mrzla ret." "Fehtali" (= prosili) so tudi taki, ki jim ni bila sila: "Brade si ni obril, kakšen star klobuk je dal na glavo kakega deževnega dne in že je mislil, da ga ne bojo prepoznali". Zgodilo se je, da je eden takih prišel celo na Dolenjsko. Prišel je v hišo in dejal: "Ali bi mi mogli kaj pomagati, ko imam veliko otrok?" Tedaj pa se na peči dvigne, nebodigatreba, rojak (Žirovec, ki je bil prišel tiste dni prav v isti okoliš bike rezat, slovel je kot malo veterinarja in so ga naprosili) in pravi: "Janez, od kdaj pa imaš ti otroke!?" Prišlec je šel kot veter. To se je zgodilo v kraljevini Jugoslaviji enkrat v letih 1935–1939. Vmes so bili tudi taki, ki bi lahko delali, a so se izogibali žuljem. Enemu od njih je gospodar ponudil: "Tri dni bi nam drva cepil." Prosivec pa je odgovoril: "Saj nisem neumen." Drugi, ki se je čedno nosil in nosil rožni venec, narejen iz "špage" (= vrvice) in vozlov iz nje, pa je tudi smrečja nasekal. Prejkone so bili ljudje gorki na nezmerne pивce. Tako je izgubil zaslužek in ugled organist, ki se je dal speljati šaljivcem, da mu plačajo toliko in toliko, če bo med mašo zaigral koračnico – drugi krat omenjajo polko -. Enkratno nagrado ali morda celo stavo je res dobil, ni pa bilo več stalnega dohodka. "Saj veš, ko je bil pijanec," je bila poanta govora o njem, ki je dajal denar v "štaflietne" (= neke vrste škornji⁶³). "En Lipče z Dobračeve, na "Muštrovš" je prišel k Muhovcu, pa mu gospodinja ni nič dala. Dejala je: "Veš, Lipče, isto sonce ti je svetilo kot meni." Tretji je ubral drugačno taktiko. Bil je dovolj zrel in močan, da si je priznal svojo krivdo, a na tako pristrčen način je to počel, da so morda manj zamerili. Oče mu je bil zapustil precejšnjo vsoto denarja na hranilni knjižici, a je vse spravil po grlu. Svojo življenjsko zgodbo je spravil v tri vrstice: Velika je bila bukuca/ pa majhna luknca/ pa je šla bukuca skuz luknca. (bukuca = hranilna knjižica; luknca = luknjica, usta). Tako je pravil pri Deklu stari teti še pred prvo svetovno vojsko. Tudi drugače so bili šaljivci. Tako je Vinko Tinčkov pravil, da je šel v Mrzli vrh, gredoč pa še na svete Tri kralje. "Mašur" v Žireh pa je že

prejnaredil "trugo" (= krsto) in hodil vanjo ležat, da bi videl, kako to gre".

Včasih je bilo beračenje združeno tudi z malo trgovine. Tako je bil bolj prikrit namen pohajanja od hiše do hiše. Nekatere žene so kupovale jajčka, a niso imele nič proti, če jim je kdo potisnil v roke še kos kruha ali jih povabil jest. Jajca so nato prodajali "Djenarci", to je ženi, ki je cvrla krofe in jih prodajala po dinarju (od tod ime!) čevljarjem za malico pa tudi za južino so jim zalegli. Nosila jih je naprodaj čevljarjem k Gantarju v Novo vas, kadar so delali tam po cele dneve in ni bilo časa hoditi domov na obed. Ni čisto jasno, ali je še prištevati sem moža s Hota-velj, ki je imel v košu za nekaj moških predpasnikov blaga in delavske robce. Ko je prišel na Javorč, je pozdravil gospodarja: "Dober dan, Tinajne/roba, da poka!" Le šalil se je, da ima toliko blaga, da koš kar poka, saj je imel notri le "en par (= nekaj kosov blaga) flik".

Za prenočišče so spraševali z besedami: "A bi se dobile jeperge"/"jeparge" za čez noč. Gledali so, da so bili pri kmetih ponoči, ko so imeli "tisti velike peči". Pri Jakobču v Račevi, tam so bili stalno kakšni reveži, vedno so jih sprejeli.

Kdor je bil kje čez noč, je dal gospodarju prej omenjeno izkaznico o svojem položaju. Položili so jo na okno in zjutraj jo je dobil nazaj. Kadilce so vprašali po vžigalicah in cigaretah, kdo jih je oddal tudi sam. Drugače je pa gospodinja opozorila: "Da ne boste kadili. Da ne bo kdo kaj zakuril." Zjutraj je vse oddano dobil nazaj in še zajtrk. Nekateri so hitro odšli naprej, komur se ni mudilo, pa se je še zadrževal pri peči. Pozimi je bilo bolj toplo v hlevu, poleti so spali na senu. Kdor se je poznal s hišnim gospodarjem, je imel določene prednosti. Prišel je že popoldne, ponudili so mu večerjo, nato sta malo pomoževala z očetom, zjutraj zajtrk, okrog poldne pa je šel naprej, toliko da se je prebil iz dneva v dan. Tisti Anton, ki je hotel imeti klobaso za god, je "bil malo boljši". Nosil je s seboj pižamo, vendar so mu kljub temu odkazali ležišče v hlevu ali na senu. Vendar so takemu ustregli s "čedno" odejo in svežo posteljo. Drugače se je teh popotnikov rad držal sloves, "da so bili lih za v štalo, ne za drglem" (da spadajo prav v hlev in ne drugam). Niso bili ne umiti ne oprani in tudi ne sami (= imeli so uši). Jože Primožič je služil pri Županu

za pastirja in spominja se teh gostov še iz časa okrog prve svetovne vojske. "Ni bilo tedna, da bi ne bilo berača v štali", pravi. "Brez uši pa ni bil nobeden." Od njih se jih je nalezal tudi sam, ko jim je prinašal steljo in jo spet nato odnašal živalim. Spominja se enega od njih, ki mu je prinesel praproti, da bi imel visoko zglavje in da ga ne bi bodlo. Tedaj pa vzame stari mož iz svoje bisage lep kos blaga v velikosti kakšne rute. Pastirček ga vpraša, kaj bo s tem. Berač mu zaupa: "To je pa od moje ljubice, ki sem jo imel rad. Zmeraj nosim s seboj. Ne morem zaspati, če nimam tega pod glavo." Lep zgled pregovora: stara ljubez, če ne gori, pa tli. Danes štiriinosemdesetletni sogovornik se spominja tudi tistega, ki je že komaj šel po cesti, nenadoma se je zvrnil po tleh in se nato dobesedno po vseh štirih priplazil v Županov hlev in tam umrl še tisto noč. Mežnar mu je skopal jamo, dali so mu zvoniti in pokopali so ga na občinske stroške.

Tudi ženske so hodile okrog, vendar ne tako pogosto kot moški. Enako kot ti so prosile za žito vseh vrst, pozimi tudi za jetrnice. Zvečer so pri Jurncu v Novi vasi beračici, ki je prihajala, kakor je dejala, iz Idrije, dali mleko ali čaj in kruh, enako drugo jutro. Njih niso pošiljali spat v hlev ali na seno, ampak so jim postlali na klopi pri peči v hiši in zraven klopi postavili še "ta dolg stol", da je bilo malo bolj široko. Spodaj so pogrnili kako "deko" (= odejo) in za zglavje blazino.

Še po drugi svetovni vojski se je sem in tja prikazal kakšen "petlar", ali pa je kdo iz bližine pritekel in prosil: "Ali bi mi dali en par (2, 3) ječkov, pa še ana žlička zabelce? Bog plačaj," in že ga ni bilo več.

"Nikoli ni šel k maši, a vedel je, da jaz grem, zato se je tako zahvalil", ugotavlja pripovedovalka.

Drugi pa je preprosto priznal, ko je prišel kam na obisk, da je lačen, očitno so mu dajali njegovi domači premalo jesti. Ljudje se spominjajo nekaj takih primerov iz svoje sosesčine. Znamenje za lakoto je pomenil že tudi obisk ob času dnevnih obrokov in razna druga posredna znamenja. Sosedje so hitro doumeli, za kaj gre.

Spominjajo se beračev z božjih poti, kar cele vrste jih je bilo na primer na Brezjah, nekateri so bili zares reveži, drugi so se naredili za uboge.

Na primer kdo, da je slep in je tako več dobil. V Žireh so se pojavili ob prazniku svetega Florijana ob križu na ovinku, ko zavije steza k sveti Ani. Tudi pri mostu se je že kdo ustavil ali pri "baču", tj. vodnjaku. Ti so se radi zahvaljevali na svoj, poseben način. Molili so "zlat očenaš/ki ga je molil Jezus naš/, Tam na Oljski gori je travca rasla/Jezusu pripravna./ Šli smo tja do reke Donave/tam so ga našli/ notri je bil en tram/ z železom okovan/. Judje po polju/ Jezus na morju/." "Tudi če se je le zahvalil, se ni samo zahvalil, ampak ves čas govoril čisto po svoje, kakšen bolj, drugi manj. Strašno hitro je šlo. Imenitno je skončal in brž hitel naprej. Zelo veliko so govorili v verzih. Pa verjeli smo vse, kar je kdo povedal: Kdor moli to molitvico... Ni pa dovolil, da bi se drugi naučili".

Eni so se zahvaljevali, drugi so bili nezadovoljni. Radi so pripovedovali, kako so služili kmetom. Bili so tudi taki, ki bi samo kvantali. Če je kdo hotel nagajati otrokom, so se ti tekli skrit. Prav tako so se bali tistih, ki so bili hudo kosmati. Že omenjeni Županov pastir je pasel ovce in enkrat zagledal enega od njih celega golega, a kosmatega, kot da je divji mož. Sedel je na parobku in obiral uši. Ko ga je mož ugledal, ga je nagovoril: "Nič ti ne bom naredil."

Le po drobcih so nam ohranjeni spomini na posamezne osebne usode, a vendar se tudi iz njih razbira določena življenjska pot in osebne lastnosti. Poleg že omenjenih je še slišati za Pavlinovega Matevža, ki mu je občina uredila, da je bil po štirinajst dni pri enem kmetu, nato pri drugem, menda je bil doma iz Izgorij. Kdo ve, zakaj je dobil svoj vzdevek Mihaper, iz katerega je zaslutiti, da mu je bilo v resnici ime Miha. Menda se je slišalo do Županovega kozolca, kadar je on "treskal" (= prdel) v Županovem hlevu. Je pa veselje slišati še po toliko letih o njiju, da sta bila poštena. A na splošno obstaja mnenje, da so bili vsi kar dostojni, četudi se je kdo šalil na svoj račun. Martinček na primer, dejali so, da je bil doma iz Lučen, je pripovedoval otrokom, kako je ležal v otavi in se mu je sanjalo, celo noč, da poljublja dekle, "zjutraj sem imel pa cela usta otave." Ali drugače: "Celo noč je brcala/ s ta levo nogó/ proti jutru je dejala/Martinčka ne bo/". Drugi pa je potarnal: "Bog je za vsakega določil šest žensk in pol, zame je pa še pol ni."

Od žensk omenjajo Laufarjevo Agato in "Šemani", nekaterih imena pa so se pozabila. Prosila so tudi za oblačila in denar.

Pred pustom so hodili prosilci okrog tudi pod plaščem kolednikov. Eni da so se preživeli, drugi za zabavo. Informatorji omenjajo tudi čisto praktične funkcije in na prvotni namen te šege očitno več ne pomislijo. S sabo so imeli "uorlce" (= orglice), nekateri harmoniko in so igrali. Ti so bili vsi poznani, torej iz bližnje okolice. Tedaj so dobivali ocvirkovco.

Poleg koledovanja je bila druga taka šega, ki je bila očitno v pomoč kot socialni korektiv za preživljanje najrevnejših slojev, nabiranje "vahčev". O tem je svoj čas pisal že Ivan Reven, zato tu le nekaj malega. Po Žirovskem vrhu nad Gorenjo vasjo te šege niso poznali, pač pa na drugi strani proti svetim Trem kraljem in drugod. Pred dnevom vseh svetih (= pred vahtami) so napekli cele jerbase drobnih hlebčkov iz najboljše moke ali čisto "iz šare". Štelo se je, da za duše v vicah. Kdor je dobil tak "vahč", se je zahvalil: "Bog se usmili, za duše v vicah! Bog lonaj!" Dejali so, da mora prejemnik moliti toliko očenašev kot bi travnih bilk pokrilo tisti hlebček. Zjutraj so domači težko čakali, da so prišli nabiralci naokrog in prav užaljeni so bili, če jih ni prišlo toliko, da bi vse oddali. Nekateri pa so se sramovali priznati, da prosijo in so se predstavljali za druge, "deli so na druge". Tako je neka gospodinja vprašala nekoga: "Koliko vas pa je pri Polonkarju, že ta peti je danes tu. Seveda ni bil Polonkarjev.

To zadnje sodi tudi v poglavje o šegah in po drugi strani v poglavje o prehrani. Dokaz, kako prepleteno je vse, kar je živo. Tu nam gre le za sistemizacijo in odkrivanje zakonitosti.

17. BERA

Kdo ve od kdaj in do konca druge svetovne vojske je bila tako kot drugod po naših hribih, tudi v Žireh najbolj institucionalizirana oblika nabiranja tako imenovana **bera**. To je bila neke vrsta nagrada ali plačilo služabnikom Cerkve za oskrbovanje faranov v njihovem verskem življenju in sploh v dušnih potrebah. Če je bil vse doslej govor o nabiralništvu kot deležu siromašnih, je ta oblika preživljanja revnih in najrevnejših dobila tudi svojo vzvišeno, žlahtno

varianto, saj se je na pot od hiše do hiše zaradi živeža podal celo in tudi posvečen človek, da bi se tako izkazal solidarnega z njimi. Tudi tako bi se dalo razlagati začetke institucije bere. Lahko pa bi se omejili na gol ekonomski vidik pojava, tudi v smislu svetopisemskih besed: "Delavec je vreden svojega plačila."⁶⁴ Tudi duhovnik je pač v nekem smislu delavec (v Gospodovem vinogradu) in mora od nečesa živeti. Čisto praktično gledano je to doumela sogovornica: "Takrat tudi duhovni niso bili nič zavarovani. Ubogi so bili. Prenekateri je čisto obnemogel." Navada je bila, da se je bera pobirala jeseni na kvatni teden, to je zadnji teden septembra, ko se tudi pšenica seje. V nedeljo je bilo oznanjeno na prižnici, katere dneve "bojo gospodje prišli". Po hribih so hodili župnik, kaplan, mežnar in eden s konji, k bajtarjem v dolini pa le župnik in mežnar, in to peš.

Prej in potem ni bilo tako poribano in počejeno po hišah, kakor tedaj, ko so ljudje pričakovali "najbolj slavne goste", "ko smo tako spoštovali duhovnike". Gledali so, da so bile na mizi "rožice" in priletna žena se še spominja, kako je kot deklica trpela, ko je bil v veži krompir in se ji je zdelo, da bo to na goste naredilo slab vtis. Drugače so se otroci posebno veselili podobice, ki so jih delili ob tej priložnosti. Župnik je malo posedel in povprašal, kako in kaj je pri hiši, kar bi lahko razumeli tudi kot neke vrste pastoralni obisk, vendar le na kratko, ker "je bilo res veliko za prehoditi". Bajtarji in delavci so za bero dajali denar, vsak po svojih možnostih, konkretno to ni bilo določeno, župniku je mama kar precej dala, mežnarju pa precej manj, se spominjajo nekateri. Kmetje so pripravili pšenico, še prav lepo "so naštimali" in vrhano mero. "Takrat so bili mlini, je lahko dal semleti, zdaj pa nima kam dati". Prav veliki kmetje so dajali bero v drvih. En meter drvá. Kdor je bil "zaveden" (= veren), je vedel, da mora dati. Obvezno. Stara ledinška mežnarica Ana je tudi sama hodila po hišah in rada vzela denar ali jajček. Za vse je bila zelo hvaležna in obljubljala: "To bom zvonila, ko bo kdo /pri hiši/ umrl, pa na križ bom zvonila." To se ujema z rečenico, da mežnarji pobirajo "za zvonove". Od mesnine kaj so tudi radi vzeli, če bi bil kdo dal. Pa kislo mleko in kruh.

Tudi "krače svetega Antona", ko so ljudje, ki so redili prašiče, prinesli v cerkev koline, so

razumeli kot oddolžitev za Cerkev. To je bila šega, s pomočjo katere so tudi revni prišli do nekaj mesa in kolin, drugače pa so drugi to lahko tudi odkupili in denar je šel za cerkvene potrebe. Revni pa bi v zahvalo za podarjeno predvsem molili.

Kmalu po drugi svetovni vojski, ko so ljudje po stari navadi še nanесли tovrstnih dobrot, so jih miličniki zaplenili, župnik Franc Starman se je pričkal z njimi, da to ni nasledek "fehtanja", ampak je taka šega.

Tako so tudi to obliko miloščine zadušile novi čas in razmere, kar pa ni le naša posebnost.⁶⁵

OB KONCU

Obravnava nabiralništva na Žirovskem s tem pisanjem nikakor ni izčrpana, je le prispevek k omenjeni problematiki, če bi se je kdaj kdo temeljito lotil. Kljub tovrstni pomanjkljivosti je mogoče iz pričujočega orisa izluščiti nekaj bistvenih potez, ki označujejo najstarejšo gospodarsko dejavnost, kakor je bilo zanjo poudarjeno v uvodu.

1. Morda se je okrepilo spoznanje, kako živa je še dandanes, a jo jemljemo tako samoumevno, da niti ne pomislimo, da gre za poseben, najstarejši način pridobivanja – bolje: prilaščanja – produktov iz narave. Le skloniti se je treba. Danes je ta način preskrbovanja s temeljnimi sredstvi, ki so potrebna za življenje (hrana, zdravila, ležišče, sredstva za nego itd.) zameglila trgovina. ("Nabiralništvo je to, da ni treba iti v trgovino," je nekdo domiselno komentiral pričujoče pisanje, ki ga je dobil v pretres). V prodajalnah kupujemo surogate in imitacije, namesto da bi si pomagali s tem, kar nam ponuja narava v našem bivalnem okolju.

2. Drugo spoznanje tega prispevka je, kako racionalno in preudarno so znali v preteklosti uporabiti in izrabiti vse iz njihovega življenjskega okolja. Ali si zmoremo predstavljati, za koliko znanj in vedenj smo prikrajšani v primeri z našimi predniki. Stiska bi nam jih gotovo spet obudila. Listanje po knjigi *Življenje v naravi*⁶⁶ dokazuje, da je vrsta nekdanjih ugotovitev in izkušenj prav uporabnih tudi danes, še posebno v izrednih razmerah, ko udobje, s katerim nas je zasušnila trgovina, odpade.

3. Naslednja očitna lastnost nabiralništva, kakor ga je razbrati iz tukajšnjega članka, je izrazita socialna pogojenost. Občutek obrobnosti za ljudi, ki so se ukvarjali s to dejavnostjo, je morda najbolje ilustrirati kar z ravnanjem enega od domačinov, ki je prošnjo, ali bi hotel o tem kaj pripovedovati, kratko in malo odbil, kar me je prvi hip osupnilo, saj je drugače vedno pripravljen pomagati po svojih najboljših močeh, dokler se ni posvetilo, da je to najbolj čisto znamenje distance, seveda v abstraktni obliki, do tokrat obravnavanega pojava. Tvegam očitek staromodnosti, a z eno besedo bi se to moglo opredeliti kot razredni vidik problema. Nabiranje raznih stvari je bila domena siromakov. "Tega kmetje niso počeli, so bili hudi nanje. S tem so se pečali bajtarji, ki so imeli več časa in manj dohodkov, niti pokojnine, le majhno podporo." Vsaka stvar je bila dobra, če ni bilo druge vrste virov za preživljanje. Vse revne družine so si s čim takim pomagale: nabirale so za kozo in prašiča (V Jarčji dolini npr. na Kolk, Bajtni, Malidrovec). Za ene je bil to postranski zaslužek, za druge glavni dohodek. Kake tri do štiri mesece se je pa le dalo s tem prebiti. Pozimi so pa klekljali. Tako spomini.

4. V tej luči se pokažejo tudi posamezne šege veliko bolj funkcionalne, kot je videti na prvi pogled, npr. koledovanje in "vahči". Ni mogoče trditi, da so nastale iz socioloških motivov – za veliko šeg je mogoče dokazati njihov mitološki in religiozni izvir – toda sčasoma so nekako izgubile svojo prvotno vlogo in se s tega vidika skoraj spridile, uveljavljale pa kot korekcija socialnega položaja tistih, ki so bili naj/nizje na družbeni lestvici. V zvezi z vahči socialno razsežnost šege lepo pojasnjuje Ivan Reven v sestavku o njih.⁶⁷ Za koledovanje pa je tudi znano, da so ga do prepovedi⁶⁸ gojili prav člani marginalnih družbenih skupin. Seveda bi bilo treba še bolj precizirati, kako prihaja do tega, vendar je iz navedenega že mogoče nakazati, da se danes nabiralništvo na splošno bolj doživlja za socialno kategorijo in ne kot ekonomska. Pridobivati pa je začela tudi novo, medicinsko razsežnost – v smislu kvalitete/ejš/ega preživljanja prostega časa in vračanja k naravi sploh. – V premislek je dodati še staro modrost: "Iz malega raste veliko" ali : "Kdor z malim ni zadovoljen, velikega vreden ni."

OPOMBE

- 1 Valentin Vodnik, Dramilo, prim. Izbrano delo (Kondor), Lj., 1970, 12, 145.
- 2 Angelos Baš, Nabiralništvo, Slovensko ljudsko izročilo, Lj., 1980, 60.
- 3 Narodopisje Slovencev, 1944, 1952, Vilko Novak, Slovenska ljudska kultura, Lj., 1960, isti, Vprašanje nabiralništvo pri Slovencih, Slovenski etnograf, letnik X, Lj., 1957, 19-28, Ivanka Počkar, Nabiralništvo, Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja, Vprašalnice, II, Lj., 1976, 43-65.
- 4 Glej op. 2.
- 5 Bogo Grafenauer, Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, I, Lj., 1970, 465-467.
- 6 Prim. V. Novak, n.d. Ivanka Počkar, N.d. Glej op. 3!
- 7 Alfonz Rosenberg, Odkrivajmo simbole, Celje, 1987, 108.
- 8 Sveto pismo Stare in Nove zaveze, Ekumenska izdaja, Lj., 1985, Prim. geslo voda na str. 1306.
- 9 Marija Stanonik, Jernej Lenček, Slovenski romar in Žirovski svet, Žirovski občasnik, 15, Žiri, 1989, 53-58.
- 10 Janez Vajkard Valvazor, Slava vojvodine Kranjske, Lj., 1689, knj. VIII, 80/1.
- 11 Jernej Lenček, Žirovski svet, Slovenski Romar, Lj., 1858, 95, 96, 97, 100.
- 12 Najlepše se ji zahvaljujem za prijaznost, da mi jo je pred leti prijazno zaupala v pogled, nato jo je izročila prof. Mihi Nagliču.
- 13 Naknadno je dodana beseda Prva. Po tej varianti bi se torej besedilo glasil: Prva naloga...
- 14 Prim. Marija Stanonik, Žirovska tragedija, Loški razgledi, Škofja Loka, 180, 151-171.
- 15 Lovrenc Oblak, Nekoliko črtic iz žirovske fare, Loški razgledi, 33, Škofja Loka, 1986, 178-183.
- 16 Op. 15. N.m., 182.
- 17 Zdravko Rink, Zapuščeni studenec, Žirovski občasnik, 15, Žiri 1989, 150. Marija Stanonik, Etnološki oris žirovske družine (1914 - 1916) (po pismih slovenskega vojaka), Traditiones, 14, Lj., 1985, 42.
- 18 Ivan Potočnik, Spomini na mojo mladost, Žirovski občasnik, 15, Žiri, 1989, 74.
- 19 Rudolf Ovsenk, Dnevnik, začetek z dnem 5. decembra 1920. Iskreno se zahvaljujemo tov. Edvardu Kavčiču iz Nove vasi, da mi ga je dal na vpogled. N.m., 33.
- 21 Glej op. 20. N.d., 38.
- 22 V Dnevniku sta sosedu imenovana.
- 23 Glej op. 20! N.d., 72, 74, 75.
- 24 Glej op. 20! N.d., 190.
- 25 Glej op. 20! N.d., 91, 102, 107.
- 26 Glej op. 14.
- 27 Milan Poljanšek, Vodovod od 1932 do 1981. Zahvaljujem se tov. Slobodanu Poljanšku za posredovanje očetovih zapiskov o hišnem vodovodu, datirani so z dnem 1. maja 1981.
- 28 Glej op. 27, n.m.
- 29 Glej op. 27, n.m.
- 30 Zahvaljujem se tov. Alfonzu Zajcu za posredovanje omenjene dokumentacije o dobračevskem vodovodu.
- 31 Glej op. 30.
- 32 Glej op. 30.
- 33 Pismo z dne 20. 4. 1990.
- 34 Glej op. 30.
- 35 Glej op. 30.
- 36 S.Š. Pismo Marije Stanonik Ottoway - Adelajda, Avstralija, 11. 10. 1983.
- 37 Marija Stanonik, Ledenice v Žireh, Loški razgledi, 23, Škofja Loka 1978, 109-116.
- 38 0, Ledenice, Kmetijske in Rokodelske Novice, 27. jan. 1858, list 4, 26.
- 39 Glej op. 38.
- 40 Žirovski g označujemo tu z znakom y.
- 41 Prim. Jože Peternelj, Kratar in Dolinci, Lj., 1983.
- 42 Jože Peternelj, Bukovci, Lj., 1987, 96, 99, 101, 103, 115.
- 43 Pismo Viktorijana Demšarja, maj 1990.
- 44 Anton Dolinar, Kratek opis župnije (lokalije) Lučn'ske v zemljepisnem, zgodovinskem, gospodarskem ter običajnem oziru, Loški razgledi, 31, 156.
- 45 Marija Stanonik, Promet na Žirovskem, Žiri, 1987, 16-18.
- 46 Jože Peternelj, glej op. 42, str.?
- 47 Marija Stanonik, Promet na Žirovskem, Žiri, 1987, 16-18.
- 48 Prestolonaslednik Franc Ferdinand na lovu na divje

peteline v Žireh. Po lastnem spominu in po pripovedovanju drugih zapisal Anže, tipkopis, str. 16.

49 Glej op. 48.

50 Glej op. 48.

51 Nabirali so jo celo za tovarni Peko in Planika.

52 Glej op. 48.

53 Glej op. 48.

54 Jože Petermelj, Dragonarjeve sanje, glej op. 42, 155–158.

55 Jože Petermelj, Srečanje z medvedom, glej op. 42, 69–74.

56 Zelo nazorno so načini in možnosti obiranja borovnic opisani v sestavku Marta Koch, Borovnice, Pionir, št. 1, 1956–57, 15–17: – “Tina se je spustila pred otokom borovnic na kolena. Z obema rokama in z lahкими kretnjami je trgala borovnice, ki so se usipale v njene pesti. Ko so pesti bile polne, je borovnice stresla v nabiralček. Polni nabiralček je odnesla k loncu, ki je stal na ravnih tleh in na skritem mestu. Prve borovnice so zaropotale v prazen lonec, kot bi debele kaplje padale po šipi. Muka se je spuščala pred šope borovnic, utrgala vsako jagodo posebej, nabrane pa nalahno polagala v nabiralček. Ta se je polnil le počasi. Kadar je Bumba našel borovnice, se je usedel mednje in je pomečkal najlepše. Z eno roko je držal nabiralček, z drugo pa trgal borovnice. Ko se je naveličal sedenja, je pokleknil, jih začel hlastno in divje trgati z obema rokama, da so se ubožice razjokale v njegovih rokah. Te so zmogle še druge in zato so bile njegove borovnice vedno mokre in so se le težko prodajale. Ko se je nabiranja naveličal, se je zravnal, si razgibal kolena in je borovnice bolj metal v usta kot v nabiralček. Toda v želodcu je čutil še večjo praznino kot prej.”

57 Marija Stanonik, Govor Žirovske kotline in njenega obrobja, Slavistična revija 25, Lj., 1977, 307–308.

58 Marija Stanonik, Pozabljene spretnosti, Loški razgledi,

31, 1984, 57–71.

59 Cvetna nedelja, Glas sv. Martina, X, 1990, št. 2 (39), Žiri, 2.

60 Prim. Karel Štrekelj, Slovenske narodne pesmi, IV, Lj., 1908–1923, 22.

61 Albin Lapanja, Ponikve na Tolminskem I, (1192–1942), Lj. 1948, 71.

62 Knjižno: Agata, koruzni močnik boš skuhal/in kar boš hotela/boš dala notri...

63 Prim. Marija Stanonik, Razvoj čevljarstva v Žireh, zbornik: 30 let tovarne obutve Žiri, 1977, 23–30.

64 Mt 10, 9–10, Lk 10, 5–7, Sveto pismo nove zaveze, Lj., 1984

65 Nova oblast po 1. 1945 je prepovedala vrsto šeg in javnega manifestiranja nekdanjih vrednot.

66 Skupina avtorjev, Življenje v naravi, ur. Tine Orel, Lj., 1981.

67 Ivan Reven, Vahči, november 1945, tipkopis, tri strani.

68 Hans Moser tudi za Nemčijo govori o prepovedi šeg, ki so povezane z nabiranjem. Prim Der Folklorismus als Forschungsproblem der Volkskunde, Hessische Blätter für Volkskunde, Giessen, zv. 55, 1964, 24.

Pripovedovali so: Frančiška Arh, Mače pri Preddivoru (roj. Demšar, Zabrežnik, 1914), Dana Demšar (1926), Dobračeva, Frančiška Grošelj (1901), Dobračeva, Milka Kopač (1924), Nova vas, Miha Naglič (1952), Stara vas, Ivanka Pečelin (1913), Nova vas, Jože in Anica Petermelj (1927, 1930), Dobračeva, Jože Primožič (1906), Dobračeva, Franci Poljanšek (1930), Žiri, Alfonz Zajec (1932), Dobračeva, in moji domači.

Mamino pričevanje sem si zapisala julija 1974 in atovo v novembru 1980. Veliko sem črpala tudi iz avtopsije.

FRANC FERDINAND IN TONE MOŽINA

Anže

Prestolonaslednik Franc Ferdinand na lovu na divje peteline v Žireh.

Po lastnem spominu in pripovedovanju drugih zapisal Anže.

Pozimi 1913 je pisarna dr. Ivana Tavčarja v Ljubljani prejela zapečateno pismo od dvorske pisarne Njegovega cesarsko-kraljevega Visočanstva, prestolonaslednika Franca Ferdinanda na Dunaju.

Ko je prelomil pečate, je dr. Tavčar, ki je bil takrat ljubljanski župan, pisatelj in vodja liberalcev, vzel pismo in bral:

Njegovo cesarsko-kraljevo Visočanstvo je zvedelo, da ste Vi, visokorodni gospod dr. Tavčar, zaupnik lova občine Žiri nad Škofjo Loko, in tudi, da je v tem lovišču dosti divjih petelinov.

Ker je Njegovo c.kr. Visočanstvo velik ljubitelj lova, Vas, gospod doktor, vljudno prosim, da mu dovolite priti na lov na divje peteline enkrat to pomlad. Natančen datum bi Vam sporočil pozneje.

Njegovo c. kr. Visočanstvo tudi želi in prosi, da bi mu za to priložnost priskrbeli izkušenega vodiča.

Gospod doktor Tavčar! Vsebina tega pisma naj ostane stroga tajnost!

Njegovo c.kr. Visočanstvo pričakuje Vašega blagohotnega odgovora, in Vas, gospod doktor, prisrčno pozdravlja.

Z odličnim spoštovanjem F. F., l.r.

Doktor Tavčar je takoj odgovoril pritrdilno in je obljubil poskrbeti za vse potrebno, da se bo njegovo c.kr. Visočanstvo počutilo v naši deželi varno in zadovoljno. Čakal je nadaljnjih navodil.

Ko je že mislil, da so na Dunaju na zadevo pozabili, je prejel 8. aprila 1913 brzjavko s sledečim obvestilom: "Pridemo v četrtek, 10 aprila. Dvorska pisarna."

(Ko sem pozneje premišljeval o dogodkih tistih dni, sem bil prepričan, da so se morali goditi v petek, 13. aprila 1913. Šele pogled v stoletno pratiko mi je povedal, da je tisto leto prišel datum 13. april na nedeljo.)

Doktor Tavčar je še enkrat prebral prvo pismo z Dunaja in kopijo odgovora nanj in se zgrozil, ko je videl, da je obljubil poskrbeti za izkušenega vodiča. Kje naj ga zdaj kar naenkrat sname? Spomnil se je svojega velikega prijatelja, čevljarskega mojstra Josipa Žaklja - Frica, na Dobračevi pri Žireh. Oh, ko bi bil on še živ, bi mu vedel svetovati in pomagati. Žal je bil ta že nekaj let pod rušo na Potočnikovi njivi na Dobračevi.

Dr. Tavčar ni bil le zakupnik lova v žirovski občini, bil je tudi lastnik ribolova v Sori Poljansčici, od njenega izvira pod Rovtami, po vsej Poljanski dolini, do izliva v Soro Selščico v Škofji Loki.

To lastnino si je pridobil šele pred nekaj leti. Žirovska župnija je ob svoji ustanovitvi v 13. stoletju od brižinske škofije, ki je takrat imela obsežna posestva v okolici Škofje Loke in vse do razvodja med Črnim in Jadranskim morjem, prejela kot ustanovno darilo izključno pravico do ribolova v Sori Poljansčici od izvira do izliva.

Žirovski župnik, č.g. Josip Vidmar, ki je v letih od 1908 do 1912 gradil novo župno cerkev, je bil večkrat v hudi denarni stiski. To je še povečal spor¹ zaradi spremenjene lokacije gradnje cerkve. Župljani so se razdelili na dve polovici: na levi so bili tisti, ki so se zavzemali za gradnjo na starem mestu in so se imenovali klerikalci, na desni pa vsi drugi na desni strani Sore, ki so bili za gradnjo na drugi strani Sore; ti so bili liberalci.

Ko so prevažali gradbeni material s farovškega (farovž = župnišče, op. lektorja) travnika nasproti župnišču na drugo stran Sore, je bila napetost tako velika, da je vodil kolono voznikov najpogumnejši z nabito pištolo v roki. Do

dejanskih spopadov k sreči ni nikoli prišlo. G. župnik je iskal pomoč in prodal, kar je mogel. Ob neki priložnosti je dal vedeti, da bi prodal tudi ribolov, ki že tako župniji ni dajal nobenih koristi.

Dr. Tavčar je za to izvedel in izrabil ponudbo. Čeprav z duhovniki ni bil preveč dober, je – bolj zato, da bi v boju podprl svoje privrženice, ponudil g. župniku 600 goldinarjev za izključno lastninsko pravico do ribolova v Sori Poljanščici za vse večne čase. G. župnik je ponudbo sprejel in pogodba je bila uradno vnesena v zemljiško knjigo v Idriji.

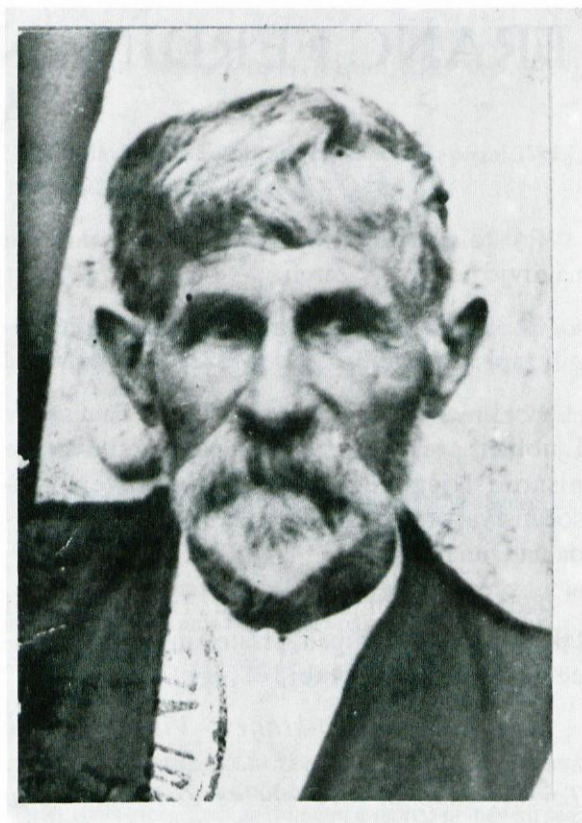
Dr. Tavčar si je za svojega nadzornika izbral prijatelja Frica. Njegova naloga je bila, da je skrbel za varnost ribjega zaroda pred tatovi in da je imel na zalogi vedno dovolj postrvi in lipanov, kadar bi jih lastnik želel. V ta namen je ob potoku Rakovnik zakopal veliko skrinjo², ki je imela na obeh koncih in na pokrovu zamrežene odprtine, da se je sveža voda lahko pretakala iz potoka skozi skrinjo in nazaj vanj. Kadar je zmanjkalo rib, so jih šli Fricovi čevljarski pomočniki s saki lovit.

Po smrti Josipa Žaklja je prevzel čevljarsko obrt in vse druge obveznosti njegov sin Ivan. Ta je neke pomladi preskrbel dr. Tavčarju mlade kragulje, sokole in sove. Dr. Tavčar se je spomnil mladega Frica, ki mu je pripovedoval, da mu je poiskal gnezda njegov sosed, ki kot smolar pozna vse gozdove v okolici in tudi njene prebivalce – divjačino. Mladiče so vzeli iz gnezd, jih z drobnimi, dolgimi verižicami privezali na vrtno ograjo in jih umetno krmili, dokler niso bili sposobni za samostojno življenje. Čemu jih je dr. Tavčar potreboval, ne vem.

Dr. Tavčar je poslal svojega zaupnika k Fricu v Žiri, da bi mu pomagal poiskati tistega smolarja in mu povedal, naj bo v četrtek pripravljen, ko pride neka gospoda na lov.

TONE MOŽINA

V Žireh ni bil rojen noben velik človek; vsi smo prišli na ta svet majhni in nebogljeni. Še ko smo doraščali, se je le redko kdo odločil za kak višji poklic. Sicer se pa nikomur ni bilo treba odločati, kaj bi bil rad, ko bo velik. Za to so skrbeli starši, navadno oče, le če tega ni bilo več,

Tone Možina

mati. Če je bil fant bistre glave, so rekli: "Ta bo pa dober za šuštarja!" Če je bil malo manj bister, da ne rečem, malo čez les, so rekli: "Ah, za šuštarja bo že dober." Tako je prišlo, da so izšli iz žirovske občine (in župnije, kar je bilo navadno isto, pa ne vedno) vse do leta 1937 samo trije doktorji, ki so bili vsi pravniki. Prvi je bil dr. Jakob Kavčič z Vrsnika, ki je bil odvetnik in že prejšnje stoletje propagator pravne fakultete v Ljubljani; drugi je bil dr. Ivan Kavčič – Špicarnik iz Žirov, ki je bil šef personalnega oddelka železniškega ministrstva v Beogradu mnogo let pred drugo vojno, tretji pa dr. Jakob Mlinar iz Stare vasi, Bajtrčkov, do prihoda Nemcev tajnik Upravnega sodišča v Celju.

Ne poznam nobenega drugega poklica, v katerem bi človek pobijal samega sebe. Pa ko bi se tolkel po glavi, pa se je po kolenih, in če bi si zadrnil dreto okoli vratu in ne okoli pesti, bi še razumel. Če je dreta prerezala usnjati naročnik, je urezala naprej v živo kožo. Kdor je bil srečen, da se je tega poklica rešil, je imel zaguljke na kolenih in na zunanji strani pesti še deset let.

Čevljarji so včasih umirali od jetike, posebno tisti po mestih, ki so živeli in delali po kletih. V Žireh je bilo takih primerov malo; to pripisujem dejstvu, da so žirovski čevljarji delali v bolj zračnih delavnicah in imeli opravka skoraj izključno z izdelavo novih čevljev, z dreto, ki je dišala po smrekovi smoli, in z naravno strojenim usnjem, ki je še dišalo po čreslovini. Kar precej žirovskih čevljarjev je doživelo visoko starost.

Še slabše je bilo za dekleta: "Njim se ne spleča študirati," so rekli. "Ko bodo dorasle, se bodo poročile in imele otroke in ves denar, izdan za šole, bi bil proč vržen."

Do druge svetovne vojne je šla v višje šole samo ena rojakinja, ki je postala profesorica. Ameriški državnik Thomas Jefferson je že pred 200 leti priporočal svojim rojakom farmarjem, naj dajejo otroke v šole. "Če ne bodo za nič drugega, bodo za učitelje," je rekel. Žiri menda niso dale ves čas niti enega učitelja. Ženske službe so bile odprte samo za dva poklica: za šivilje in šteparice. Prvih se je rabilo malo, drugih pa je bilo v vsaki večji delavnici nekaj. Čevlje se je naučila izdelovati samo ena, ker njen oče ni imel sina, vendar je želel, da bi obrt ostala v družini.

Na rojaka, ki je bil vodnik prestolonasledniku Francu Ferdinandu, čeprav samo za nekaj ur, pa ne smemo pozabiti. To je bil Tone Možina. Tone je bil eden redkih, ki mu ni nihče ukazal, kaj naj postane, ko bo velik. Izbral si je svobodo in se ni šel nikamor učiti kake obrti.

Ko se mu je približeval čas za nabor, je začel misliti, da je neumnost zabiti tri leta pri vojaki; sklenil je, da bo delal in varčeval ter si potem kupil "šifkarto" za Ameriko, ne da bi to komu povedal.

Res je dosegel svoj cilj, vendar le deloma: na skrivaj je odšel v Trst in tam čakal na ladjo, ki bi morala v nekaj dneh pristati. Žal, ladje ni bilo. Slani morski zrak je Tonetu izsušil usta in grlo, da se z vodo nista dala ovlažiti. Že mlademu je mati dopovedovala, da vino ne pogasi žeje, raje jo še poveča, zato ga ni pil. Ni pa se mogel ubraniti žganja. Zastavil je svojo "šifkarto" in si izposodil eno krono, in ko je bila žeja vedno večja, še eno in tako naprej. Ko je naposled ladja vendarle pristala, Tone ni imel ne šifkarte ne denarja za pot.

K sreči se je prav takrat pojavil neki agent lesne družbe iz Švice, ki je iskal delavcev za sekanje gozdov. Tone se je takoj prijavil, podpisal pogodbo in odšel v Švico. Tam je nekaj let delal po gozdovih skupaj z Italijani in Nemci in si zapomnil marsikatero tujo besedo, kar mu je pozneje prav prišlo.

Gozdovi so bili izsekani, Tone pa spet suh in žejen, brez denarja za šifkarto za v Ameriko. Zato je sklenil, da se bo vrnil domov, pa naj bo, kar hoče; obesili ga zaradi pobega pred vojaško službo ne bodo.

Doma je res takoj imel sitnosti z vojaškimi oblastmi. Ker je rekel, da ni mislil tako dolgo ostati zunaj, a se mu je služba malo zavlekla, in da je pripravljen odslužiti svoj rok in še malo več, če bo treba, so ga poklicali na nabor. Tam so vojaški zdravniki ugotovili, da ni sposoben za vojaško službo, ker ima prešibke prsi. Tako je bila vsa skrb zaradi pobega pred vojaško službo in izmikanje pred njo brez potrebe.

V Švici je Tone videl, kako znajo ljudje izkoristiti darove narave; pri selekcijskem sekanju gozdov so vedno puščali nekaj dreves za seme. Ta drevesa, obdrgnjena od padajočih, so začela krvaveti in Švicarji so to kri – smrekovo smolo, nabirali in jo prodajali. Doma je videl, da bo imel veliko odjemalcev in je začel kresati smolo, saj je čevljar, ki mu je zmanjkalo smole, imel veliko smolo.

Tone je pri nabiranju smole prehodil in preiskal vse žirovske gozdove in še malo čez; spoznal je tudi vse gozdne prebivalce, divjačino in ptice. Vedel je za marsikakega srnjaka, kam se hodi past, in za zajce, v kateri zeljnik hodijo v goste. Če je kateri v zeljniku zaspal, se ga ni branil. Polagoma je odkril tudi njihove steze in skrivališča ter kraje, ki so bili pripravi za nastavljanje zank.

Ko je nepatentirana obrt dobro stekla, je začel misliti, da bi bilo dobro, ko bi imel koga, ki bi mu pral zamazano smolno obleko in imel zanj pripravljeno toplo hrano, kadar bi se vrnil z dela. Najbolj mu je ugajala Mežnarjeva Micka, in ker tudi ona ni mislila ostati sama, sta se poročila. Micka je sicer videla, da Tone rad pije, pa je upala, da se bo potem, ko bo imel vso postrežbo, tega odvadil.

Sevéda, vse to še ni rešilo »socijalnega« vprašanja, ki bode rešeno stoprav tedaj, ko bodo dosegli v pametne skupine združeni delavci, kar je glavna zahteva: pravično plačilo svojega dela. Pravično plačilo! Kedar bo delavec to dobival, ne bo več mogoče, da bi si lastnik velikega premoženja nakopičil neizmernega bogastva, med tem ko delavec strada. Slišijo se med nami tudi drugi glasovi, ki mislijo delavskemu stanu pomagati s tem, da se odstrani zasebna last pridelanega blaga, na pr. polja, tovarnen, strojev, orodja itd. To prizadevanje pa ima proti sebi

vso svetovno zgodovino in ima proti sebi vse krščanstvo.

Boj se bo od dne do dne poostril, zlasti v deželah, kjer so izgubili versko prepričanje. Z neutrudnim delovanjem izkušajo krščanski možje izboljšati usodo delavskemu stanu v duhu »krščanskega socijalizma«. V ta namen imamo katoliška delavska društva, shode in može, ki se potegujejo z besedo, po listih in v postavodajnih zbornicah za mnogobrojni delavski in obrtni stan, da ne pohrusta veliki malega, največji pa velikega, kakor se je to zgodilo posebnostno železarstvu i

v naših deželah, kjer imajo delopust stare manjše fužine, dočim so delniške družbe s svojimi milijoni napravile velikanske tovarne, na pr. na Savi, v Trstu in drugod. V svojo oblast je dobil kapitalizem tudi nekatere stare domače obrti, na pr. slamnikarstvo domžalsko, ker je nedostajalo pridnim domačim rokam potrebnega kapitala in podjetnosti; k novemu življenju pa se je vzbudilo čipkarstvo v Idriji.

Že z davna so vezali v Idriji dve vrsti čipek; jedne so bile nekako posnete po bruseljskih čipkah, druge so bile še danes takozvane ruske čipke. Število vzorcev je bilo jako skromno, in ker se v prvi polo-

vici tega stoletja nihče ni brigal za pravilno izdelovanje čipek, ni bilo nikakega napredka in so se tudi ti mali izdelki vsled slabe risarije vzorcev pokvarili. Leta 1868. pa je pričela Ivana Ferjančič, hči c. kr. logarja v Idriji, izdelovati čisto nove vzorce. Za to delo jako nadarjena, napravila je mnogo popolnoma novih čipek. Že leta 1870. je mesto Idrija za zbirko čipek pridobilo priznansko diplomu v Kaselju. Ker je bilo sedaj mogoče podati trgovini nove in lepe čipke, pričela se je kupčija z idrijskimi čipkami na Dunaj. Tako je napočila

nova doba za idrijske čipke. Začela je tudi vlada podpirati to obrtnijo, in visoko c. kr. trgovinsko ministerstvo je napravilo leta 1876. v Idriji čipkarsko šolo ter imenovalo gore omenjeno gospodično za prvo učiteljico. Ta obrtnija se je začela tudi razširjati v okolico idrijsko, na pr. v Žire, v Loko, v Cerkno in celo na Gorenjsko. Odkar je začela prenarajati to obrtnijo Ivana Ferjančič, izdela se v Idriji na leto za kakih 10.000 gld. čipek; tekom malih let pa je vzrastel zaslužek čipkark v Idriji in okolici na kakih 120.000 gld. Iz tega se razvidi velikanski napre-

dek, ki je nastal pri tej obrtniji, in ker visoka c. kr. vlada dobrohotno podpira to stvar, upati je, da se bode razcvetela ta jako koristna obrtnija tudi v bodoče, zlasti ker na stroju narejene čipke nikdar ne dosežejo lepote in trpežnosti domačih, z roko narejenih čipek.

Dolgo so se naši finančni ministri morali boriti s primanjkljajem v državni blagajni; še le leta 1890. se je posrečilo ministru Dunajevskemu, da je mogel reči državnemu zboru, da ima več dohodkov, nego stroškov, in to navzlic vedno večjim stroškom za vojno, za nove ali kupljene železnice, za šole itd. Brez žrtev sevéda

Nadvojvoda Franc Ferdinand.

(Po fotografiji c. in kr. dvornega fotografa Adeleja na Dunaju.)

Prihajali so otroci in potreba je bilo vedno več, Tone pa je imel vedno smolo in nikoli denarja, zato je morala Micka vedno bolj garati, da niso stradali. Če je hotela zaslužiti na dan en goldinar, je morala delati – ne osem ali deset ur (te novotarije še takrat niso poznali) – ampak 14 ali 16 ur. Še dobro, da so živeli v Katrnikovi bajti "na Muštrovšu", za katero ni bilo treba plačevati najemnine; le nekaj dni na leto je bila povabljen na pletev, ob košnji za grabljico in ob žetvi za žanjico, pa jeseni, ko so kopali krompir. Ob jesenskih večerih, ko je bila povabljen na majenje (slačenje, ličkanje) koruze, je vzela s seboj tudi otroke. Pri obilni večerji, pri kateri so sedeli delavci okoli velike javorove mize v kotu in zajemali kašo iz skupne skledе, so njeni otroci stali za njo na oglu mize. Ko je imela samo eno žlico, je zajemala in dajala vsem po vrsti: najprej najmlajšemu, potem večjemu in nazadnje največjemu. Šele četrta žlica je prišla v njena usta. (Črnogorski kralj Nikita se je rad pohvalil, da je njih in Rusov čez sto milijonov, in se je zavedal, kako pomembnega zaveznika ima v njem Rusija. Vedel je, da dogovorjeno letno podporo trdo zasluži.

Ko so mu nekoč poslali ladjo koruze v storžih, je ostro protestiral, češ, kje se spodobi, da bi vojaki robkali koruzo; ko pa je prejel podporo v denarju, pa je postavil svoje vojake v vrsto in jim povedal, da bo razdelil med vse enako in pravično. In je delil: "Meni en dinar, tebi en dinar; meni en dinar, tebi en dinar..." Tako so prejeli vsi prav toliko kot kralj sam.) Če je od večerje kaj ostalo, je dobra gospodinja povabila Micko in otroke v kuhinjo, da so "polizali" skledo, nazadnje jim pa še odkrpentala (odrezala, op. lektorja) veliko telebo (velik kos, op. lektorja) domačega kruha.

Pri vsem tem je Micka še vedno upala, da se bo Tone poboljšal in začel bolj skrbeti za svojo družino.

Neke zime so kapucini vodili v Žireh sveti misijon. Čeprav ni Micka imela nobene proste ure, je vendar hodila k stanovskim pridigam za žene in goreče molila, da bi se Tone poboljšal. Nagovarjala ga je, naj tudi on hodi k pridigam, in ga pripravila do tega, da ji je obljubil, da bo šel k spovedi. Skupaj sta šla do cerkvenih vrat, na pragu mu je Micka ljubeznivo rekla: "Tone,

le glej, da se boš pokesal!" "Sem se že," je rekel in odšel v gostilno h Katri.

Micka, ki je bila v devetih nebesih, ko je upala, da si je z gorečo molitvijo izprosila uredničenje njene največje želje, je bila ob tem odgovoru tako zmedena, da ni vedela, kaj reči. Šla je v cerkev in še bolj goreče molila za Toneovo spreobrnjenje, Tone pa je živel naprej, kot se je bil navadil.

Nekoč si je zaželel rib in jih je šel Za Račevo loviti. Zavihal je hlače visoko nad kolena in rokave čez komolce in po grivah tipal za postrvmi. Če je katero le začutil, mu ni več ušla;

žgečkal jo je po trebuhu tako dolgo, da je prišel še z drugo roko do nje, potem pa stisnil z obema rokama in kmalu je visela na vejici v obliki črke V. Tistega dne so se kar rade lovile, zato je pozabil na ves svet, ko je nenadoma zaslišal glas: "No, ali je kaj topla voda?" Dvignil se je in pogledal. Ko je zagledal oba orožnika, stražmojstra Franca Blažica (ki se je podpisoval Franz Blassigg) in narednika Ivana Božiča (ali Johanna Bossicka), si je mislil: "No, zdaj sem pa v kaši," vendar se je hitro znašel in odgovoril: "Skoraj bi se bil opekel." Toda orožnika, ki sta med 3500 prebivalci edina predstavljala cesar-

Tone Možina

sko-kraljevo oboroženo silo, sta bila tega dne dobre volje in nista niti slutila, da je Tonetovo kopanje kaj v zvezi z njuno službo. Želela sta mu dober dan in šla naprej, Tone pa je tudi sklenil, da ima rib dovolj, a je še malo počakal, potem pa šel na drugo stran proti domu.

Tone je potem "ušpičil" še marsikatero smešno in vse to je prišlo možema postave na ušesa.

Ko sta bila obveščena, naj določene dni poskrbita za varnost Njegovega cesarsko-kraljevega Visočanstva prestolonaslednika Franca Ferdinanda, in da bo pri lovu sodeloval tudi Tone Možina, sta se nemalo začudila: "Ta pijandura!", je vzkliknil stražmojster Blažič. "Pa res! Kako je to mogoče," mu je pritrdil narednik Božič.

PRESTOLONASLEDNIKOV PRIHOD

Prišel je pričakovani dan sredi aprila 1913. Otroci smo se igrali v obcestnem jarku, po katerem je tekla voda iz studenčka za Žnidarčkom, Balantačem in Prosvetnim domom, pa pod Beštrovcovo hišo in cesto na drugo stran ceste, od tam pa ob njej vse do Zelmana, kjer je zavila na desno proti Zaračevi v Soro. Ta jarek je delil v svoji drugi polovici Dobračevo od Stare vasi. V njem so okoliški čevljarji namakali volovske kože, strojene za podplate, ali pa tudi že "krupone" (polovica kože, brez okrajevin in vratov, razrezane v "štuke", v širini enega čevlja). Ti kosi so se močili dan ali več, dokler se niso toliko omehčali, da so jih mogli pribiti na čevlje.

Pod temi podplati so se v zajezenem jarku skrivale belice, "bajsnki" smo jim rekli, ki tu nikoli niso zrasli čez dolžino enega palca, ob povodnjih pa so se Za Račevo na trnek in glisto lovili do 15 cm dolgi.

Pri tem poslu nas je zbudil čuden ropot; mimo nas je hušknilo vozilo brez ojesa in konj; ozko in dolgo, celo iz pločevine, le kolesa so bila lesena, njihovi naperki (špice) pa rdeče in rume-no pobarvani, enake so bile tudi zunanje stene vozila. Furman je sedel spredaj na desni strani in držal v rokah nekakšno kolo; ob njem, že zunaj stene, pa so bile v stopnico vsajene dve ali tri sablje; nad njimi je bil pritrjen poštni rog, na

njegovem ustniku pa črna žoga iz gumija. Kadar je furman pritisnil na žogo, je ta zatulila, da so kure, ki so se pasle ob cesti na levi, zletele čez vozilo na desno stran ceste in obratno³. Na to vozilo sem se spomnil kakih 20 let pozneje, ko sem v podobnem avtu videl generala Rupnika, ki se je pripeljal na inšpekcijo gradnje obrambne linije (po njem se je kasneje imenovala Rupnikova linija), na kure pa, ko se je začela (na veliki teden 1941) in končala vojna z Italijo. Takrat so ljudje prenašali svoje dragocenosti z desne na levo in z leve na desno; vsakdo je mislil, da je njegova hiša natančno na črti italijanskih granat, ki bodo letele na bunkerje za hišami, sosedova pa je varna.

To je bilo prvo vozilo brez živalske vprege v Žireh in ljudje so mu dali ime motovil. Že tisto leto je bila v Žireh ustanovljena avtobusna prevozna družba, ki je kot prva na Kranjskem vzdrževala prometno službo med podeželsko vasjo in Ljubljano. Naslednje leto pa smo videli kolono motornih vozil, največ motociklov, ki so sodelovali v dirki Dunaj-Trst-Dunaj. Večina motociklov je imela prikolice, spletene iz vrbovih šib, vozilo, s katerim se je vozila dirkalna komisija, pa so poganjale električne baterije.

Že ta dirka, še bolj pa vedno več telegrafskih žic zaradi napeljave telefona so dale ljudem misliti, da se nekaj pripravlja. "Vojska bo!" so rekli ljudje.

Otroci smo radovedno poslušali šumenje in petje žic v vetru in premišljali, kako more tisti papir, na katerem je napisana brzjavka, leteti po žici tako hitro, da se nič ne vidi? Naredili smo praktičen poskus: zvezali smo dva čevlja skupaj in jih vrgli čez žico – pa se nista nič premaknila. Nerazumljivo nam je bilo tudi, kako more poštar iz tistega petja žic razbrati besede?

Vozilo je nadaljevalo pot proti Žirem, nato pri Likerjevem kozolcu zavilo na levo, čez mostiček hudournika Rakulk ob Jezernici do Tinčka.

Tam pa je poti nepričakovano zmanjkalo: združila se je s potokom Jezernice, ki je bila od tod dalje ravno prav široka za kmečki voz in tudi za avto. Voznik si je mislil: "Če lahko kmetje vozijo po potoku, bomo tudi mi," in je zapeljal vanj, saj druge poti ni bilo.

Mimo Kravarice je še kar šlo, pred Slikarjem pa sta se pot in potok ločila; potok je šel dalje, pot pa na levo do Kovačke, po ravni črti, kakor so ceste na Dunaju.

Vozniku se je zdelo, da zavoja v levo ni na karti specialki, ki jo je narisal Rudolf Kozlen, izdal pa c.kr. Kartografski zavod na Dunaju.

Vozilo je ustavil kar v potoku in študiral zemljevid. Kmalu je spoznal, da se je zmotil; namesto da bi v Stari vasi peljal še kakih 200 metrov dalje, je prehitro zavil na levo. Na karti je našel cilj svojega potovanja; Kamškovo hišo, kakih 200 do 300 metrov na desni, vendar do nje ni bilo nobene bližnjice. Sklenil je, da jo bo naredil sam.

Zavil je iz potoka na breg in travnik, potem pa po njem, dokler je šlo. Toda motovil je kmalu obtičal v močvirju. Voznik seveda ni vedel, da je bilo tod pred stoletji jezero in da se zemlja po odtoku vode skozi Trebijo še ni posušila, z zemljevida pa to tudi ni bilo razvidno. Kraj tod okrog se še vedno imenuje Jezera.

Oba žandarja, ki sta pred Kamškovo hišo že napeto pričakovala prihod Njegovega c.kr. Vi-sočanstva, sta zaslišala nenavaden ropot in narednik Božič je tekel pogledat, kaj je, potem pa nazaj prosit gospodarja, naj gre na pomoč s konji. Kamšk je okomotal dva močna konja in vzel iz parizarja, ki ga je imel za tovorjenje vina iz Vipave, dolgo verigo in šel na pomoč visokemu gostu po stezah, ki so bile dovolj trde za konje.

Verigo je pritrdil na zadnjem koncu motovila in ga potegnil vzvratno iz močvirja nazaj v potok in še malo po poti proti Kovački, tako da je bil obrnjen proti Stari vasi.

Nazaj v Staro vas je šlo gladko, potem pa na levo do mostu čez Račevo in ob njej po poti v Novo vas – do Kamška.

Potoki Račeva, Rakovnik in Rakulnik ter vas Račeva in zaselek Rakul po imenu spominjajo na rake. Res jih je bilo v teh potokih nekako do konca prejšnjega stoletja zelo veliko. Pa je prišla račja kuga in vse pomorila. Dobrih 30 let pozneje jih je spet zanesel v te potoke logaški notar in so se naglo razmnožili, toda bili so majhni, da se jih ni splačalo loviti. Bili pa so dobri varuhi rib;

če je pobalina, ki je tipal za postrvmi, rak uščipnil za prst, si ga je za vedno zapomnil.

Ko se je gospoda vendarle srečno pripeljala do Kamška, so spravili voz pod streho v kozolec in naročili orožnikoma, naj eden pazi na vozilo, sami pa so šli počivat in se okrepčat.

Kamškovo hišo so izbrali za gostiteljico, ker je bila znana po dobri kuhinji in po lepih sobah za prenočevanje, nekaj pa tudi zato, ker je bil gospodar več let žirovski župan. Na to spominja majhna stavba ob potoku Plastuhlji, ki je bila zidana, pa je imela samo en prostor, ena vrata in eno zamreženo okence visoko pod stropom. To je bila včasih občinska ječa, dokler ni bil zgrajen nov občinski dom na meji med Staro vasjo in Žirmi.

Naj še omenim, da se je potok Jezernice od tam naprej, kjer se loči od poti, čisto zožil, ponekod tako, da sta se oba bregova nad vodo dotikala in se voda sploh ni videla. Ti predori so bili skrivališče za postrvi. Nekoč smo jih šli loviti. Starejši brat je bil mojster za ribolov z rokami. Legel je na travo in potisnil eno roko skozi komaj vidno zarezo nad vodo, segel pod grivo in tipal za postrvmi. Kadar se je ustavil in še z drugo roko segel pod grivo, je bilo jasno, da bo kmalu zaropotalo.

Nabrali smo že nekaj lepih vzorcev, ko je nekdo vzkliknil: "Žandarji! Bežimo!" Pogledali smo in videli: od Tinčka sta šla naravnost proti nam oba žandarja. Polirani čeladi s strelovodom na vrhu, kakršno je nosil nemški cesar Viljem II., sta se svetili na soncu kot močan žaromet in tudi od nabrušenih bajonetov na puškah so se odbijali sončni žarki. Oba sta nosila velike usnjate malhe, polne verig za uklepanje hudo-delcev. Vsaj tako so nas učili doma. Da sta v malhah res nosila verige, sem lahko videl, ko sta uklenila Kendovcovega Trobica, ki je zažgal Likarjev kozolec; toda te verige so bile veliko tanjše in krajše, kot smo mislili.

Brat je spoznal nevarnost in je ukazal: "Bežimo! Pa ne proti domu, da ne bosta vedela, odkod smo, ampak proti Dobračevi, in ne naravnost, ampak sem in tja, da nas ne bosta zadela, če bosta streljala." Domov smo prišli potuhnjeno, kot pes, ki ve, da je ukradel klobaso, in se skrili v drvarnico, če bi le prišla za nami.

NA LOV NA PETELINE

Naslednje jutro so se že ob treh odpravili na pot: stražmojster Blažič, prestolonaslednikov pribočnik, Njegovo c.kr. Visočanstvo in Tone Možina.

Šli so po Žigonovem griču v Laz in naprej proti Petelinu. Ob tem času se je oglašal samo še čuk s svojim "čzik, čzik", ko je z vratolomnimi obrati lovil mrčes v zraku. Letal je tako tiho, da smo ga zasledovali bolj po glasu kot po prhutanju peruti. Črni kos, ki je gnezdil na mali smrečici ob potočku v grapi, se je oglasil kmalu za njim, potem pa še druge ptice, po točno določenem urniku.

Bili so že blizu podrte bajte, kjer se je včasih reklo Pri Čiču na griču, ko je Tone prvi zaslišal "tikl tikl tok, tikl tikl tok". Glas je prihajal iz nekoliko nižje ležečega Vrsnaca. Tone je po glasu spoznal, da je to mlad petelinček, ki morda prvič išče ženske družbe in je hotel pot nadaljevati proti Javorču, kjer je vedel za velikega petelina, ki bi bil ponos vsakemu lovcu. Bilo je prepozno. Tudi drugi so slišali tisti glas in se namerili po senožeti navzdol. Tone je hotel ugovarjati, toda stražmojster Blažič ga je tako grdo pogledal, da so se mu v temi posvetile očesne beline, in mu s prstom na ustih pokazal, naj molči. Potrt je šel Tone za njimi.

Petelin je pel, klepal in brusil "tikl tikl tok, tikl tikl tok, ščžž, ščžž, ščžž, ščžž". Zapeljivi glasovi! In vendar tako šibki, da bi se divji petelin skril pred domačim, ko bi ga slišal⁴.

Kmalu so prišli na stezo in po njej na pot, ki vodi navzdol v Javornikovo grapo. Pot so hudourniki urezali globoko v peščeno zemljo, tako da se iz nje ni videlo čez rob. Tone je večkrat splezal na rob in pogledal naokrog. Na veliki smreki je zagledal tistega mladega petelina, ki je kar naprej klepal in brusil, da so se mu z lahkoto približali.

Kadar poje star, izkušen ptič, moraš biti previden: skočiti nekaj korakov, in če neha, obstoj negibno tudi ti. Mladič je še enkrat zapel, potem pa, prhutajoč, kot bi tolkel po vejah, odskočil in neslišno odplaval navzdol.

Tudi na drugi strani grape se je oglasil petelin z bolj moškim glasom "tikl tikl ščž", kratko in odločno, kot bi hotel reči: "Pridem! Pripravi se!"

Nato je utihnil, a že naslednji trenutek zaplahutal s perutmi in neslišno zajadral na našo stran.

Na nekem mestu je bil skozi breg skopan globok jarek, po katerem se je voda ob hudournikih odtekala s poti in odnašala s seboj tudi pesek in kamenje, tako da je nastala pod potjo majhna jasa, zaraščena s travo, ki je bila spomladi suha, okrog jase pa so rasli mladi vitki borovci.

Petelinov glas je spet prihajal vedno bližje, vendar je bilo nemogoče določiti njegovo oddaljenost. Ko je bil pribežnik že čisto blizu jarka, je petelin utihnil, pribočnik pa pokazal na kuro na borovcu ob jasi.

Tone je stopil naprej in zagledal na jasi dva petelina, ki sta se vrtela v krogu, kakor na nevidnih in neslišnih kotalkah z razširjenimi repi in z na hrbet naslonjenimi vratovi. Od časa do časa se je eden pognal naprej in kavsnil, da je perje letelo na vse strani, po borovcih okrog pa so klokale oplojene kure "klok, klok", kot bi hotele pozivati viteza na boj. Jasa je postala bojišče, borovci pa lože za gledalce.

Tone je užival ob tem pogledu, da je pozabil na svojo dolžnost. Šele ko je škrtnilo blizu njega, je pogledal, kaj je. Za njim je stal stražmojster Blažič, malo bolj zadaj pa njegovo c.kr. Visočanstvo.

Ko je Tone zagledal, da meri Njegovo c.kr. Visočanstvo nekam v zrak, mu je napol glasno ušlo: "Nicht schiessen, Ihre Majestät, nicht..."

Stražmojster Blažič je Toneta dregnil pod rebra in mu s prstom na ustih ukazal molčati. Tone je zašepetal: "Jej, ko se mi žival tako smili!"

V tem trenutku je počil strel in pribočnik je hitel pobirat plen. Oba, pribočnik in stražmojster, sta čestitala prestolonasledniku, ko pa so se ozirali za Tonetom, da bi nosil petelina, ga ni bilo nikjer; dali so ga Blažiču.

Njegovemu c.kr. Visočanstvu se je zdela vsa stvar malo sumljiva in je – po kratkem posvetovanju s pribočnikom – ukazal, da se lov konča in da se vrnejo v ravan.

Bili so že precej daleč proti Lazu na poti domov, ko je visoko gori nekje nad Petelinom

počil strel. Prestolonaslednik se je zdrznil in očitajoče pogledal Blažiča: "Sind Wir nicht allein?" ga je vprašal. Blažič se je opravičeval, da je počilo v sosednjem revirju, vendar ni prepričal visokega gosta.

Medtem se je naredil dan in ptice so vsenokrog pele in žuborele, vendar jih naša lovska družba ni slišala.

Vrnivši se h Kamšku je prestolonaslednik Blažiču ukazal, naj zamenja tovariša Božiča, ki je bil vso noč na straži, in naj se ne gane od vozila.

Božič je že težko čakal zamenjave, in ker ga je zanimalo, kaj je novega na postaji, je takoj odšel domov.

Šele ko je bil sam, se je stražmojster Blažič spomnil, da bi moral iti nekam, kamor niti cesar ne gre peš. V visoki družbi bi se kaj takega ne spodobilo. Toda kaj storiti? Stražarskega mesta ne sme zapustiti.

Da bi se zamotil, si je ogledoval petelina od blizu. Bolj ko ga je gledal, manj mu je ugajal. Biti bi moral večji, in – oh, kaj še vse! Naredil je načrt, da bi ga zamenjal. Toda, kako?

Pri premišljevanju ga je presenetil Tone, ki se je prikazal izza ogla stare hiše. Ko se je Blažič spomnil, kako je Tone izginil in pustil petelina njemu, da ga je nosil vso pot navzdol, bi ga bil najraje pretepel, pa se je premagal, saj se je spomnil, da je Tone edini, ki bi mu mogel pomagati.

Začel je s precej stroгим, vendar prijaznim glasom: "Tone! Kar ste zagrešili zgoraj, Vam odpuščam, čeprav ni bilo lepo. Verjamem, da res ne morete gledati živali, ki trpi. Ker vidim, da dobro poznate okolico, bi vas prosil, da mi pomagate v neki zadevi. Moja žena bo imela jutri god, pa je že večkrat rekla, da bi za kak večji praznik rada imela petelina. Ali vi veste za katerega v Novi vasi?"

"Kakšnega bi radi, majhnega ali velikega?" je vprašal Tone.

"Kadar gre za darilo ljubljene osebi, človek ne sme biti preveč umazan," je odgovoril Blažič.

"Kdaj bi ga radi imeli?" je še vprašal Tone.

"Z dnem bi ga najraje nesel domov," je rekel Blažič.

"Dobro, bom poskusil." Pri tem se je Tone obrnil, kot bi hotel iti kar takoj na lov.

"Oprostite, gospod Možina! Še nekaj bi vas prosil. Nekam moram iti. Ali bi me hoteli za nekaj minut zamenjati?"

"Seveda, pol ure, če hočete. Časa je dovolj in ljudje še niso povsod vstali."

Stražmojster Blažič je pohitel za veliko hišo, od tam pa stekel za svinjak.

Tudi Tone se je požuril za staro hišo in od tam prinesel velikega divjega petelina. Kuro, ki je visela na vratih motovila, je snel, ji potegnil iz kljuna žico in jo pretaknil skozi petelinove nosnice ter ga obesil na vrata motovila, kuro pa vrgel v grmovje za staro hišo.

Ko se je Blažič vrnil, spremembe ni niti opazil.

"Hvala lepa, gospod Možina, sedaj pa lahko greste. Srečno pot!"

"Sem že opravil. Je to, kar ste hoteli imeti?" je rekel Tone.

"Petelin je tu in upam, da je prav tak, kot ste ga želeli imeti".

Stražmojster Blažič je stopil bliže, strmel in se čudil. Sedaj mu je padlo v glavo, zakaj je Tone po strelu izginil in zakaj je pozneje še enkrat počilo tam gori. Vprašal bi ga, kako je izpeljal vse to, pa se je spomnil, da ne sme o tem nič vedeti, in je molčal.

Tone je hotel oditi, rekoč: "Mislim, da je moja naloga opravljena in da lahko grem?"

"Počakajte še malo, gospod Možina," je rekel stražmojster, uradno, a vendar prijazno. "Za Vašo zaslugo, da ste rešili čast mojega revirja in poštenje Njegovega c.kr. Visočanstva prestolonaslednika Franca Ferdinanda, se Vam iskreno zahvaljujem!"

"Jawohl, Herr Feldwebel," je salutiral Tone.

Blažič pa je nadaljeval: "Za vse grehe, ki ste jih danes naredili, pa pojdite čimprej k spovedi in glejte, da se ne boste skesali že na cerkvenem pragu!"

"Jawohl, Herr Hauptmann," je Tone ponovno salutiral.

"In če boste kdaj spet tako umazani, da se boste morali iti umivat v Soro, se Vam ni treba bati, da bi se opekli!"

"Kaj tudi to že ve?" se je ustrašil Tone. Ko pa je na hitro še enkrat premislil daljnosežnost tega stavka, je strumno odgovoril: "Jawohl, Herr General!" Pri tem mu je skalp tako hitro migal naprej in nazaj, da je moral prijeti za klobuk, sicer bi padel z glave. "Danke schön, danke schön, noch einmal, Herr General!"

Ko je odhajal, pa si je mislil: Da gospoda rada strelja kozle, sem vedel, da strelja tudi kure, pa sem zvedel šele danes.

Kdo je bil bolj vesel: Tone, ki je dobil tako rekoč pravico do prostega ribolova, prestolonaslednik, ki je šele pri jasnem dnevu videl, kako lepega petelina je ustrelil, ali stražmojster, ki je bil v hudem precepu: kot varuh in izvrševalec postav bi moral prestolonaslednika prijaviti, ker je ustrelil kuro, za kar bi lahko dobil 5 goldinarjev globe ali 30 dni zavora; če ga ne bi prijavil, pa bi se vseeno zvedelo. Sam bi dobil namesto medalje odpust iz službe ali še kaj več⁵.

Prestolonaslednik se je z istim avtom odpeljal naslednje leto na obisk v Sarajevo, kjer ga je srbski nacionalist Gavrilo Princip na Vidov dan, 28. junija 1914, ustrelil, kar je povzročilo začetek prve svetovne vojne, v kateri je padel – poleg 136 drugih Žirovcev – tudi mladi Kamškov gospodar. Zaroto proti avstrijskemu prestolonasledniku je lepo orisal srbski profesor Jovan Jovanović v knjigi Crna roka.

Prva svetovna vojna je povzročila razpad avstroogrške monarhije in nastanek nekaterih novih držav, med njimi tudi Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, katere prva ustava je bila sprejeta točno sedem let po umoru prestolonaslednika na Vidov dan, 28. junija 1921, v Beogradu.

Ta ustava je bila centralistična, zato je povzročila hude prepire v parlamentu, v katerem je prišlo celo do streljanja med poslanci, zato jo je kralj Aleksander 6. januarja 1929 razveljavil in vsilil svojo diktaturo, ki je pripeljala do njegove smrti leta 1934.

Tone je živel še 30 let; rastle je v modrosti in neumnosti ter bil v zabavo ljudem.

Zima 1914 je bila izredno huda; padlo je veliko snega in škripalo je kot čevlji, v katere je čevljar vdela za sedem soldov škripanja. V noči na 30. januar sta zmrznila dva starčka; oba, ker sta se preveč grela z žganjem. Eden je bil stari Brezar s Sela, drugi stari Balčk iz Goropek. Ta je bil smolar, kot Tone, zato Tone za njim ni žaloval.

Tisto pomlad je umrl še drugi Tonetov tekmeč, Šmerovec. Ta sicer ni kresal smole, da bi jo prodajal čevljarjem, ampak da je iz nje kuhal kolomaz, ki smo mu rekli šmer, in ga razvažal okrog v kripi (lažji vprežni ali samotežni voz s košem, op. lektorja).

Tako je dobil Tone monopol na kresanje smole in na kupčijo z njo vse do tridesetih let, ko je smolo začel voziti iz Loke neki tamkajšnji domačin. Pripeljal jo je nekajkrat na leto v kripi bos. In ker jo je tudi sam kuhal in pravilno zabelil, jo je lahko prodal.

Kuhanje smole je bila umetnost. Ker se je rada vžgala, so jo najraje kuhali zunaj, na prostem; če se je vžgala, je kuhar kar zvrnil kotlič po tleh in pogasil, znotraj bi bilo to težko.

Smolo je bilo treba primerno zabeliti. Za to so rabili laneno olje ali loj. Koliko, to je bilo odvisno od tega, kako stara je bila. Če je bila pretrda, jo je bilo treba premečkati in vmešati vanjo loja.

Ko je bila smola kuhana, so položili na škaf z mrzlo vodo dve močni in okrogli palici, med nju pa vrečico, v katero so vlili smolo. Ker ni šla rada skozi vrečo, sta dva moža tiščala palici skupaj, tretji pa je vrečo vlekel navzgor. Če se je vreča pretrgala, so padle v škaf s smolo vred tudi igle, koščki lubja in druga nesnaga. Smolo je bilo treba še enkrat kuhati in stiskati skozi žakljevinno.

Smola je bila tako pomemben del čevljarских potrebščin, da brez nje ne bi mogli shajati. Približno do leta 1870 so šivali vse gornje dele samo z dreto. Takrat so prišli na trg prvi šivalni stroji znamke Howe. Prvi šivalni stroj je imel v Žireh Boštjan Bačnar, krojač v Stari vasi. Ko ga je dobil, je njegov pomočnik Janez Mlinar, Lomar iz Stare vasi, nekaj dni samo kazal radovednim ljudem, kako dela. To je bilo takrat tehnično čudo prve vrste.

Kljub uporabi šivalnih strojev je ostalo šivanje z dreto vsaj deloma še v navadi, saj je bila ena nit drete močnejša kot štiri niti sukanca.

Poleg gornjih delov so do takrat tudi podplate šivali z dreto: dvakrat na roke (na kveder). Po vpeljavi lesenih klincev (cvekov) za zabijanje podplatov so šivanje z dreto opustili.

V prvih tridesetih letih tega stoletja, ko je bilo svetovno gospodarstvo v najhujši sili (krizi) in delavci niso zaslužili toliko, da bi si mogli kupiti žirovske čevlje, so kupovali cenejše, gumijaste, ki jih je začel izdelovati češki tovarnar Tomaž Bata v Borovu.

Takrat so nekateri žirovski čevljarji skušali preiti na kake druge izdelke, na primer na šivanje denarnic, kar pa se ni obneslo. Drugi so spraševali stare mojstre, kako se delajo čevlji na kveder, česar pa tudi nobeden ni več znal.

Poskušali so sami in uspeli. Leta 1932 so se že dobili žirovski, na kveder šivani gojzerji in smučarji v nekaterih ljubljanskih trgovinah, pozneje jih je družba Sora delala za našega največjega konkurenta – Bato, ker jih sam ni mogel izdelovati na stroje. Zadnja leta pred vojno so jih združeni žirovski čevljarji izdelovali za kolesarski bataljon v Škofji Loki in za druge vojaške enote. Šivanje gojzerjev in smučarjev je najtežje čevljarsko delo, pri katerem se porabi največ smole.

Povojne tehnične novosti so odpravile večino težakih del in izdelovanje čevljev je postalo bolj ženska kot moška obrt.

TONETOVE ŠALE

Senžermenska mirovna pogodba z Italijo je določila mejo še nekoliko bolj v škodo Jugoslavije, kot je že bila.

Ko so Italijani premikali mejo v Osojnici proti Žirem, je Tone kresal smolo nad kamnolomom v Osojnici in slišal tenenteja, ki je poveljeval vojakom, kako daleč naj gredo: "Centi metri avanti." Tone je še glasneje zavpil: "Centi metri dietro!" Med Italijani je nastala zmeda, ker niso vedeli, koga naj poslušajo. Tenente je ponovno zavpil: "Centi metri avanti!", Tone pa še glasneje: "Centi metri dietro!" Tenente je ugotovil, kdo povzroča zmedo, in poklical Toneta:

"E signore! Come va!" Tone je prišel dol in na tenentejevo vprašanje, zakaj je vpil nad vojaki, naj gredo nazaj, odgovoril: "Sem mislil, da iščejo kamnolom, pa so bili že sto metrov naprej od njega."

Drugič je kresal smolo v Mrzlem vrhu. Ko je imel že precejšen žakeljček, sta ga ustavila dva srbska graničarja in vprašala, kaj nosi v vreči. "Pech," je odgovoril na kratko. "Ali ne veš, da je kontrabant s špehom prepovedan?" "Kar sem pisal, sem pisal Pech," je pribil Tone. "Stari, pokaži vrečo!" Ponudil je vrečo in jo nalahko odprl. Graničar je segel vanjo, Tone pa stisnil njen vrat, da si je graničar osmolil ne samo roko, ampak tudi rokav. Jezen je zavpil nad Tonetom: "Kaj lažeš! Praviš špeh, nosiš pa smolo." "Pech, sem rekel, ali ne razumeš nemško?"

Dušan Kontrabantar je bil prekupčevalec z najrazličnejšimi pridelki in izdelki, s tujimi valutami in z živim srebrom. Nekoč mu je prišlo na misel, da bi mu Tone lahko pomladi in poleti, ko ni toliko kupčije, nakresal smole, pa bi jo Dušan lahko jeseni bolje prodal. Tone je bil takoj pripravljen. Pridno je kresal smolo in jo nosil Dušanu ter vse sproti zapil. Dušanu se je nabralo že precej žakeljčkov v klonici (prostor za shranjevanje voz, kmečkega orodja, strojev, op. lektorja), ko pa je prvega prodal, mu je kupec povedal, da je smola borova, zato ničvredna. Dušan bi bil Toneta premikastil, ko bi ga bil takrat dobil v roke. Na srečo ga je prvič srečal šele čez nekaj dni, ko se mu je jeza že nekoliko ohladila. "Tone! Kaj si mi pa prinesel?" ga je očitajoče vprašal. "Smolo! Saj sva se zmenila za smolo, ali ne? Ali je še nimaš dovolj?" Dušan je videl, da ima smole res za dolgo dovolj in je najbolje, da si to zapomni.

V Žireh so bili pred vojno skoraj vsi trgovci in čevljarski mojstri, ki so kaj pomenili, Toneti. Neke zime je gostilničar Lojze Gostiša povabil za nedeljo pred sv. Antonom vse Padovance in Kračmane na vezovanje. Prišlo jih je okoli ducat, na Toneta Možino pa so pozabili. Pa se je povabil sam. Malo je zamudil, zato se je opravičil: "Danes so godovi (pri nas ne pravimo, da imamo god, ampak da smo godovi) vsi bogati in ta kosmati, zato sem prišel. Vem, da bi me pogrešili, če bi ne bil prišel. Živio, enakost, bratstvo!"

Tisto leto se je Tone vezoval kot še nikoli. Ko se je vračal pozno ponoči po cesti proti domu, je padel v obcestni jarek. Takrat je sklenil, da bo vselej, kadar bo spet godov, šel domov po jarku, da ne bo padel na cesto. Tega sklepa se je potem držal, le včasih jo je ubral domov kar po bližnjici – čez travnike – dokler tudi tam ni padel v jarek.

Tone je bil velikokrat žejen, pa redko vsaj toliko bogat, da bi imel v žepu za en frakelj žganja.

Nekoč je srečal znanca in ga vprašal: "Ali bi bil ti tako grd, da mi ne bi posodil dinarja, če bi te prosil na posodo? Denarnico sem pozabil doma, pa mi manjka samo en dinar, pa tako sem žejen." Znanec mu ni mogel odreči "vljudne" prošnje in mu je dal dva dinarja.

Ko mu je Francka prinesla frakelj, ga je nesel kustom in vprašal: "Ali kaj speče? Jej, ko se tako bojim, da me bo speklo!" Odmaknil je kozarček za minuto in premišljeval, ali bi ali ne bi? Končno se je z vidno težavo odločil in rekel: "Naj bo v božjem imenu! Poskusimo!"

Tone se je rodil in živel vse življenje v Katrnikovi bajti, Na Muštrovš. To je bila največja bajta v občini, za tri ali štiri družine. Južni del je bil lesen, ostali dve tretjini ali tri četrtine pa zidane. Žal so se stene, zidane iz okroglega žirovskarskega kamna, začele na nekaterih mestih podirati. Koliko je bila stara, ni vedel nihče.

Lesen prag pri glavnem vhodu je bil že tako izrabljen, da se je komaj še držal skupaj. Velika veža je bila črna, kot so bile vse kmečke veže ali kuhinje pred stoletji, da so na stropih sušili meso, klobase in slanino. Ta veža ni imela dimnika: dim je uhajal iz peči kar pod strop in na podstrešje skozi odprtino, skozi katero je vodila lestev v "gornje prostore". To podstrešje je bilo pozimi zavetišče vrabcev, ki so prihajali skozi lino v leseni steni in se zarivali v zakajeno slamo. Če je Tone videl kje v ravnini črnega vrabca, je takoj vedel: "Viš ga! Ta je pa naš!"

Z dolgim nemotnim bivanjem v bajti si je Tone pridobil lastninsko pravico, je trdil. Katrnik ga ne more več vreči ven. Kadar pa je bilo treba kaj popraviti, ni čutil nobene dolžnosti. "Še ni prepisano," je rekel. Katrnik ni imel od bajte nobenih dohodkov, zato si tudi stroškov ni delal z njo. Tako je v miru propadala.

Neki kmet je nasadil ob potoku vitke jesene. Tone jih je hitro opazil. Videl pa je tudi, da mu jih je pri sajenju zmanjkalo, torej jih še potrebuje. Izkopal je vse posajene in jih šel ponuditi kmetu. Ta jih je rad vzel, ker je bila cena primerena. Šele ko je vsadil zadnjega, je spoznal, da jih je bilo ravno toliko kot prvič.

OPOMBE

1 Kako hud je bil spor, dokazuje tale anketa: Kamškova Mina je bila stara devica, ki je šla vsak dan v cerkev, pa je vendar zastopala geslo: "Cerkev zidajmo, farja spodimo!"

2 Ta skrinja je bila na mestu še nekaj let med prvo svetovno vojno. Prva povodenj jo je zasula s peskom in potem se nismo več menili zanjo.

3 Na sedežih za voznikom sta sedela dva visoka častnika; da sta bila visoka, smo sklepali po njihovih visokih kapah. Še tisti dan smo zvedeli, da je bil eden od njih prestolonaslednik Franc Ferdinand, drugi pa njegov pribočnik.

4 Je pa že stokrat manjši kos boljši pevec kot petelin. Že v temi začne žvižgati in žvižga do dne, popoldne pa spet začne in žvižga do noči. Njegov glas je čist kakor glas piščali in njegove melodije so lepe.

5 Po tem dogodku sta orožnika Blažič in Božič spet živela v miru; vsak dan sta si navihala brke kot kajzer Wilhelm, nekajkrat na mesec sta šla na patrolo in enkrat na leto ali dve poizvedovat, ali je vžgala strela, ali vžigalica, ali pa so se vnele saje v dimniku. Resnično zaposlena sta bila samo vsakih nekaj let, ko so prišli v vas cigani. Bila sta jim kar naprej za petami, nazadnje pa vendar nista vedela, kdaj so odšli. Nekega jutra so prišli ljudje poročati, da so ponoči zlomili križe v oknih trgovke Tomincove dekle in odnesli pehar drobiža, ki je bil vedno na pultu v trgovini, drugi pa, da je vranec, ki ga je nekdo kupil od ciganov, postal rjav, pram pa slep in nadušljiv.

LEPOSLOVJE

PROZA

UBEŽNIK

Viktorijan Demšar

Tedaj sem bil star dobrih osem let. Prvi razred sem odlično dovršil. Toda tudi marsikaj nerodnega naredil. Med šolskim letom smo nekoč Francelj, Janko in jaz poskrbeli za strah svoji učiteljici. V vrečki smo prinesli vsak po eno krstačo in jih položili pod kateder, da bi jih učiteljica zadela, ko bi vpisovala v šolski dnevnik. In res! Še danes mi je pred očmi njen prebledeli obraz in slišim njen krik, ko je zagledala umazano žival ob svojih nogah.

Seveda smo bili še isti dan kaznovani. Naprosila je kateheta, naj nas zaprte v razredu po pouku varuje. Krepko nam je vest izpraševal. In prav ta katehet je bil pozneje moj novomašni pridigar (že davno umrli ljubljanski župnik v Tmovem Janko Cegnar).

Ker se je moja skrbna mati bala, da ne bi doma postal prevelik "lumpacij", je zaprosila vodstvo salezijanskega zavoda na Rakovniku v Ljubljani, naj bi me sprejeli v "oskrbo". Drugega razreda mi ni bilo treba obiskovati, sem kar v tretjega "preskočil", kot so tedaj rekli. To mi je bilo kar všeč, mojim staršem pa tudi.

To je bilo v začetku septembra 1912. Točnega dneva se ne spominjam več. Pač pa se spominjam, da je prav tedaj prišel moj oče z Dunaja, kjer je bil na mednarodnem evharističnem kongresu. Še meni se je zdelo imenitno, da je tudi moj med kongresnimi udeleženci. Toda kar nekam stisnilo me je pri srcu, ko sta se oba starša poslovila in me pustila "tujim" rokam z naročilom, naj bom priden. Ali sem bil priden? Seveda, na svoj način. Vse me je zanimalo: tedanja rakovniška cerkev Marije Pomočnice, ko še stolpov ni imela in je bilo v cerkvi še vse zasilno. Zvon je bil obešen na cerkveni steni ob zgornjem dvorišču. Res, skromno je bilo. Zanimal me je rakovniški grad, ki se mi je zdel nekaj imenitnega. Če je kdo zbolel, je bil v grajski bolniški sobi lepo oskrbovan. Celo pri maši je lahko bil, saj si gradu brez kapelice včasih ni bilo mogoče predstavljati. Šolski prostori, učilnice, spalnice, gledališko dvorano itd. smo imeli v novem poslopju (ki se danes uporablja za ne vem kaj). V najzgornjih prostorih pa je bila shramba za perilo in razne jedilne "dobrote", ki smo jih dobivali od "zunaj" in so nam jih dajali po pameti vsak dan nekaj, dokler so trajale. Tistega dobrega očetovskega obraza blagega "Andreja" se še vedno spominjam, ki nas je znal v vrsti nestrpno čakajoče prijazno postreči.

Nekaj posebnega (kar nekam vojaško) se mi je zdelo zjutraj in zvečer v lepih vrstah stopati v cerkev, kjer smo bili v klopih razporejeni pod čuječim varstvom svojih vzgojiteljev, ki so nas čuvali, da nismo kot hudourniki prestopali bregov... Kadar nam je tedanji prefekt (zdi se mi, da je bil Čeh) po Don Boskovem načinu vsak večer polagal v srce dobre nauke, se mi je v začetku zdelo nekaj posebnega. Tudi pri igrah na dvorišču ob cerkvi je bilo zanimivo opazovati mlade klerike (včasih tudi znamenitega gospoda Kovačiča!), kako so v talarjih skakali in se igrali z nami, čeprav jih je talar krepko oviral in so bili mnogokrat močno prepoteni. Tudi sprehodi na Golovec so bili prijetni. Dobro sem se zapomnil steze in pota, koder smo hodili. Vsekakor so vzgojitelji skrbeli, da smo skromno hrano radi pojedli in tudi sladko zaspali.

Toda kaj hočemo, ko pa je prišla tudi huda skušnjava. Večkrat je kdo iz zavoda pobegnil. Tudi mene in mojega bratranca je po prvem zanimanju začel obvladovati dolgčas po domu in zdelo se mi je nespametno, da obiskujem šolo drugod, ko bi jo lahko v domačem kraju, pa še plačevati ne bi bilo treba. Zato sem trmasto začel zanemarjati učenje, za kar me je učitelj Labernik večkrat resno prijemal. Strog mož je bil in večkrat je z glavo zmajeval nad mano. To me je pa še bolj odbijalo.

Z bratrancem sva sklenila uporabiti prvo priložnost, da uideva in greva domov. Zaželeno priložnost je prišla, ko smo šli "masovno" nabirat kostanj na golovške gozdove. Tedaj smo se lahko sprostili in nenadzorovani šli po gozdu. Ucvrla sva jo po skrivni poti, da sva prišla na dolenjsko cesto in ob tramvajskih tračnicah po mestu na železniško postajo. Seveda brez novčiča v žepu. Ko sva hotela z drugimi potniki mimo ščipalca kart ob prehodu na peron, naju je zaustavil in zahteval vozno karto. Ne vem, kaj sva čvekala. Mož je spoznal, da sva u b e ž n i k a iz kakšnega zavoda. Verjetno je imel že razne izkušnje, zato je hotel poklicati policaja, da naju odpelje nazaj. Tedaj pa midva pobegneva s kolodvora in ob gorenjski železniški progi proti Škofji Loki. Nazive raznih postaj sem si na vožnji v Ljubljano zapomnil. Ko sva prišla v Medno, je bila že trda tema in kar nekam strah me je navdajal, ko sem gledal žareče iskre, ki so švigale iz lokomotivnih dimnikov. Sklenila sva se vrniti v vas in šla k hiši, kjer je ropotalo v mlinu; mislila sva si, da bova v mlinu že dobila kaj večerje. Tako sva prišla v Kopačev mlin, kjer so nama postregli z mlekom in dobrim sorščnim kruhom. Ležišče pa so nam pripravili kar na klopi ob peči, kjer sva sladko zaspala. Ko sva se zjutraj z ajdovimi žganci in mlekom dobro podprla in se za gostoljubnost lepo zahvalila, sva jo mahnila skozi Medvode proti Škofji Loki. (Mimogrede naj omenim, da je bil prav iz tega mlina pozneje moj sošolec in dobri prijatelj iz gimnazije, sedaj že upokojeni dr. Andrej Kopač.)

Iz škofjeloškega kolodvora, pravzaprav iz njegove bližine, se napotiva po stari cesti v Staro Loko, k teti, ki naju je ljubeznivo sprejela, obenem pa zaskrbljeno. Kot pametna žena naju ni pustila domov, ne da bi bili najini starši užaljeni in ne bi midva preveč užaljenosti občutila na lastni koži, pa tudi zaradi ljudskih jezikov, ki bi se morda preveč sprostili. Zato je najin pobeg domov sporočila s prošnjo, naj kdo pride ter naju spravi nazaj v zavod. In res! Tretji dan že prideta moj starejši brat in bratrančev oče. Ko sem ju zagledal, sem bil presrečen, češ sedaj bom šel domov, in s poštnim vozom se bom peljal. Toda razočaranje! Brat mi je to veselje pokvaril, rekoč: "Veš, nazaj bova šla, v Ljubljano. Oče je rekel, če bi prišel domov, da bi te ubil."

To pa je bilo zame že preveč, zakaj moj oče je bil strog mož, čeprav dobrega srca. Bila je ravno lepa sončna jesenska nedelja, ko smo se od tete poslovili in odšli proti škofjeloški železniški postaji. Pa glej zlomka: Vlak jo je že popihal. Pozneje sem izvedel, da sta stric in moj brat nalašč zamudila vlak, nama obema za pouk, da je treba v življenju marsikaj trpkega prenesti, če hočeš kaj biti.

Ob progi smo pešačili do Medvod, kjer smo kmalu dobili vlak, ki nas je odpeljal v Ljubljano. Ko pridemo s kolodvora, smo jo zopet peš mahnili na Rakovnik. Najbrž sem se bratu že zasmilil, ko smo prišli čez Gruberjev kanal, da je stopil k peku (zdi se mi, da je bil v hiši, kjer je danes Postaja milice). Kupil mi je nekaj žemelj in hlebček belega kruha. Tudi stric je enako poskrbel za bratranca.

Kmalu smo zavili na rakovniško pot ter zagledali zavod. Zgornji prostori so bili zaprti. Nekdo nam pove, da so vsi v dvorani, spodaj v veliki zgradbi. Kar vesel sem bil, da sem se lahko tako na

skrivaj vrnil med sošolce, čeprav mi je srce tolklo od nekakšnega strahu, kaj bodo rekli predstojniki. V dvorani je igrala godba. Na močno trkanje mojega brata pride gospod prefekt, ki se je sladko nasmehnil, češ ubežna tička sta se vrnila. Takih prizorov so že bili vajeni. Nič nama ni očital. Pohvalil je brata in strica, da sta naju pripeljala nazaj in da pri domačih nisva bila deležna napačnega usmiljenja, ki se mu reče potuha. Poslovili smo se. Nato sva s prefektom stopila v temno dvorano, kjer se za naju nihče ni zmenil, pa tudi po predstavi ne dosti, zakaj vsak je živel pod vtisi minule predstave, o kateri so se pogovarjali.

Odtlej mi ni bilo več dolgčas. Posebno skrbno se je zame zanimal katehet dr. Jože Valjavec. Celo šolsko leto sem bil v zavodu, tudi za božične in velikonočne praznike, ki so nam jih vzgojitelji kar najlepše približali, da smo se čutili kot doma. Tudi šolo sem vzljubil, tako da sem ob zaključku leta kot odličnjak z diplomo vesel šel domov, kjer mi je oče dal diplomu celo v okvir. Škoda, da je nikjer več ni... Vse to je bilo v šolskem letu 1912/13.

Vzgojna poteza domačih kot vzgojiteljev na Rakovniku je bila tedaj zame rešilna za vse poznejše življenje.

NEKDAJ NA POČITNICE IN S POČITNIC

Viktorijan Demšar

Bilo je pred dobrimi 60 leti in še prej... Kar povem, ni pravljica, temveč čista resnica.

Kaj je za dijaka lepše od počitnic? Nekdaj so bile počitnice o božičnih in velikonočnih praznikih. Kakšen dan izrednega praznovanja se je med letom tudi kdaj posrečil, zaradi pomanjkanja kurjave, predvsem pa zaradi pomanjkanja hrane, zakaj med prvo svetovno vojno je bilo glede oskrbe za civilno prebivalstvo kaj slabo poskrbljeno. Dijaki smo želeli biti doma, da bi se na topli peči ogreli in tudi pri domači mizi nasitili. Vodstvo prve čisto slovenske gimnazije v Šentvidu kljub prizadevanju ni moglo vse potrebno oskrbovati.

Pri odhodu domov je nastala nova težava, ker ni bilo na voljo prevoznih sredstev. Srečen je bil, kdor je dobil mesto na vlaku, ki je prevažal večinoma vojake. Avtobusov nismo poznali. Za navadni prevoz so bili še konji bolj redki, ker jih je vojska mnogo vzela.

Škofovi zavodi v Šentvidu so bili tedaj vojna bolnica. Le nekaj dijakov iz višjih razredov, kolikor niso bili v vojsko poklicani, so stanovali v zavodu, preostali dijaki iz nižjih razredov pa smo stanovali v šentviški ljudski šoli, ki še danes stoji. Tam smo imeli pouk. Spat smo hodili v hišo nasproti cerkve. Le malokdaj je bila v hudi zimi soba ogrevana. Hrano smo dobivali v nekdanji Čebavovi dvorani, poznejši Zvonarni.

Sprehodov je bilo dovolj, čeprav se jih zlasti v slabem vremenu nismo veselili, ker smo bili lačni in premraženi, zlasti še v zimski brozgi, ker mnogi nismo imeli pravih čevljev, temveč lesene cikle,

skozi katere je cestna brozga v njih tudi "domovala". Tudi nogavice so bile bolj redke. Veseli smo bili za vsak kos še tako skromnega kruha, čeprav koruznega ali krompirjevega.

Zato smo sanjali o počitnicah, da bomo šli domov in se tam zopet nasitili in dobro ogreli.

Nekaj dni pred božičem smo odhajali. Če nismo dobili prostora na redkem vlaku, smo jo mahnili kar peš proti Škofji Loki in to v vsakem vremenu. – Domov, domov! To so bile sanje, to je bilo hrepenenje mladih src. Hodili smo navadno v manjših skupinah in v presledkih: Poljanci in Žirovci. Maks Miklavčič, Tone, Jože in Janko Demšar, Jakob Stanonik in še nekateri iz Poljanske doline. Žirovci pa smo bili trije: Jakob Mlinar, Maks Istenič in jaz. Večina teh, ki so mnogo dobrega storili za svoj narod in tudi za Cerkev, je že v večnosti.

Po makadamski cesti, včasih v snežni brozgi, mokri in kljub temu veseli, smo hiteli ure in ure in nobena sila nas ni zadržala, ker smo šli domov. Včasih smo se pa le ustavili s prijatelji iz Poljanske doline v Škofji Loki pri Kroni, tedaj vulgo imenovani Gostilna pri Kronbirtu, kjer so žirovski in poljanski furmani imeli svojo stajo za konje. Nekajkrat pa se je primerilo, da smo morali tudi mi prenočiti pri Kroni. Za skromno okrepčilo je skrbela tedanja gostilničarka Ivanka, ki je lačnim dijakom skušala kar najbolj postreči z golažem (bogve iz kakšnega mesa) in s kosom kakršnegakoli kruha. Če pa je bila jasna noč, smo jo seveda kar v noč mahnili in si med potjo mnogokaj pripovedovali. Seveda smo mlajši le bolj poslušali in se trudili z večjimi krepko marširati. Vse bližnjice smo ubirali, za vsak ovinek smo dobro vedeli in znali preračunati, koliko časa bo še treba hoditi... Prvi so se poslovili v Poljanah: Maks Miklavčič, ki je moral priti še na Malenski vrh. Pri Franceljnovih v Sestranski vasi, kjer so bili doma Demšarji, smo bili Žirovci grofovsko postreženi. Zlata Franceljnova mama, svetniška žena, vedno vedrega obraza, nam je postregla s kuhano klobaso in čajem. Povrhu tega pa še z blago in spodbudno besedo. Nič čudnega ni, da je vzgojila 3 duhovnike, ki so se vsi vključili v jezuitski red.

Od tod smo imeli Žirovci še dve uri do doma. Čeprav že bliže polnoči in včasih v čisto temni noči, smo jo veseli ubirali naprej in naprej in se nismo bali niti, ko smo šli skozi Pekel ob vstopu v Žirovsko dolino. Hrepenenje po domu je bilo močnejše. Četudi je bila že ena ponoči ali še več: doma smo bili, kjer nas je že čakalo predvsem ljubeče materino srce. Kako prijetno je bilo piti domač lipov čaj in se uleči na peč ter dobro pregreti in odpočiti.

Koliko skromne sreče pa je bilo tedaj v mladem srcu ob domačem ognjišču, domači mizi in peči ter ob domačih razgovorih, veselih pa tudi resnejših. Pozimi ob sankanju in kepanju, pomladi in poleti pa kdaj na prijetnih sprehodih s fantovsko družčino po Žirovski dolini, hribih in gozdovih.

Toda pot nazaj v šolo, kako je bila včasih težka, kar srce je stiskalo. Do Gorenje vasi smo še imeli prostor na poštнем vozu, toda le malokdaj se je posrečilo dobiti mesto na poljanskem poštнем vozu do Škofje Loke. Zopet je bilo treba ob vsakem vremenu meriti 5 ur dolgo pot, nato skušati dobiti vlak, ki nam je kdaj tudi ušel. Domov je bilo lažje hoditi s skoraj praznim nahrbtnikom, ob vračanju pa je bil nahrbtnik obtežen z raznimi dobrotami za pod zob. In če je vlak ušel, tedaj zopet na utrudljivo pot proti Šentvidu...

Tako smo dijaki nekdam potovali. Kako pa danes? Morda se mladim zdi zgornji opis nekaj pravljičnega, pa ni. Morda bi se pa tudi nam, tedanjim dijakom zdela "pravljičnica", če bi tedaj kdo prerokoval udobno potovanje sedanjih iskalcev "učenosti". – Morda!

Starovaščan

SLOVENSKA USODA IZ DVEH VOJN

Vlastja

Dano mi je, da mi spomin lahko zaplava tja v precej odmaknjeno minulost.

MLADOST

Tam vidim pobiča s šolsko torbo na ramenih. Hiti iz šole domov. Prestrežejo in obkolijo ga vrstniki, ki govorijo drugačen jezik. Zaničljivo ga brecajo in vpijejo: "Ščavo! Ščavo!" (italijanska psovka za Slovence) Z ramen mu strgajo torbo, po cesti razmečejo zvezke in slovensko čitanko, nato pa "pogumno" zbežijo. Bil je sam – njih krdelo! Takrat je bil oktober 1918, ko sem hodil v drugi razred slovenske Ciril-Metodove šole v Trstu.

Po štirih letih gorja je prva svetovna vojna obetala tako zaželen konec. Ko so objavili mir, pa je bilo pol milijona Slovencev s krivičnimi mejami odtrgano od narodovega jedra. Novembra 1918 je nasilje italijanske zasedbe našo družino pregnalo z domačega praga.

Dolg vlak živinskih vagonov, polnih gorja in revščine pregnanih železničarskih družin iz zasedene Primorske, se je ustavil na slepem tiru severnega obrobja Ljubljane. Tam smo obtičali za poldrugo leto! Postali smo problem za Ljubljano in njena sramota. Okrog te bede se je poleti širil obupen smrad zasilnih stranišč, pozimi pa so otroci jokali v mrazu in lakoti. Naša petčlanska družina se je rešila vagonarske kolonije šele 1920, ko smo dobili večjo sobo.

Jeseni 1922 sem v Ljubljani hodil v drugi razred Poljanske gimnazije. Znanje in modrost za življenje mi je dajalo 5 profesorjev z doktoratom! Učili so me tudi slovenščino, srbohrvaščino, nemščino, francoščino, posebno pa latinščino. Že takrat je bila v cilje mojega življenja vsajena sadika: "Quidquid agis, prudenter agas et respice finem!" – "Kar delaš, delaj pametno, in glej na konec!" Iz nje je precej pozneje zrastle drevo, ki mi je dalo dragocen sadež – sposobnost predvidevanja! Odlični profesorji risanja so v meni odkrili nadarjenost za slikarstvo. Leta 1929 sem vložil prošnjo za sprejem na beograjsko umetniško akademijo. Ker pa nisem imel protekcije z debelo ovojnico, nisem bil sprejet. To je bilo moje veliko razočaranje.

VOJAK

Iz usodne prizadetosti sem se odločil za poklic, za katerega nisem imel prav nobenih nagnjenj – javil sem se k vojakom, kjer me bo vzdrževala država.

Leta 1932 sem imel 21 let; uspešno sem končal vojaško akademijo v Beogradu in postal častnik. Službo sem nastopil v Triglavskem polku v Ljubljani. Z znanjem topografije in kartografije sem si ustvaril možnosti, da sem se znebil toge in šablonske trupne službe. Leta 1936 sem bil kot poročnik premeščen v štab divizije, v katerem sem izdeloval strogo zaupne zemljevide, če bi prišlo do vojne. Leto pozneje so me poklicali v Beograd v glavni generalštab, kjer sem končal posebne študije. Z izgovorom, da sem zapustil vojaški poklic, sem slekel uniformo in v civilu odšel v prvo bojno črto na "fronto brez orožja". Deloval sem proti Italiji, po nemški zasedbi Avstrije pa še tam. To je bila

moja prva ilegala. V njej sem bil sam, proti meni pa je delovalo krdelo tujih agentov, ki bi me radi "pospravili"! Iz skrite šahovnice v spopadu možganov sem obrambi domovine dal dragocen delež. V tej ilegali onstran državnih mej pa sem spoznal dobro organizirano dejavnost mojih rojakov na zaslužnjeni Primorski. Postal sem njen član, brez znanja mojih šefov v Beogradu. Tej moji drugi ilegali sem leta 1940 predlagal ime " TIGR " (Trst-Istra-Gorica-Reka).

Sramotna kapitulacija jugoslovanske vojske me je presenetila zjutraj 11. aprila 1941 v Novem mestu. Vojaštvo je odmetavalo orožje in hitelo domov, da bi se izognilo ujetništvu. Moj idealizem in moja žrtev za domovino sta izgubila pomen in smisel. Bil je to dan, ko me je vojna potegnila v silni vrtinec, ki je trajal štiri leta.

Okrog desete ure je 9 nemških bombnikov uničilo novomeško šolo, v kateri je bil še dan pred tem štab divizije, kar potrjuje izdajo. Prav takrat sem zapuščal šolsko dvorišče, kjer so zažigali vojaške arhive. Opozarjal sem ljudi, naj bežijo, ko je tik mene zaoral rafal letalske strojnice. Takoj nato pa me je eksplozija bombe dvignila v zrak in kot pajaca vrgla v zid bližnje hiše. Takrat sem zaslutil, da je zelo blizu mene stala "bela gospa", ki pa s koso ni zamahnila. Samo šepnila mi je: "Še velikokrat se bova srečala!"

V meni se je zbudila trma in kljubovalnost. Našel sem si civilno obleko, vrgel uniformo v bližnjo Krko in se ob tem pogrebu zaklel, da nikoli več ne bom vojak.

SLIKAR

Moj registrski znak v italijanskem osvobodilnem gibanju

Zavedal sem se, da me bodo povsod iskali Italijani in Nemci. Zato si bom moral priskrbeti nove dokumente in spremeniti zunanost. V Ljubljani me pozna preveč ljudi. Oglasil sem se v Radohovi vasi pri slikarju Ferdu Veselu, ki je z družino živel v stari graščini. V pritličju mi je dal na razpolago sobo, v kateri sem si počasi uredil slikarsko delavnico. Z novo izkaznico sem postal Vlado Soklič, po poklicu slikar.

V treh nočeh sem z rodoljubi skril v gozdu kar zajetno skladišče orožja in streliva. Vedno več nas je bilo, ki nismo priznali kapitulacije. Precej pozno smo zvedeli za poziv Osvobodilne fronte, ki je vabila v svoje vrste "brez ozira na politično opredelitev". Tako sem začel svojo tretjo ilegalo.

V globokem snegu me je 2. marca 1942 aretirala cela četa italijanskih vojakov. Ko sem poskušal bežati, sem dobil po glavi tak udarec, da sem se zavedel šele v ljubljanskem zaporu; ugotovil sem, da sem hrom. Bil sem sam, njih krdelo!

Ker nisem bil več nevaren, so me prenesli na nevrolško kliniko. Tam sem veliko slikaril. Z izrednim prizadevanjem zdravnikov sem kmalu shodil. V bolnišnici sem organiziral trojko OF, ki je imela nenehen nadzor v mrtvašnici in na prosekuri, kamor je okupator prinašal svoje žrtve. Pomembni so bili osebni podatki iz uradnih zapisnikov, kar je bilo poslano rajonskemu odboru OF in seveda svojcem.

Nekaj dni po kapitulaciji Italije (septembra 1943) je svoj obisk najavil "tovariš iz rajona". Sestanek je bil v kleti. Prišlek nam je sporočil pohvalo rajona za naše humano delo. Potem nam je dajal nasvete, ki pa jih nismo potrebovali. Končal je z opozorilom: "Bodite budni, ker imate v bolnišnici močno belo gardo. Če boste zasledili kakega belčka, farja ali nekdanjega oficirja, nam takoj sporočite!" Nevedni bolničar je "tovariša" vprašal, zakaj je to potrebno, in dobil odgovor z nasmehom: "Da jih pošljemo v trinajsto brigado!" Potem je odšel. Nihče med nami ni vedel, kje je ta brigada. Kmalu mi je ranjeni begunec iz partizanov pojasnil, da je "trinajsta brigada" v partizanih šifra za "strel v tilnik"!

Zame je bilo to dovolj jasno opozorilo, kaj me čaka, če bi se odločil za odhod v partizane, kar se je že pripravljalo.

PROČ OD DOMOVINE

Iz bolnišnice v Ljubljani sem pobegnil v Trst, kjer sem se preživljal z različnimi poklici, skrivaj pa sodeloval s slovensko ilegalo Tržačanov. Kot vsa Italija je bila tudi tržaška pokrajina pod nemško upravo. V Trst so se zatele različne organizacije in skupine. V svoje mreže so lovili komunisti, fašisti, četniki, domobranci, pripadniki gestapa in oznovci. Dne 10. marca 1944 me je prizadel grozljiv pokol v ulici Rossetti, kjer so bili likvidirani trije moji predvojni sodelavci iz ilegale TIGR. Dne 2. maja 1944 me je zvečer presenetila trojka "belih" z očitnim namenom, da me "pospravijo". Bili so Slovenci in po govoru sodeč Dolenjci. Na vsak način so hoteli vedeti, kje imam sestanke z OF in kdo tja prihaja. Zagotavljal sem jim, da so v zmoti, saj sem v Trst pribežal zaradi poziva v partizane. Starejši mi je določil kraj in datum, kjer naj bi se o vsem natančneje dogovorili.

Ko je naslednje jutro brzec drvel z menoj proti veliki neznanki z imenom Milano, sem se zavedal, da me je v Trstu zalezovalo vedno več volkov. Imel sem naslov treh Slovencev, ki so študirali na milanski univerzi. V varstvu so imeli lepo stanovanje, v katerem sem postal četrti stanovalec. Za to uslugo sem jim kuhal in gospodinjlil. Milano so zavezniki silovito bombardirali, in to vedno takoj po polnoči. Prebivalstvo je živelo v stalni napetosti. Simbolika tistega časa so bili veliki požari, razdejanja in žrtve. "Bela gospa" je imela obilno košnjo in pogosto sem se spomnil na prvi dan moje vojne, ko mi je obljubila, da se bova še dostikrat srečala.

Julija 1944 sem se kot prostovoljec vključil v italijansko osvobodilno gibanje CLN. V registru sem bil označen s številko 62626. Septembra 1944 so me obvestili, da je v Milano prišla skupina gestapovcev iz Ljubljane. Skrili so me na osvobojeno ozemlje na zahodni strani jezera Maggiore, kjer sem uspešno sodeloval s poveljstvom garibaldinske brigade, predvsem zaradi znanja nemščine. Oskrbel sem si slikarske potrebščine in tudi tam kot slikar skrival svojo četrto ilegalo.

Nemci in Mussolinijeve črne brigade so v začetku 1945 v severni Italiji izvedli splošno ofenzivo proti partizanskim položajem v gorah in proti prebivalstvu, ki je pomagalo partizanom. Gorela so naselja, po drevju pa so bingljali obešenci.

USTRELITEV

V severni Italiji se je 26. aprila 1945 začela splošna vstaja in ustavljen je bil ves promet.

Na poti v Milano me je 27. aprila 1945 zjutraj aretirala fašistična črna brigada. Odpeljali so me v vojašnico v stari graščini z velikim dvoriščem in me zaprli v veliko sobo z oboroženo stražo. Pozno popoldne me je civilist v spremstvu oboroženih fašistov legitimiral in vprašal, od kod sem in kam grem. Zatrjeval sem, da sem slikar in grem v Milano po barve in platna. Poleg njega je stal črni narednik, kateremu je ukazal: "Ustrelite ga!" Narednik mi je samo revsknil, naj dvignem roke, nato se je pred menoj in za menoj vse usmerilo na dvorišče; opazil sem, da se pripravljajo na beg. Ko so opazili moj sprevod, so se hiteli približevati, dobro vedoč, da bo na programu poseben dogodek. Z vseh strani so se zaganjali v mene in me tolkli, brcali in psovali. Kadar sem padel, so bile brce še silovitejše. Ko se je moj sprevod bližal sredini dvorišča, so začeli kričati tisti fašistični "Eja!eja!eja!". Črni narednik pred menoj je imel v roki pištolo. Naglo se je zasukal in me silovito udaril s pištolo v desno čeljust. Telebnil sem na tla in iz ust, polnih krvi, pobiral zdrobljene zobe. Črna drhal je s

Ustrelitev v Španiji

tuljenjem naredila "mojstrski" udarec. Komaj sem se dvignil s tal, je sledil udarec še v levo čeljust, nato je tuljenje postavilo narednika v znano Mussolinijevo pozo z visoko dvignjeno brado in rokami v boku. Zmagovalec!

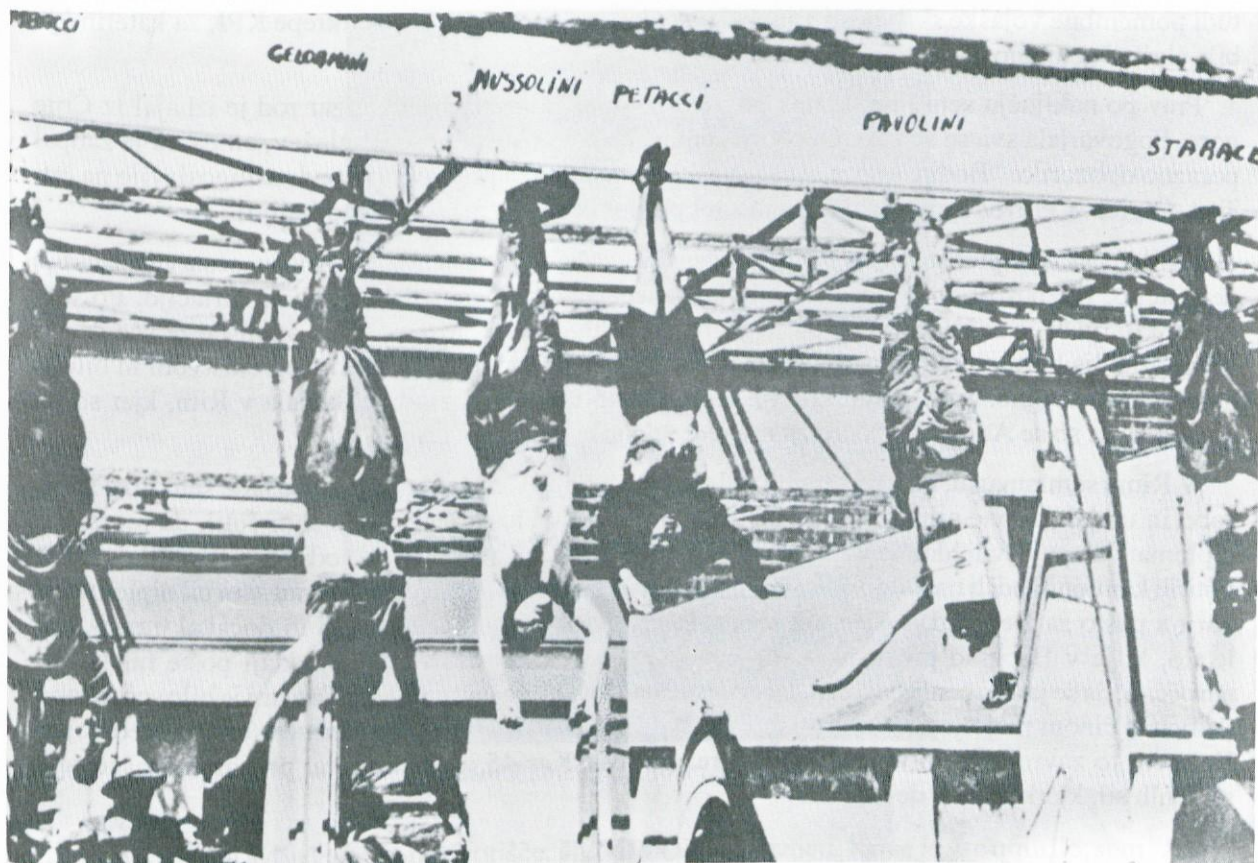
Bil sem sam – njih krdelo!

Potem se je vse premaknilo proti kotu dvorišča, kjer je bil prazen zid, pred katerim se je drenjal oddelek za ustrelitev. V meni je bil že megleni mir, brez misli in želja. Slutil sem "belo gospo" ob strani. Ni zamahnila s koso, samo zašepetala je: "Ostal boš živ zato, da boš doživel nekaj, kar je hujše od smrti!" Potem sem zdrknil v tisti brezmejni NIČ. Nazaj v bedo tega sveta sem prestopil naslednje jutro, ko je moj krvavi obraz umivala mokra cunj, nad menoj pa se je sklanjala neznana uniforma. Tako je bilo moje drugo rojstvo 28. aprila 1945 na gasilski postaji v kraju Somma Lombardo. Dobrohotni obrazi so hiteli pripovedovati, kaj se je z menoj zgodilo.

Prav takrat, ko mi je črni narednik razmesaril čeljusti, je pridrvela garibaldinska motorizirana kolona, obkolila graščino in likvidirala vse črnuhe. V kotu pod zidom so opazili krvavega civilista. Bili so prepričani, da je mrtev. Nekdo se je sklonil, da bi našel kak dokument, in pri tem opazil, da še diha. Brž so ga odnesli na bližnjo gasilsko postajo. To sem bil jaz!

Še hranim spomine na ta dan. Komandantu garibaldinske enote sem pojasnil svoje delovanje v CLN, nato je ukazal, da se me z džipom odpelje v vojaško bolnišnico v Milanu, 40 kilometrov proti jugu. Čez eno uro sem že ležal na operacijski mizi, kjer so mi za silo uredili ustno votlino. Še hranim uradno napotnico garibaldinskega poveljnika.

Dne 29. aprila zjutraj sta moja garibaldinska spremljevalca prihitela v bolnišnico s komaj verjetno novico: "Mussolini je mrtev! Obesili so ga na trgu Loreto!" Pomagala sta mi v džip in odpeljali smo se tja. Kot povodenj je živa reka ljudi drla v isto smer, da bi se prepričala, ali je zares konec največjega italijanskega rablja. Uniforma obeh garibaldincev je imela tak ugled, da smo se prerinili prav do

29. aprila na trgu Loreto v Milanu. Od leve proti desni: Bombacci, Gelorminni, Mussolini, Petaccijeva, Pavolini in Starace (preostalih 10 je viselo na drugi strani podrtije)

zverženega ogrodja bombardirane bencinske črpalke, na katerem je viselo 14 poglavarjev fašizma, obešenih za noge in z glavami navzdol. Kakih šest metrov pred menoj sem lahko opazoval zabuhlo Mussolinijevo glavo, ob njem pa je drugovala njegova ljubica Klara Petacci. Leto poprej so na istem mestu Nemci usmrtili 14 borcev za svobodo. Med obešenci na ogrodju je bil mir, med desetstisoči pod njimi pa je bilo eno samo tuleče maščevanje. Še v mrtvega Mussolinija je v črmino odeta starka izstrelila pet krogel in zavpila: "Na, prekleti morilec, za mojih pet sinov!" Narod jo je dvignil na ramena in jo v sprevodu nesel v središče mesta. Mussolinija in njegove pajdaše so garibaldinci ujeli na begu približno v istem času, kot so mene fašisti "obdelali" za ustrelitev.

Moja spremljevalca sta me z džipom odpeljala nazaj v bolnišnico, kjer smo se bratsko poslovili z željo, da nikoli več ne bi bilo takih grozot.

DIPLOMAT

Dne 5. maja 1945 je bila v Milanu skupščina Jugoslovancev iz severne Italije. Izvolili so me v odbor in mi naložili nalogo, naj organiziram vrnitev Jugoslovancev v domovino. Ko sem pripravljaj prvi transport, so me mnogi opozorili, da so jih Angleži nagovarjali, naj ne hodijo v Jugoslavijo, ampak v njihova taborišča. Ni minil mesec, ko je v naše uradne prostore sredi Milana prišla angleška vojaška patrula in zahtevala, naj z okna takoj odstranimo jugoslovansko zastavo. Uslužbenci smo planili k oknu v strnjeno vrsto, Angleže, ki to niso pričakovali, pa sem opozoril, da je Anglija zaveznik Jugoslavije. Potem so odšli.

Pozneje sem pogosto razmišljal o resnični vlogi angleških misij v štabih višjih partizanskih enot po vsej Jugoslaviji. S precejšnjo gotovostjo trdim, da so njihove radijske postaje v London pošiljale

tudi pomembne vojaške skrivnosti z jugoslovanskih bojišč, predvsem pa ukrepe KPJ, za katerimi je bila skrita "genialnost tovariša Stalina".

Prav po naključju sem imel kratek pogovor z ameriškim oficirjem, čigar rod je izhajal iz Črne gore. Pogovarjala sva se srbsko. Opozoril sem ga na sovražne odnose Angležev, on pa mi je zaupal porazno opozorilo: "Bodite previdni! Angleška osma armada pripravlja napad na Jugoslavijo na črti Trst-Gorica-Celovec s ciljem, da se zaustavi prodor boljševizma v severno Italijo!"

Junija 1945 je predstavništvo jugoslovanske ambasade iz Rima v Milanu sestavilo uradno delegacijo. Razpustili so odbor in vse uslužbence, meni pa zaupali Urad za repatriacijo. Po vsej severni Italiji se je začela silovita propaganda proti Jugoslaviji. Milano je bil središče za vse, kar je iz Jugoslavije bežalo pred "osvoboditelji". V službo sem hodil z oboroženim spremstvom in bilo je huje kot med vojno. Sam - njih krdelo! Jeseni 1945 me je ambasada poklicala v Rim, kjer so mi sporočili, da so se Angleži odločili za mojo aretacijo!

V Rimu sem omagal, čeprav sem bil deležen neslutene oskrbe. Na bazi ambasade sem imel svojo sobo in urejal zaupne arhive. Zdravnik je ugotovil oslabelost srca in sam sem čutil, da moram iz diplomatskih pajčevin hladne vojne. Dne 9. oktobra sem v Rimu prevzel vodstvo povratnikov, ki so v štirih kamionih odšli na dolgo pot v Bari, kjer je bila jugoslovanska baza. Hkrati sem bil diplomatski kurir s pošto za Beograd. Teden dni sem v Bariju ležal na sanitetski misiji in dočakal transportno letalo, ki je v Beograd prevažalo sode bencina "za visoke tovariše". Po oddaji pošte mi je bilo naročeno, da se javim centralni ozni, kjer dežurni oficir že ve za moj prihod. Tam mi je bilo sporočeno, da bom s činom majorja nastopil službo v glavnem generalštabu, v katerem sem bil že pred vojno. Ker sem to zavrnil, so mi bile posledice razumljive. Kar 45 let sem moral prenašati maščevanje mračnih sil, kjerkoli sem delal!

NOVINAR

Po moji vojni sem se vrnil v Ljubljano; bil sem brez službe in brez stanovanja. Prva štiri leta sem preživel v izpraznjeni shrambi za živila, v sramoti "bele Ljubljane", v zgradbi sivih zidov, ki so dajali zavetje siromakom, brezdomcem in potepuhom - v neslavni Cukrarni. Vse prošnje za zaposlitev so bile zavrnjene. Čeprav sem bil bolan, sem hodil na prostovoljno delo in vihtel kramp in lopato. Tam sem pri brigadnem kotlu dobival vsaj en topli obrok. Ko so zvedeli, da sem slikar, so mi na dvorišču Cukrarne dali prazno drvarnico, v kateri sem si uredil slikarsko delavnico. Za manifestacije in demonstracije sem po naročilu delal velike plakate: "Živel, Stalin!" ... "Delu čast in oblast!" ... "Smrt reakciji!" ... "Življenje damo - Trsta ne damo!" In nihče ni dal življenja!

Decembra 1946 sem v reviji Tovariš objavil prvo fotoreportažo o amaterskem gledališču in tam so me navdušili za novinarski poklic. Od takrat sem bil 10 let v neprestanem stiku z dogajanjem po vsej Sloveniji. Ob tem sem odkril mnogo resnic, o katerih je bilo nevarno razpravljati. Na priključeni Primorski je ozna lovila moje sodelavce, s katerimi smo se pred vojno bojevali proti fašizmu. Obtožili so jih, da so angleški agenti. Žene so jokale in mi zaupale, da je pod Jugoslavijo slabše, kot je bilo pod Italijo!

Ko je bila 1947 v Ljubljani ustanovljena Akademija za upodabljajočo umetnost, sem upal, da se bo končno izpolnila želja moje mladosti. Bil sem sprejet in hitro napredoval. Temne sile pa so me našle in čez pol leta sem bil iz akademije odstranjen brez pojasnila.

Zato sem se še z večjo vnemo posvetil žurnalistični fotografiji; bil sem stalni nameščenec Slovenskega poročevalca s psevdonimom Vlastja. Leta 1948 sem tam doživel usodni preobrat v odnosih med FLRJ in SSSR, med Beogradom in Moskvo, bolj znan z imenom Kominform. Tiste dni smo v uredništvu nekomunisti zvedeli, da ima partijska celica zelo pomemben sestanek. Trajal je dolgo, potem pa se je po vsej hiši razlegalo vpitje: "Dol, kominform!" ... "Dol, prasica stalinska!" ... "Dol, Sovjetska zveza!" ... "Živel, Tito!" Po hodniku so se drenjali pravoverni in nosili doprsni kip Stalina, ki jih je po vojni opozarjal, kdo je v hiši gospodar. Potem so odprli okno in ob dolgem

Stalin v smeteh, foto Vlastja, 1948

“Hooruk!” vrgli svojega boga na dvorišče. Padel je na voz za smeti. Ko se je vse umirilo, sem “žrtev” skrivaj ujel v “škatlico spomina”, da bodo potomci verjeli, kako je “rdeči odrešenik sveta” končal na smeteh. Temu dogodku so sledili grozljivi obračuni med pravoverniki.

Deset let sem gledal revščino, mržnjo, obup in preplašeni molk ter videl izobilje in bahavost nadjudi, ki so sanjali o večnosti. Tudi sam sem spoznal nasilje, ki so ga sejale krvave roke.

HUJŠE KAKOR SMRT

Dne 6. decembra 1949 zvečer me je v uredništvu revije Tovariš ugrabilo pet udbovskih agentov. Zaprli so me v podzemno samico (brez okna) Centralnih zaporov na Poljanskem nasipu.

Pol leta nisem videl sonca, ne družine, ne knjige ali časopisa, ne ptic, dreves in ne človeka, s katerim bi se pogovoril po človeško. Obdolžen sem bil izdaje domovine! Niso mi očitali, da sem delal za Ruse, ampak za Angleže, ki so me po vojni lovili za svoje ječe! Za tiste Angleže, ki so po vojni tisoče Slovencev pognali v klavnico boljševizma! V ječi pod zemljo sem spoznal delovanje temnih sil rdeče diktature. Vsemogočni šef zaporov in državni tožilec M. S., ki si je 1942 napravil kariero z obsodbo dobrunjskih žrtev, mi je ob navzočnosti treh udbovskih oficirjev sporočil: “Priredil vam bom tak proces, da bo Ljubljana zvedela o podli izdaji človeka, kateremu je delovno ljudstvo zaupalo in mu dajalo kruh!”

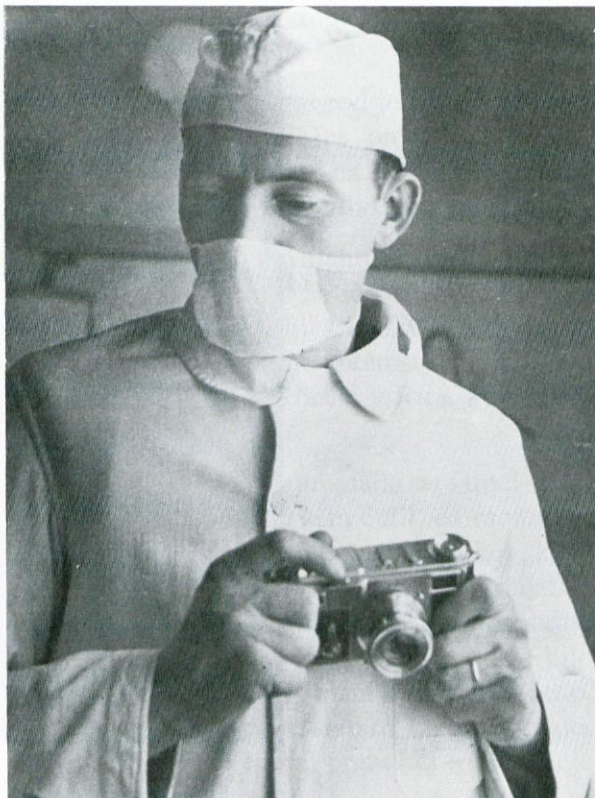
Pol leta nobenega gibanja, pol leta sedenja na stolu brez naslona, pol leta brez osnovne higiene, pol leta lakote, psovanja in sramotenja sadističnih ječarjev, pol leta gledanja v mračni zid in gnile deske na podu! Kako preroško me je poslednji dan vojne pred ustrelitvijo, tam daleč od mojih planin, “bela gospa” opozorila: “Ne boš ustreljen, ker boš doživel nekaj, kar je hujše od smrti!”

In to je bilo zares najhujše v vsem mojem življenju!”

V zaporu so me prevzeli psihiatri, ki so mi uravnavali labilno duševnost. Tam sem dobremu človeku zaupal svoje gorje. Svetoval mi je: “Edina vaša rešitev je intenzivna angažiranost, kjerkoli že. Saj ste uspešen fotograf!” Ubogal sem ga.

Po prihodu iz ječe (Avtoportret, oglje)

Dokumentator medicine 30 let

Nato sem 34 let razstavljal umetniško fotografijo po vseh celinah. V Bernu sem dosegel diplomu mednarodnega mojstra. V Ljubljani sem 4 leta vzgajal mladi rod na šoli za oblikovanje, 4 leta na fotografski šoli, 19 let na pedagoški akademiji, 2 leti na fakulteti za novinarstvo, da ne omenim stotine tečajev in javnih predavanj, od 1955 pa v tujini, kjer so znali ceniti moje znanje.

Po zaporu so razmere v uredništvu postale nevzdržne, še zlasti potem, ko je na direktorski tron sedel udbovski oficir in moj nekdanji šef iz rimske ambasade R. J., ki si je z mojimi uspehi zgradil kariero v Beogradu. Ob moji aretaciji bi lahko pojasnil zmoto, pa tega ni storil ali hotel storiti, saj je dobil priložnost, da se znebi nevarne priče. Hkrati je odgovorni urednik S. V. ukazal cenzurirati vso mojo pošto. Zato sem 1957 odpovedal novinarsko službo.

Poznejših 30 let sem posvetil svoje znanje medicini, kjer ni bilo političnih manipulacij in vplivov. Slovenski medicini sem zapustil nedosegljivo sled, ki pa jo je politika namenoma prezrla.

Od 1948 sem brezplačno deloval v Ljudski tehniki, kjer sem vodil komisijo za vzgojo mladine, pisal priročnike in šolske učbenike. Leta 1969 je Ljudsko tehniko vodil medvojni šef ozne Karel Forte. Vedel je, da sem bil pred vojno oficir, po vojni pa v zaporu, predvsem pa so ga vznemirjali moji uspehi v tujini. Januarja 1969 je ukazal, da so me brez preiskave diskvalificirali in po vsej državi 20 let nisem smel strokovno delovati!

Nedavno sem v tisku prebral, da je bil ta vsemočnik maja 1945 pomočnik poveljnika uničevalnega taborišča na Teharjah!

Vse to sem doživel med svojim narodom, ki sem mu pred vojno, med vojno in po njej dal svoje moči, znanje in izkušnje. Za nagrado so na moje poštenje in čast obesili najhujši zločin – izdajo! Do danes, ko imam že sive lase, še nihče ni opral tega madeža!

Bil in ostal sem sam – njih krdelo!

FINALE

Moje žrtvovanje za domovino nima nobenega priznanja, razen odločbe Vrhovne invalidske komisije FNRJ št. 1351/50 z dne 31. 7. 1950, ki me je priznala za vojaškega vojnega invalida.

Ideji NOB sem organizirano služil od 15. 4. 1941 do konca vojne. Zato mi je Zveza borcev, na moje tri proteste zaradi ignoriranja mojih pravic, poslala 25. 12. 1963 odločbo 04-CA-5062, v kateri je bilo podčrtano: "... se ne prizna aktivno in organizirano delovanje v NOV" in "S.f. – s.n.!"

Italijanska zveza borcev za svobodo me ni pozabila! Odlikovali so me z garibaldinsko zvezdo!

DVE MATERI V ČRNEM

Jože Peternejl

Materi na levi so se ob tej živi misli zašibile noge.

"Lepo, sin moj. Dal si naši zemlji in domovini, kar je zahtevala od tebe. Tudi meni puščaš, da mislim po svoji pameti. Ta svoboda in kruh iz tvoje setve mi je vir življenja. Pomaga mi ob izgubi, ki je za vsako mater nenadomestljiva. Tega vi, ko ste odhajali v vojno, niste predvidevali in ne čutili. Preveč ste bili zaverovani v svoj prav."

"To je hudo, vem, mama, toda taka je bila božja volja. To si nam vedno ponavljala. Torej je bil tudi naš odhod od toplega ognjišča višja sila. Najprej od doma in potem v boj. Kaj hočemo. Nekaterim je v vojni usojeno preživetje, drugim ne. Žal sva bila z bratom med drugimi. Beli so naju potolkli. Boljše je, da ne veš, kdo je to bil. Sovraštvo ne prinaša nič dobrega. Kazen pa nekoč zadene vsakogar, ki je storil gorje."

"Vem, Matija, da si se nekam skrivnostno izgubil. Kdor te je izdal, gotovo čuti, kaj je naredil. To je usoda, ki prihaja za nami. To je breme izdanih in padlih. Breme neizprosne resnice, ki jo bomo nosili do konca življenja. Usoda je tako hotela. Poti nazaj ni," je vzdihnila mati in se oprijela nagrobnega kamna, da je ni od slabosti zaneslo. Spet se je zatopila v molitev in pri tem čutila olajšanje. Olajšanje, ki jo je odvrnilo od misli na njene padle.

Mati na desni je nemirno pogledovala proti levi materi in jo ošinila s pogledom. Zazdelo se ji je, da tudi leva mati čuti nekaj podobnega kot ona sama. Ta nevidna vez ju je povezovala že nekaj let. A živega stika nista nikoli navezali.

"O Bog, kakšno je prekletstvo te vojne. Kako nesmiselno ste se pobili med seboj," je dahnila predse. Z drhtečimi rokami je privzdignila krilo in pokleknila na gola kolena pred gomilo. Ni več molila. Rahlo je vzdignila glavo in se strmo zagledala v Tinetov napis na plošči. Tudi ta napis jo je skelel pri duši. Sklonila se je h grobu, v katerem je trohnel njen mož Florjan. Ponovno je poskušala razvozlati resnico o smrti svojih fantov.

“Tudi ti, Florjan, si napravil vse, da so fantje oblekli uniforme,” mu je očitala, ko je pomislila na pokojnega moža. “Vera in dom sta bila res v nevarnosti. O tem, na kateri strani je bila resnica, je bilo tudi zame veliko vprašanje. Bala sem se za našo vero, a še bolj za vas, sinovi moji. Moški pa...”

“Nič moški,” se ji je v podzvesti oglasil Tinetov glas. “Verjeli smo, da bomo premagali sovražnika. Imeli smo tudi dovolj orožja. A Bog? Bog nas je zapustil brez vojne sreče, čeprav je vedel, da smo bili vneti za boj. To bi oče moral vedeti, saj je bil vojak. Za cesarja in Boga, pa sta jih oba pustila na cedilu. To očeta še ni spametovalo. Mi, nevedni fantje, smo sledili njegovim željam in bežali pred rdečo nevarnostjo. Saj veste, mati, kako so vse poti vodile v belo postojanko. Oče me je skoraj s silo spravljaj od doma. Bratje moje Tinke, s katero sva bila tik pred poroko, so bili že v postojanki. Tudi jaz sem vsak dan težje gledal čez reko na levi breg, kako se šopirijo rdeči. Nazadnje sem spoznal, da gre tudi za Tinko. Če me vzamejo rdeči, jo izgubim, če sledim njenim bratom, bo po zmagi prišla na našo kmetijo. Torej sem moral misliti na vse, kar je vodilo le k enemu cilju. Zmaga na naši strani, Tinka v našo hišo za mlado, in stvari bi spet stekle po stari navadi naprej.

Odločil sem se in izpolnil želje očeta, Tinke in njenih bratov. Mati, verjeti morate, da sem le s tako odločitvijo lahko pričakoval svobodo in blaginjo, ne pa revščine Kosmačevih. Poti nazaj ni bilo. Potem smo začeli pobijati za domovino, vero in Boga. O tem smo bili trdno prepričani. Sicer pa, tudi oče je v prvi vojni ubijal in tudi on je klavrno končal. Zapustila sta ga cesar in Bog. In ta Bog je zapustil tudi nas, v najbolj tragičnih trenutkih. Bili smo tik pred zmago, ko nas je pozabil tudi naš vojni zaveznik. Bežali smo z njim. Ni se dalo potolči vseh sovražnikov in izgubili smo vojno. Potem se je vse tako čudno zasukalo. Sojen sem bil v imenu ljudstva. Ljudstvo pa je prej kričalo: “Dajmo, naši, potolcite levi breg!”

In mi, mi smo ga tolkli in ne dotolkli. Mi smo potolkli Kosmačeve. Zdaj so drugi nas. Mati, bili so iz naše vasi. Tudi to boš izvedela. Čas se odmika in stvari bodo prihajale na dan. In mi smo zdaj tu.

Kaj hočemo! Zdaj je, kar je. Upam le, da naš boj ni bil zaman. Če nas je Bog zapustil v nesreči, smo bili nemočni. Srčno si želim, da vas, mati, ni zapustil. Molite za nas padle, če niso tudi vas pobili in porušili naših cerkva, kakor nam je med bojem zatrjeval poročnik Križman. Tudi zato nas je gnalo silovito naprej. Če je cerkev porušena tudi na Brezjah, vseeno poromajte tja in mi prižgite svečko na tistih ruševinah v slovo. Meni in nam vsem, ki smo se z vsem srcem bojevali proti nasilju.

Veste, mati, saj naš boj ni bil na tako trdnih temeljih, kot se je na zunaj zdelo, toda ko smo začeli tolči po rdečih, ni bilo poti nazaj. Samo zmaga ali smrt, to je bilo naše vodilo. Res so rdeči ponujali pomilostitev. A kaj smo lahko pričakovali od njih? Spanje po hlevih in gozdovih poleti in pozimi. Hlapcem bi postali mi hlapci. In en sam boj s sovražnikom, ki nam je bil prej zaveznik. In to močan zaveznik. Potem pa naj bi šli v nemogočih razmerah tolč po njih. Tako brezglavi so bili le rdeči, ki so imeli zaveznike na vzhodu. Mi pa smo upali, da bodo na zahodu naši, a prav ti so nas nesramno prevarali in nas ujete predali sovražniku, rdečim.

Na naši strani smo med vojno kar dobro živeli. Siti in obuti, na toplem, z močnim zaveznikom, ki nam je dajal vse. Še posebno, če smo se izkazali v boju proti rdečim, le zagotovilo za zmago...? Zato nam je zadnje leto vojne tudi v mislih trda predla. A tega javno ni nobeden pokazal. Bili smo vdani; poti nazaj ni bilo. Morali smo vztrajati. Preveč smo jih spravili pod zemljo, da bi nam bilo odpuščeno. Samo Bog odpušča, rdeči ne.

Poročnik Križman nam je vse pogosteje govoril, da so rdeči gnojni tur, ki ga moramo izžgati iz telesa domovine. Ves predan domovini in prepričanju sem streljal na ta rdeči gnoj, a vedno je obležal le človek. Te podobe so mi pred koncem vojne že jemale spanec. Zato sem začel popivati in se vse pogosteje zatekal v cerkev. Tudi spoved me ni odvezala. Preveč sem veroval v božjo kazen. Nazadnje sem začel tavati brez cilja. In zdaj? Nikjer domovine, nikjer svobode in nikjer tistih, ki so nas peljali v boj. Nikjer Križmana in nikjer Miklavža. Le smrt. Praznina pod nami, praznina nad nami. Ena sama neskončna praznina. Molk. Molk brez obstajanja, brez padanja in brez vstajenja. Ena sama otopenost

in nekoristnost. Odstranjevali smo rdeče, ki so zastrupljali našo dolino. Potem smo bili sami odstranjeni in zavrženi, kakor smrdeč gnoj, zatolčeni pod rušo. Sicer pa tu nismo sami. Tu je kar pisana družčina. Tudi kakšen civilist je vmes. Pa tudi nekaj njihovih rdečih, ki so omagali v nečloveških naporih in so pristopili k nam. To nam je v zadoščenje. Nismo sami.

In kdo se je maščeval nad nami? Bog ali hudič? Delali smo za oba. Zdaj smo tam spodaj, kjer ni nikogar. Nikogar od tistih, ki smo delali zanje. Vse skupaj je ena sama tragična burka. Stopili smo na oder zgodovine in dogodkov. Zgodovino smo pisali na bel papir namesto na rdečega. Ljudstvo nam je ploskalo in navdušeno odobravalo naša pogumna dejanja. A to traja le toliko časa, dokler stojiš na odru in sekaš glave drugim. Potem pa...? Ko je predstave konec, ostaneš sam. Sam s svojimi soigralci, ki niso igrali prave vloge. A zbujali so burno odobravanje in spodbude. In nazadnje...? Oder se začne podirati. Kulise padajo na nas. Gledalci odidejo. In mi ostanemo pod razsutim prizoriščem sami. Sami z obdelanimi barvami naših mask. Vsi šminkerji, ki so nas prej "farbali", odidejo. Z njimi gre tudi režiser naše tragične komedije. Ploskanje je že zdavnaj utihnilo. Mi pa čakamo – nato odidemo.

Na obnovljeni oder stopijo novi igralci in novi šminkerji s svežimi barvami. In igra se nadaljuje. Ljudstvo spet zasede dvorano, prepleskano s svežimi barvami. In spet se navdušuje nad novimi igralci. In navdušeno ploska.

Tako je, mama. Igralci, kulise in barve šminkerjev se menjajo, ljudstvo ostaja in ploska. Navdušeno ploska tistemu, ki je na odru, in tragikomedija človeških usod se nadaljuje in se ne bo nikdar končala.

Ne, mama, oder ne bo nikdar prazen. Nikdar ne bo zmanjkalo ljudstva, da bo ploskalo tistemu, ki bo ta čas na odru. Zato, mama, Bog z vami, nas je zapustil. Nas, ki menda nismo igrali prave vloge, čeprav smo bili na pravem odru. Ali pa nam usoda ni bila naklonjena. Kakor ni bila naklonjena našemu zavezniku, ki nas je zapustil v najhujšem trenutku. V trenutku, ko je šla naša tragedija h koncu. Samo še zavesa bi morala pasti in oglasilo bi se ploskanje. Tako pa... Igre pravzaprav še ni bilo konec, ko nas je režiser zapustil. Popustil je tudi opornik, ki je naše prizorišče držal pokonci. In potem se je sesulo. Le napisi na tej plošči pred vami bodo nekaj časa še spominjali, da smo nekoč odigrali prizor iz zgodovine. Potem nas je pokopalo lastno prizorišče in padli smo v nič. V nič..."

Te besede so mamu pretresle do živega. "Šli so v nič?" je žalostno dahnila predse. Proseče se je ozrla proti Križanemu in v utehu ji je bilo, da tudi v levem kotu Kosmačeva mati Barba objokuje svoje. Verjela je, da enako obžaluje svoje sinove, ki so padli v tej bratomorni vojni. V sebi je čutila popolno nemoč. Le vzdihovala je v prazno. "O Bog, kaj smo zagrešili?"

Potem je molila naprej. Zagledala se je v dogorevajočo svečo in zdelo se ji je, kot da se izteka del življenjskega spomina temu zadnjemu, ki je zapisan na plošči. Spet se je vrnila k njemu.

"Ubogi Tine," je žalostno zastokala. "Še vedno se ne morem otresti spomina nate. Tako živ si še v meni, da ne greš in ne greš v pozabo. Ti, zadnji, si bil najbolj zaletav. Bil si vedno med prvimi, tudi tam, kjer ni bilo treba. Ali pa sem kriva, da sem popuščala tvoji zaletavosti proti rdečim, ki so že strašili okrog nas. Res si bil še tako mlad, ko si odhajal, a smo nekako verjeli v tvojo zmago. V to so verjeli tudi pametnejši od naju z možem. Žal so ljudje obračali, Bog pa je obrnil. Nikdar nisem mislila, da bi moral ubijati, ubijajo naj drugi. Zate sem mislila le, da se umakni pred nevarnostjo, in ne, da primi za orožje. Nismo hoteli, da bi ubijal. Vedno smo te učili le poštenja in vere v božje besede."

"Oče me je poslal v postojanko, mama. Tam so bili vojaki. V vojski pa se mora ubijati, če hočeš, da nisi sam ubit. A meni to žal ni koristilo. Premalo sem jih spravil pod rušo. Ko smo že verjeli, da smo počistili rdeče gmajne, je bilo vojne konec. Takrat so se rdeči usuli v dolino in mesto kot plaz. Zaradi njih smo izgubili vojno in potem smo se znašli pod rušo. Tudi rdeči so znali ubijati. Bili so pijani od zmage in naše glave so padale druga za drugo."

Zdaj pa, mati, presodite sami, sem kriv ali nisem? Zdaj sem tu med krivimi in nekrivimi in čakam na sodbo. Enkrat sem bil že sojen, takrat po barvi. Zdaj čakam na sodbo po dejanjih. Ne morem si

misлити, kakšna bo. Morda tudi ostanem tu? Nič za to. Saj vsi pridete za mano in takrat bodo tudi vsi računi poplačani. Nič več ne bom obtoževal očeta in našega gospoda, ki mi je vlil toliko moči, da sem prebredel ves vojni čas, ta pa je bil krvav in ostuden. A ob mojem odhodu s sveta ga ni bilo, da bi mi dal odvezo. Le vera v pravični boj nas je vodila naprej, pa čeprav k trnovi zmagi. Zmaga ni lahka, a poraz je še hujši. Žal smo s premajhno bojevitostjo zapravili zmago, premalo rdečih smo spravili s sveta. Ti hudiči so bili bolj trdoživi. Mi pa udarni le pod zaščito Nemcev, drugače nas je bilo premalo. Le tu in tam smo potolkli nekaj posameznikov, brigadi pa smo se brez močne opore izmikali. In nazadnje propad, neogiben propad. Samo ljubezen do Tinke in kak kozarec vina sta mi proti koncu dajala up in moč za vztrajanje v že izgubljenem. Ko smo izgubljali vojno, se je v meni začelo vse podirati. Vsa vera in upanje, da bom nekoč lahko živel s Tinko, so začeli plahneti v prazno. Tudi moji soborci so mislili na neogiben poraz in konec. To se je tudi zgodilo. In zdaj sem tu. Naš boj je ostal neizbojevan. Le vino nam je še vlivalo nekaj volje, ko se nam je začela postojanka tresti od prihajajoče nevarnosti. Naš zaveznik je bežal, da ne bi postal jetnik rdečih, mi pa smo se znašli pred odločitvijo: z glavo v zid ali sramotna vdaja? Takrat so nas vsi zapustili. Nobenega več ni bilo, ki bi nam dajal spodbudnih besed in nam vlival vero v našo zmago, kakor prej vso vojno. Ampak še se nismo vdali. Še smo bili pripravljeni na boj. A zlomili ste se vsi, skupaj z našim zaveznikom. Nič več ni pomenil mogočni korak. Ko so odhajali, so bili še vedno samozavestni. A to nam ni pomagalo. Nismo jim bili več potrebni.

Nič več nam ni pomenil gospodov blagoslov. On je še naprej delil svete hostije. Mogoče je tudi molil za nas. A molitev nam je postajala slaba tolažba. To je za vojaka na begu le nekoristen obliž. Vojak ostaja prazen, brez lažnega upanja. Pred njim je le gola in kruta resnica. Propada armada, vojska in človek. Sledi obsodba. Nihče te ne vpraša, zakaj si obsojen. Obsojen si... Obsojen si, ker nisi mislil s svojo glavo. Obsojen si, ker barva tvoje ideje ne ustreza novemu svetu, proti kateremu si se bojeval. Obsojen si, ker si stopil na napačen vlak. Vlak, ki je drvel v napačno smer. Proti ljudstvu, so rekli ljudski sodniki. Ljudstvo pa je kričalo; dajmo, naši, tolcite po rdečih! In ljudstvo ni bilo sojeno.

Obsojen si, ker si ubijal. Ubijati pa v vojni vojak mora, na našem vlaku ali na onem, ki drvi iz nasprotne strani. Ko smo bili še v bojni opremi, ste vsi kričali, da smo sedli na pravi vlak. V to ste nas skoraj silili. Kako naj jaz, neuk hribovski fant, vem, kaj je za narod in kaj proti njemu. To bi morali razsoditi vi, starejši in pametnejši od mene. Jaz sem sledil svoji ljubezni in šel v boj za svoj dom.

Sodniki pa so mi rekli, da je moj vlak drvel proti narodu. Tudi iz nasprotne strani je drvel, pa ste vsi kričali: To je proti narodu, veri in Bogu. Ljudstvo pa je kričalo in navijalo za oba. Kateri je bil torej pravi? Tisti z leve ali tisti z desne naše neprehodne reke?

Jaz sem menda sédel na nepravem, ki je res drobil vse pred seboj, a ljudstvo nam je ploskalo. Ploskal nam je tudi naš zaveznik. Rdeči so mu rekli okupator. Ljudstvo pa je vpilo: V boj proti rdečim, četudi z okupatorjem na istem vlaku!

Tose pravi, da tudi z ljudstvom nekaj ni bilo v redu. Toda ljudstvo se nikdar ne odstrani s prizorišča. Za napake so vedno krivi le igralci. Navadno tisti, ki izgubijo igro. Vsaka igra pa je tvegana reč, če ljudstvo navija z dveh strani.

Tako se je naša igra počasi klavrno končala. Ljudstvo se je razhajalo, kakor da ni zadovoljno z našo igro. Brez posebne prizadetosti je začelo navijati za zmagovalce. Takrat sem šele začel stopati po svoji lastni, toda tragični poti. Stopil sem na svoje prave noge in na prava tla, ki so se nam majala pod nogami.

Tik pred finalom dokončnega poraza sem se ga spet nacedil. Takrat sem začutil še toliko moči v sebi. Oni drugi pijani od zmage, jaz od poraza. Še sem imel toliko moči, da sem stopil do svoje ljubljene Tinke. Sprejela me je na pragu, vsa bleda in vznemirjena. Takrat, mati, sem še zbral toliko moči in upal, da vam bom po naši izgubljeni igri dal vsaj vnučka. Začel sem se bati, da boste ostali

sami. Žal sem preveč popil in ni šlo. Poraz in pijača sta naredila svoje. Mene in vaše vnučke je odplavil čas. Jaz v nič, vnuki v nič. Nič. Jaz sem šel v nič. Z menoj in brati pa tudi vaši vnučki.

Kdo je kriv za vse to? Tisti, ki so naš bojni vlak potisnili na napačni tir? Tisti, ki je vozil, ali mi, ki smo vstopili? To je v vojni za ubogljivega vojaka težko vprašanje. Vem, zdaj je pametnim ljudem v mehkih foteljih lahko govoriti. Zdaj vsi veste, kateri vlak je vozil v pravo smer. Takrat pa ste vsi kričali: Stopi na tega, ta je pravi! Na belega! Na tem boste umrli za domovino, če bo treba. O tem smo bili tudi prepričani.

In drugi so kričali: Na rdečega! Ta je pravi!

Vi, mati, pa sami veste, ko sva v Ljubljani stopala na vlak, kako ste bili zbegani, kateri pelje na Brezje in kateri v nasprotno smer. Tako je, mati. Zgrešil sem smer in to me je pokopalo. Verjel sem, da bomo sodili mi rdeče, pa smo se ušтели in bili sojeni od rdečih. Če smo že morali umreti, me obdaja upanje, da vi že nekako živite. Dobivate pokojnino od naših zaveznikov?

“Dobivam, sin moj,” je z grenkobo zašepetala ostarela mati.

“Dobivam, sinovi moji,” je z grenkim priokusom dahnila predse in počasi vstala. Bila je utrujena od vsega hudega.

Začutila je, da tudi njo gomila vse bolj vleče k sebi. Tega se ni več bala. Dosti križev je že prenesla in skoraj zaželela si je, da bi legla k svojim, a vseh ni bilo v gomili.

Mati je stala vedno bolj sključena in v sinovi tožbi je čutila nekaj resnice. A verjela je v svoj prav. “Bog bo sodil dobro in slabo, pred božjim obličjem boste dajali odgovor, sinovi moji.”

Sebi v tolažbo je še malo pomolila in od časa do časa jo je ženska radovednost zanesla, da je bežno pogledala proti Kosmačevi materi Barbi.

“Da, da. Svet se je spremenil in postaral. Le zvon v zvoniku vedno enako poje nad pokopališčem. Ljudje se staramo. Ostala je le žalost. Kaj moremo. Vsi se bomo nekoč srečali, tam, kjer je neskončna svoboda. Brez preprirov za domovino. Končno v miru, v miru večnosti.

Uredniški pripis: To besedilo je odlomek iz še neobjavljene povesti z naslovom Štirideset let pozneje.

NEKAJ SMEŠNIH

Ivan Reven

V marsikaterem kraju so se v ustnem izročilu ohranile številne domislice vaških posebnežev. Ti so živeli v bližnji preteklosti, ko je radio komaj zagledal luč sveta.

Škoda bi bilo, da ti domiselni odgovori ali njihova šegava dejanja tonejo v pozabo zdaj, ko televizija hromi kulturno in miselno ustvarjalnost ljudi.

Njihove domislice in humor bom poskušal vnesti na papir, če se bo le našel kateri izmed njihovih in naših zanamcev in jih prečital, da se ne izgubijo v nič.

Orožnik Svetličič je v Žireh služboval med obema vojnama. Bil je mož postave in je dal vedeti, da je postavljen zato, da se predpisi in zakoni spoštujejo. Bil pa je tudi človeški in ni vedno napisal prijave zoper kršitelja. Če je bilo treba, je včasih tudi malo zamižal.

Ob enem izmed prvih obhodov je v zgornjem koncu Nove vasi vprašal starejšega možakarja, kako se piše. Ta je mlademu orožniku odgovoril: "Jaz Janez, vi drek." Kako prosim, je še enkrat ponovil vprašanje orožnik, ki se mu je zdelo, da ni prav slišal čudnega imena. "Jaz Janez Vidrek," ponovi možakar. Orožnik je po obhodu dal poročilo komandirju orožniške postaje in ga vprašal, kakšen je ta človek Vidrek. Komandir pa se mu je zarežal in pojasnil, da je naletel na šaljivca Ratajca in da bo moral napisati svojo prvo prijavo zaradi žalitve uradne osebe. Janez je moral za 48 ur na "premišljevanje" svojega priimka v Logatec, kjer so takrat imeli srez.

Tone Možina

Ob drugem takem obhodu sta mladi orožnik in takratni župan Kamšk naletela pod Ledinico na divjega lovca, ki je naglo zbežal, ko ju je zagledal. Župan je sicer prepoznal Toneta Možino, vendar ga ni hotel izdati mlademu orožniku. Tone je hitro stekel po stezi navkreber proti mežnji skozi mlado raščevje, skril puško, suknjič in klobuk, ter odšel gologlav z zavihanimi rokavi orožniku in županu naproti.

"Ste kaj videli lovca, ki je bežal tja gori?" je vprašal orožnik Toneta.

"Videl, videl! Pa kako se mu je mudilo, kot bi mu nekaj gorelo za petami," je odvrnil Tone. "Zaletel se je zlodej vame, da sem še zdaj ves vrtoglav, ko me je satan prekucnil. Še klobuk mi je hudič zbil z glave, da se je zakotalil nekam proti vam. Če boste pohiteli, gospod orožnik, ga morda še ujamete, tja gori je tek!"

Orožnik jo je ubral naprej, župan pa je upočasnil korak.

"Sta kaj videla moj stari klobuk, no tisti moj stari pošvedrani klo..."

"Že dobro, Tone," ga je ustavil župan sredi besede in se mu smejal, ko se je orožnik izgubil v raščevju. "Za danes si jo zmazal, Tone! Ko te bova drugič zasačila, bo težje!"

Drugič je Tone pri Ledinici lovil ribe. Že od daleč je zagledal Svetličiča, ki se mu je svetil na puški nasajeni bajonet. Hitro je skril tiste tri ribe pod rušo, sedel z zavihanimi hlačnicami na breg in si jel v vodi umivati noge.

"Je kaj mrzla voda, Tone?" je vprašal orožnik z značilnim idrijskim naglasom.

"Za malo, pa bi se opekel, gospod Svetličič!" mu je odgovoril Tone.

"Že dobro, že dobro, pa da ne boste rib lovili, Tone!" mu je rekel orožnik, ki je koj doumel smisel njegovih besed, ter nadaljeval obhod.

Pri Hlipčarju je bila mlačev. Na dnini je bil tudi Tone. Gospodinja je prišla klicat mlatiče na malico. Tone, ki je pravkar končal otepnik slame, ga je še poškopal in ga vrgel na kup.

"Pa pojdimo, če je že tako," je rekel Tone in pohitel v hišo. Videč, da je sam, je hitro na dušek zlil vase topler zlato rumene pijače, ki je bila namenjena vsem mlatičem, se obrnil in pohitel ven. Na dvorišču je srečal mlatiče, pa jim je rekel:

"Kar pohitite, jaz sem že!"

Treba si je bilo nekako pomagati, kadar je bilo grlo preveč suho. Nekoč je prišel k zdravniku Demšarju in mu potožil, da ga nekaj hudo zavija po trebuhu. Zdravnik ne bi bil zdravnik, če ne bi koj spoznal njegovo "zavijanje".

“Bo že bolje, Tone!” mu je rekel zdravnik in napisal recept.

“Tukaj imate recept pa pojdite k sosedu Lipetu, ki ima gostilno. To bo še najboljša lekarna. Vem, da vam bo takoj odleglo!”

Na receptu je pisalo: Dajte na moj račun Tonetu en frakelj šnopsa!

Tone je v gmajni izkopal nekaj lepih lesnik in jih ponudil Županovemu Johanu. Ta je bil vesel lepih drevesc in mu je plačal kupnino. Naročil pa mu je: če bo dobil še kaj takšnih sadik, mu bo plačal dvojno ceno.

Tonetu je šinila ideja. “Prinesel bom ravno takšne, kot so te!”

Čez nekaj dni mu je Tone res prinesel takšne sadike, Johan pa mu je zanje res plačal dvojno ceno. Ko pa jih je šel saditi, je ugotovil, da mu je prejšnje Tone izkopal in še enkrat prodal.

Za izdelovanje dobrih žirovskih čevljev, posebno gozdarjev, so tukajšnji čevljarji potrebovali precej smole, ki so jim jo dobavljali siromašni bajtarji; ti so jo “kresali” po bližnjih gozdovih kmetov. Kmetje s tem niso bili zadovoljni, saj so jim zasekavali najlepše smreke in iz njih nabirali ali kresali smolo. Tudi Toneta je nekoč zasačil kmet Mavsar in ga pobaral, ali ve, v kateri gmajni kreše smolo.

“Ne vem točno, mislim, da bi lahko bila vaša, toda pokažite mi, kje je moja!!!”

Če je Tone ugotovil, da je neka Micka, Francka ali katera koli noseča, je rekel, da je zbunčena.

Humor ga ni zapustil še zadnje ure. Ker je za življenje naredil tudi precej lestev, je dejal, da sedaj dela zadnjo, – svojo nebeško lestev.

Tinik

Tinik je bil rezbar, podobar. Iz lipovega lesa, tudi iz drugačnega, če je bilo treba, je rezljal in ustvarjal božje podobe, svetnike, Kristusa na križu in podobno. Lahko rečem, da je bil res umetnik. Imel je majhno hišico ob Račevi, ob spodnjem delu Kamškovih njiv v Stari vasi. Kot vsi umetniki, je svojo umetnost tudi rad zalil. Ugajalo mu je predvsem žganje. Nekoč je naložil božje podobe v žakelj in jih nesel prodajat v Žirovski vrh. Toda s prodajo ni bilo najboljše. Dobro borovničevo žganje je naredilo svoje. Domov grede mu je pod Čufarjem postala vreča pretežka, nekaj časa je opletal z njo na rami, dokler ni le-ta postala nevzdržna, da jo je naposled zalučal v brinje pod potjo in se zahudil:

“To pa ne! Da bi mene tile bogovi, tile bogovi, takole rihtali, tega pa res ne prenesem. Bodite že kjerkoli hočete, zgoraj ali spodaj, samo ne tlačite me v tla. Saj jaz sem lahek, samo vi ste tako težki, da nikamor ne morem!”

Drugo dopoldne, ko so se maligani preselili iz njega, je iskal vrečo s podobami v Čufarjevem brinju.

Za ženo je imel Paklarjevo Micko iz Jarčje doline. Kadar je bil od žganja dobre volje, ji je nagajivo zapel:

“Micka Peklenska, ne ljubim te več, bajta je moja, sveta pa neč.”

Če mu je kdo plačal žganje, mu je za uslugo šel pred kakšno hišo zvečer vpit ali zmerjat tistega, za katerega mu je žganjar naročil. Tako je pred Česnovo hišo večkrat zvečer, ko je bil v rožicah, takole vpil:

“Čes'n čebulo kresn', Čes'n čebulo kresn'...”

Ker se je to prevečkrat ponavljalo, je prizadetemu sosedu Demšarju začelo presedati in ker njegovo opozorilo Tiniku ni nič zaleгло, ga je moral prijaviti zaradi motenja miru in žaljenja časti.

V Logatcu je sodnik Tinika poučil, da tako dejanje in vpitje ni dopustno. Ker se po domače pri hiši pravi Pri Česnu, to ime ni žaljivo, nikakor pa ne sme vpiti in govoriti Čes'n čebulo kresn'. Če bo še ponavljal žalitev, ga bo sodnik moral zapreti. Tinik je sveto obljubil, da tega ne bo več počenjal.

Toda spet je dobil pijačo. Spet je začel močno na glas govoriti in razgrajati pred Demšarjevo hišo, toda to pot drugače:

“Česen, lahko rečem, čebulo kresni, pa ne smem, Česen lahko rečem, čebulo kresni, pa ne smem...!”

Demšar je bil že obupan. Ni si vedel pomagati. Toda neki prijatelj mu je dal nasvet:

“Plačaj mu za pijačo...!” ... Potem je imel mir.

Tinikovca, kakor smo pravili Tinikovi ženi, je moža krepko preživela. Še dolgo je pod težo let sključena in upognjena s palico po travnikih nabirala zdravilna zelišča in se z njimi do zadnjega upirala starostnim tegobam in boleznim.

Pivka

To ime se je oprijelo Janeza, ki se je priženil na kmetijo, kjer se je po domače reklo Pri Pivku. Imel je to lastnost, da je vsako govorjenje v družbi spremenil v pretiravanje, tako da so se mu zaradi te lastnosti, ki je bila po svoje duhovita, ljudje smejali in mu naročali, naj še kakšno pove. Še danes, če kdo v družini kakšno debelo pove, ga vprašajo, ali je Pivka oz. ali ga posnema. Preden se je Janez priženil, je bil v Ameriki, njegovi dolarski prihranki pa so bili dobrodošli na kmetiji, kamor je prišel.

Ob neki taki priložnosti se je v gostilni hvalil, da so v Ameriki take čebele, ki nosijo med v nabiralnikih. Peskov Tomaž, ki ga je poslušal, ga je vprašal, kakšni so šele troti.

“Veliki, veliki,” mu je odgovoril Janez, “toda ne tako veliki, kot si ti!”

Ko mu je brat Jureč gođoval, se je napolil k njemu z vrečo bobov, kakor tukaj imenujemo krofe. Spotoma se je ustavil še v gostilni pri Katri, da bi ob kozarčku malo pokramljal in se oddahnil, ker je imel še nekaj kilometrov do brata. Pivci so bili radovedni, kaj nosi v vreči, Janez pa jim je rekel, da je samo krompir.

“Vzel sem ga malo za poskušnjo, ali za seme, kot se reče!”

Ker pa so le nekako spoznali, kaj ima v vreči, so ga s pogovorom zmotili, ter mu v vreči zamenjali krompir iz Katrine kleti.

Ko je nič hudega sluteč voščil bratu god, mu je dal vrečo s “krofi”, rekoč:

“Malo ta boljšega krompirja sem ti prinesel za darilo, kot se za take prilike spodobi.”

“Pa si ga res,” mu je odvrnil brat. “Malo boljšega bi pa vseeno lahko nabral, vsaj za seme,” in je presenečenemu Janezu pokazal, kaj je prinesel.

Na kmetih je navada, da si gost ogleda hlev. Brat mu je pokazal tudi teden dni starega teleta. Janez ga je z zanimanjem ogledoval in rekel:

“Moj je štirinajst dni mlajši, pa je veliko večji kot ta.”

Janez je jahal čvrsto kobilico in peljal voz sena.

Znanec, ki se mu je kobilica smilila, ga je pobaral:

“Janez, kdo je bolj neumen, ti ali kobilica, ki mora nositi tebe in še peljati voz s senom?”

“Tisti, ki sprašuje!” mu je odvrnil Janez.

Pa je imel Janez res čvrsto kobilico. Ko se je z lahkim vozom vračal iz Škofje Loke, se je iz gorenjske strani pripodila nevihta. Kobilica in Janez sta se ji umikala.

“Pa sva jo zmazala, kobilica in jaz,” se je pozneje bahal Janez, “ko sva bežala pred nevihto. Kobilica in jaz sva bila popolnoma suha. Zadnji del voza pa je bil že čisto moker.”

Kadar je govoril o svojem uspešnem kmetijstvu in pridelkih, je vedno govoril v superlativih. Tako je na primer posejal tri mernike repe, dva mernika prosa, poldrugi mernik zelja in tako dalje.

Gospodinja Županja, ki je imela kmetijo in gostilno, je pobarala Janeza, ali ji lahko preskrbi 15 kg ovsa za setev.

Janez ji je to obljubil. Ker pa je dal kmetijo že sinu, je moral oves skrivoma vzeti iz kašče. Sin je opazil skrito vrečo nekje zunaj in je vsebino zamenjal z ovsenimi plevami, pomešanimi s peskom, da tega oče ni opazil. Ko je Županja pogledala, kakšen semenski oves ji je prinesel Janez, je ostrmela nad vsebino.

BEZGOVA PRAVICA

Matevž Pečelin

Na tem ljubem svetu so stvari, ki so varljive bolj kakor aprilsko vreme. Z neba sije sonce, da je kaj, že v naslednjem trenutku pa te oprha močna nevihta.

Ena takšnih varljivih stvari je sreča. Ko že misliš, da jo imaš v rokah, se ti razblini kot milni mehurček. Druga takšna preklicana reč je ženska. Tudi ženska ima svoje muhe, katerih ne razume živ krst, in ni čudno, če pravijo, da je baba zvita iz hudičevega repa. Tudi bezgova šiba človeka prevara, da je kaj. V bezgovem grmu opaziš lepo, ravno, čvrsto bezgovo palico, srce ti kar samo poželi, da si jo urežeš. Ali ko to storiš, vidiš, da je čvrst samo olupek, vsa druga notranjost pa je ničvreden stržen. S tako palico še mačke ne moreš natepsti, ker se ti že pri prvem udarcu zlomi in razcefra. In pravica, ta je prav takšna kakor bezgova šiba. Nekateri se za pravico celo tožarijo, tepejo, kregajo, streljajo in

počno še kup drugih neverjetnih reči, a povem vam, da se ne izplača. Ko pravico dosežejo, ugotovijo, da so pravzaprav prevarani. "Kaj pa pleteničiš," boste rekli. "Mešaš skupaj srečo, ženske, bezgovo grmovje in pravico. Le kaj imajo skupnega te popolnoma različne stvari? Če imaš povedati kaj pametnega, potem povej, neumnosti pa prihrani zase!" A povem vam, da ste v zmoti in da so te različne stvari nadvse trdno povezane, vsaj v tej zgodbi. Pa pojdimo lepo po vrsti.

Pred leti sem se potepal s prijatelji – kje pa drugje – kakor po tolminskih hribih. Tam nekje v robovju v bližini neke kmetije smo srečali starejšega moža, ki je počasi krevsal po slabi poti navzgor. Sicer pa na Tolminskem lahko hodiš samo navzgor ali navzdol, druge izbire nimaš. Možakar je bil nezanesljiv v nogah, sredi gubastega obraza se mu je svetil višnjevi nos, bil je zanemarjen in imel je še kup pritiklin, ki so ga izdajale za ljubitelja dobre kapljice. S starcem smo se zapletli v živahen pogovor, saj je znano, da dijančki radi govorijo. Vprašali smo ga, kje je doma.

"Nikjer, nimam doma!" je jezno odgovoril, in to nas je začudilo, ker je bil prej čisto prijazen. Ko je videl naše začudenje, je segel v hlačni žep, potegnil na dan napol prazno steklenico z žganjem, napravil požirek, da je kar klokotalo in nam povedal zgodbo svojega življenja.

Vidite, fantje, tole kmetijo? Dragi moji, to je bil nekoč moj dom. Odkar pomnim, je na kmetiji gospodaril oče. Sicer sta bila pri hiši poleg mene, očeta in matere še ded in babica, a tadvata sta bila v preužitku in sta imela izgovorjen svoj kot. Umrla sta v visoki starosti, ko sem bil še bosonog kratkohlačnik. Živelimo tako, kakor se je tiste čase živelo na vsaki hribovski kmetiji. Veliko dela, pa malo veselja. Zemlja je bila strma in skopa, treba je bilo pošteno pljuniti v roke, da smo preživeli. A s trdim delom in umnim gospodarjenjem smo rinili naprej in lepo smo se imeli. Tako je šlo iz leta v leto in čas je bežal, kot bi ga kdo podil s šibo. Potem je umrla mati, za njo še oče. Oče je kmetijo zapustil meni in tako sem postal gospodar pri dvajsetih letih. Čas je bil, da se oženim. Domačija je potrebovala par pridnih ženskih rok. Z dekleti pa nisem imel težav, nasprotno, obletavale so me kot muhe konjsko figo. Le kaj me ne bi, saj sem bil mlad, prikupen fant, postaven in močan kot hrast. Kaj se hahljate? Vem, mislite si: ta pa močan kot hrast! Saj je ves zgrbljen, kakor suha hruška, moči pa ima ravno toliko, da dvigne steklenico do ust. A če bi me videli, kako sem v tistih časih izpraznil krčmo, ko so se fantje stekli, bi drugače govorili. Zmetal sem vročeglave fantaline skozi vrata na cesto kakor bukova polena v peč. A pustimo to, kot sem že rekel, pri dekletih nisem imel težav. S sosedovo Francko sem bil celo v resnejših stikih. Dekle res ni bilo posebno lepo in tudi dota je bila majhna, a bilo je pridno in pošteno. Vrag vzemi doto, saj se ne ženiš z denarjem, ampak z dekletom. O ženitvi sicer še nisva govorila, tudi obljubil ji nisem še ničesar, a ljudje so naju imeli za par in bilo je skoraj samoumevno, da jo nekoč vzamem za svojo. In, pri moji duši, bi jo tudi bil, da ni stegnil svojih parkljev vmes sam Lucifer in se mi je življenje zasukalo, da si kaj takega še v najostudnejših sanjah ne bi mogel zamisliti.

Nekega dne sem se namreč odpravil tja gor na hrib k Brdarju. Stokrat sem že preklel tisti dan, in ga bom še prav tolikokrat, preden stegnem pete. Šel sem po nekakšnih kupčijah.

Pri Brdarju nisem bil še nikoli, saj je bila domačija precej oddaljena od moje in precej na samoti, pa tudi deklet ni bilo pri hiši, da bi fantje hodili vasovat. Še ljudi nisem poznal. Primaham jo torej na Brdarjevino. Bila je to dokaj lepa kmetija, skrbno obdelana, videlo se je, da so tukaj doma pridne roke. Stopil sem čez dvorišče naravnost v vežo. Pred pečjo se je sklanjala neka ženska in mi kazala hrbet. Ravno je v peč porivala z burklami butaro dračja. Glasno sem pozdravil. Sunkovito se je zravnila, se obrnila in zastrmela vame. Obstal sem kot od strele zadet. Spominjam se tega prizora, kot da bi bilo včeraj. Pred menoj je namreč stala najlepša ženska na svetu. Takšne nisem videl ne prej ne kasneje in je ne bom nikoli, pa če živim še sto let. Bujni črni lasje so ji v kodrih padali na ramena. Pod lasmi angelsko nedolžni obraz. Prsi take, da bi v najhujši nevihti pod njimi človek lahko vedril. V pasu preščipnjena kakor osa, boki pa taki kakor od mlade kobile. In oči, te so bile nekaj posebnega! Svetile so se zeleno, kakor mavrica, iz njih so švigale strele, ki bi zažgale tudi kamnito klado, kaj šele srce ubogega smrtnika, kakršen sem bil jaz. Gledala me je in jaz sem boljčal vanjo kakor zaboden vol. Ali verjamete v ljubezen na prvi pogled? Ne? Tudi jaz do tistikrat nisem verjel. Ampak prisežem

pri steklenici žganja, da se je tisti trenutek to zgodilo meni. Šele čez nekaj časa sem komaj izdaval, kaj želim. Povabila me je v hišo. Pri hoji se je zibala v bokih kakor sma in jaz sem jo požiral z očmi. Kako se je stvar končala? Končala se je tako, da me je posadila za veliko javorjevo mizo, postavila predme vrč jabolčnika, frakelj žganja, zaseke in kruha. O, da bi tistikrat vstal od mize in zbežal pred Ano – tako ji je bilo ime – v najtemnejšo grapo v deželi. V njej je bil namreč hudič, ne eden, ampak sto jih je bliskalo iz njenih oči. Jaz pa mlad in neizkušen sem bil prepričan, da ji gledajo iz oči sami angelci. Sedla mi je nasproti in spustila sva se v pomenek. Tako sem izvedel, da Brdarja, njenega moža ni doma, ker v gozdu napravlja drva. Da imajo hlapca Martina, ki je tudi na polju. Da je od mene starejša pet let in brez otrok. Da si otrok zelo želi, a jih z možem ne more imeti. Da je Brdar pust človek, ki je po ves dan zakopan v delo, njo pa zanemarja. Da ji je dolgčas v tem hribu, ko pa ima tako osatega in brezбриžnega moža. Vse to in še veliko drugega sem izvedel tisto popoldne, ko sem čakal na Brdarja, da se vrne iz gozda.

Kako sem takrat opravil s kupčijo, se ne spominjam več, pa tudi tega se ne spominjam, kako sem tisti večer prišel domov. Ana me je ob odhodu vabila, naj se še kaj oglasim. Sicer pa, kaj bi pleteničil kot kakšen zaljubljen šolarček, naj povem na kratko, da me je baba zvita ujela na limanice, a tega takrat nisem vedel. Le kako bi vedel? Bil sem mlad, zaljubljen norec, zatrapan bedak in taki po navadi ne vidijo dlje od svojega nosu. Po tistem prvem obisku sem bil pri Brdarju še velikokrat. Sem že našel izgovor, da sem se lahko odpravil tja gor, Brdarja pa tako ali tako skoraj nikoli ni bilo doma. Vse dneve se je pehal z delom na polju ali v gozdu. A sem tudi pazil, da sem prihajal takrat, kadar je bil zdoma. Ker pa bi polagoma postalo sumljivo, če bi le prepogosto prihajal k Ani, sva se domenila tako, da sem jo obiskoval zvečer. Po večerji je namreč njen utrujeni in zgarani mož odšel takoj spat, ona pa je še pomila posodo, pletla ali opravila kako delo, za katerega čez dan ni bilo časa. Takrat sem se priplazil jaz in nekaj uric je bilo najinih. Moram pa tudi povedati, da je bila to vroča baba. Kaj vroča! Žareča kot oglje! Osmodila bi samega hudiča.

To se je vleklo nekaj mesecev. K svoji Francki nisem več zahajal, me ni več veselila. Kaj bi me veselila, ko pa sem jo kar naprej primerjal z Ano. In v primerjavi z Ano je bila Francka kakor star škrtet ob novem zloščenenem škornju. Ko je videla, da z menoj ne bo nič, si je poiskala drugega fanta. Še danes je srečno poročena.

Večkrat mi je Ana omenila, da svojega moža sovraži in da brez mene ne more več živeti. Nekega večera pa je prišla s pravo barvo na dan. Čisto preprosto mi je hladnokrvno predlagala, naj Brdarja ubijem. Pomislite, storila je prav to! Zgrozil sem se ob misli, da bi spravil možaka na oni svet. Res je pust, vase zaprt posebnež, malo kratke pameti, a je tudi dober, pošten človek, ki je pripravljen vsakomur priskočiti na pomoč. Da bi njemu storil kaj žalega, ne, o tem nisem z Ano hotel niti govoriti. Ali ko mi je umor omenila drugič, pa tretjič in četrtič, sem začel premišljevat. Drug brez drugega ne moreva živeti, vendar dokler je med nama njen mož, najina zveza nima prihodnosti. Večno pa se tudi ne moreva skrivati po vogalih. Odkrili naju bodo slej ko prej. Že tako me hlapec Martin sumljivo ogleduje in nekega večera bi se skoraj zaletel vanj, ko sem se plazil okoli hleva. Komaj sem se pravočasno pritajil za staro tepko, da me ni opazil. Če pa bi Brdarja poslal v krtovo deželo, bi imela prosto pot. Ana bi kako leto žalovala, potem bi se poročila. In še dve kmetiji bi padli skupaj. Ko sem prvič pomislil na tako rešitev, me je bilo sram pred samim seboj. A črv je glodal v meni naprej, Ana je pritiskala in polakomnil sem se njene kmetije. Tako je polagoma v meni zorel in dozorel sklep, da storim strašno dejanje. Ko pa sem končno ta sklep sprejel, je bil zločin samo še vprašanje časa. Takrat sem, norec zatreskani, mislil, da sem do te odločitve prišel sam, sedaj pa vem, da me je do tega pripravila Ana, ta coprnica hudičeva, vešča peklenska, vlačuga vseh vlačug. Saj pravim, da je imela v sebi hudiča. Preprosto, uročila me je!

Kako sem opravil z Brdarjem, me sprašujete? Bilo je preprosto. Nekega večera se je vračal iz gozda. Počakal sem ga na mestu, kjer je steza speljana čez prepade. Ko je z orodjem na ramenu prišel do mene, sem stopil izza skale in ga pahnil v globino. Ko je priletel na dno, je zamolklo počilo, kot da bi z voza padla vreča žita. Splezal sem naokrog po skalah, da bi videl, če sem dobro opravil svoje

krvavo delo. Ko sem prišel dol, je bil možakar še pri življenju. Pogledal me je, a njegove oči me niso obtoževale. Iz njih je gledalo začudenje, kot bi hotel reči: "Zakaj? Kaj sem ti napravil?" Tega pogleda ne bom pozabil do smrti in še v peklu me bo preganjal. Takoj nato je bil Brdar med pokojniki.

Orožniki so prišli pome že naslednji dan. Na sodišču je bil glavna in edina obremenilna priča Brdarjev hlapec Martin. Človeče je nergalo, da se je ob času zločina nahajalo v bližini. Trdil je, da je slišal krik, čeprav žrtev sploh ni dala glasu od sebe. Približal se je prepadu in videl mene, kako plezam iz globine. Takoj drugo jutro je šel v dolino in me ovadil. Priznal sem zločin. Lahko bi sicer zmanjšal svojo krivdo, če bi povedal, da me je na to nagovorila Ana. Tega pa ne bi storil za vse na svetu. Da bi mojo ljubljeno Ano vlačili po sodiščih in jo obtožili sodelovanja pri umoru moža? Ne, nikoli! Tako sem molčal kot grob in vso krivdo prevzel na svoja pleča. Naložili so mi kar precej let in tako sem odšel jest ričet na državne stroške.

V ječi sem preživel več let. Vtaknili so me med tatove, roparje, posiljevalce, goljufe, požigalce, pretepače in morilce, kakršen sem bil tudi sam. Krmili so nas slabo, še danes ne smem pomisliti na tisto brozgo, ki so jo dajali zapornikom. Najbolj sestradan prašič onih pomij še povohal ne bi. Ali zaradi hrane se ne bi pritoževal, hujše je bilo, ker sem pogrešal svobodo. Če je človek navajen svežega zraka, hribov, gozdov, dela na polju, domačih ljudi, potem težko prenaša ječo. In prekleti pazniki, nikoli se jim prav ne obrneš. Stopi sem, stopi tja, pojdi jest, končaj z jedjo, pojdi spat, vstani! Kolikokrat sem že obupal, pa me je vedno rešila misel na Ano. Prestal bom kazen, potem sem čist. Vrnil se bom k Ani, oženim se z njo in življenje bo še lepo. Medtem so mi sporočili, da so mi prodali kmetijo. Pred sojenjem sem namreč najel odvetnika, da bi me izmazal. Strgani dohtarji so pisali obrambo, čekali spise, sestavljali pritožbe, jih pošiljali na višja sodišča in vlekli pravdo v neskončnost. Sedaj so zahtevali svoje. Tako sem bil ob domačijo, ki so jo prodali po smešno nizki ceni. Nekaj časa sem bentil in klical vse hudiče nad pohlepne črne suknje, potem sem se unesel. Naj vrag vzame kmetijo, saj imam Ano, in njena kmetija ni prav nič slabša od moje, če ni celo boljša. Treba bo samo pridnih rok in ne bova stradala. Spet me je rešila misel na Ano.

Zaporniki so bili zbrani z vseh vetrov in med njimi si lahko našel vseh vrst ptiče. Ali z njimi se nisem družil, posebno potem, ko sem dobil službo na zaporniškem posestvu. Tukaj je čas hitreje tekel, saj sem opravljal delo, ki sem ga bil vajen že od doma. Kosil sem travo, opravljal živino, okopaval vrtove... Ker sem se vzorno vedel, so me pomilostili. Tako sem jo nekega lepega dne nepričakovano primahal v svoj rojstni kraj, med drage domače hribe. Kako sem bil vesel! Kar skakal bi od veselja. Tukaj med temi strminami je moj dom, čeprav so mi ga prodali. V ječo pa ne pojdem več, čeprav bi si moral odsekati desno roko. Najprej sem jo ubral k Brdarju. Med potjo sem premišljeval, ali je hlapec Martin še vedno v službi pri Ani. Bog mi bodi milostljiv, če ga najdem pri hiši. Še svojih cap ne bo utegnil povezati v culo, tako bo tekel z domačije. Zatopljen v take misli sem naposled prišel do Brdarja in stopil v hišo. Oj, strela nebeška, o peklenski ogenj, kaj sem videl? Za belo javorjevo mizo je široko sedel hlapec Martin. Pravkar se je spravil k malici. Pred njim je stal velik lesen krožnik s sirom, zaseko in kruhom. Stregla mu je Ana, ki je predenj pravkar postavila vrč tepkovca. Ana je bila še prav tako bujna kot pred mojim odhodom. Za krilo sta se je držala dva majhna otročaja. Bila sta presenečena, ko sem tako nenadoma stopil v hišo.

A že se je Martin zbral:

"Kaj pa ti iščeš tukaj? Morilcev ne trpim v svoji hiši!" Tristo odvezanih repov! Rekel je v svoji hiši! Nisem imel časa za razmišljanje, ker se je že oglasila Ana:

"Jesti in piti dobiš, potem pa pot pod noge. Če si mi pobil enega moža, nočem, da mi tudi drugega."

Dobil sem rdeče kolobarje na oči, pograbil sem najbližji stol in ga že dvignil visoko nad glavo, da bi potolkel oba, kakor stekla psa. A v tistem trenutku sem se spomnil, kaj sem obljubil samemu sebi: v zapor nikoli več! Misel na zapor mi je ustavila roko, njima pa rešila življenje. Kako se je končal moj obisk? Najprej smo se divje sporekli, padale so žaljivke in kletvice, ki bi se jih sramoval še hudič. Potem so si sledila očitanja. Na koncu se je burja le plegla in jezen sem zapustil Brdarjevo domačijo,

kamor do danes nisem več stopil. Nekaj pa sem le dosegel. Med prepirom sta mi v jezi izdala tisto, česar mi v mirnem pogovoru ne bi nikdar. Ana me je namreč že od vsega začetka vlekla za nos. Z Martinom se je spečala že veliko prej, preden sem prvič prišel k Brdarju. Hotela sta se znebiti Brdarja, pa Martin za kaj takega ni imel poguma. Tedaj sem se pojavil jaz in prav mene, bedaka bedastega, sta izkoristila za svoje nečiste namene. Lepo jima je uspelo. Spravil sem jima Brdarja s poti, v zahvalo pa me je hlapec še ovadil. Tako sta se iznebila še mene, da jima ne bi kaj pokvaril. In kdo je kupil mojo kmetijo? Ana seveda. Podkupila je odvetnike, da so jo prodali pod ceno. Kakšna ženska! Zlodja ima v sebi, vam pravim, če je celo črne suknje ovila okoli prsta.

Po tistem sem stopil na sodnijo in ovadil Ano. Pa mislite, da sem kaj dosegel? Figo sem dosegel. Nisem imel nobenih dokazov, ki bi spravili babo za štiri zidove. Vse, kar je bilo, je bilo to, da sem za sodnike napravil še tisto malo denarja, kar mi ga je ostalo od prodane kmetije. Še v zapor bi me vlačuga skoraj spravila, da se ji nisem vpričo sodnika javno opravičil. Proti meni je namreč vložila tožbo, da sem blatil njeno dobro ime, in umaknila jo je šele takrat, ko sem se ji opravičil.

Bil sem ob vse, a živeti je bilo treba naprej. Preživel sem se z delom pri kmetih, nikjer nisem zdržal prav dolgo. Povrhu vsega me je začela mučiti slaba vest. Vedno pogosteje me je preganjal tisti Brdarjev pogled, preden je izdihnil. Izginil je le takrat, kadar sem se ga pošteno nakresal. Tako sem začel piti. Kolikokrat sem prespal pod milim nebom v obcestnem jarku ali v koprivah? Tudi za delo sem postal zanič in le dobrim ljudem, ki so mi dajali hrano, se imam zahvaliti, da nisem že zdavnaj gagnil.

Naposled se me je usmili Anin starejši sin, ki je medtem odrasel in prevzel moj nekdanji grunt. Vzel me je k sebi. Vidite, kaj mi je storila ta kača? Spravila me je ob dekle Francko, vzela mi je domačijo, me napravila za morilca in pijanca, me vrgla v ječo in nazadnje še ponižala. Zdaj sem na svojem lastnem domu tujec. Ali je to pravica, vas vprašam? Kakšna pravica? To je bezgova pravica, fej!

Možakar je končal pripoved, napravil iz steklenice še en dolg požirek in brez besed odšel po klancu navzgor, kjer se je med sadnim drevjem belil njegov nekdanji dom. Tudi mi smo odšli naprej in med potjo premišljevali, da se je s tem možakarjem prav zares poigrala bezgova pravica.

Pripis: Ta zgodba je prirejena in napisana po pripovedovanju resnične osebe.

BULDOŽER

Franc Temelj

Nekoč je živel Buldožer. Bil je lepe rumene barve, kot se za pravi buldožer spodobi. Pomagal je ljudem, zato so ga vsi imeli radi. V neprehodne gozdove jim je kopal ceste, da so lahko iz njih odvažali odvečen les, kopal jim je pota do hiš, pomagal pri čiščenju ruševin, ki so nastale, ko je čas razdiral opuščena bivališča, kopal jarke in pripravljaj zemljišče za gradnjo hiš. Ljudje pa so ga gledali in ga hvalili: "Poglejte, kako je priden ta naš Buldožer! Kaj vse opravi namesto nas? Koliko časa bi se mi mučili s tem, kar on opravi v enem dnevu."

Buldožerju pa je slava silno prijala in kadar je videl, da ga opazujejo, je še z večjim veseljem zakopal v zemljo.

To so bili za Buldožerja zlati časi, ki pa so začeli kmalu temneti, kajti cest in jarkov je postalo dovolj, ruševine so bile očiščene, hiše sezidane. Buldožer bi sicer lahko legel v senco in se malo zamislil, toda: "Kaj bodo pa ljudje rekli, če me bodo videli ležati v senci? Jaz moram vendar delati in samo delati, če ne bom ob ves ugled."

Najprej se je lotil hiše, v kateri že dalj časa ni nihče prebival. Stroj je zarohnel in Buldožer se je zapodil v stene, ki so kmalu popustile.

Nato je prišla na vrsto hiša, ki je potrpežljivo čakala, da se bodo vanjo vselili novi stanovalci. Toda Buldožer ni gledal na to, kaj bo, temveč kaj je, in že je umetniško izklesano pročelje hiše okusilo trdoto njegovih železnih zob.

Naslednja, ki naj bi izginila pod močjo vsemogočnega Buldožerja, je bila stara kmečka hiša, četudi ji zob časa še ni prišel do živega. Toda rešilo jo je poletje z vročino. Sonce je namreč tako pripekalo, da si je še Buldožer zaželel sence, se razume, dela v senci. Zato se je napotil v gozd in ko so ga prekrile prve krošnje dreves, je prišel do lovske steze, ki je vodila globoko v gozd. Buldožerju je ob pogledu na stezo veselo zaigralo srce.

"V teh časih, pa še takšne steze? Kje so še to videli? Tu jim bom skopal krasno široko cesto, da bodo lovci videli, kaj zmorem."

Ko je steze zmanjkalo, je naletel na travnato pot, kjer so imeli gobarji najboljša lovišča. Buldožer se je brez premisleka spravil nanjo, pri tem pa je prečkal mnogo poti, ki so bile po njegovem mnenju potrebne obdelave. To ga je tako spodbudilo k delu, da se kmalu ni zmenil za nobeno stvar več, temveč je samo obsedeno ril po gozdu, dokler ni padlo še zadnje drevo...

Ljudje pa so stali, gledali in govorili:

"Poglejte, kako je priden ta naš Buldožer, kar sam dela!" Toda on ni nikoli delal sam; Buldožer je namreč upravljal človek.

NEKAJ MALEGA O DUDI, STEKLENIČKI IN HUDOBNI VILI Milena Miklavčič

V Zakajčkovi ulici živi cel kup velikih Zakajčkov, malo manjših in najmanjših Zakajčkov. Imajo svoje mamice in očke, dedke in babice, teto Mico in strica Janeza.

Teta Mica jim peče najboljše piškote na svetu.

Stric Janez nosi košate brke in zelen klobuk, pod katerim se skrivajo najlepše pravljice.

Pravzaprav sem vam danes želela pripovedovati le o Blažu. O močnem dečku, ki popije veliko mleka in poje na tone skute, sira in korenjčka.

Zato ima močne mišice, da lahko gore premika.

Torej, na začetku je zazvonil telefon.

Predirljivo, prav sredi Tišine, ki je dremala v sobi.

- Halo, sem se oglasila.

- Halo, je rekel droben glasek. Ali te lahko nekaj vprašam?

- Seveda, sem pritrdila.

- Slišali smo, je nadaljeval glasek onkraj žice, da Blaž iz Zakajčkove ulice še zmeraj pije mleko iz stekleničke.

- Neverjetno! Kaj takega! sem vzkliknila.

- Kdo je to novico obesil na veliki zvon?

- Hi, hi, ha, ha, Blaž ima pa dudo, hi, ha, hi, ha!

Glasek se je smejal in slišala sem, kako se je tolkel po kolenih.

- Tako pač je, sem vzdihnila. Nič ne moremo pomagati. Blaž ima raje dudo kot bonbone, raje kot čokolado in raje kot rdeči avtomobilček na baterije.

- Zakaj neki? postane glasek radoveden.

- Ja, tako je bilo.

Nekoč je bil Blaž dojenček.

Majhen, kričav dojenček s šopkom rdečih las.

Tisto noč, ko se je rodil, so ga obiskale botre vile.

- Ta fant bo močan, da bo zvezde klatil z neba, je rekla prva.

- Ves dan se bo potepal, nagajal in zganjal norčije, je modrovala druga.

- Imel bo zlato srce, je zamahnila s čarobno palico tretja vila. Zadnja vila je bila tiho.

- Ali ne boš nič rekla? so jo vprašale botre.

- Premišlujem, je odgovorila četrta vila. Potem se je nagajivo zahihitala:

- Hočem mu podariti nekaj posebnega!

- Aha, sem se že spomnila!

S čarobno palico se je dotaknila Blaževe zibelke.

- Čira čara, čirim bum!

Vile so zagledale stekleničko in dudo.

- Zakaj si tako poredna? so se razjezile.

- Od tega ne bo imel nobene koristi, so rekle.

- Nikoli ne bo znal jesti z žličko, je skoraj zajokala druga vila.

- Ali ne pomisliš, kako bo smešen, ko bo vlekel dudo takrat, ko bo zrastel? se je prijela za glavo tretja vila.

- Ne boste me prepričale, ne! je četrta vila zacepetala z nogami, zamahnila s čarobno palico in izginila.

Vse, kar so botre položile Blažu v zibelko, se je izpolnilo. Nagajal je od jutra do večera. Vlekel je sonce za žarke in se smejal, ko je lovil dežne kaplje v pest.

Razdril je uro, ker je hotel videti škrate, ki poganja urine kazalce. Skrbno je odvil vijake in razočarano ugotovil, da se v radiu ne skriva harmonika, kitara in kontrabas.

Z babičinimi škarjami je postrigel vrtnice na cvetlični gredi. V predalu je odkril voščenke in porisal stene, omare in police. Lovil je kokoši, da so preplašeno kokodakale, ko jim je pulil peresa.

- Le kaj so mi naredile vile! je tarnala mamica. Bila je utrujena od Blaževih neumnosti.

Usedla se je na stol in skrila obraz med dlani. Po licu ji je spolzela solza, nato še ena in še ena.

Blaža je stisnilo pri srcu.

Iztegnil je prst in nežno podrsal po maminem licu. Z robčkom je pobrisal solze. Potem ji je zlezel na kolena in se je oklenil okrog vratu. V toplem maminem naročju je za hip obmiroval.

- Saj ne mislim nič hudega, je šepetal.

Mamica je vzdihnila, pokimala in zazibala Blaža sem in tja.

Toda to še ni bilo vse.

Pravzaprav sem najpomembnejše skoraj zamolčala.

Verjamete, če vam povem, da je Blaž zmeraj in povsod, ponoči in podnevi, vlekel dudo?

Ob vsaki uri.

Če je bilo vroče,

če je padal dež,

če je prišla na obisk teta Mica,

če je odšel v trgovino,

če je odšel spat

in če je vstal.

Včasih je pil mleko, drugič kakav, rad je imel tudi čaj in ribezov sok.

- Kaj naj naredimo? sta se spraševala dedek in babica, ker ju je bilo sram pred drugimi Zakajčki in Zakajčicami.

- Skrijmo mu jo! sta predlagali Nika in Tanja.

- Nič ne bo pomagalo, je zmajal z glavo očka.

Blaž bo jokal in se drl, vpil in kričal, da bodo pritekli gasilci in mu prinesli novo dudo.

Blaž je prisluškoval pri vratih in jezno namrščil čelo.

Prav nikomur ni mogel zaupati!

Vendar je postajalo vse skupaj strašno zamotano.

Upihnil je že tretjo in četrto svečko.

Zrasli so mu že vsi zobki.

Znal je že narisati tovornjak in telefonirati mamici v službo.

- Kako je že velik fant! je vzkliknil stric Franc, ko se je vrnil s počitnic.

Blaž je pokimal in vlekel dudo.

Otroci so se mu smejali in kazali s prstom:

- Blaž, Blaž,

kam hitiš,

ali dudo ali luno loviš?

Ha, ha, ha!

Blaž se je zapodil med otroke in jih suval, lasal in mikastil. Toda nič ni pomagalo.

Otroci so se razbežali, se poskrili za drevesa in vogale in strgali korenjček:

- Blaž vleče dudo, dudo, dudo! so se drli.

Deček je povetil glavo in po licu so mu pritekale solze.

Kar same od sebe.

Najprej dve, potem tri in ko je pritekel do domačih vrat, je jokal že na ves glas.

Skril se je v omaro, da ga ni nihče videl.

Mamica, babica, dedek, očka, teta Mica in stric Janez so kukali skozi okno.

- Najbolje bo, da ga pustimo pri miru, so sklenili.

Hej, kdo stoji na oblaku in kuka skozi daljnogled?

Ne boste verjeli!

Bila je četrta vila.

Videla je solze na Blaževih licih.

Toda prav nič se ji ni smilil.

Imela je trdo srce z majhnimi kamricami, v katerih ni bilo prostora za nič drugega kot za hudobijo.

- Ha, ha, ha, se je zakrohotala.

- O, ne bom mu pomagala, o, ne!

To je slišala ptica.

Bila je prav tista ptica, ki si je spomladi ranila peruti in jo je našel Blaž. Nežno jo je prijel v tople dlani in jo narahlo stisnil k sebi.

Potem je poklical dedka.

Skupaj sta negovala ptico, dokler ni nekega dne odletela. Vendar ptica ni pozabila na Blaža. Res je bil smešen z dudo v ustih, toda pomagal ji je!

Kdo med vami, moji dragi prijatelji, bi varoval in negoval ranjeno ptico tri dni in tri noči?

Ptica se je odločno vzdignila v zrak.

Zagledala je muco.

- Čiv, čiv, pozdravljena muca. Nekaj bi te rada prosila, čiv, čiv.

Muca je predla na predpražniku. Bila je sita in strašansko lena.

- Le kaj ti pride na misel, ptica! je zamijavkala muca.

- Čiv, čiv, pomagaj mi. Poišči Blaža v Zakajčkovi ulici in mu odnesi dudo daleč stran, da je ne bo nikoli več videl.

- Kaj mi mar Blaž in njegova duda! se je razjezila muca.

- Že vidim, da si pozabila, ko ti je Blaž nosil mleko, nehvaležnica, čiv, čiv, je zaprhutala ptica.

- Blaž vleče dudo, potem se joče, ker ga je sram. Hudobna četrta vila je trmasta in mu noče pomagati, je razlagala ptica.

Muca se je postavila na noge in se pretegnila.

- Mijav, mijav, naj bo.

Ptici se je globoko oddahnilo.

In tako se je tudi zgodilo.

Muca je zmaknila Blaževo dudo in stekleničko in stekla skozi vrata. Skočila je čez okensko polico in vrgla, tako mimogrede, na tla cvetlični lonček.

Nastal je vik in krik.

Blaž je tekkel za muco, toda ona je bila hitrejša.

Izginila je med vrtovi, kot bi se vdrla v zemljo.

- Kaj bom zdaj, ko nimam dude? je kričal Blaž.

Vtaknil je v usta palec.

- Fej, to ni dobro.

Pobrskal je po predalu in našel svinčnik.

Tudi to ni bilo tisto pravo.

- Zdaj si pa res velik fant, ko nimaš več dude, se je razveselila mamica.

- Sem res? je podvomil Blaž, se vzdignil na prste in se pogledal v ogledalo.

- Brez dude sem strašno imeniten, je zaklical, poljubil mamico na lice in stekel na igrišče.

Ptica se je usedla na vejo in pozdravila Blaža.

Hm, in kaj je na to rekla četrta vila?

Strašno je bila jezna.

Brskala je po omari in podstrešju, da bi našla čarobno palico. Nekam jo je bila založila.

- Vam že pokažem! je robantila v svoji hiški nad oblaki. Začelo je grmeti in treskati. Nato se je vsul dež, toda vilo je bilo še zmeraj slišati. Najbrž išče čarobno palico še danes, kdo ve?

In potem?

Čisto mogoče je, da bo še kdaj poskušala ponoviti svoje vragolije. Hej, otroci, počakajte za hip! Nekaj vam moram šepniti na uho! Če kdo izmed vas kdaj opazi četrto vilo, ki se bliža majhnim dečkom in deklicam, jo napodite.

Saj ste pogumni, kajne?

POEZIJA

PESMI

Breda Kavčič-Dolenc

1

Znotraj naju
sva skrita
drug pred drugim.
Znotraj naju
je resnica, so bolečine,
je skromna lepota,
ki molči.
Znotraj naju
je življenje,
ki raste zase, brez odziva.

Midva ne pozna
besed iz notranjosti.

Smejeva se svetu
in sebi v čudoviti
igri laži,
si nastavlja grešne poti.
Obljublja ljubezen
v prevari,
to ni ljubezen,
to je tujost med ljudmi!

Znotraj naju
ostaja praznina,
praznina za naju oba,
ker ne pozna
besed iz notranjosti.

2

Poberi dlani
iz mojih oči,
zadnjikrat bova
grešila.
Se bova napila
in pozabila
na svet.
Divji usodi
igrajva na struno,
ko srce se smeji
od rdečega vina.
A poberi dlani
iz mojih oči,
preden v duši
zaigra bolečina.

3

S poljubi natrosi
besede na grudi,
brez besed bodi,
le čustvo naj vodi
nama roke in oči.
Kratki trenutki
kot kratke so sanje,
preveč bolečin je
in se ujamemo vanje.
Cvetje ovne,
kot dan nam zamre,
nasujmo si sanje
v prazno srce!

4

Na polje
solza dežuje,
v svojem otožju
jesen jo pestuje.

V rahlo tančico,
belo meglico
shlapela bo kaplja v nebo.

PESMI

Tončka Stanonik

1970

Večer v drevoredu.
S knjigami pod pazduho mimo grem.
Med listi platan se suklja jesen.
Klop in znan gospod s psom v tihem klepetu.
Še ne vem,
morda ponosno mimo grem.
Še ne vem,
ustavim korak morda in mu stisnem dlan v pozdrav.
Še ne vem.

Potem le za hip preberem pogled iz njegovih oči:
Deklič, nikar,
ne vidiš, vse preveč je tukaj ljudi.

Jesen v drevoredu.
Brez besed mimo grem.

Zakaj nisem tvoj pes,
da bi smela varno ždeti ob tvojih nogah.

1980

Ljubezen, ki sva jo spočela,
ti iz iskanja in hrepenenja,
jaz iz samote,
strahu pred življenjem.

Ljubezen, ki je hotela živeti,
je postala kakor dete brez očeta.

Kdo bo posvojil mojo ljubezen,
nemirno, izgubljeno,
kdo ji prisluhnil,
kdo ljubil to dete za žalost rojeno.

Kakor zapuščen otrok
hodim s svojo ljubeznijo po svetu.

Plašno hodim po svetu,
vsak čas pripravljena,
da se umaknem v svojo lupino.
Samo doma sem gospodarica
in skrbno pazim,
da življenje teče lepo naprej.

Kdaj pa kdaj sem povabljen med ljudi.
Z literati debatiram in polemiziram,
in kričim, da vse prekričim,
vse po resnici, vse po pravici,
in me nihče več ne razume.

Tale Tončka ne bo nikoli drugačna,
se pomenkujejo potem, ko me več ni.

In že sem spet doma
pri svojih vrsticah:
prebiram kurzivne, pokončne
in malo bolj močne.
Pa hodim v službo in kdaj pa kdaj v družbo.

In nekaterim se celo zdi,
da je z menoj vse v redu.

ZELENO, KI TE LJUBIM, ZELENO

Irena Tratnik

VRAČAM SE

Vračam se...
vračam se v nasad lovorik,
vračam se v hrepenenju,
vračam se v obupu,
vračam se s solzami v očeh,
vračam se...
Vračam se, ker vem, da me boš sprejel,
vračam se, ker sem osamljena,
vračam se, polna težkih misli,
vračam se, v tvoj objem usmiljenja...
vračam se...

Vračam se v nov dan hladnega jutra,
vračam se v neslišnost noči, ki vlada nad menoj,
vračam se na samotno pot iskanja,
vračam se proti razočaranju, slovesu,
vračam se...

Vračam se, ker je tvoj dom topel kakor sonce,
vračam se, ker so tvoje dlani nežne kot sanje,
vračam se v razbeljeni hram sovraštva,
vračam se v brezdelnost, tišino...
vračam se...

Vračam se v upanju na lepši jutri,
vračam se v marljivost ničesar,
vračam vse spomine na preteklost,
vračam tebe in tvojo ljubezen,
vračam se...

vračam tudi sebe
v tvoj objem noči...

OTOŽNA JESEN

Ko v topli noči listje
pokriva samotne poti,
ko veter raznaša besede
topline in nežnosti,
se vedno zgodi nekaj takih stvari,
ki niso primerne za današnje dni.

V soju gozdnih luči duh išče svojo pot –
pa je ne najde...

Prekriva ga jesensko listje,
ki se uvelo uklanja jesenskemu vetru...
To ni veter, je le sapica hladna,
ki prihaja iz srca mladega para...

Čriček sredi poljan zaspano prepeva
bilkam na tratah...

Pozen kmet utrujen rešuje, kar se
rešiti še da...

Le jaz sem srečna, da bo kmalu zima...
Privršela bo z vso svojo veličino.

Tla bo pokril bel pajčolan...

Z vej bo drsela plast beline
in veter bo jezno prinašal snežinke na dlan...

A sedaj je še jesen, ki nežno ubira
strune kitari in prepeva...

odhajam...
toda ne za dolgo...

SPEVOVODI

Franc Kopač

PIETÀ

V oči sem videl in nisem oslepel.
Aleluja, aleluja.

Plemenito srce, človekova največja dobrina.
Aleluja, aleluja.

Oči te zabolijo od neverjetnega
miru in svetlobe luči.
Aleluja, aleluja.

PRIPOTOVANA ZVEZDA

Šla si skozi oblak prahu,
plinov osmojenega življenja.

Na tla živega spomina se useda
trepetanje. Za njenim obrazom
živi nekakšna dopolnitev
mojega spoštovanja. V njen
občutek čustva se pogreza
zahajajoče sonce. Zemlja
se spremeni v zmaličeno celoto.
Vse naenkrat postane večnost.

Šla si skozi oblak prahu,
plinov osmojenega življenja.

Zaljubljena, kot nihče prej, še manj pozneje,
sva dohitela evangelij po vseh imenih,
razbremeniti dušo in telo, z novo
hrano, v shrambi umiritve.

SPEVOVODI

1

In kondicijska pripravljenost
nas vseh, obloženih
kot tovorna živina,
ki se veseli samo še zobi
ali vseh drugih,
ki so popasli vso travo

za železno zaveso
taborišč,
vseh režimov človeške bede.
Po zadnjih dveh svetovnih vojnah
pričakovanj, ostalih živih,
posebno pa še mrtvih
in posebej tistih ubitih,
ki imajo pripisano,
umrl za pravično stvar
ali
umrla za pravično stvar.

To je krvni davek
vseh nas in vas,
prisotnih,
da bi objokovali
ali bili objokovani.

2

In domov me niso pustili,
ker so rekli, da so potrebni
dobri stražarji.
In vedno si potreben
in vedno za neumnost.
In rekel je, naj ga že enkrat
pustijo pri miru.
In naj vendar prebudijo
svojo dobro vest.
In ta človek je še rekel: "Nočem sadov,
ne plazečih se priliznjencev,
hočem samo mir, mir in mir."
In miru še nihče ni dočakal.
In tudi tisti ne,
ki je gradil nove tovarne,
bil udarnik sedemkrat po sedem,
najboljši mladi samoupravljaec
in potem je leto za letom
padal iz razočaranja
v novo, še večje razočaranje.

3

In sv. Francišek Asiški je veja mojega rodu.
In potreba po ljubezni v "brlogu".
In potreba po čudežnem izviru.
In pridiga pticam,
ki je temelj moji poetiki,
temelj glasnemu odobravanju,
ki prehaja v sproščeno

poploskavanje,
v ritem in željo po dobrem.
In popotovanje v Rim,
kjer je: Srce Jezusovo in Sikstinska kapela,
Michelangelo in Rafael,
sv. Peter in sv. Pavel,
Pietà in Mojzes,
Kapitol in Kolosej,
Forum Romanum in Pantheon,
Via Appia Antika in Sončna cesta,
Slovenik in drugo
in drugo...

4

In po 61. cesti so prišli
moji najdražji v srcu upanja.
In nad doživetim hrepenenjem,
nad črto vzporednico,
sestopata alpinista.
In daleč najbolj vseč
mi je 45. št. Nove revije.
In važno je, da lahko zadihaš.
In nič več in nič več.

5

O, ti sladki lešniki.
O, preljubi ničes.
O, ti moja najdražja prijateljica.
O, ljubezen, ki sem vso jo ljubil.

IZ NAŠE DOLINE

POLJANSKA IDILA

Ivan Tavčar

Pes sliši na ime Febo, psico kličejo Črto, kozel je Ali, srnica pa Mila. Ali imajo tudi mačke, kure, race, prašički itd. svoja imena, tega ne morem povedati, kajti domače in pitome živali je brez broja pri hiši, še celo dva zajčka sta na dvorišču, ki pridno grizeta zelenjav.

Prvi trije štirinožci so najimenoitnejši: Febo je izvrsten lovski pes "brak", ki pa ima sedaj še počitnice; Črta je pazna spremljevalka in čuvajka še nedorasle mladine, a kozel mora voziti v bližnje Poljane po male potrebščine. In kako mora parirati šibi šele devetletne Pipce! Od doma gre sicer nerad, proti domu pa kar sili. Še čudnejši vehikel je otroški voziček, katerega vozi dojka za seboj z najmlajšim potomcem slavne rodovine, in sicer tudi v Poljane, ako jo pošljejo tja po kakem majhnem opravku. Pa tudi po vodi se lahko voziš, ako se hočeš zaupati lahkomiselnosti brezskrbne mladine. Da so tudi konji in voli na razpolago, to se razume samo po sebi.

Sredi tihe, za promet le malo porabljene doline znajdeš se naenkrat v najživahnejšem mravljišču, v najglasnejšem gnezdu. Stari, s slikami kar prevlečeni graščinici brižinskih škofov se gotovo ni sanjalo, da bode tako hrupno družbo pokrivala s svojo streho. To ti je v njej najrazličnejše mladine, ki daje duška svoji prostosti, včasih pa tudi svoji razposajenosti. In pred hišo se vrše najrazličnejše telesne igre, v prvi vrsti seveda moderni "tenis", pri katerem je tak krik in vrišč, da bi lahko oglušil.

Poleg igre je glavni šport kopanje in ribarjenje. Mladina se koplje kar zaporedoma, najmanj dvakrat na dan, in uganja pri tem svoje šale, ki so morda mnogokrat preglasne. Največja strast pa je ribarjenje, ki se je poprijela starih in mladih v toliki meri, da bi sam mojster vseh rib cesarski svetnik Franke komaj še zasačil kakega sulca ali kako postrv v vsej Poljanščici tja gor do Žirov ali pa v njenih dotokih in dotoških tolmunih prav do Blegaševega podnožja. Tisti pa, ki ne najdejo veselja pri ribarjenju in nimajo zadosti potrpežljivosti, tisti lazijo pa vse dopoldne po gozdu in iščejo – gob, katere se potem na umeten način pripravijo in servirajo pri obedu.

Blizu kopališča je "pošta", t.j. senčnat prostor s klopmi, kjer vsi tisti pričakujejo dvakrat na dan pošte, ki niso ravno pri "športu". Vozna pošta iz Loke oddaja tam torbico s pismi, časniki in kajpada s tako priljubljenimi dopisnicami, s katerimi se potem ponaša mladi ženski svet. Tudi manjše

pošiljatve se sprejemajo na "pošti" in tam prenašajo v gostinjec. Nekaj korakov za "pošto" se nahaja ob hladno žuborečem potoku "Franinmir", ki je pa sedaj precej zapuščen, češ da se tudi tam ni moglo najti pravega miru.

Kakor povsod, koder ne uspeva vinska trta, je tudi v Poljanski dolini najveselejši čas o košnji, bodisi že, da se kosi seno ali otava. Tedaj občuje kmetska mladina obojega spola najneprisiljeneje med seboj in razlegajo se tudi vesele pesmi. In kdo bi rekel: med kosci nahajaš celo odrasle srednješolce, in če bi to bilo tudi le zaradi kake lepe grabljice, n. pr. zaradi dražestne L. Francike. Pa tiho o tem, "da ne zvejo drugi ljudje"!

Nad vso to idilo pa kraljujejo zelo pobožni svetniki, ki varujejo dolino pred vsemi nezgodami. Najbližji tak varuh je sv. Volbenk nad vasjo Log, ta pomaga za bolezi v rokah in nogah. Njegova prostorna cerkev z dvema zvonikoma se vzdiga kaj slikovito na malem kuclju, a razgled izpred nje ni posebnega; še najobsežnejši je po dolini navzgor proti zahodu. Mnogo višje gori kraljuje sv. Primož na Gabrški gori, kjer zori izvrstno sadje. Na nasprotni strani pa je cerkev M. D. na Bukovem vrhu ali sv. "Sabota", kar spominja po Trstenjakovi trditvi na staroslovanski, poganski običaj, na zažiganje kresa in krsta z ognjem. Vse te cerkve in še nekatere druge so podružnice poljanske fare in tamošnji g. kaplan se mora zelo truditi, da zbere pri njih vseh nedeljske maše, ki so tam ustanovljene. Gospoda pa mora o taki priložnosti v kako sosedno faro, če hoče biti pri "deseti" maši.

Kakor znano, je Poljanska dolina torišče najmikavnejših slovenskih pripovedi. Saj so ravno pri sv. Volbenku mrcvarili protestantskega predikanta. V Poljanah se je trudil Štefan Deska in njega sotrpini. Pred Jelovico je znani Videm, koj onstran nje pa Prodovec. *Predmostom* so doma širnoznani Ušeničniki. Kmalu potem pride Gorenja vas in Trata, ki ima tudi nekaj mesta v slovenski literaturi. Visoko gori pod *Golim vrhom* (nasproti Lučne in natančno zahodno od Ljubljane) je tista Zala (na karti napačno "Na Žalah"), kjer so se pripovedovale znane pikantne pripovedi.

In kdo ne pozna *Kuzovske* "republike"? Ta čepi ravno pod *Pasjo ravno* blizu Črnega vrha nad Polhovim gradcem. Od tam drži dolina mimo Voltarskega vrha proti Poljanščici, v kateri so se morali vršiti oni romantični prizori z grajsko gospodično in maščevalnimi "ibljatariji".

Da, da, to je zanimiv kraj z zanimivo zgodovino in z zanimivimi, veselimi ljudmi!

(Iz: Slovenski narod, 21. 9. 1900; Zbrano delo, VII, Lj. 1958, str. 187–189)

VSTAJA NA POLJANSKEM

Iz pogovora z Antonom Peternelom – Igorjem

To besedilo je del daljšega razgovora Mihe Nagliča z Antonom Peternelom – Igorjem, ki je nedavno izhajalo kot podlistek v časopisu Gorenjski glas pod naslovom Za kmeta in komunizem. Pogovor je bil zasnovan kronološko in spremlja sogovornika po njegovi življenjski poti: od mladosti v Delnicah v Poljanski dolini in skozi partizanstvo v povojna leta, ko je v teh krajih deloval kot ljudski poslanec in kmetijski politik. Ker je bil razgovor za enkratno objavo predolg, smo se odločili, da tisti del, ki govori o poljanski vstaji, dražgoški bitki in nekaterih drugih vidikih partizanstva na Poljanskem, objavimo v ŽO. Gre namreč za dogajanja, o katerih se je sicer že pisalo, vendar so tu prikazana v novi luči.

Tako sva prišla do okupacije leta 1941. Kako ste jo doživljali? Kakšni so vaši spomini na poljansko vstajo? In za piko na i: Bi bila brez nje dražgoška bitka sploh mogoča?

Preden vam bom odgovoril, kako sem doživljal okupacijo, bom opisal nekaj zelo zanimivih dogodkov in doživetij neposredno pred njo.

Kot vojaški obveznik sem bil 10. marca 1941 vpoklican na orožne vaje, in sicer v 6. posadni bataljon. Ta je bil nameščen na Rupnikovi liniji od Golega Vrha nad Šentjoštom, prek Žirovskega vrha in Oselice ter Leskovice do Blegoša, od tod naprej prek Davče proti Sorici pa je bilo območje 5. posadnega bataljona. Naša četa je bila nastanjena v barakah v Hlavčih Njivah, vendar je bila večina vojakov razporejena po betonskih bunkerjih in mitraljeških gnezdih na odseku, ki naj bi ga četa branila. V moji desetini, ki je imela tri bunkerje v gozdu nad Hotavljami, je bilo nekaj vojakov rezervistov tudi z območja Domžal. Deloma so bili tovarniški delavci, nekaj je bilo obrtnikov ter kmečkih fantov in mož. Med temi, ki so bili v moji desetini, z mano nas je bilo petnajst, so bili trije vneti Hitlerjevi privrženci. Ti so najprej na skrivaj, po nemškem napadu na Jugoslavijo pa kar glasno, propagirali in hvalili nemški nacionalni socializem, ki je odpravil brezposelnost in poskrbel za boljše življenje delavcev pa tudi kmetov, medtem ko je v Jugoslaviji vladala velika brezposelnost in beda med delavstvom, pa tudi med kmeti. Govorili so, da nima smisla prelivati krvi za tako državo in se bojevati zanjo.

Da ne bi še naprej vnašali med vojake demoralizacije in malodušja, sem jih v noči iz 8. na 9. april razorožil, potem ko sem se vrnil iz akcije jurišnega voda, ki je v torek, 8. aprila, zvečer blizu Leskovice vdrl čez mejo in s tem povzročil umik italijanske vojske. Kako je potekala akcija? Znano je, da so Italijani v ponedeljek, 7. aprila 1941, strahovito nabijali s topovi in minometi proti jugozahodnemu delu Blegoša, zlasti na neki bunker nedaleč od tedanje jugoslovansko-italijanske meje. V bunkerju, ki je stal na spolzkem skalnatem robu, je bilo 4 ali 5 vojakov. Od teh sta bila pri obstreljevanju dva lažje, eden pa huje ranjen; ta je pozneje umrl, eden pa je bil mrtev že med obstreljevanjem. To sta nam povedala v torek, 8. aprila, popoldne v zboru pred barakami na Hlavčih Njivah komandir čete, poročnik Kotović, in poveljnik jurišnega voda poročnik Cučić. Komandir čete je takrat sklical zbor, na katerega smo bili poklicani s svojim moštvom desetarji in podoficirji iz bližnjih bunkerjev, v katerih so ostale le dežurne posadke. Po nagovoru komandirja, ki nam je povedal o padlem vojaku in treh ranjenih, je povzel besedo poročnik Cučić. Ta nam je povedal, da bo šel jurišni vod v napad ter tako maščeval padle vojake, prostovoljce pa je pozval v akcijo. Poleg mene sta se priglasila še dva vojaka. Jaz sem predal poveljstvo desetine namestniku in se vrnil na zborna mesto. V jurišnem vodu so bili večinoma možje in fantje iz Like, ki so bili pred mobilizacijo zaposleni pri gradnji Rupnikove linije. Kot vojaški obvezniki so vsi že prej imeli vojni razpored v posadnem bataljonu. Jaz sem bil še z nekim prostovoljcem določen za rezanje

žičnih ovir na meji. Dobila sva škarje in potrebna navodila. Ko se je znočilo, smo odšli iz Kopačnice proti Leskovici in potem proti meji in italijanskim utrdbam na jugozahodnem delu Blegoša. Ker je bila noč zelo temna, ne vem natanko, kje je to bilo. Ko smo prišli do žičnih ovir, so šli v akcijo najprej minerji. Ti so z detektorji preiskali minsko polje in odstranili mine, potem sva prišla na vrsto midva s škarjami. Na več mestih sva prestrigla žico in odprla prehode, skozi katere so se potem splazili borci jurišnega voda. Borci so bili opremljeni s puškami in z bajoneti, pa tudi s kratkimi noži. Pred odhodom v napad so dobili žganje ali rum; bili so nekoliko opiti in zato še bolj pogumni. Kar grozno jih je bilo gledati, ko so se z noži v ustih plazili skozi prehode proti italijanskim utrdbam. Ob tem pogledu mi je prišlo živo pred oči to, kar sem kot otrok bral o bosanskih jurišnikih s fesi na glavah, ki so se med prvo svetovno vojno podobno plazili do italijanskih jarkov ter bili strah in trepet italijanske vojske.

Ko so se naši borci priplazili do prvega italijanskega bunkerja, so ga najprej povsem obkollili. Ves čas je bila popolna tišina. Oglasil se ni niti en strel, niti z naše niti z italijanske strani. Nato so bombaši vrgli bombe in planili v bunker, ki pa je bil prazen. Italijani so nas verjetno slišali in so se v strahu pred "srbsko" vojsko na hitro in brez odpora umaknili. Tako sklepam po tem, ker smo v bunkerju našli še topla ležišča in nekaj opreme ter kjantarice (pletenke, op. lektorja) z vinom, mesne konzerve in prepečenec. Hrane in pijače se nismo niti dotaknili, ker smo se bali, da je zastrupljena. O tem smo bili na raznih strokovnih vojaških predavanjih opozorjeni. Nato smo se v velikem krogu odplazili proti drugemu italijanskemu bunkerju in ga obkollili, vendar še veliko bolj previdno, ker smo se bali, da gremo v past. Tudi ta je bil prazen in vse je bilo tako, kot v prvem. Postali smo nekoliko bolj pogumni in se začeli plaziti proti tretjemu italijanskemu bunkerju. Do tega nismo prišli, ker je poročnik Cučić, ki je imel ves čas telefonsko zvezo s poveljstvom čete, ukazal umik nazaj čez mejo. Poveljstvo se je namreč balo, da so nam Italijani nastavili past in da nas namenoma spuščajo v globino svoje obrambne linije, da bi nas potem obkollili in uničili. Ko smo se vrnili na jugoslovansko stran, smo polegali ter z nekaj salvami in

rafali iz puškomitraljezov udarili proti italijanskim utrdbam, od koder pa ni bilo nobenega odziva.

Ko smo se vrnili, nas je poročnik Cučić nagovoril in pohvalil. Hkrati je opozoril na nevarnost morebitne italijanske ofenzive, ki bi lahko sledila naši akciji. Naročil je, da moramo biti v vseh bunkerjih v najstrožji pripravljenosti na morebitne italijanske napade. Ko sem se s temi napotki vrnil v svoj bunker in spet prevzel poveljstvo desetine, sem omenjene tri zapeljance, ki so hvalili Hitlerja in nacionalni socializem, poklical v bunker, jih razorožil in poslal pred bunker, iz katerega je bil nanje naravnan puškomitraljez. Pred tem sem jim naredil še kratko pridigo in jim zagrozil, da se bodo morali z Italijani spoprijeti z golimi rokami, če se niso pripravljeni z njimi boriti z orožjem, njihov napad pa po našem vdoru v italijansko obrambno linijo upravičeno lahko pričakujemo. Seveda tega nisem mislil dobesedno. S tem sem hotel le preprečiti, da ne bi še naprej spodkopavali morale in bojne pripravljenosti drugim vojakom iz moje desetine. Zagovarjali so se, da se svojega početja niso povsem zavedali in da niso mislili tako resno, kot jim očitam, ter zagotavljali, da se bodo skupaj z nami spopadli z Italijani, če nas bodo ti napadli. Za poduk sem jih kljub temu poslal pred bunker. Ker je bila temperatura, čeprav smo bili že v aprilu, -7°C , so se mi razoroženi fantje zasmilili; poklical sem jih nazaj v bunker in jim vrnil orožje z opozorilom, naj svoje propagande ne nadaljujejo več. Nato sem jih poslal v tople in ogrevane bunkerje, od koder so prišli.

Naslednjo noč pa je mene in brata Jožeta, ki je bil rezervni narednik in namestnik vodnika, kurir obvestil, da se morava takoj javiti vodniku našega voda. Poveljnik je bil rezervni podporočnik, po poklicu inženir elektrotehnike iz Ljubljane, v enoto pa je bil vpoklican ob mobilizaciji konec marca 1941. Ko sva prišla v pisarno, je bil naslonjen na mizo in je jokal. Nato se je zbral in dal povelje "voljno"; dejal je, da naju je poklical zaradi posebne naloge. Povedal je, da se je bataljon že umaknil in da je naš vod njegova zaščitnica, ki mora odbiti morebitni napad italijanske vojske in zavarovati umik glavnine bataljona. Nato mora pred umikom na nov položaj, ki bo na Kolpi, uničiti orožje in muni-

cijo, če bi tega ne mogla odnesti s seboj. Zvedela sva še, da se je tudi 5. posadni bataljon umaknil z Blegoša in Selške doline, tudi tam je kot zaščitnica ostal na položajih en vod vojakov, glavnina bataljona pa se skupaj z našim pomika na nov obrambni položaj. Bratu Jožetu je kot svojemu namestniku ukazal, da mora o tem takoj obvestiti desetarje drugih treh desetih in jim dati enako povelje. Vodniku sem dejal, da bom skušal naloge s svojo desetine čimbolje izvršiti, da bom čim več orožja skrili, drugo orožje in municijo pa uničil, kakor mi je bilo ukazano. Vprašal sem ga, ali lahko glede na njegovo prejšnje obvestilo, da se bo vod po opravljeni nalogi umaknil na nov položaj za Kolpo, povem svoje mnenje. Dejal je, da lahko. Menil sem, da umik na nov položaj za Kolpo ne bi imel nobenega smisla, ker se zdi stvar že izgubljena in bi umikanje na nov položaj povzročilo resno nevarnost, da pademo v vojno ujetništvo. Zdelo se mi je najbolj pametno, da bi šli domov, orožje pa skrili za kasnejšo uporabo. Tedaj sem računal tudi na morebitni vojni preobrat zaradi spopada Nemčije s Sovjetsko zvezo, o čemer nam je večkrat predaval poročnik Cučić, ki je s simpatijami govoril o močni ruski Rdeči armadi. Predvsem pa sem tako mislil zaradi pričakovane invazije angleške vojske, ki naj bi prek Grčije in Jadranskega morja priskočila na pomoč napadeni Jugoslaviji. Ko sem mu omenil, da bom tudi svojim vojakom svetoval, naj gredo po opravljeni nalogi, če bo slabo kazalo, z orožjem domov in ga dobro skrijejo, je skočil pokonci in me ostro opomnil in ozmerjal. Po njegovem naj bi bilo moje govorjenje pravzaprav dezerterstvo, za kar bi me moral aretirati, vendar tega ne bo naredil, zabičal pa mi je, da teh misli ne smem razlagati drugim vojakom. Povedano sem mu dejal tudi zato, ker mi je prejšnji dan izrekel oster ukor zaradi razorožitve treh vojakov iz moje desetine, češ da sem prekorčil svoja pooblastila in pravice, in mi zapovedal, da kaj takega brez njegovega soglasja oziroma povelja ne smem več narediti. Prizadeti vojaki so se namreč kljub obljubi, da tega ne bodo naredili, javili podporočniku na raport in se pritožili zaradi mojega ravnanja.

Nato sva z bratom Jožetom poskrbela za izvršitev nalog. Z nekaterimi najbolj zanesljivimi vojniki iz desetine, med katerimi se spominjam Lojzeta Vodnika, Reškovega iz Loma, in

Jožeta Tuška, Lazarčkovega iz Poljan, sem potem v bližini naših bunkerjev v grmovju zakopal več zabojev ročnih bomb in protitankovskih min ter nekaj puškomitraljezov. Kot sem kasneje zvedel, so skrito orožje, municijo in bombe odkrili Nemci z detektorji in vse odnesli. Kljub prizadevnemu delu nam je torej do jutra uspelo zakopati le delček razpoložljivega orožja in municije. Zato sva se z bratom Jožetom odločila, da drugo odvečno orožje in municijo iz okoliških bunkerjev in mitraljeških gnezd znosimo v veliki topniški bunker, ki je stal med Franceljnovo domačijo med Gorenjo vasjo in Hotavljami. Bunker je imel več nadstropij, v kletnem prostoru je bilo skladišče municije, bomb in min. Sem smo tedaj znosili preostanek orožja in municije. Vse to sem kasneje uničil. Zdaj pa bom povedal, kaj se je v tem bunkerju dogajalo pred tem. V vrhnjem prostoru bunkerja sta bila namreč montirana velik italijanski protitankovski top Fiat in češki štiricevni protiavijski mitraljez "zbojevka" iz Škodinih tovarn. S protitankovskim topom smo potem zjutraj vadili in streljali na dva cestna valjarja, ki sta stala pred stavbo Mlekarske zadruge na Hotavljah, in ju močno poškodovali, čeprav nobeden od nas ni bil topničar in zato s topom pravzaprav nismo znali ravnati. Prav tako smo se vadili tudi v streljanju s štiricevnim protiavijskim mitraljezom. Z dobro merjenimi rafali smo rušili na cesto in v korito Sore nekaj smrek in drugega gozdnega drevja, da bi tako ovirali morebitno napredovanje italijanske vojske. Nato smo iz topov in štiricevnega protiavijskega mitraljeza vzeli in demontirali zapirake in merilne naprave ter še nekatere druge dele in jih na več krajih zakopali. S krampi smo v topniškem in drugih okoliških bunkerjih, kjer so pač bili nameščeni, uničili ali močno poškodovali elektrogeneratorje, ki so rabili za proizvodnjo elektrike za razsvetljavo bunkerjev, in njihove pogonske stroje (bencinske motorje). Enak bunker je stal tudi na hribu nad Škoficem na drugi strani Sore Poljanščice. Ni mi znano, ali je bil tudi ta pred dokončnim umikom uničen.

In kako je potekalo uničenje Franceljnovnega bunkerja? Ko smo znosili v bunker odvečno orožje, municijo in bombe, sem vse vojake poslal ven, sam pa zvezal skupaj tri ročne bombe, kot sem v otroških letih bral, da so to delali ob uničevanju municije avstrijski vojaki v prvi sve-

tovni vojni. Fantje so odšli iz bunkerja, jaz pa sem z eno od zvezanih bomb udaril na vžigač (kapsel) in vrgel bombo v skladiščni prostor. Pri tem sem imel veliko srečo, da sem ostal živ, ker te nevarnosti prej nisem predvidel. Izhod iz prostora nad skladiščem ni bil direkten; ko si prišel skozi prva vrata v hodniku, si se moral obrniti na desno, kjer je bil po nekaj metrih hodnika izhod (železna vrata) iz bunkerja.

Ko sem vrgel zvezane bombe v eksploziv, sem hitro stekel skozi prva vrata na hodnik in ko sem se obrnil na desno k izhodu, je zagrmelo. Slišal sem eksplozijo, potem pa me je silen vzbuš odnesel skozi odprta vrata bunkerja na prosto, šest do osem metrov stran v grmovje, kjer sem obležal v nezavesti. Zavedel sem se potem, ko me je brat Jože, jokajoč, ker je mislil, da sem mrtev, polival z vodo. Tedaj so mi povedali, kako je bilo, in da sem bil nekaj časa nezavesten. Imel sem torej veliko srečo. Prvič v tem, da sem še pred eksplozijo pritekel skozi odprta prva železna vrata in se obrnil na hodniku desno, ki je vodil k izhodu, drugič pa v tem, da izhodna železna vrata niso bila zaprta. V nasprotnem primeru bi me bil vzbuš eksplozije sploščil na betonskem zidu hodnika ali na izhodnih vratih.

Omenim naj še, da smo tedaj nad Lajšami zažgali veliko skladišče municije, v katerem je bilo okrog 10 vagonov bomb in municije ter streliva. Pokalo je, da je bilo groza. Poleg našega voda je ostala na operativnem območju voda tudi minerska skupina, ki je v povezavi z nami uničevala in požigala pomembnejše objekte. Med drugim je pognala v zrak stavbo v Veršaj-narski grapi pri Gorenji vasi, v kateri je bil prej štab 6. posadnega bataljona, ki mu je poveljeval Slavko Hudales, kapetan 1. razreda. Pred miniranjem je naša desetina zavarovala v primerni oddaljenosti vse dohode, ki so vodili proti stavbi. Spominjam se, da je bila eksplozija tako huda, da je do tal zrušila to v glavnem betonsko stavbo. Šperovce (škarnik, op. lektorja) ostrēja je ob miniranju odneslo 80 do 100 metrov v zrak, po katerem so plavali kot vžigalice. Po tem se je minerska skupina umaknila proti Škofji Loki in Ljubljani ter spotoma minirala mostove.

Prej sem omenil, da je na hribu nad Škoficem ostal enak bunker kot nad Franceljnom. Rekli smo mu Škoficov bunker. Ta dva sta bila torej

postavljena na vzpetinah nad ozko dolino, vsak na eni strani Sore. Po levem bregu Sore vodi pod vzpetino z bunkerjem v hrib vklesana cesta Gorenja vas-Žiri oz. Sovodenj, po robu desnega brega pa poljska pot. Cesto pod Franceljnovim bunkerjem je bilo mogoče zapreti z močno jekleno brano – cestno zapornico. Ogrodje te brane je bilo izdelano iz močnih jeklenih travverz. Spuščena brana se je dala zapreti in zakleniti, da je ni bilo mogoče dvigniti. Vzdlž korita Sore so bili enakomerno razporejeni in v beton vgrajeni jekleni trikotni ježi, prek tamkaj zelo ozkega dela doline pa so bile v beton vzdane jeklene protitankovske ovire. Tako je bilo mogoče prehod po dolini nepredušno zapreti in preprečiti prehod tudi tankom. S protitankovskima topovima in dvema štiricevnima protiavionskima mitraljezoma, ki so bili montirani v teh dveh bunkerjih, je bilo mogoče popolnoma obvladati dolino, ki se širi in razteza proti Hotavljam, kjer je križišče cest, ki so vodile v tri smeri proti tedanji jugoslovanski-italijanski meji. Omenim naj še, da se je večina vaščanov iz Hotavelj ob našem streljanju s protitankovskim topom in protiavionskim mitraljezom ter ob pokanju municije v zažganem skladišču nad Lajšami zatekla v kleti in druge varnejše prostore, ker so mislili, da se je začel spopad z Italijani. Ta strateško dobra in tako rekoč nepremagljiva obrambna linija je bila torej razlog za moje mnenje, da je umik na novo obrambno linijo za Kolpo nesmiseln. Bil sem prepričan, da se je napadalcem posrečilo na kakšnem drugem območju prodreti skozi naše obrambne linije in da smo verjetno odrezani od glavnih sil naše vojske, ki se bojuje z napadalci.

Nato je sredi dopoldneva v četrtek, 10. aprila 1941, podporočnik sklical zbor voda pred četno komando na Hlavčih Njivah, kjer smo se zbrali za končen umik. Ko smo bili razporejeni v zboru pred barakami, se je prikazala skupina graničarjev, ki se je tudi umikala. Njihov starešina, neki narednik, je šel k našemu vodniku in se z njim nekaj pogovarjal. Nato je naš vodnik izdal povelje "mimo". Vodnik je dal nekaj pojasnil in potem predal besedo graničarskemu naredniku. Ta nam je med drugim dejal, da je razglašen "preki sud" in da bo najstrožje kaznovan vsakdo, ki bi kršil disciplino, in da bo ustreljen vsakdo, kdor bi brez dovoljenja skušal zapustiti enoto

oziroma dezertirati. Ker so nas graničarji imeli tako rekoč obkoljene, smo po povelju "voljno" šli k podporočniku in zahtevali, da se naredniku oziroma njegovemu ravnanju odločno upre. V podkrepitev te zahteve smo graničarjem na skrivaj poslali v hrbet dve mitralješki trojki, nato so se umaknili in se razporedili po cesti okrog 100 metrov nižje od nas. Okoli poldneva je podporočnik dal povelje za odhod. Še prej smo zažgali barake v taborišču na Hlavčih Njivah. Umikali smo se po vojaški cesti mimo Hlavčih Njiv proti Gorenjemu Brdu. Med umikom sem fantom svetoval, naj ob prvi priložnosti izginejo ter gredo po najbližjih in skritih poteh domov z orožjem, ki naj ga dobro skrijejo. Ko smo bili v bližini Gorenjega Brda, se je nad nami nenadoma pojavilo nekaj nemških lovskih letal in podporočnik je dal znak za preplah oziroma povelje "avioni". Vod se je vrgel na tla ter se razkropil v bližnjem grmovju in gozdu. Izkoristil sem to priložnost, z menoj pa še sedem drugih, med katerimi so bili trije ali štirje iz Selške doline. Razen nas je tedaj zbežalo še nekaj drugih. Ko so nas graničarji opazili, da bežimo, so za nami streljali, vendar k sreči niso nobenega zadeli. Jaz sem se s svojo skupino napotil proti Malenskemu vrhu, pod katerim smo se potem razšli. Še prej pa mi je Janez Lotrič, Lajfarjev iz Dražgoš, izročil svoj puškomitraljez, ki ga je sicer hotel vreči v grmovje. Oni so potem odšli proti Selški dolini, midva z Reškovim Lojzetom pa proti Lomu. Od Reška, kjer sva se ustavila in malicala, sem potem po skrivnih poteh odšel proti domu v Delnice, kamor sem prišel na večer. Poprej sem v bližnjem Tonetovem borštu skril v grmovje puškomitraljez in puško. Nato je prišel domov še brat Jože (tudi s puško), ki mu je uspelo zbežati iz enote od Kamnarja iz Poljan; v njegovi gostilni se je namreč vod, ki se je umikal, ustavil za kratek počitek. Pri begu sta mu pomagala Kamnar in žena, ki sta z govorjenjem premotila podporočnika, da Jožetovega odhoda ni opazil, prav tako tudi ne graničarji. Do nedelje sta se vrnila domov tudi starejša brata Frenck in Janez.

Kot povsod po deželi je bilo tudi v Poljanski dolini leta 1941 ob zapletenih notranjih in zunanjepolitičnih dogodkih veliko napetosti in pričakovanj. Tudi tu je bilo politično življenje pod vtisom besnenja druge svetovne vojne, ki je do tedaj zajela že veliko držav in tudi Jugoslavi-

jo; vse je bilo pod vtisom zmag Hitlerjeve nacistične Nemčije. V takih razmerah so tudi v Poljanski dolini že pred razpadom, še bolj pa po okupaciji dežele nekateri naselili hitlerjevskim agentom in začeli vse glasneje zabavljati čez "ušivo" Jugoslavijo ter poveljčevati Hitlerja in njegov "novi red". Seveda smo se posamezniki s temi zapeljanci spoprijemali v razgovorih in jim pojasnjevali, kakor smo vedeli in znali, kaj je nacizem in fašizem v resnici. Razlagali smo jim, da so Nemci in še zlasti pripadniki Hitlerjeve nacionalne socialistične stranke (nacisti) največji sovražniki Slovanov in kaj vse počenjajo s Čehi in Poljaki. Zato smo jih opozarjali, da tudi Slovenci ne moremo od njih pričakovati nič dobrega.

V takem položaju je ob nekajdnevnem brezvladju (potem ko se je jugoslovanska vojska umaknila iz doline) zavladalo mučno vzdušje, ki je povzročilo med ljudmi veliko zaskrbljenost, pa tudi malodušnost. Takrat so postali zelo glasni in objestni redki, vendar že prej odločni zagovorniki in agenti hitlerizma, ki so pričakali prihod nemške vojske. To pričakovanje pa se spčetka hitlerjcem ni izpolnilo. Poljansko in Selško dolino s Škofjo Loko je namreč 14. aprila 1941 zasedla italijanska vojska. Ta "junaška" armada, ki je po prej opisanem napadu jurišnega voda in vdoru v nekaj italijanskih bunkerjev zapustila položaje in se začela umikati proti Sv. Luciji (zdaj Most na Soči), je prihajala v Poljansko dolino z velikim strahom. Večina ljudi jo je sprejela z mržnjo in preziranjem. To je še posebno veljalo za območje tedanje občine Poljane, kjer je imela opozicija, v kateri so bili združeni levičarsko usmerjeni ljudje in pretežen del privrženecv nacionalne stranke, močan vpliv na prebivalstvo.

Pred prihodom italijanske vojske se je v Poljanah nekaj veljakov JRZ na vso moč prizadevalo, da bi se zbralo čim več ljudi ter slovesno pričakalo in pozdravilo prihod nemške vojske. Uspeh je bil seveda kaj klavrn. Tisti velikonočni ponedeljek se nas je več fantov iz Volške grape peljalo s kolesi skozi Poljane, kjer je nekaj ljudi pričakovalo Italijane, v Srednjo vas v Jakucevo gostilno, kamor smo pogosto zahajali. Pred gostilno smo potem pričakali pomilovanja vreden mimohod italijanske vojske. Mnogi vojaki so bili v precej slabi in razcapani obleki. Nemo in

s prezirom smo jih opazovali in jim v pozdrav poslali nekaj krepkih pljunkov.

Po devetih dneh so se Italijani morali umakniti, nato so Poljansko dolino (pred tem tudi ostalo Gorenjsko) zasedli Nemci. Znano je, da je 24. aprila 1941 prevzel vodstvo na Gorenjskem šef civilne uprave gauleiter Kutschera, ki je potem že 30. aprila v govoru v Kranju izjavil, da je Gorenjska za vedno priključena nemškemu rajhu. Tudi nemško okupacijo je večina poljanskih občanov sprejela bolj ali manj s prezirom kot nujno zlo, ki se mu ni moč izogniti, vendar pa mnogo ugodneje kot prej italijansko. Nekateri, zlasti precejšen del občanov tedanje občine Javorje, pa so nemško okupacijo sprejeli z zadovoljstvom, dejal bi, da skoraj z navdušenjem. To razpoloženje se je s povečano propagando petokolonskih in hitlerjevskih agentov, ki so povečevali nemški "novi red" in ga prikazovali v najlepših barvah, po nemški okupaciji Doline hitro stopnjevalo.

V začetku okupacije je torej precejšen del prebivalstva nasedel nemški propagandi. Ta je imela uspehe tudi zato, ker so Nemci mnogim ljudem dali delo in zaslužek, ki ga prej ni bilo. Ljudi so zaposlili pri pospravljanju ruševin in gradnjah porušениh mostov in drugih objektov ter pri prenovi hiš v mestih, da so dobile novo praznično podobo. Zaradi vsega tega je bil v začetnem obdobju okupacije političen položaj v Dolini dokaj neugoden. Poudariti je treba, da nacionalno-socialistična propaganda večine prebivalstva ni uspela preslepiti in pridobiti zase. K temu je gotovo precej pripomoglo dejstvo, da smo antifašisti in vsi tisti, ki nas je združevala misel o odporu proti okupatorju, že konec maja

začeli med ljudi širiti vest, da je v Ljubljani ustanovljena nova ilegalna politična organizacija Protiimperialistična fronta, ki se je po napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo 22. junija 1941 preimenovala v Osvobodilno fronto slovenskega naroda. Ta organizacija je prevzela vodstvo in si zadala nalogo, da slovenski narod popelje v boj proti okupatorju. Res pa je, da tedaj še nismo vedeli nič natančnega o njeni sestavi in delu. Novico o ustanovitvi sem zvedel že nekako sredi maja od brata Janeza. Ta je kot športnik pogosto hodil v Ljubljano, kjer je imel številne prijatelje in znance. Od njih je zvedel za ustanovitev Protiimperialistične oziroma Osvobodilne fronte slovenskega naroda. Na tej podlagi smo širili in utrjevali vrste antifašistov in okupatorjevih nasprotnikov. V zvezi s tem in v upanju, da je nemška okupacija le začasna, smo nekateri že maja in junija sami od sebe začeli poizvedovati po orožju, municiji in drugi vojaški opremi ter vse to zbirati in nositi v varna skritišča.

To delovanje je postajalo lažje tudi zaradi spreminjajoče se politične slike na terenu. Različni okupatorjevi ukrepi pri uvajanju "novega reda", še zlasti množično zapiranje in izseljevanje ljudi, so ljudi prestrašili. Po nepopolnih podatkih, ki sem jih uspel zbrati, je bilo od maja do julija 1941 izseljenih z območja Poljanske doline 163 oseb. Stanje po posameznih občinah kaže spodnja **tabela**.

Čeprav je prvo izseljevanje po večini prizadelo le izobražence in premožnejše ljudi, saj je bilo med izseljenimi zelo malo delavskih in kmečkih družin, se je vendar zaradi tega politična podoba na terenu temeljito popravila in spremenila. Ljudje so govorili: "Torej je le res,

TEDANJE OBČINE

Mesec	Zminec	Poljane	Javorje	Gor. vas	Oselica	Žiri	Skupaj
Maj	-	3	-	4	1	3	11
Junij	-	2	-	12	1	1	16
Julij	6	18	6	30	10	66	136
Skupaj	6	23	6	46	12	70	163

da so imeli prav tisti, ki so nam govorili, da bodo Nemci tudi selili, in kaj vse bodo še z nami počenjali!" Nemški ukrepi so streznili tudi številne ljudi, ki so sprva nasedli Nemcem in se navduševali zanje. Nervoza in negotovost so ustvarili celo pri najbolj vnetih zagovornikih hitlerizma in povzročili, da so začeli dvomiti o resničnosti propagande ter so mnogi taki potihnili.

Izseljevanje in drugi nemški ukrepi, ki so prizadeli prebivalstvo, predvsem pa organizirano politično delo med ljudmi ob pripravljanju oboroženega odpora, ki se je v Poljanski dolini začelo že junija 1941, so bistveno spremenili stanje in preusmerili nadaljnji razvoj ter odnos prebivalstva do okupatorja. Odločilno vlogo je pri tem imela partijska organizacija in odbor OF v Poljanah. Te organizacije je postavil in vodil Maks Krmelj, mali kmet in čebelar, po domače Krivar iz Hotovelj. Krmelj je bil že pred vojno levo usmerjen in je imel zvezo z nekaterimi političnimi somišljeniki iz Ljubljane, ki so delovali v okviru kmečko-delavskega gibanja in društev kmečkih fantov in deklet. Z njimi je sodeloval pri pripravljanju sestankov v Poljanah, na katere so prihajali mdr. Bratko Kreft, Ivan Kronovšek, ki je bil predsednik Zveze društev kmečkih fantov in deklet, ter dr. Lado Vavpotič. Na te sestanke je prihajalo precej kmečkih gospodarjev in kmečke mladine (udeleževal sem se jih tudi jaz in moji trije bratje). Sestanki so bili po navadi v posebni sobi gostilne na Vidmu v Poljanah, ki jo je imel Jože Tavčar, Cvelfarjev iz Loga.

Partijska organizacija v Poljanah je bila ustanovljena sredi junija 1941. V komunistično partijo so bili tedaj sprejeti že omenjeni Maks Krmelj, ki je bil sekretar te organizacije, Pavle Oblak, invalid iz prve svetovne vojne in udeleženec oktobrske revolucije, po domače Kisovski mlinar iz Bukovega vrha, Rudi Robnik, gradbeni delavec – miner, Šiškarjev iz Žabje vasi, in Vinko Oblak, Primcov iz Nove vasi pri Žireh, ki je bil po poklicu pek in priučen mesar ter je živel v Gorenji vasi pri svaku mesarju Antonu Mlakarju, čigar družina je bila izseljena v Srbijo. Julija se je organizacija okrepila še s štirimi novimi člani oziroma kandidati za člane KP. To so bili Franc Galičič, strojni ključavničar, Presečnikov iz Hotovlje, Maks Kalan,

mali kmet, Snežetar iz Hotovlje, Tine Rihtaršič, nekdanji orožnik, Jurčkov iz Poljan, in Tone Oblak, živinski prekupčevalec, po domače Švedre, doma iz Zadobja pri Lučinah, živel pa je tedaj pri Lovretu v Gorenji vasi.

Ta partijska organizacija je med ljudmi takoj razvila zelo živahno dejavnost. Člani organizacije so v pogovorih s posamezniki in na širših sestankih z zaupniki pojasnjevali program Osvobodilne fronte, še zlasti pa poudarjali potrebo po oboroženem upor, ter jih seznanjali z vsebino raznih razglasov in pozivov centralnega komiteja KPS ter vodstva Osvobodilne fronte slovenskega naroda; predstavljali so jim tudi naloge, ki jih bo treba opravljati. Ko je začelo iz Kranja oziroma Škofje Loke in Ljubljane prihajati propagandno gradivo, so ga sami in preko zaupnikov širili med prebivalstvo in ga pridobivali za sodelovanje v OF. (Potreba po partizanski literaturi oz. gradivu OF je bila zato vedno večja. Tako sem jaz spočetka, to je v začetku julija 1941, dobival le po en ali dva izvoda gradiva – Slovenskega poročevalca, razglase in pozive oz. letake, jeseni pa mi ni več zadoščalo sedem izvodov; toliko sem jih zaradi prevelikega povpraševanja lahko dobil.)

Na ta način so se vrste simpatizerjev in sodelavcev OF hitro širile. K temu je veliko pripomogla tudi politična širina OF, ki se je pokazala tudi pri delu poljanske partijske organizacije. Zlasti je bil delaven Krmelj, ki je imel v drugi polovici junija in julija vrsto sestankov in razgovorov z nasprotniki Nemcev iz Poljan in okoliških vasi. (Znano mi je, da so bili med udeleženci teh pogovorov tudi tile: Jože Trpin, krojač iz Poljan, Jože Dolenc, Jakcov iz Gorenje Žetine, ki je bil tedaj sedlar v Poljanah, Jože Bizjak, ugledni in napredni kmet, Petelin in Pavle Inglič, Jakucov, oba iz Srednje vasi, Aleš Klobovs, kmet in gostilničar, po domače Kamnarjev iz Poljan, Janez in Pavle Peternel, Brdarjev in Pešarjev, velika kmeta iz Vinharjev itd. Nekaj pogovorov je imel tudi z Jožetom Tavčarjem, gostilničarjem na Vidmu in tedanjim županom občine Poljane, Antonom Čadežem, kmetom in gostilničarjem iz Srednje vasi, ter s Slavkom Grošljem, po domače Dobenčenom iz Dobja pri Poljanah, vsi ugledni občani in simpatizerji OF.) Od njegovih sodelavcev je bil še posebno prizadeven Janez Peternel, Brdar iz

Vinharjev, ki je kot napreden in ugleden kmet uspel čez poletje in jesen 1941 pridobiti za sodelovanje v OF večino kmetov v Vinharjih in okoliških vaseh. Nadalje je imel Krmelj v tem času več sestankov tudi s predstavniki nekdanjih političnih strank različnih političnih nazorov in prepričanj. Ker so se ti predstavniki strinjali s programom OF in v načelu priznali vodilno vlogo partije, je bil že konec julija 1941 postavljen odbor OF v Poljanah, prvi v Poljanski dolini. V ta odbor so prišli predstavniki vseh treh osnovnih političnih skupin tedanje občine Poljane. Ustanovni sestanek je bil na Krmeljevem domu. Odbor so sestavljali: Lado Jamar, trgovec, in Franc Marolt, mesar, oba iz Poljan, kot predstavnika Sokolov in nacionalistov; Leopold Krmelj, Podborščarjev iz Poljan, in Pavle Kos, Kočarjev iz Vinharjev, kot predstavnik katoličanov, ter Maks Krmelj in Rudi Robnik, kot zastopnika komunistov. Ta odbor je s pomočjo zaupnikov razširil svojo dejavnost tudi na območje občine Javorje. (Ves odbor je bil do konca oktobra 1941 zelo aktiven. Tedaj sta predstavnika katoličanov pod vplivom govorov dr. Mihe Kreka in dr. Alojzija Kuharja iz pobegle jugoslovanske vlade v Londonu in njunih pozivov svojim privrženecem, naj počakajo, češ da je za oborožen upor še prezgodaj, ker bi bil ta zaradi velike okupatorjeve vojaške moči brezupen in bi slovenskemu narodu povzročil nepotrebno prelivanje krvi itd., prenehala sodelovati oziroma prihajati na sestanke).

V drugi polovici avgusta je Krmelj ob pomoči Toneta Oblaka, Švedreta, in Vinka Oblaka ustanovil odbor OF tudi v Gorenji vasi. Tudi tu so bili predstavniki vseh treh temeljnih političnih skupin: dr. Milan Gregorčič, zdravnik, in Rajko Jelovčan, sin trgovca, Boštinov, oba iz Gorenje vasi, kot predstavnika nacionalistov in Sokolov; Jože Demšar, lastnik žage in kmet, Franceljnov iz Gorenje vasi, in Tomaž Potočnik, kmet in mlinar, Nackov iz Hotavelj, kot predstavnika katoličanov; Tone Oblak, Švedre, in Vinko Oblak, priučen mesar in pek, kot predstavnika komunistov.

Za Žiri in celo širše območje kraja pa je bil odbor OF postavljen konec septembra 1941. Na območju Žirov je kot organizator OF tedaj največ deloval domačin Vinko Oblak, ki je živel v Gorenji vasi in bil član partijske organizacije v

Poljanah. Poleti in jeseni je nekajkrat prišel na Žirovsko tudi Maks Krmelj. Predvsem pa je na tem območju deloval Vinko Oblak, ki je z Albino Čadežem in Jožetom Kavčičem vodil organizacijske priprave za ustanovitev odbora OF. Ustanovni sestanek je bil konec septembra 1941 v hiši Jožeta Kavčiča, trgovca s čipkami, Muhovcovega iz Stare vasi pri Žireh. Sestanek se je udeležilo devet sodelavcev in simpatizerjev OF, tamkajšnjih domačinov; Rudolf Bačnar, krojaški mojster, Albin Čadež, kleparski in kotlarski mojster, Lojze Dolinar, kmečki sin, Vinko Govekar, čevljarski pomočnik, Ivan Kavčič, kmet, Mirko Kolenc, mesarski pomočnik, Rado Kosmač, krojaški pomočnik, Franc Giacomelli, čevljarski pomočnik, in Jože Kavčič. Poleg teh sta bila na sestanku tudi Vinko Oblak in Tone Nartnik - Črnivec, Anžonovcov iz Dolgih Njiv pri Lučinah, gradbeni delavec, tedaj član okrožnega komiteja KPS Kranj, ki je sestanek tudi vodil. Vinko Oblak je k delu pritegnil še več simpatizerjev OF, med njimi Filipa Potočnika, Pavleta Zajca, Valentina Kržišnika in Viljema Kopača. Simpatizer in sodelavec OF je bil tudi Ivan Blažič, po domače Župan iz Dobračeve. Nekateri Žirovci pa so imeli stike z organizatorji OF tudi zunaj Žirov. Tone Kržišnik - Ljubo, dijak, z menoj in z Meri Govekar, trgovsko pomočnico pri Kašmanu v Škofji Loki. Brata, pokojna Vinko in Pavle Žakelj, Bartelčkova iz Stare vasi, ki sta živela in delala v Kranju, pa z organizacijo KP in OF v Kranju. Pogosto sta prihajala domov v Žiri in delovala med ljudmi kot aktivista OF.

Na območju občine Oselica pa je bil glavni organizator OF Tone Peternel - Klemen, Vovšarjev iz Koprivnika. Ta je imel več dobrih sodelavcev, med njimi Pavleta in Johana Gantar, Graparjeva iz Hobovš, Boštjana in Jerneja Jezerška iz Nove oz. Stare Oselice, Franca in Julija Galičič, Lovranova iz Fužin, Jožeta Kumra, mlinarja, in Franca Moreta, kovača, oba iz Trebije, in še več drugih.

Iz tega je razvidno, da je partijska organizacija v Poljanah takoj po ustanovitvi postala žarišče široko zasnovanega narodnoosvobodilnega gibanja v Poljanski dolini. Z odborom OF v Poljanah sta delo usmerjala predvsem prek čedalje širše mreže zaupnikov OF. Vsi ti so imeli nalogo, da po svojih sorodstvenih in prijateljskih

zvezah in znanstvih pridobivajo ljudi za sodelovanje v OF in jih pripravljajo za oborožen upor ter da prek njih širijo med prebivalstvo literaturo, da bi bilo čimveč ljudi seznanjenih s programom OF in cilji narodnoosvobodilnega boja ter s stanjem in razvojem partizanstva in partizanskih akcij na Gorenjskem ter drugod po Sloveniji in Jugoslaviji. Vsak zaupnik se je trudil, da bi vzdrževal s sodelavci in simpatizerji OF redne stike.

Na ta način je tudi propagandno gradivo prihajalo v roke precejšnjemu številu prebivalstva in je kljub majhnemu številu izvodov Slovenskega poročevalca ali letakov le-te bralo razmeroma veliko ljudi. Vsak izvod je navadno potoval iz rok v roke. Čeprav je bilo treba zaradi večje varnosti delati zelo konspirativno in je zato večji del zaupnikov OF poznal razen tistih, ki jih je sam pritegnil k delu, le enega ali dva organizatorja, se je zanimanje za literaturo v jesenskih dneh zelo povečalo zaradi velike razširitve zaupniške mreže. Ker so bili odbori OF v Poljanski dolini le v Poljanah, Gorenji vasi in Žireh, je povezava organizacijske mreže OF slonela predvsem na zaupnikih, vsak s svojim krogom ljudi.

Ob velikem razmahu mreže zaupnikov je imela poljanska partijska in frontna organizacija jeseni 1941 zveze vzpostavljene že na vse strani. Krmelj je vzdrževal zvezo z organizacijo v Škofji Loki in organizatorji upora v Selški dolini. Švedre je bil gonilna sila odbora OF v Gorenji vasi, hkrati pa imel zvezo s Tonetom Peternelom – Klemenom, ki je kot organizator OF deloval na območju Sovodnja, Oselice in Trebije. Vinko Oblak, Mlakarjev iz Gorenje vasi, je bil povezan z odborom in zaupniki OF v Žireh, Tine Rihrtaršič in Jože Trpin, krojaški mojster, oba iz Poljan, pa z menoj in Francem Grošljem, Marjančnem iz Javorij, ki je s svojim ugledom ter z velikim prizadevanjem pritegnil k delu za OF precej ljudi in s katerim sva bila najbolj vneta organizatorja OF na območju občine Javorje. (Kurirsko zvezo z Ljubljano prek Dolomitov, od koder je bilo nekajkrat poslano propagandno gradivo OF, pa so vzdrževali Janez Šubic, Narijarjev iz Bukovega vrha, in njegov brat France ter Martin Pohleven, Migut iz Kremenika, in tudi Maks Kalan iz Hotovlje. Pri njem je bila tudi javka za politične delavce iz okrožnega in po-

krajinskega političnega vodstva, ki so pri opravljanju nalog prihajali na poljansko območje ali potovali po dolini.

Poleg opisanih zvez so obstajali tudi drugi kanali za širjenje propagandnega gradiva OF med ljudmi, ki smo jih vzdrževali organizatorji OF s sodelavci in zaupniki zunaj domačega območja. Tako sem imel na primer od avgusta 1941 stalne stike z Jankom Štalcem, Mešičovim iz Martinj Vrha, Tonetom Mulejem, hlapcem v gostilni pri Otetu v Škofji Loki, in z že omenjenim Tonetom Kržišnikom – Ljubom iz Žirov. S tem sem se redno srečeval v Škofji Loki, kjer sva nabavljala živila in drugo blago, jaz za trgovino in gostilno Marjance Grošelj v Javorjah, Ljubo pa za trgovino svojega očeta. Na območju Javorij sem pridobil za delo in imel stalno zvezo z okrog 20 sodelavci in zaupniki OF. Vsem sem redno dajal Slovenskega poročevalca in drugo propagandno gradivo. Enako so delali tudi drugi organizatorji OF.

Z vztrajnim in široko zasnovanim agitacijsko-propagandnim delom nam je jeseni 1941 uspelo prepričati znaten del prebivalstva, naj se pripravijo na trenutek, ko bo na vaseh objavljeno sporočilo, da je prišel čas za splošno vstajo in oborožen upor; partizanski mobilizaciji naj se odzovejo vsi oziroma vsaj večji del za orožje sposobnih moških in fantov ter se vključijo v boj proti okupatorju. Takšna pripravljenost in razpoloženje se je še stopnjevalo potem, ko je Cankarjev bataljon, ki je tedaj štel okoli 70 borcev in je od 11. oktobra do 9. decembra 1941 taboril pod Sv. Mohorjem v Selški dolini, začel proti sredini novembra izvajati uspešne vojaške, diverzantske in prehranjevalne akcije. Še posebno odmevna je bila njegova akcija, ki jo je izvedel v petek, 12. decembra 1941. Tedaj je bataljon iz zasede ob vojaški cesti pod Starim vrhom nad Rovtami v Selški dolini v desetminutnem boju uničil 2. vod 2. čete 181. rezervnega policijskega bataljona. V tem boju je padlo 46 policistov, enega ranjenega so ujeli, ga obvezali in izpustili, le 5 policistom pa je uspelo zbežati. Cankarjev bataljon je imel 3 mrtve in 3 ranjene.

Gorenjsko politično in vojaško vodstvo je zato, da bi preprečilo drugi val izseljevanja prebivalstva iz Gorenjske (Nemci naj bi po informacijah oziroma znanih dokumentih izselili okrog 80 000 Gorenjcev) sklenilo dvigniti ljudi

v splošen oborožen upor. O tem se je razpravljalo in sklepalo tudi na znanem posvetovanju vojaških in političnih delavcev – organizatorjev OF in vstaje iz vse Gorenjske, ki je bilo 8. decembra 1941 pri Tomažinovihi, po domače pri Kocjanu v Bukovščici v Selški dolini. Na tem posvetovanju je vodstvo ocenilo, da je bilo tedaj za splošno vstajo največ možnosti v Bohinjskem kotu in Zgornji Savski dolini, pa tudi v Poljanski dolini, in sicer zaradi široko organizirane mreže OF in pripravljenosti prebivalstva za vstajo, predvsem na območju tedanjih občin Poljane in Javorje ter Oselica. Na podlagi tega sklepa je bil Cankarjev bataljon poslan iz Selške v Poljansko dolino. Spotoma je potolkel prej omenjeno 52-člansko policijsko patruljo nad Rovtami.

Po prihodu Cankarjevega bataljona v Poljansko dolino se je vanj vključilo tudi okrog 40 borcev Samotorške in okrog 20 borcev Poljanske čete. Tako je bataljon narastel na okrog 130 mož. Takoj je začel izvajati vojaške, sabotažne in prehranjevalne akcije, ki so bile med prebivalstvom z odobravanjem sprejete, kar je še povečalo njegovo pripravljenost za sodelovanje v splošni vstaji. V takem razpoloženju je tedaj gorenjsko vojaško in politično vodstvo ocenilo, da so dane možnosti za splošno vstajo v Poljanski dolini. Zato so bile v nedeljo, 21. decembra, popoldne poslane iz Cankarjevega bataljona na teren tri mobilizacijske patrulje, ki so šle po vaseh kot glasniki OF obveščat prebivalstvo, da je prišel čas za splošno vstajo, in pozivale, naj se za orožje sposobni moške in fantje odzovejo pozivu in gredo v partizane. Te patrulje so vodili domači aktivisti in organizatorji OF.

Glavno delo so pri tem opravili zaupniki in aktivisti OF po vaseh, ki so po dogovoru z vodji mobilizacijskih patrulj določili zbirna mesta, kjer naj se zberejo prostovoljci, od koder jih bodo patrulje odvedle v bataljon. V večini vasi, kjer so obstajali sodelavci in zaupniki OF, so se vaščani med seboj obveščali in dogovarjali, kdo bo šel v partizane. Na zbirna mesta so mnogi prišli oboroženi, pa tudi tisti, ki niso odšli v partizane, so pogosto pripeljali ali prinesli na zbirališča municijo ali vojaško opremo, ki so jo skrito hranili za ta namen.

V torek, 23. decembra, sta bili poslani na teren še dve novi mobilizacijski patrulji, ena na

območju Lučen in Brebovnice, druga na Žirovski vrh in potem v Žiri. Vseh pet oziroma šest (ena se je razdelila) mobilizacijskih patrulj je zbralo skupaj 221 prostovoljcev (patrulja Rudija Robnika 105, Toneta Demšarja 68, Toneta Petermela – Klemenca 32, Boštjana Jezerška 4, Toneta Nartnika 8 in Pavleta Ingliča 4). Iz Poljan, Predmosta, Hotovlje, Vinharjev, Kremenika in Bukovega Vrha pa je od 22. do 26. decembra v Cankarjev bataljon odšlo (večinoma po medsebojnem obveščanju in le deloma po obvestilu tistih prostovoljcev, ki so že prej med prvimi odšli v partizane) skupaj 61 prostovoljcev, že prej pa je iz teh krajev odšlo 16 prostovoljcev. Nadalje je od 21. decembra 1941 prišlo v Cankarjev bataljon 38 prostovoljcev, nadaljnja dva pa še prej. V decembrski vstaji 1941 se je z območja Poljanske doline odzvalo skupaj 340 mož in fantov iz 51 vasi (glej **razpredelnico** na naslednji strani).

Navedeni podatki kažejo, da je prav poljanska vstaja omogočila slavno tridnevno bitko od 9. do 11. januarja 1942 v Dražgošah. Vodstvo Cankarjevega bataljona iz vojaško-operativnih in strateških vidikov ne bi moglo sprejeti in voditi bojev z Nemci brez borcev (bilo jih je 98) iz Poljanske doline, ki so v partizane prišli decembra 1941, saj je znano, da so se raztezali obrambni položaji bataljona v dolžini skoraj treh kilometrov. Po podatkih, ki sem jih zbral, je Cankarjev bataljon tedaj štel okrog 215 borcev. Od tega jih je bilo z območja sedanje občine Škofja Loka najmanj 130, od teh pa iz Poljanske doline kar 100. Iz drugih krajev Gorenjske oziroma Slovenije je v dražgoški bitki sodelovalo okrog 85 borcev, med njimi je bilo precej emigrantov iz Primorske, ki so že pred vojno živeli in delali na Gorenjskem, ter nekaj borcev iz drugih krajev Slovenije.

Nekateri največ zaslug za množični odhod mož in fantov v decembrski vstaji še vedno pripisujejo Cankarjevemu bataljonu, češ da je poslal na teren več patrulj, ki so potem po vaseh izvedle obsežno mobilizacijo. Kako je "mobilizacija" dejansko potekala, sem opisal že prej. Zato ponovno poudarjam, da tako preprosto to ni šlo. Trdim, da je uspešna mobilizacija predvsem odsev in posledica dolgotrajnega in vztrajnega delovanja aktivistov in organizatorjev OF po vaseh. Organizacijska mreža OF je bila zelo

PODATKI O ŠTEVILU UDELEŽENCEV VSTAJE DECEMBRA 1941

Občina	Število vasi	Odšlo v partizane v dneh			Skupaj	Vključilo v Cankarjev b.		Udeleženci Vmilo		Šlo kasneje v NOB
		5 - 21. 12.	22. 12.	23.-26. 12.		da	ne	draž.	bitke domov	
Javorje	14	2	88	6	96	90	6	9	90	30
Poljane	16	22	124	31	177	171	6	61	133	64
Gorenja vas	10	8	5	12	25	23	2	16	17	7
Oselica	9	5	3	29	37	9	28	6	35	20
Žiri	2	1	-	4	5	5	-	4	3	2
Poljanska dolina	51	38	220	82	340	298	42	96	278	123
Zminec	5	7	-	-	7	7	-	4	1	1
Škofja Loka	1	8	-	1	9	9	-	8	1	-
Stara Loka	3	6	-	-	6	6	-	6	-	-
Šk. Loka in okolica	9	21	-	1	22	22	-	18	2	1
Selca	3	12	-	1	13	13	-	9	5	1
Železniki	2	1	-	1	2	2	-	2	1	1
Selška dolina	5	13	-	2	15	15	-	11	6	2
Vse občine skupaj	65	72	220	85	377	235	42	125	286	126

Opombe: Iz občine Gorenja vas sta bila že pred decembrsko vstajo pri partizanih Tone Nartnik - Čmivec iz Dolgih Njiv pri Lučinah in Janez Tavčar iz Gorenje Dobrave, tovarniški delavec.

Iz občine Selca sta bila že pred decembrsko vstajo pri partizanih Francka Basaj in Janez Šinkar, oba iz Sele. Iz občine Črna Vrh nad Polhovim Gradcem pa je decembra 1941 odšel v Kokrško četo Janez Pohleven, tovarniški delavec, in se vključil v Cankarjev bataljon. Vseh pet se je udeležilo bitke v Dražgošah.

široka, saj je na območju občin Poljane in Javorje, deloma pa tudi na območju občine Oselica, segala skoraj v vsako vas in naselje. Po tej mreži smo širili med ljudi partizansko literaturo - letake in Slovenskega poročevalca, tistih nekaj izvodov, ki smo jih dobili in so potem šli iz rok v roke. Tako se je stanje na terenu po zaslugi organizatorjev OF boljšalo iz dneva v dan, skladno s tem pa je naraščala tudi pripravljenost prebivalstva za sodelovanje v OF in v splošni oboroženi vstaji, ki je potem z vso silovitostjo izbruhnila decembra 1941. Seveda je tudi res, da je na to ugodno vplival Cankarjev bataljon in zlasti velik vojaški uspeh v boju nad Rovtom, ko je potolkel nemško policijsko patruljo.

Kako je bilo v prvih dneh v partizanih? Jaz sem odšel k partizanom s skupino, ki jo je vodil

Rudi Robnik, vodja prve mobilizacijske patrulje, Rudi je zbiral prostovoljce na območju občine Javorje, s tem da je moze iz vasi Zgornje in Spodnje Ravni, iz Jazbin in Malega Vrha, ki so tudi spadale v občino Javorje, zbrala druga mobilizacijska patrulja, ki jo je vodil Tone Demšar, tesar iz Puštala, doma iz Jazbin, ter v Volški grapi (vasi Delnice, Podobeno in Volča), katere območje je spadalo v občino Poljane. V tej patrulji je bilo 105 prostovoljcev. Ko so se v skupino na Volči vključili še prostovoljci iz te vasi, je v dolgi koloni odšla po gozdni poti oziroma stezi, ki je vodila prek Sv. Križa v Srednjo vas. Ko smo se približali Srednji vasi, je Rudi kolono zaustavil in zapovedal popolno tišino, sam pa odšel na dogovorjeno javko blizu mosta, ki vodi iz Srednje vasi čez Soro v Žabjo

vas. Na javki ga je čakala Marjana Mrak iz Žabje vasi (žena Cirila Mraka, zidarja). Ta mu je povedala, da je prehod čez most prost. Rudi se je vrnil k nam, Marjana pa je iz primerne oddaljenosti še naprej opazovala, če bi pred našim prihodom prišla nemška patrulja in postavila pri mostu zasedo. Ko smo bili na dogovorjenem mestu, je prišla in povedala, da je pot prosta. Šli smo čez, nato v dolgi koloni naprej proti Vinharjam, Marjana pa je ostala tam, vse dokler ni prišla čez most v Žabji vasi tudi skupina, ki jo je vodil Tone Demšar.

Ko je naša skupina prišla v Vinharje, nas je Rudi peljal k Brdarju, kjer smo prenočili. Tu nas je pričakal komandir 2. čete Cankarjevega bataljona Jaka Bernard, kateremu je Rudi podal raport. Jaka je bil navdušen nad tako velikim odzivom prostovoljcev za odhod v partizane, še zlasti, ker jih je bilo veliko oboroženih. Kmalu po prihodu je povabil na razgovor mene in Franca Grošlja iz Javorij (njegova mama je bila Brdarjeva sestra). V pogovoru, ki je trajal več kot eno uro, je sodeloval tudi Rudi. Seznanila sva ga z najinim delom in političnim položajem na območju občine Javorje od nemške okupacije naprej. Pri tem sva ga opozorila, da so prostovoljci večinoma kmečkega rodu, torej kmetje in kmečki fantje ter bajtarski sinovi in hlapci. Zato nimajo širše politične razgledanosti, kar naj se vsekakor upošteva pri ravnanju z njimi. Povedala sva tudi, da so prišli v partizane v prepričanju, da bomo kmalu obračunali z Nemci, jih pognali iz dežele in osvobodili domovino, kakor se je govorilo in pisalo celo v propagandnem gradivu.

Jaka naju je na koncu vprašal, ali je med prispelimi kdo mesar. Po dobljenem pojasnilu je takoj poslal Matevža in Jožeta Dolenca, Kršičeva iz Volče, k Muhi v Vinharje z naročilom, naj tam zakoljeta tri prašiče, ki jih je že prej dobil. Kmetje v Vinharjih, še zlasti Janez Peternel, Brdar in njegov brat Pavle Peternel, Pešar, ter Pavle Kalan, Muha, so namreč tedaj pokazali veliko naklonjenost partizanskemu narodnoosvobodilnemu gibanju in visoko narodno zavest s tem, da so brez oklevanja dali iz svojih hlevov in zalog govejo živino, prašiče, moko, krompir in druga potrebna živila. Tak odnos do partizanov so v tistih dneh pokazali kmetje tudi v drugih vaseh in hribih, kjer se je tedaj zadrževal Cankarjev bataljon. K takemu odnosu

in razpoloženju ter k simpatijam kmetov do partizanov je veliko prispeval s svojim ugledom in delom prav Brdar iz Vinharjev. Žal ga je že 26. decembra 1941 zgrabila in odvedla nemška policija iz Lučin. Nato je za njim izginila vsaka sled. V razglasu, ki je bil razobešen po streljanju talcev v Dragi pri Begunjah dne 3. januarja 1942, pa je bilo navedeno tudi njegovo pravo ime. Tedaj so Nemci ustrelili njegovega sina Slavka ter brata Pavla Peternela, Pešarja iz Vinharjev. Med poljansko vstajo so imeli partizane prostovoljce v gosteh ter jim dali prenočišče in hrano tudi drugi kmetje v Vinharjih.

Proti jutru so nam Brdarjevi v brzoparilniku za kuhanje prašičje krme skuhalo zajtrk – telečjo obaro, v velikih loncih pa ajdove žgance. Po zajtrku smo že pred dnem odrinili naprej proti Bukovemu Vrhju. Ko se je zdanilo, se je dolga kolona že vila čez senožeti za Boštjancovo hišo v Kremeniku, tako da smo že dopoldne prišli na domačijo Martina Dolenca, po domače Skobla v Bukovem Vrhju. Tam je bil štab Cankarjevega bataljona s komandantom Jožetom Gregorčičem in komisarjem Stanetom Žagarjem (tako nam je bilo tedaj rečeno, kasneje pa sem ugotovil, da je bil komisar bataljona Ivan Bertoncelj – Johan, Gregorčič in Žagar pa sta bila člana Gorenjskega štaba, s tem da je Gregorčič hkrati vodil tudi Cankarjev bataljon), katerima je Jaka Bernard javil naš prihod. Celoten štab je posedel okrog mize k posvetu, pri katerem je poleg Jaka Bernarda sodeloval tudi Rudi Robnik. Na posvetu je bil tudi Maks Krmelj, takratni sekretar rajona Škofja Loka. Nato je prišel Rudi z naročilom, naj ob sodelovanju Henrika Bička napravimo popis vseh prispelih prostovoljcev – mobilizirancev in potem seznam izročimo njemu kot vodji mobilizacijske patrulje. Ta popis smo takoj napravili, in sicer smo zaradi večje popolnosti popisali može in fante po vaseh.

Kmalu nato me je poklical Jaka Bernard in me predstavil članom štaba, ki so mi postavljali različna vprašanja v zvezi z delom na terenu in mobilizacijo ter o političnem položaju na terenu. Po kosilu, ki je bilo pri Skoblu, je Jaka Bernard sklical zbor in odredil pohod proti Valterskemu Vrhju, kjer so nas namestili deloma h Koširju, deloma k Jakopcu. V Valterskem Vrhju so nas še tisto popoldne razporedili v čete, vode in desetine. Jaz sem bil z bratoma Janezom in Jožetom

ter z nekaj sovaščani in fanti iz Volče dodeljen v 2. četo v vod brata Janeza in Henrika Bička; zadnji je bil politični delegat voda.

Ker je štab tisti dan dobil od obveščevalcev poročila o povečani dejavnosti sovražnih patrulj in prihajanju novih enot v Škofjo Loko ter o okrepitvi nemških posadk v dolini, je še tisti večer poslal v dolino in drugam na ogled in v zasede več patrulj, da bi imel tako pod nadzorstvom dohoda na območja, kjer so bile razporejene njegove enote. V te patrulje je bilo dodeljenih precej novih partizanov, ki so na ogled in v zasede odšli polni navdušenja in pričakovanj. Pri tem naj povem, da se je večina mož in fantov odzvala pozivu za odhod v partizane v pričakovanju skorajšnjega zloma Nemčije. Zato so odhajali polni navdušenja. Upanje na hitri konec vojne so netili tudi članki v propagandnem gradivu ter pojasnila in govori funkcionarjev. Začetno navdušenje pa je začelo hitro upadati in že naslednji dan, to je v sredo, 24. decembra, je precej teh novincev, zlasti starejših mož in družinskih očetov, zajelo malodušje. Ti so potem prosili nadrejene starešine, naj jih pustijo domov, s čimer se seveda ti niso strinjali. Malodušje in željo po vrnitvi domov so spodbujale tudi vesti o zbiranju velikih nemških sil v Škofji Loki in Kranju, ki so jih prinesle neke ženske iz Poljan in območja Javorjev, ko so prišle po svoje može. Ker so bile prošnje zavrnjene, so posamezni možje in očetje oz. tudi skupinice začeli prihajati k meni z očitki, da sem jih s svojo propagando zapeljal, zato sem kriv za njihovo "nesrečo", in naj posredujem pri poveljstvu bataljona, da jih odpusti domov. O tem sem najprej seznanil komandirja čete Jaka Bernarda, ki mi je dejal, da o tem ne more odločati. Na mojo prošnjo je šel potem z menoj do komandanta Gregorčiča in komisarja Žagarja. Njima sem povedal, kaj se dogaja, in predlagal, naj nekaterim starejšim možem in družinskim očetom z več otroki dovolijo, da gredo domov. Menila sta, da to ni mogoče, češ da bi se s tem izpostavili nevarnosti, da jih primejo Nemci in potem izvajajo nad njimi pritisk. Predvsem pa bi vsako odpuščanje domov negativno vplivalo na preostale ter povzročilo upadanje borbenega razpoloženja, ki je tedaj v splošnem vladalo med novimi partizani. Vendar mi je potem ob koncu pogovora Žagar dejal, da bo to novim partiza-

nom pojasnil pred prisego in dal tudi možnost za vrnitev domov tistim, ki bi to kljub njegovemu pojasnilu želeli.

Prisegli so še tisto popoldne, to je v sredo, 24. decembra 1941. Komandirja obeh čet sta zbrala vse nove partizane, tiste, ki smo bili tedaj v Loških hribih, ne pa tudi tistih, ki so bili tedaj v drugih vaseh, na Koširjevem hlevu. Pred prisego je imel Žagar navdušujoč govor. Vendar je v njem po mojem mnenju preveč poudarjal razredni značaj narodnoosvobodilnega boja. Govoril je o boju delavskega razreda za njegove pravice, ki je hkrati tudi boj za pravice in boljše življenje kmetov, ter da bo te pravice delavski razred pod vodstvom partije priboril in uveljavil po zmagi nad fašizmom. Poudaril je, da je nemškemu okupatorju v zimski ofenzivi pred Moskvo zadala smrtni udarec Rdeča armada, pri nas pa ga bo pomagala dotolči in v kratkem tudi pregnala partizanska vojska. Dejal je, da je hitlerjevska Nemčija pred zlomom in da ji že pojemajo moči. Vse to skuša prikriti z izkazovanjem svoje navidezne moči (voznje njihovih napol praznih rdečih avtobusov po Poljanski dolini). Preden je končal, je vprašal, ali ima kdo kakšno vprašanje. Oglasil se je Slavko Bogataj, Vrbanov iz Javorij, ki je želel natančnejše pojasnilo o razvoju, delu in ciljih OF oziroma vodstva po izgonu okupatorja. Nekdo drug pa je pripomnil, da je bilo rečeno, da gremo za tri dni in da zato ne more priseči za vse življenje. Tovariš Žagar je v odgovoru pojasnjeval, da je sedanji prvi in glavni cilj izgnati okupatorja, medtem ko bomo druga vprašanja urejali in reševali po osvoboditvi. K temu je še dodal, da se bo vodstvo zavzemalo, da bo nova oblast boljša, socialno in vsestransko pravičnejša od tiste v stari Jugoslaviji. Ob koncu pa je dejal, da lahko tisti, ki niso prepričani o nujnosti oboroženega boja proti okupatorju in ki ne čutijo svoje dolžnosti do domovine, izstopijo in bodo odpuščeni domov. Po prisegi to ne bo več mogoče, zato naj zdaj premislijo. Ne spominjam se, da bi kdo izstopil iz vrste. Nato je prebral prisego, ki smo jo s pozdravom s stisnjeno pestjo ob čelu vsi ponavljali za njim. Že med tem sem slišal, da je nekdo za menoj nekemu tiho dejal: "Drži figo." Ko je bila prisega končana, je drugi vprašal svojega soseda: "Ali si držal figo?" Takoj sem se obrnil nazaj, vendar nisem mogel ugotoviti, kdo je to rekel. To sem

takoj povedal Francu Grošlju z vprašanjem, kaj naj bi to pomenilo. Dejal mi je, da po njegovem ljudje mislijo, da tistega, ki med prisego drži figo, prisega ne veže. To sem povedal tudi Jaku Bernardu, ki mi je dejal, naj ljudem še in še pojasnujemo nujnost in potrebo, da vsi za orožje sposobni možje in fantje sodelujejo v boju za svobodo, kajti svobodo je treba priboriti, ne pa čakati, da nam jo kdo podari.

In kakšno je bilo tedaj moje mnenje. Menim, da so politični delavci na Gorenjskem pri organiziranju in vodenju narodnoosvobodilnega boja v začetku preveč poudarjali komunistično partijo in razredni značaj tega boja, premalo pa govorili o OF kot najširši vseljudski organizaciji in utelešenju splošnega oboroženega upora proti okupatorju, kar še posebej velja za podeželje. Tudi v Žagarjevem govoru je bila premalo poudarjena OF. Drugače smo delali tisti aktivisti in organizatorji OF, ki o komunizmu nismo kaj dosti vedeli. Menili pa smo, da so to ljudje, ki se zares z vsemi sposobnostmi zavzemajo za boljšo in pravičnejšo družbo, še posebno, ker jih je za to prejšnja oblast preganjala, zatirala ter pošiljala v zapore in kazenska taborišča. Želeli smo biti tudi sami taki. Kljub temu pa ljudem v začetnem obdobju, niti v letih 1942–43, nismo preveč govorili o razrednem boju in komunizmu, temveč predvsem o OF kot organizatorici in voditeljici narodnoosvobodilnega boja. Ker sem to napako, to poudarjanje razrednega boja in komunizma, začutil že ob omenjeni prisegi, sem pri nadaljnjem delu ljudem govoril pretežno o OF in pomagal vzpostavljati to organizacijo, kjerkoli sem se nahajal in deloval, čeprav sem bil kasneje zaradi svoje privrženosti OF in idejam partije tudi sam sprejet med člane Komunistične partije ter sem opravljal tudi različne dolžnosti in funkcije. To mi je pomenilo veliko priznanje za moje dotedanje delo in tega mnenja nisem in ne bom nikdar spremenil.

Čeprav je Žagar veliko govoril o OF slovenskega naroda, je vendar dal prevelik poudarek razrednemu boju in komunizmu. To se je pokazalo takoj po prisegi, ko je prišlo k meni in Marjačnemu Franceljnu več mož in fantov z območja občine Javorje in nam očitalo, da sva jih s propagando o OF in partizanskem narodnoosvobodilnem boju zavedla. Po njihovem se zdi, kot da ne gre predvsem za izgon okupatorja,

temveč bolj za komunizem. Za komunizem pa se oni niso prišli borit. Takega mnenja je tedaj bilo najbrž kar precej ljudi. Žagar in drugi vodilni politični delavci iz vrst predvojnih članov partije so po mojem mnenju pri stikih s kmečkim prebivalstvom premalo upoštevali politično razmeroma slabo razgledanost in to, da je klerikalizem imel ponekod na vasi globoke korenine, kar še posebno velja za območje občine Javorje. Komunizma so se kmetje bali deloma iz prirojenega konservativizma, še zlasti pa zaradi dolgotrajne propagande stare jugoslovanske oblasti, ki je komunizem prikazovala popačeno in v najbolj črnih barvah, kar je seveda izkoristila in še potencirala hitlerjevska propaganda.

Tako je še istega večera odšlo domov nekaj mož in fantov. Še več jih je odšlo potem, ko so mnogi prišli do spoznanja, da vojna ne bo končana tako hitro, kot se je pričakovalo in kot je izhajalo iz govorov posameznih političnih in vojaških voditeljev narodnoosvobodilnega boja na Gorenjskem. V prihodnjih bojih pa so se vendar izkazali kot pogumni in dobri borci.

Skupina borcev, ki ste jih vodili, ni prišla do Dražgoš, zato so vam nekateri tovariši pozneje očitali "dezerterstvo". Kako ste se "zagovarjali"?

Najprej naj povem, da se glede obtožbe "dezerterstva" nisem imel kaj zagovarjati, ker nisem nikdar dezertiral. Menil sem, da je bila ta obtožba razčiščena že 19. januarja 1942 v pogovoru s komandirjem 2. čete Cankarjevega bataljona Jakom Bernardom in komisarjem te čete Jožetom Kranjcem – Žakljem pri Jernaču na Gabrški gori. Vem pa, da so te govorice krožile med prvoborci (in morda tudi drugimi), ki niso poznali dejanskega stanja in ozadja te obtožbe. Vendar se je to vprašanje vedno znova pojavljalo, tako tudi poleti 1944, ko sem bil od julija do septembra v višji partijski šoli na Kočevskem Rogu. Tedaj sta o moji "nerazčiščeni" preteklosti seznanila Franca Leskovška – Luko, tedanje ga sekretarja CK KPS, in Vido Tomšič, članico tega foruma, dva prvoborca iz okrožja Škofja Loka, ki sta bila hkrati z menoj v tej šoli. Ko sta me Luka in Vida seznanila, kaj se mi očita, sem jima pojasnil, kako je tedaj dejansko bilo in da je zadeva že bila razčiščena.

Vendar se je to vprašanje spet postavilo leta 1947, ko so se reševale prošnje za dodelitev

priznanja partizanski spominski znak 1941. Ko sem zvedel za ponovne neupravičene obtožbe zaradi mojega "dezerterstva", sem podrobno opisal svoje življenje in delo od maja 1941 do maja 1942, ko sem postal desetar v 3. četi (Poljanski) 2. bataljona (Poljanskega) I. grupe partizanskih odredov, in ta življenjepis poslal s spremnim dopisom z dne 19. aprila 1948 na Centralni komite KPS v Ljubljano, v katerem sem navedel tudi tri priče, ki lahko potrdijo resničnost mojih navedb.

Tedaj sem mislil, da se bo neupravičena gonja proti meni za vselej končala. Vendar sem se motil. Na proslavi občinskega praznika na slovesnosti v Vojašnici Lojzeta Kebeta – Štefana v Škofji Loki mi je moje "dezerterstvo" spet očital znani prvoborec in partizanski komandant Franc Biček – Bruno. Ta je bil eden izmed treh prič, ki sem jih predlagal, da po potrebi potrdijo resničnost mojih navedb. Predlagal sem ga zato, ker sem v času februar-marec 1942, ko sem po dogovoru s pokojnim Tonetom Nartnikom – Črničem, ki je bil tedaj član okrožnega komiteja KPS Kranj in hkrati komisar Selške čete, kot ilegalec pomagal pri oskrbovanju s hrano prve- mu vodu te čete, ki je zimo prebil v Poljanski dolini na območju v bližini moje rojstne vasi Delnice. Tovarišu Nartniku sem konec januarja 1942 (ali pa je bilo v začetku februarja), ko je prišel s svojo skupino na naše območje, dejal, da bi se njegovi skupini rada pridružila z bratom Jožetom, ki sva bila v ilegali. Odgovoril mi je, da je to tisti trenutek zelo težko, skoraj nemogoče, ker ima že s svojo skupino dovolj težav, saj zanjo nima pravega zatočišča. Dejal mi je, da bi z bratom bolj koristila, če bi pomagala pri zbiranju hrane za njegovo skupino. Vanjo pa naj bi prišla potem, ko bi skopnel sneg in bi bilo vreme ugodnejše, ter s seboj privedla še čimveč drugih iz naše skupine. Dogovorila sva se torej, da z Jožetom živiva na svoje in pomagava zanj zbirati hrano in potrebščine. To sva delala, vse dokler se nisva vključila v Poljansko četo. To je bilo znano tudi Bičku, ki se je pozneje še z nekaj fanti pridružil Nartnikovi skupini in postal njen poveljnik (prvi vod Selške čete).

Pri tem naj pojasnim, da se je Cankarjev bataljon z večino moštva v sredo, 21. januarja 1942, umaknil pred Nemci, ki so ga zasledovali, iz Gorenje Žetine na Črni Kal pod Blegošem.

Zaradi visokega snega in hudega mraza od -28 do -32 °C ter lažjega in manj opaznega premikanja se je razdelil na pet oziroma šest manjših skupin, od katerih je vsaka potem odšla na njej določeno območje na prezimovanje. Te skupine so bile Škofjeloška, ki jo je vodil Jaka Bernard, Selška četa, ki jo je vodil Matija Udvarc – Vajs, s to četo je bila tudi Kamniška skupina, ki jo je vodil Matija Blejc – Plamen, in tri skupine poznejše Poljanske čete, in sicer skupine Vinka Oblaka, Rudija Robnika in Pavleta Petermela. Po prihodu v Selško dolino se je po nekaj dneh tudi ta četa razdelila na dve skupini oziroma voda. Z eno od teh se je vrnil v Poljansko dolino Nartnik ter kmalu nato po naročilu in dogovoru z Jakom Bernardom poiskal zvezo z menoj.

Po omenjeni neupravičeni Bičkovi žalitvi sem sklenil, da bom zadevo javno dokončno razčistil in pojasnil resnico. Kot uvod za to sem izkoristil slovesnost, ki jo je priredila Krajevna skupnost Poljane konec februarja 1980 ob 70-letnici rojstva narodnega heroja, tamkajšnjega domačina, Maksa Krmelja – Matije. Po slovesnosti smo odšli na tovariški in prijateljski pogovor v gostilno na Vidmu v Poljanah. Med nami je bilo seveda tudi več tamkajšnjih prvoborcev. Začel sem obujati spomine na poljansko vstajo in boje, v katerih sem tedaj sodeloval. Podrobno sem opisal svoje doživljanje na soboto, 27. decembra 1941, ko smo bili jaz, moja brata Janez in Jože ter nekateri drugi obtoženi "dezerterstva". Povedal sem, da je v noči s 26. na 27. december skupina sedmih ali osmih borcev iz naše desetine, ki je spadala v vod, katere- mu sta poveljevala moj brat Janez kot poveljnik in Henrik Biček kot politdelegat, dobila nalogo, naj gre v zasedo k poti, ki vodi iz Loga proti Kovskemu vrhu. Skupino je vodil brat Janez. Odšli smo okoli 2. ure ponoči.

Del skupine je ostal v zasedi nedaleč od Kovskega vrha na neki vzpetini na robu gozda, medtem ko je patrolja pod vodstvom brata Janeza, v kateri smo bili še jaz, Jože Kokalj, Jernej iz Volče, in Tone Čadež, Tonetov iz Delnic, odšla naprej proti Logu. Šli smo do ceste, da bi ugotovili, ali so kje v bližini Nemci. Ker je bilo vse tiho in ni bilo o Nemcih nobenih znakov, smo se vrnili na greben hriba nad Logom ob poti na Kovski vrh.

Tu smo potem v zasedi čakali, dokler se ni zdanilo. Nato smo se vrnili k zasedi naše skupine pod Kovskim vrhom. Okoli 11. ure dopoldne je prišla izmena, mi pa smo se vrnili na Dolinčevo domačijo v Kovski vrh k svojemu vodu.

Tu mi je brat Jože povedal, da je v tej noči spet odšlo domov nekaj borcev z območja Javorjev. O tem sem takoj obvestil Henrika Bička in komandirja čete Jaka Bernarda. Kmalu nato je bilo kosilo in ko smo komaj pojedli, je prišla patrulja s sporočilom, da se bližajo Nemci. Komandir čete je takoj sklical zbor in naredil razpored obrambnih položajev, ki jih morajo zasedeti posamezne desetine. Skupina, v kateri sva bila z bratom Jožetom, ki je bil puškomitraljezec, je dobila nalogo, naj zasede položaje pod vasjo po grebenu neke njive. Z bratom Jožetom sva bila na skrajnem desnem krilu frontne črte, ki smo je še zasedali. Ko je brat Jože s svojim pomočnikom še iskal najbolj primeren položaj, jaz pa bolj desno od njega, sva zaslišala z leve strani klice. Pogledala sva tja in videla, da se vsa skupina pomika nekam v levo v grapo pod seboj oz. pod njimi. Zadnji v koloni nama je mahal z roko, naj pohitimo za njimi. Zaradi oddaljenosti nismo slišali, kaj vpijejo. Vsi trije smohitro odšli navzdol, pridružil se nam je tudi brat Janez. Tedaj pa se je vrh hriba nad nami prikazal Krmelj, ki nam je klical, naj se vrnemo. Tedaj sva tudi z Jožetom začela vpiti onim pod nama, naj počakajo. Stekla sva za njimi in jih globoko v grapi dohitela in ustavila. Za nama je prišel še brat Janez. Vsi trije smo potem skušali prepričati preostale, naj se takoj vrnemo na naš položaj, vendar so spočetka temu ugovarjali, še zlasti Franc Kokalj, Jernej iz Volče, ki je med drugim dejal, da ni prišel zato, da bi izgubil življenje za komunizem. Pred okupacijo je bil funkcionar pri Fantovskem odseku Katoliškega prosvetnega društva v Poljanah in je kot tak imel predsodke zaradi komunizma. Kakor mi je kasneje povedal Maks Krmelj, je Francelj prejšnji dan po prisegi v hlevu pri Dolincu v Kovskem vrhu začel z njim pogovor oz. precej ostro razpravo o ciljih in namenih OF in partizanskega boja. Med drugim je Krmelja vprašal, kaj bo s kraljem in kraljevino, ker se veliko govori o delavskem razrednem boju in komunizmu. Pri tem je po svoje razmišljal o govorih, ki jih je imel Stane Žagar pred prisego 24. decembra 1941 na Košir-

jevem hlevu v Valtarskem vrhu in tisti dan pred prisego v Dolinčevem hlevu. S Krmeljevimi pojasnili očitno ni bil zadovoljen, ker je še naprej godrnjal, da je mislil, da je cilj partizanskega boja izgnati okupatorja, ne pa odpraviti monarhijo, kot je zdaj videti, čeprav o tem ni bilo do tedaj govora. Žagar je namreč v govorih poudarjal, da je prvenstveni cilj narodnoosvobodilnega boja izgon okupatorja, o vseh odprtih vprašanjih pa se bo odločalo po osvoboditvi.

Ob prerekanju v grapi smo tudi odkrili, da je prav Jernej Francelj s provokacijo povzročil, da je skupina zapustila položaj. Bil je na levem krilu in tedaj je zavpil: "Fantje, za menoj!" ter s tem povzročil odhod skupine s položajev. V njej smo bili Jernej trije iz Volče, Francelj, Jože in Janez, Franc Krek iz Volče, jaz, brata Janez in Jože, Janez Kisovec, Degerinov, Tone Čadež, Tonetov, in Bernard Naglič, Šuštarjev, vsi iz Delnic. Po daljšem prerekanju smo se razen Jernejevega Franceljna vsi odločili, da gremo nazaj na položaj. Toda bilo je prepozno, ker je medtem močna nemška kolona prodrla po grebenu nad nami proti Bukovemu in Kovskemu vrhu. Ker je vse okrog pokalo in regljalo, nad nami pa so bili Nemci, je potem celotna skupina krenila po gozdovih proti Visokemu, kjer smo zvečer, varni zaradi teme, prečkali Soro čez tedanji visoški most, potem še cesto in se prebili na Gabrško goro. Na Kolišah, to je križpotju nad Smoldnom pod vrhom Gabrške gore, so se Franc Krek in Jernej trije ločili od nas, ki smo bili iz Delnic. Poprej sta nam Francelj in Jože izročila svoji puški, Franc Krek in Jernej Janez pa nista imela orožja. Ti štirje so odšli proti Volči, mi proti Delnicam. Preden smo se razšli, smo se dogovorili, da se ne bo nobeden javil Nemcem. Predlagali smo jim, naj počakajo, da dobimo zvezo z bataljonom, nato bi šli nazaj v partizane. Janez in Jože sta se s tem strinjala, Francelj pa je vrnitev v partizane odločno zavrnil. Preostali smo nato odšli domov. Dogovorili smo se, da bomo šli nazaj v partizane, brž ko bomo dobili zvezo, Bernard Naglič je tedaj vrnil puško, ki smo mu jo dali ob odhodu v partizane, Degerinov Janez in Tonetov Tone pa sta puški zadržala. Tako sem navzočim orisal dogodke in moje delo do vrnitve Cankarjevega bataljona v Poljansko dolino oziroma vse do mojega prihoda v Poljansko četo v začetku maja 1942.

Ob tem pripovedovanju pa je pokojni Ive Šubic, akademski slikar in poljanski prvoborec, sicer pa moj prijatelj, pripomnil: "Jaz sem pa to slišal drugače." Odgovoril sem, da vem, da se o tem drugače govori in da sem prav zato te dogodke opisal tako podrobno, potrudil pa se bom, da se to javno razčisti in ugotovi, saj je vse, kar sem povedal, le edina in dejanska resnica o "dezertertstvu". Vse to pa mora biti tudi objavljeno. Kdor bo mislil, da stvari niso potekale tako, kot sem jih opisal, bo seveda imel možnost to javno oporekati, seveda s svojimi dokazi.

Kasneje sem res vse to podrobno opisal z namenom, da se objavi v Loških razgledih. Gradivo je bilo potem, seveda ne z vsemi podrobnostmi, opisano in zajeto v prispevku Poljanska vstaja in življenje partizanskih skupin v Poljanski dolini pozimi 1942, ki je bil objavljen v Loških razgledih 1983 (letnik 1983, str. 312 – 321).

V razpravah o dražgoški bitki mlajši zgodovinarji opozarjajo na dejstvo, da je bilo v nemških policijskih enotah veliko Luksemburžanov, Belgijcev in Nizozemcev, kar navaja k sklepu, da se te enote niso borile tako zagrizeno, kot so se Nemci. Menijo tudi, da pomen tega dogodka ni toliko v bitki sami kot v zastraševalnem učinku, ki so ga hoteli Nemci doseči z ravnanjem po njej, ko so ves mesec "brisali" vas Dražgoše z obličja sveta: cerkve, hiš in drugih stavb niso požgali in porušili hkrati, temveč počasi, eno za drugo – potemtakem ni šlo samo za uničenje vasi, temveč za počasno, premišljeno in dozirano mučenje prizadetih ljudi... Kaj menite Vi o taki interpretaciji?

V zvezi s prvim delom tega vprašanja moram reči, da so bili v nemške policijske enote, ki so se konec decembra 1941 bojevale s Cankarjevim bataljonom na območju Poljanske doline, res vključeni tudi Luksemburžani, ne spominjam pa se, da bi bili tedaj kot nemški policisti omenjeni tudi Belgijci in Nizozemci. Seveda pa mi ni znano, ali je bilo v nemških enotah v teh bojih veliko ali malo Luksemburžanov. Še manj vem o tem glede bojov v Dražgošah, ker nisem sodeloval v dražgoški bitki.

Spominjam se, da so tedaj tisti, ki so v soboto, 27. decembra, sodelovali v silovitih spopadih in

bojih z Nemci na območju Pasje ravni nad Bukovim vrhom, pripovedovali, da se je sredi ponavljajočega se nemškega juriša in ostrih povelj nemškega oficirja, ki je pehal policiste pred partizanske puške, z nemških položajev zaslišalo vpitje "Fuj, Hitler!", "Živio, Stalin!", "Živela, Moskva!" Tako so vpili v policijske uniforme oblečeni Luksemburžani, ki so jih nemške SS enote naganjale z orožjem proti partizanskim položajem. Nemški juriš je nato povsem ponehal. Tedaj se je govorilo, da so z nekaj Luksemburžani takoj obračunali in jih ustrelili. To vsekakor potrjuje oceno, da se ti proti partizanom niso bojevali tako zagrizeno kot Nemci. O tem govori tudi dogodek, ki se je pripetil v četrtek, 22. januarja 1942, v zgodnjih jutranjih urah v Selški četi. Ta je prejšnji dan odšla iz Črnega kala najprej do Heinriharjeve žage, ki je bila nad Kopačnico oziroma Leskovico pod Blegošem.

Od tod je potem po kratkem počitku krenila navzgor na Blegoš do prelaza Murave in potem navzdol proti Farjemu potoku. Ko so prišli do prvih hiš v Farjem potoku, je tu že bila nemška policijska zaseda. Ker pa so bili v zasedi Luksemburžani, se je ta pritajila in partizanov ni napadla, temveč se je skrivaj umaknila. Tako so se partizani nič hudega sluteč razšli po hišah na počitek. Vendar pa je patrolja, ki je bila poslana na ogled, ugotovila, da se v bližini zbirajo in pripravljajo za napad nemški policisti. Zato so partizani, ne da bi počakali na zajtrk, takoj odšli naprej proti Martinj vrhu in se tako ognili spopadu.

Iz časa, ko sem bil predsednik občinskega odbora ZZB NOV Ljubljana Šiška, se spominjam, da je iz Mednarodne federacije veteranov druge svetovne vojne prišlo v Ljubljano nekaj Luksemburžanov; želeli so obiskati območje operacij nemških enot, ki so se 27. decembra 1941 spopadle s Cankarjevim bataljonom, in se srečati z borci, ki so sodelovali v teh bojih. Ti Luksemburžani so potem z nekaterimi preživelimi udeleženci obiskali prizorišča spopadov in jurišev. Povedali so, da so nemške vojaške oblasti zaradi upora več luksemburških policistov obsodile na smrt in jih ustrelile, več pa so jih obsodile na zaporne kazni ter jih poslale v koncentracijska taborišča. Drugi so bili premeščeni v enote SS na ruski fronti ali v druge nemške

policijske enote. Tisti, ki so prišli v Ljubljano, so bili preživeli taboriščniki. Vse opisano kaže, da Luksemburžani na splošno res niso bili zagriženi in bojno razporejeni vojaki, kar pa prav gotovo ne velja za vse.

Iz podatkov, ki jih je v raznih arhivih dobil in uredil zgodovinar Tone Ferenc, je razvidno, da so Nemci pred napadom na Dražgoše na Gorenjskem zbrali za 10 bataljonov različne nemške vojske in policije. Bataljoni so imeli povprečno po okoli 600 mož. In če je le polovica teh sodelovala v tridnevni bojih v Dražgošah (preostali so opravljali druge naloge, npr. okrepitev nemških posadk v od partizanov ogroženih območjih, varovanje poti, ki so vodile na območja operacij), je bilo torej v to operacijo vključenih najmanj 3000 mož ali približno 30 nemških vojakov na enega partizana. Koliko je bilo v teh bataljonih Luksemburžanov ali vojakov drugih nenemških narodov, iz razpoložljivih podatkov ni razvidno. Ve pa se, da so v njih vsekakor bili tudi Luksemburžani.

Seveda pa ni nujno, da bi to razmerje moči pomenilo majhno borbenost nemške vojske in policije, temveč kaže tudi na visoko stopnjo vojaškomoralne in borbene pripravljenosti ter veliko narodno zavest borcev Cankarjevega bataljona, da morajo v boju z okupatorjem dati vse od sebe, če je treba, tudi svoje življenje. Mislim torej, da vojaški dosežek in uspeh tridnevni boj Cankarjevega bataljona z Nemci v Dražgošah vsekakor presega zastraševalni pomen požiganja, rušenja in miniranja pogorišča ter drugih stavb, s katerimi so Dražgoše zravnavali z zemljo. Znano je, da je bila dražgoška bitka po obsegu in značaju največja ter najpomembnejša partizanska bitka, kar jih je bilo v letih 1941–1942 na Slovenskem. Njen odmev je segel prav do Berlina, torej v srce Hitlerjevega tretjega rajha, ki je imel Gorenjsko za svoj sestavni del.

S tem seveda ne zanikam vloge in zastraševalnega pomena ter doziranega mučenja, kot pravite, prizadetih ljudi. Vendar to ni bilo namenjeno samo vaščanom Dražgoš in okoliških vasi, temveč je bilo to za požgano Rašico najresnejši opomin vsemu gorenjskemu prebivalstvu, kaj čaka tiste, ki bi sodelovali s partizani in jim kakorkoli pomagali. Znano je, da je stopnjevano nasilje po dražgoški bitki tako pre-

strašilo prebivalstvo, da mnogi niso upali sprejeti pod streho in dati zavetje niti najbližjim prijateljem, sosedom in znancem. Prav to pa je bil namen in glavni cilj nemških represalij.

Kakor vemo, je 20. januarja 1942 (tedaj je bila glavnina Cankarjevega bataljona v Poljanski dolini) prišlo na Rudno v Selški dolini okoli 200 nemških vojakov minerskega oddelka (Minerabteilung) z nalogo požgati nepogorele stavbe ter jih skupaj s pogorišči zminirati in zravnavati z zemljo. To nalogo so opravljali kar sedem tednov. Kot so tedaj menili okoliški prebivalci, je omenjeni nemški minerski oddelek, ki je bil nastanjen v vseh večjih hišah na Rudnem, delo pri miniranju pogorišč in ravnanju z zemljo s počasnim delom tudi sam zavlačeval, da bi tako odložil morebitni odhod na rusko fronto.

Po dražgoški bitki, spomladi in poleti 1942, je partizanstvo na Poljanskem prestajalo hude preizkušnje. Malo ljudi pa se zaveda, da se je ena najhujših, če ne kar najhujša, zastavila prav pred koncem vojne, konec marca in v začetku aprila 1945, v ofenzivi, ki so jo Nemci imenovali z besedami Winterende/Frühlingsanfang (konec zime/začetek pomladi). Kako ste se držali takrat?

Kot prvoborec sem sam občutil težavnost razmer in stanja na Gorenjskem spomladi in jeseni 1942, kar sem deloma opisal v obširnem sestavku Poljanski bataljon in akcije Poljanske čete v letu 1942, ki je bil objavljen na 25 straneh v Loških razgledih, letnik 1981. Zato tedanjih razmer in stanja ne bom obširneje opisoval. Omenim naj le, da se naša pričakovanja in upi, da se bodo na pomlad partizanske enote začele znova hitro povečevati z novimi prostovoljci, niso izpolnili. Tako so se v nastajajočo Poljansko četo od sredine marca do sredine maja 1942 vrnili predvsem tisti borci domačini, ki so zimo prebili razkropljeni po raznih krajih, deloma tudi čez mejo v Dolomitih. Iz podatkov, ki sem jih zbral za sestavek o poljanski vstaji decembra 1941, je razvidno, da je po vrnitvi glavnine Cankarjevega bataljona v Poljansko dolino januarja 1942 samovoljno odšlo domov več kot dvajset borcev dražgoške bitke, 11 jih je bilo iz bataljona odpuščenih domov ali na zdravljenje, nad 30 pa jih je odšlo prezimovat deloma domov ali k znancem in sorodnikom, deloma tudi v Dolomi-

te, potem ko sta bili razpuščeni skupini Vinka Oblaka in Pavleta Peternela. Skupina Rudija Robnika je bila 22. januarja 1942 napadena in razbita pri Muhu v Vinharjih. Od tistih, ki so odšli domov ali v Dolomite v Ljubljano, se jih dvajset ni nikdar več vrnilo v partizane, osem od teh jih je kasneje odšlo celo k domobrancem.

Majhen priliv prostovoljcev v partizanske vrste spomladi 1942 je bil posledica nemškega zastraševanja in vojaškega pritiska, ki je velik del prebivalcev do kraja prestrašil. Trdno in neomajno nam je stalo ob strani le manjše število najbolj zavzetih in požrtvovalnih aktivistov in sodelavcev oziroma organizatorjev OF. Po vseh ni bilo trdne organizacijske mreže OF, kot je to bilo v zadnji sovražnikovi ofenzivi konec marca in v začetku aprila 1945, vse je slonelo le na posameznih zaupnikih in sodelavcih OF. Seveda pa je s partizanskim narodnoosvobodilnim gibanjem in OF simpatiziral in ga na razne načine podpiral pretežni del gorenjskega prebivalstva.

Od sredine maja so se začele razmere hitro izboljševati in popravljati, še zlasti na operativnem območju Poljanskega bataljona, ki je iz prejšnje defenzivnosti prešel v odločno ofenzivo z vojaškimi akcijami in napadi na manjše nemške patrulje in enote. Večinoma uspešne akcije so bile zelo pogoste, tudi večkrat tedensko. Nadaljnji razmah partizanstva pa je zavrila silovita poletna nemška ofenziva, ki se je začela kmalu po prihodu druge, to je štajerske grupe partizanskih odredov iz Dolomitov, ki se je prek Gorenjske prebijala na Štajersko. Nemška ofenziva se je začela sredi julija, končala pa sredi septembra 1942. Potekala je izmenoma na raznih območjih Gorenjske, kjer so se zadrževale posamezne partizanske enote.

Tako se je jeseni 1942 s približevanjem zime začelo najhujše obdobje partizanstva na Gorenjskem, ki je bilo dosti težje kot zadnja huda sovražna ofenziva spomladi 1945. Nezavidljiv položaj in hudo breme nemškega vojaškega pritiska pa smo občutili predvsem mi, tedaj zelo maloštevilni partizani na Gorenjskem, ki smo s strahom oziroma zaskrbljeni pričakovali zimo in celo čas, ko bo odpadlo listje z gozdnega drevja, ki nas je v veliki meri skrivalo in varovalo pred sovražnikom. Ko je odpadlo listje, se je možnost

skrivnega manevriranja silno zmanjšala, saj smo morali svoja taborišča urejati na precej manjših površinah iglastih gozdov, Nemcem pa je to zelo olajševalo odkrivanje in zasledovanje partizanskih enot. Tako se je pogosto dogajalo, da so številčno majhne nemške patrulje (4 do 6 mož) postavljale zasede celo sredi gozdov ob poteh, ki so jih uporabljali partizani, in na raznih križpotjih in prehodih čez ceste, železniške proge in reke. Tu so pričakali manjše skupine ali posamezne borce, jih napadali, lovili, pobijali. To se kaže med drugim v tem, da je bilo ob nastopu zime 1942/1943 po vsej Gorenjski le okoli 180 do 200 partizanov, od prejšnjih okrog 600, kolikor nas je bilo (ne všteti borcev II. grupe) v začetku poletja 1942. Leta 1942 je padlo na Gorenjskem okoli 400 borcev. V takem položaju so nam bile v veliko moralno oporo in uteho radijske vesti o izkrcaju angleške in ameriške vojske v severni Afriki, kamor jih je pripeljalo nad 1000 ladij. Tolažili smo se s tem, da to pomeni skorajšnji konec vojne, še posebno, ker je bilo v tem času v glavnem zaustavljeno napredovanje nemških armad na ruski fronti.

Za borce Poljanske čete pa je bilo najhuje v siloviti nemški ofenzivi na začetku avgusta na Blegošu. V veliki nemški poletni ofenzivi, ki naj bi razbila in povsem uničila partizanske enote 1. in 2. grupe odredov in ki je potekala hkrati kot t.i. "roška" ofenziva na Dolenjskem, so Nemci po podatkih, ki jih je zbral zgodovinar Tone Ferenc, zbrali in osredotočili na Gorenjskem okrog 20 000 mož vojske in policije. Misleč, da je na Blegošu zbrana glavnina borcev 2. grupe in velik del enot 1. (Gorenjske grupe odredov), so Nemci velik del svoje vojske, ki se je tedaj zadrževala na Gorenjskem, uporabili za ofenzivo na Blegošu. Na srečo so enote 2. grupe, razen Ilijeve čete, ki je ostala na Blegošu, da je zbiral v prejšnjih bojih razkropljene borce, do tedaj že prešle prek Selške doline na Jelovico, tako da je strahovita nemška vojaška sila udarila v glavnem v prazno. Poleg Ilijeve čete je bilo tedaj na Blegošu le še 42 borcev Poljanske čete, dopoldne 3. avgusta 1942 pa se je izpod Mladega vrha zatekla na Blegoš tudi Škofjeloška četa. Skupaj je bilo tedaj na Blegošu okoli 120 do 140 partizanov, medtem ko so Nemci v nameri, da bi do kraja uničili partizane, uporabili po tedaj dobljenih podatkih okoli 8000–10 000 vojakov.

V spopadih, ki so se razvili na pobočju Blegoša in po grebenih okoliških hribov, je najhujše breme prevzela Poljanska četa, ki je z manevriranjem zvabila za seboj, ne da bi to vedela, glavnino nemških sil, tako da sta se lahko že prvo noč brez žrtev izvili iz nemškega obroča Ilijeva in Škofjeloška četa. Poljanska četa je imela v dneh od 3. do 6. avgusta, kolikor je trajala nemška ofenziva, hude izgube. Padlo je 15 borcev, najmanj 8 je bilo ujetih, nekaj pa jih je padlo še drugod, potem ko so se že prebili z Blegoša.

In kako je to kalvarijo doživljala in preživela Poljanska četa?

Prvega dne ofenzive smo iz nekih pečin nad Kopačnico med Prvo ravnijo in Leskovico, kamor smo se zatekli v upanju, da bomo lahko tam dočakali konec nemške "hajke" (spčetka nismo vedeli, da gre za obsežno nemško vojaško operacijo), ugotovili, da se nam od spodaj približuje velika nemška kolona, prav tako pa, da nad nami z vseh strani prihajajo Nemci in da smo skoraj povsem obkoljeni. Tako smo bili v kleščah nemških kolon in zased prisiljeni na premik. V prvem jurišu smo se prebili čez žične ovire Rupnikove linije proti Črnemu kalu. V tem jurišu je padlo 6 tovarišev. Drugi, še odločnejši juriš je četa, ki je šela le še 36 borcev, izvedla pri Debeli peči, to je visoki skalnati pečini med Črnim kalom in Prvo ravnijo pod Blegošem. Tedaj je na cesti obležalo več mrtvih in ranjenih Nemcev, vendar nam zaradi z obeh strani bližajočih se oklepnihi vozil ni uspelo odnesti njihovega orožja. S tem jurišem smo se prebili skozi nemške linije na pobočje Blegoša proti Spodnji Žetini in se po neki z grmovjem obdani kotanji približali Podblegošnikov hiši. Tedaj smo na njivi pod seboj zagledali okoli 60 Nemcev, od katerih je imela dobra polovica orožje zloženo v piramide in je kopala mitralješka gnezda, preostali pa so bili s strojnicami v zasedah. Ker so vsepovsod okrog mrgoleli Nemci, se je posameznih borcev lotilo malodušje in niso bili za nov juriš. Medtem ko smo se posvetovali, kaj storiti, sta prišli ob grmovju na obeh straneh kotanje, v kateri smo tičali, močni nemški koloni. Da bi se izognili uničenju, je komandir čete, ki smo ga obvestili, da so nas odkrili Nemci, takoj ukazal umik na Blegoš. Zadnji del naše kolone je bil od kotanje oddaljen komaj 50 me-

trov, ko so že od vseh strani nemški mitraljezi sipali ogenj, vmes pa so oglušujoče pokale bombe.

S tem so lahko Nemci približno ugotovili, kje se nahajamo. Tako se je potem v popoldanskih urah strnila okoli Poljanske čete velikanska nemška moč, razporejena v več obročih, zunanji pa je potekal od Črnega kala ob poti proti Gorenji Žetini in dalje čez prelaz Hleviša in Zgornje ravni proti Malenskemu vrhu. Ko se je znočilo, smo spet šli v napad z namenom, da bi se prebili proti Volaki in Kopačnici, kar pa se ni posrečilo, ker smo padli v strahovit križni ogenj sovražnih zased in obročev. Po nas je tolklo najmanj 20 težkih mitraljezov, nešteto pušk in brzostrelk, vmes pa so bobnele mine. Pokalo in grmelno je z vseh strani, kakor da se je razbesnel strahovit vihar, in to približno od pol enajste ure zvečer skoraj dve uri. Noč je bila temna in velik del borcev se je v spopadu razpršil. Posamezniki so se skrili v pečine in na drevesa. Večino teh so potem Nemci naslednji dan, nekaj pa še v sredo, 5. avgusta, odkrili in pobili, nekaj so jih ujeli. Le skupina 13 borcev se je se prebila skozi nemške obroče v grapo pod Žetino, kjer nas je zatekla zora. Tam smo se poskrili po grmovju in kotanjah, 4 borci pa pod korenine velike smreke, ki jo je bil malo prej podrl vihar. Komaj smo se poskrili, že so začele korakati mimo velike kolone Nemcev, ki so šli na Blegoš. Mimo nas so korakali dobri dve uri (od 5.00 do 7.15). Nekaj jih je šlo tik ob skritih borcih oz. celo po njih, to je tistih, ki so bili skriti pod koreninami smreke. Ti so potem s hrbti držali plast zemlje in korenin, da se pod koraki Nemcev ne bi predrla, kar bi bilo za nas vse verjetno usodno. Pokosili pa so z brzostrelkami Gregorja Zupana - Sulca, pekovskega pomočnika iz Kroke, ki je pred odhodom v partizane delal v Ljubljani. Tisti in deloma še naslednji dan so Nemce prečesali in pregledali tako rekoč vsak kvadratni meter vzhodne strani Blegoša. Pregledovali so grmovje, kotanje in pečine ter tako odkrili in pobili ali ujeli kar precej borcev. V gosto in težko prehodno grmovje ter v goščave, prepletene z robido in trnjem, pa so streljali in vanje metali bombe. O tem bi lahko napisal še veliko zanimivih podrobnosti, s tem opisom pa sem hotel le utemeljiti trditev, da je bila 1942 večkrat mnogo hujša situacija kot v zadnji sovražnikovi ofenzivi.

Kako pa je potekala zadnja sovražna ofenziva spomladi 1945 in kaj vse sem tedaj doživel, sem precej obširno opisal v sestavku K zadnji veliki sovražnikovi ofenzivi marca 1945 na škofjeloškem območju, ki je bil objavljen v Loških razgledih, letnik 1987.

Kakšni so vaši spomini na Vinka Oblaka in brate Žakelj, se pravi na padle prvorce iz Žirov, po katerih se imenuje žirovska osnovna šola? Pojavil se je predlog, da bi to poimenovanje ukinili, češ da otrok ne kaže vpisovati med "padle prvorce" ali v "Prešernovo brigado" (primer Železnikov)... Racionalno jedro te zahteve, ki ostane, ko odteče žolč, s katerim je prežeta, pa je po mojem v vprašanju, ali ima nesporno pogumno ravnanje teh mladih mož in fantov v času velike preizkušnje slovenskega naroda danes še svoj vzgojni pomen?

Vinka Oblaka in padle brate Žakelj sem ohranil v lepem in trajnem spominu. S prvim sem se že pred vojno pogosto srečeval, ko je ta živel v Gorenji vasi pri mesarju Mlakarju in zanj po vaseh kupoval živino in prašiče. Bil je veseljak in poštenjak, ljudje pa so ga imeli radi in ga cenili. Srečevala sva se tudi na raznih zabavah in plesih, na katerih je s svojo veselostjo in šaljivostjo zabaval vse navzoče, zato smo ga imeli vsi radi, razume se, da še zlasti dekleta. S Pavletom Žakljem sva bila v času, ko se je pri mojstru Trpinu na Volči učil krojaške obrti, veliko skupaj in bila velika prijatelja. Neštetokrat je bil pri nas v Delnicah. Po dolgih letih sva se srečala, ko je v začetku julija (morda še junija) 1942 prišel v Poljansko četo. Preden je padel, je bil politdelegat v prvem vodu Poljanske čete, katerega poveljnik sem bil tedaj jaz. Če se prav spominjam, je imel partizansko ime Krpan – verjetno zato, ker je bil krojač. Tudi Janeza Žaklja – Anžona sem poznal že pred odhodom v partizane, ko je ta prihajal k Marjanci v Javorje k svojemu dekletu Pepci, ki je tudi bila iz Žirov. Z Milanom sva se spoznala maja 1942, ko se je z bratom Janezom vrnil s prezimovanja doma v Žireh v Poljansko četo. Poznal torej nisem le Vinka Žaklja, ki je padel januarja 1942 v Dražgošah. Znano je, da sta bila Vinko in Pavle že leta 1941, ko sta delala v Kranju, aktivista in organizatorja OF v Žireh. Vinko Oblak je bil najbolj prizadeven in zaslužen organizator na-

rodnoosvobodilnega gibanja in OF na območju Žirov leta 1941. Razen Pavleta Žaklja so bili vsi ostali prvorborci. Vsi so bili pogumni in dobri borci. Janez je bil od maja, ko je prišel v Poljansko četo, do smrti pomočnik puškomitraljezca pri mojem bratu Jožetu, ki je imel partizansko ime Mitja. Oba sta padla 4. avgusta, to je drugi dan silovite nemške ofenzive na Blegošu.

O ukinitvi poimenovanja osnovne šole v Žireh po teh prvorborcih pa bodo odločali Žirovci sami in mislim, da tega ne bodo dopustili. Tudi jaz mislim, da to ne bi bilo prav in pošteno do padlih prvorborcev. Saj so vsi izkravali in žrtvovali mlada življenja na oltar domovine že na začetku najtežjega obdobja slovenskega naroda, ko je ta ječal pod jarmom krutega fašističnega okupatorja, to je že leta 1942. Treba je bilo veliko poguma, narodne zavesti in ljubezni do domovine, pa tudi entuziazma, ko se je kdo odločal za odhod v partizane in s tem za neizprosni boj z veliko močnejšim sovražnikom.

Ne gre torej za vpisovanje šolskih otrok med "padle prvorce", temveč za spomin in zgled ljubezni, narodnega ponosa in žrtvovanja za svojo domovino, kar naj se prenaša na mlade rodove. Vse to velja tudi za poimenovanje po Prešernovi brigadi ter za druga taka poimenovanja.

Ko sem še sam hodil v prej imenovano šolo, so nas učili, da so bile Žiri "prvi osvobojeni kraj na Gorenjskem in v takratnem nemškem rajhu." Dne 23. oktobra 1943 je bil v tem kraju ustanovljen tudi prvi narodnoosvobodilni odbor (NOO) na Gorenjskem. Tega dogodka naj bi se še danes spominjali ob vsakoletnem krajevnem prazniku Žirov.

Pred leti, ob 40-letnici teh dogodkov, mi je nekdo razlagal, da je šlo – gledano z nemškega vojaškega vidika – zgolj za evakuacijo neke postojanke, in ne za njihov izgon ali celo poraz; Nemcem je manjkalo vojakov, in če bi hoteli držati Žiri kot nekakšen otok sredi partizanskega osvobojenega ozemlja, bi morali vojake potegniti od drugod, potrebni pa so bili posebno na ruski fronti. Kako kot udeleženec oziroma neposredni opazovalec te dogodke in trditve komentirate danes?

Na vaše vprašanje naj najprej povem, da Žiri niso bile prvi osvobojeni kraj na Gorenjskem, saj

so že pred tem partizanske enote, Vojkova in še zlasti Prešernova brigada, izgnale Nemce ali pa so se hudo ogroženi sami umaknili iz več manjših krajev (Fužin, Sovodnja, Leskovec, Javorjev in Davče). Prešernova brigada se je proti koncu septembra 1943 vrnila iz Dolenjske, kjer se je proslavila z zavzetjem izredno močne in dobro varovane belogardistične postojanke na Turjaku. Žiri torej niso bile prvi osvobojeni kraj, pač pa prvi večji osvobojeni kraj (Žiri so bile trg) s širšim osvobojenim območjem na Gorenjskem. V tistem času sta bila skupaj z Žirmi osvobodjena pretežni zgornji del Poljanske ter ožje območje zgornjega dela Selške doline. S tem je nastalo skupaj s cerkljanskim in idrijskim območjem razmeroma veliko osvobodeno ozemlje, ki je partizanskim enotam omogočalo manevriranje in vojaške operacije v bojih s sovražnikom, pa tudi lažje oskrbovanje s hrano in drugimi potrebščinami.

V celoti vzeto se tudi ne strinjam z oceno, da je šlo zgolj za evakuacijo nemške postojanke v Žireh, in ne za izgon ali celo poraz nemške posadke. S tem seveda ne trdim, da Nemci ne bi mogli, če bi se jim zdelo nujno potrebno, postojanke v Žireh tudi obdržati. Toda noben pameten poveljnik ne vztraja pri ohranitvi postojanke ali ozemlja za vsako ceno, če koristi (oziroma pomen ali strateški položaj) le-te ne odtehtajo žrtev, ki bi bile za to potrebne. Iz zgodovine, tudi iz obdobja druge svetovne vojne, je znana vrsta primerov, ko se je napadeni ali napadalec umaknil ne le iz ogroženega (čeprav lahko tudi močno utrjenega) mesta, temveč tudi iz širšega, s strateško-operativnega vidika ne vedno zelo pomembnega ozemlja. Med take spada tudi umik 5. in 6. posadnega bataljona iz Selške in Poljanske doline oziroma iz Slovenije v celoti.

Hkrati je osvoboditev Žirov imela velik moralnopolitičen, pa tudi vojaško-strateški pomen, ki je vlil novih moči in samozvesti vojaškim enotam in prebivalstvu ne samo na osvobojenem ozemlju, temveč po vsej Gorenjski. Zato je prav, da je spominu na ta dogodek posvečen žirovski krajevni praznik in da se ga s ponosom spominjamo in to tudi prenašamo na mlajše rodove. Ob koncu naj še pripomnim, da sem se le kakšen teden pred tem dogodkom vrnil iz Dolenjske, kjer sem bil na zborovanju odposlancev slovenskega naroda v Kočevju. Čeprav sem bil takrat

sekretar okrožja Jesenice, me je pokrajinsko politično vodstvo Gorenjske (kot prejšnjega sekretarja okrožja Škofja Loka in rajona Poljane) zadržalo, da sem v spodnjem in srednjem delu tega rajona pomagal pri organiziranju in uvajanju krajevnih odborov OF ter vaše in rajonske gospodarske komisije kot organov nove ljudske oblasti na osvobojenem območju. Zato tedaj nisem utegnil niti na Žirovsko, čeprav sem bil prek kurirskih zvez seznanjen z dogodki na Žirovskem. Takoj po osvoboditvi Žirov pa sem odšel na pot proti Jesenicam.

Ena najopaznejših osebnosti partizanstva je bil gotovo Pavle Inglič – Bar, o katerem se še danes slišijo najrazličnejše govorice. Ena od teh trdi, da so ga, potem ko je šel v svoji likvidatorski vnemi predaleč, likvidirali njegovi soborci!?

Ta trditev je iz trte zvita in zanesljivo to ni res. Pavle Inglič – Bar, po domače Barbarčev iz Gorenje vasi, je bil rojen 10. aprila 1913 v Gorenji vasi, kmečki sin. V narodnoosvobodilno gibanje se je vključil kot član Sokola poleti 1941 in začel z nekaj drugimi fanti, prav tako člani Sokola iz Gorenje vasi, vneto zbirati orožje in municijo. Vse, kar so dobili, so odnesli v skrivališča pri Barbaču. Na poziv OF je skupaj z več fanti iz Gorenje vasi odšel 11. decembra 1941 v partizane v Cankarjev bataljon. Kot borec puškomitraljezec Cankarjevega bataljona je sodeloval v dražgoški bitki. Leta 1942 je bil vodnik voda v Poljanski četi. Od druge polovice januarja do marca 1943 je bil najprej komandir Poljanske čete, potem pa do 10. 4. 1943 komandant Poljanskega bataljona. Nato je bil zadolžen za organiziranje varnostnoobveščevalne službe (VOS) s Poljanski dolini. Najprej je bil postavljen za komandirja grupe VOS za Poljansko dolino, potem pa za člana okrožne komisije oziroma izpostave VOS za škofjeloško okrožje. S temi funkcijami je postal Bar strah in trepet za okupatorja na območju škofjeloškega okrožja. V tej vlogi in pri izvajanju sabotažno-diverzantskih akcij se je odlično znašel, o čemer priča v tistem času vrsta spretno izvedenih akcij. Nemci so za živega ali mrtvega Bara razpisali nagrado pet tisoč mark. Nemški sodelavci in domači izdajalci so pred njim bežali v zavetje večjih nemških postojank. Vsem zankam in zasedam,

ki so jih nastavljali, se je Bar spretno in nekajkrat izredno drzno in junaško izmaknil.

Jeseni 1944 je bil premeščen na Primorsko na okrajno izpostavo OZNA v Miren pri Gorici. Ta je imela svoj sedež v vasi Martinuče pri Renčah. Člani te izpostave so izvajali tudi sabotažno-diverzantske akcije v Gorici. S podobnim namenom je skupina iz te izpostave konec novembra ali v začetku decembra 1944 prišla v Bilje pri Gorici, kjer je prenočila. Zaradi izdajstva so jo zjutraj napadli črnosrajčniki – fašisti iz Gorice. Ob nenadnem napadu je bila skupina razbita in borci so se razbežali na razne strani. Pri tem sta dva padla, Bar pa je bil ranjen, vendar jim je ubežal. Bara je potem nekdo pripeljal v Martinuče in ga izročil v varstvo tamkajšnjemu članu vaškega narodnoosvobodilnega odbora (VNOO), Mirku Pahorju. Ta pa je potem Bara spravil v bunker k Matiji Preglju, po domače k Trojarju. Tu se je zdravil okrog 10 dni, potem mu je nekdo svetoval, naj gre zaradi večje varnosti k Ivanki Arčon, po domače Cesarici v Arčoni. Pri tej je bil že dalj časa bunker za hrambo sanitetnega materiala. Skopan je bil v zemljo pod podom neke sobe v tej hiši. Vanj so potem premestili Bara. Po kakšnem mesecu dni, odkar je bil ranjen, se je Bar že toliko pozdravil, da je na novo leto 1945 sam prišel v Martinuče obiskat znance in jim voščiti srečo.

Iz vasi se je potem vrnil v bunker v Arčone. Medtem je nekdo bunker izdal. Zato se 2. januar-

ja 1945 zjutraj vas Arčone obkolili italijanski alpinci iz Dornberga. Nato so vdrli v hišo Ivanki Arčon in šli naravnost v sobo, v kateri je bil pod podom bunker. Odprli so bunker in pozvali Bara, naj se preda. Bar pa je odgovoril s streljanjem. Ko mu je pošla municija, se je v brezizhodnem položaju sam ustrelil. Živih je še več prič, ki resničnost tega, kar sem napisal, lahko potrdijo. Ena od teh mi je vse to povedala in opisala, kako je bilo. Tak je bil tragični konec hrabrega Pavleta Ingliča – Bara in taka je resnica o njegovi smrti.

Omenim naj še, da so ob tistem vdoru v vas Arčone alpinci aretirali in odpeljali s seboj v zapor domači hčeri Štefko in Ano ter sina Ferda ter še več drugih mladink iz vasi, med njimi Boženko in Marjanco Arčon. Gospodinja Ivanka pa se je rešila tako, da se je skrila in pritajila za vrata, ki so jih pri vdoru v sobo proti steni odrinili alpinci.

Pri tem moram opozoriti, da je natolcevanje in nesramna laž navedba, kdorkoli jo je že dal, v knjigi Inštituta za zgodovino delavskega gibanja (IZGD), Muzeja narodne osvoboditve LRS v Ljubljani z naslovom GRADIVO ZA TOPOGRAFIJO NOB, 2. snopič, I. del, Poljanska dolina, Ljubljana 1959. V tej knjigi je na strani 20 navedeno:

7. Pavle Inglič – Bar, Gorenja vas, kmečki sin, padel leta 1944 (obsojen in se ustrelil sam v Vipavski dolini).

KAMENA DOBA ATOMSKEGA ČASA

Dušica Jurman

Ko so geologi in strokovnjaki za uran pred 30 leti začeli navrtavati loška hribovja na tem in onem koncu ter naposled svoje interesno področje vedno bolj ožili (kar je cinično raztegljiva kategorija, kot se izkaže pozneje) v dolino Todorča, je le malokoga, ki ni bil s tega območja, zanimalo, kaj to v resnici pomeni.

Še tudi potem ne, ko je mehanizacija postavila, kar se še danes da videti na zunaj, in zastavila tisto, kar si v predstavi oblikujemo, da vidimo, kaj je notri.

Nobenih naglas zastavljenih dvomov, če že, le prestrašena in zaradi neukosti sramežljiva ugiбанja ljudi. Zato pa toliko večkrat slišana slovenska ksenofobična in kar glasna vprašanja, koliko južnjakov se bo zaradi rudnika preselilo v Gorenjo vas.

Prvim načrtom slovenskih oblasti (jugoslovansko dimenzijo izpuščam iz povsem določenih razlogov, ki jih potrjujejo današnja dogajanja na balkanskem operetno-hajduškem odru) so vdano sekundirali od konca sedemdesetih let vse tedanje in poznejše občinske upravljaljske in politične "strukture", katerih ključne odločitve so v odločilnih trenutkih naredili veljavne delegati – samoupravljalci.

V "**Analizi razvojnih možnosti**" za družbeni plan občine 1981-1985 (**Razvojni center Celje**, TOZD planiranje, oktober 1979) beremo:

Kot objekt širšega družbenega pomena se vključuje v celotno problematiko občine Rudnik urana Žirovski vrh.

Temeljne usmeritve razvoja RUŽV so naslednje:

- dokončanje investicijske izgradnje s poučkom na racionalizaciji predvidenih rešitev,
- razvoj proizvodnje z uporabo visokoproduktivne opreme,
- večanje produktivnosti dela,
- strokovni razvoj kadrov,

- prioritetni razvoj raziskovalne dejavnosti na osnovi povezovanja z raziskovalnimi organizacijami.

Bistvenega pomena je zagotovitev primernih kadrov in ustreznega družbenega standarda zaposlenih. Skupno je predvidenih 440 zaposlenih, stanovanja pa bodo deloma v Gorenji vasi in deloma v Škofji Loki.

V zvezi z razvojem RUŽV je pomembno ustrezno reševanje energetske in prometne infrastrukture ter dosledno uveljavljanje vseh ukrepov za varstvo okolja".

O problematiki zaposlovanje v RUŽV pa je v istem zvezku napisano tudi tole:

V rudniku je zaposlenih 40 delavcev, dodatno bo potrebno zaposliti za predvideni obseg proizvodnje še 400 delavcev. Da bi proučili možnosti takega dodatnega zaposlovanja, je bila pri Inštitutu za sociologijo in filozofijo izdelana raziskava, katere namen je bil ugotoviti, kakšne so rezerve delovne sile v občini Škofja Loka.

Osnovni zaključki raziskave so naslednji:

- za večino del v rudniku, razen za izkop, je moč najti delovno silo znotraj občine,

- struktura tistih, ki so pripravljeni na zaposlitev v rudniku, dovoljuje zaključek, da bi bile izhodiščne investicije za tako imenovano socialno infrastrukturo minimalne: stanovanjska vprašanja ima večina rešena, ravno tako tudi prevoz na delovno mesto,

- pričakovani dohodki se gibljejo v mejah dejavnosti, v katero uvrščamo rudnik urana Žirovski vrh,

- rang prednosti pri sedanjem delovnem mestu kaže, da bo potrebno voditi pri zaposlovanju v rudniku "širšo" kadrovsko politiko. Predvsem je potrebno upoštevati, da gre za kadre, ki od delovnega mesta ne pričakujejo zgolj zadovoljitev materialnih potreb. Zanje je pomembno celotno družbeno okolje .

Da je bila vsakdanjost precej bolj banalna od vzvišenih ali ničpomenskih formulacij, vzemo iz podatkov, da so pretežni del zaposlenih v rudniku urana postopoma sestavljali domačini iz naših krajev, ki so zaradi precej boljših plač kratko malo prestopili tja, kjer so jim ponudili več.

V prvem polletju 1979 je 31 delavcev RUŽV prejelo povprečni OD 10 910 din, za zaposlene v industriji in rudarstvu je ta znesek znašal 6331 din, povprečje gospodarstva občine pa je bilo 6447 din. (Bilten št. 13/79)

V 4. številki Biltena iz leta 1982 beremo, da so OD na vsakega od 190 zaposlenih v RUŽV od 1. januarja do 31. decembra 1981 znašali z nadurami 18290 din, brez nadur 17532, v industriji in rudarstvu so v istem času zaslužili 11144 z nadurami oziroma 10770 brez nadur, celotno gospodarstvo v občini pa je zaslužilo 11198 oziroma 10844 din na zaposlenega.

Koliko delavcev je zaradi tega izgubilo posamezno podjetje v občini in kaj je to pomenilo, ni mogla ugotoviti niti raziskava z naslovom Sociološko-ekološke implikacije odpiranja rudnika urana na Žirovskem vrhu, o kateri piše **dr. Silva Mežnarič** v 13. številki Žirovskega občasnika tole:

“Ugotovitve, ki jih v raziskavah nismo predvideli:

– v nekaterih ozdih so zaradi odhoda delavcev nastale težave. Podatkov o tem, v katerih ozdih se je to zgodilo in kakšne “težave” so nastale, nimamo...”

Občinski oblastniki sicer ob takih vesteh stisnejo skozi zobe kakšno jezno misel, navzven pa vendarle mirijo redke posameznike, ki jih je strah rudniških načrtov, ali pa so ogorčeni, ker se jim ne izide kakšen zaseben račun.

Ne sklicujejo nobenih sestankov in se ne pogovarjajo z ljudmi, kaj da rudnik pomeni in kaj da bo. Računajo namreč že družbeni proizvod, ki ga bo ustvarjalo novo podjetje, medtem pa ga spremljajo v vseh njegovih dimenzijah kot “obvezno izhodišče planiranja” – tako bi najbrž temu rekli – o katerem so tako že vse povedali, dorekli, domislili, narisali drugi – v Ljubljani, verjetno celo Odlok o zazidalnem načrtu RUŽV

(UGV, št. 19/79). Tako je v Analizi razvojnih možnosti za družbeni plan občine 1981–1985 v seznamu pomembnejših lokacijskih dokumentacij, ki so sprejete in v fazi sprejemanja, pod točko 13. zapisano tudi tole: “RUŽV” – 111 objektov”.

In če pogledamo še, kaj je Razvojni center v Celju marca 1981 zapisal o rudniku v predlog družbenega plana občine 1981–1985, preberemo naslednje:

“Na področju rudarstva se kot objekt širšega družbenega pomena vključuje v celotno problematiko občine Rudnik urana Žirovski vrh. Predvideno je dokončanje investicijske izgradnje in s tem odpiranje rudnika urana. V zvezi z razvojem RUŽV je pomembna zagotovitev primernih kadrov in družbenega standarda zaposlenih, kakor tudi ustrezno reševanje problematike energetske in prometne infrastrukture ter dosledno uveljavljanje vseh ukrepov za varstvo okolja”.

In še:

“Pas nahajališča uranove rude se vleče od Sovodnja preko Žirovskega vrha, po Polhograjskih dolomitih do južnega obrobja Škofje Loke.

Nahajališča se pretežno nahajajo v predlaganem krajinskem parku Polhograjski Dolomiti. Zaradi potencialne možnosti izkoriščanja v krajinskem parku bo potrebno načine izkoriščanja in območja deponije natančno definirati v podrobni urbanistični dokumentaciji, istočasno pa je treba ta območja nahajališč varovati pred drugimi večjimi prostorskimi posegi.

Območje nahajališč rudnin zavzemajo površino ca 2357,50 ha, od tega obsega območje rudnika urana Žirovski vrh z deponijo 58,50 ha”.

S tako neusmiljeno degradacijo stroke in vulgarizacijo katerekoli politične (ne)moči, ki pa je vendarle bila v službi in funkciji 35000 prebivalcev občine, bi se za tisti čas, tisto obdobje in tisto fazo razvoja morda celo sprijaznila.

So pač stvari, na katere ne moreš vplivati oziroma je bolje zate in za druge, da tega ne poskušaš, pač pa je modro počakati in poiskati točko, na kateri vendarle moraš izsiliti vsaj delno poravnavo računov.

In pri rudniku gre v bistvu že vsa leta prav za to.

Toda nobena občinska oblast, nobena politična garnitura se ni bila sposobna in se ni hotela postaviti na tale prag: Če je pred vrati že svinjarija, ki je ne maram, nočem, vendar nimam moči, da bi jo odstranil, bom pa samega sebe vsaj tako visoko cenil, da mi ne bo nerodno, ko me bodo sosede v slovenski vasi spraševali, za koliko sem se prodal.

Niti ene tehtne informacije o tem, da bi kot občina kdaj zaradi rudnika zahtevali rento kot delno odškodnino za osiromašenje našega življenja ob njem in z njim, nismo ne slišali, ne prebrali.

Nasprotno. Ves problem v zvezi z rudnikom se je kar nekaj let vrtel in zreduciral na napihnjjen spor o tem, kje naj pelje tako imenovana "uranska cesta" skozi Škofjo Loko.

In ko se nam je ob njej uspelo najprej dodobra spreti, je bila po taki ali drugačni volji ljudstva v občinski skupščini le izglasovana različica, ki je obljubljala, da se bo cesta mestu s predorom kar najbolj ognila.

Kot alibi za minimalne, skoraj nikakršne možnosti njene graditve pa je že takrat bilo razglašeno dejstvo, da je bila izbrana trasa tudi od vseh najdražja, česar republika baje ni zmogla.

Pravim baje, kajti na skupščino nikoli ni prišlo celovito poročilo, opremljeno z datumi, osebami in vsebinami, za katere naj bi bil kdo odgovoren, poročilo o tem namreč, kaj, kdaj, kje in na kakšen način so si v mojem, tvojem, vašem imenu naši zastopniki prizadevali doseči vsaj gradnjo ceste.

Nič od tega.

Pač pa je simptomatično skoraj v istem času s prepletajočim se časovnim ujemanjem občinska in gorenjevaška oblast bila boj za gradnjo uranarskih blokov na Blatih.

Nikoli me ni zares zanimalo, na kakšni zemlji ti bloki stojijo, še danes pa se mi zdi enako zanimivo, zakaj jih je bilo treba postaviti prav tam in koliko časa je trajalo, da je bilo pod težo utilitarističnih argumentov zlomljeno upiranje posameznika.

Še eno poglavje se mi zdi zanimivo načeti.

Moj spomin v vseh teh letih nima zapisanega niti enega organiziranega upora in nasprotovanja rudniku samemu. Nobenih demonstracij, še grožnje ne, le fatalistično sprejemanje izvršenih dejstev, boječe samospraševanje in nekaj sokolsko kremenitih nastopov varstvenikov okolja.

Ljudi so bolj od kompleksnosti problemov zanimala posamičnosti, ki so jih pričakovali ali pa so jim bile obljubljene, da jih bodo dobili v KS Gorenja vas na račun rudnika.

Konec leta 1984 je objavljen uradni začetek poskusnega obratovanja rudnika.

Na Predsedstvo občinske skupščine sem 22. decembra 1984 naslovila nekaj vprašanj v zvezi s prvim sporočilom o vplivu RUŽV na okolje in rezultatih do sedaj opravljenih meritev (objavljeno v Delegatskem obveščevalcu št. 13 z dne 11. decembra 1984), ki se delno naslanja na **Povzetek poročila o vplivu RUŽV na okolje**, tega pa je izdelal Inženirski biro Elektroprojekt Ljubljana leta 1978 in ga obravnaval občinski Izvršni svet na 61. seji 3. aprila 1984 kot gradivo za 4. sejo družbenega sveta za vprašanje prostora in za varstvo okolja občine Škofja Loka.

Navedla sem nekatere dele iz omenjenega Povzetka, predvsem tiste, ki so bili po mojem razumevanju pisane besede nekoliko drugače interpretirane v Poročilu, objavljenem v Delegatskem obveščevalcu, in izrazila presenečenje, da je bilo delegatom namenjeno poročilo brez datumov, rokov, opisa izkušenj, do katerih so se od leta 1978 dalje v RUŽV že dokopali, opisa odprtih in trenutno še nerešenih problemov vplivov na okolje, morebitnih novih spoznanj in odkritij ali sprememb že znanega po začetku poskusnega obratovanja.

"Molk, s katerim je bilo poročilo sprejeto na zadnjem zasedanju zborov občinske skupščine 21. decembra 1984 in pred tem na sejah predsedstev družbenopolitičnih organizacij občine (očitno je bilo tako, sicer bi pripombe morali slišati tudi delegati na seji), me navaja na čuden sklep, da je bila objava tega poročila zgolj formalizem, ki smo mu zadostili".

Predsedstvo občinske skupščine je pismo obravnavalo na 26. seji 25. januarja 1985, na navedbe v omenjenem dopisu pa je svoja stališča in mnenja posredoval direktor RUŽV Dušan Pensa, ki jih je na seji še podrobno razložil.

Kot odziv na moje pismo sem s podpisom direktorja RUŽV z datumom 21. januar 1985 sprejela odgovor, iz katerega navajam le tri trditve **Dušana Pense**:

- "Komentar D. J. kaže na to, da je Poročilo prebrala površno in da zadeve ne razume".

- "Nerešenih problemov ni".

- "Problemov transporta ni, ne vemo pa, v čem je poseben problem transporta žveplene kisline, da bi ga bilo potrebno posebno izpostavljati pred drugimi transporti (npr. nafte)".

Dne 24. oktobra 1985 sem napisala dobre 4 strani pripomb na **Osnutek** dogovora o temeljnih družbenega plana občine Škofja Loka za obdobje 1986-1990 in **Osnutek** dolgoročnega družbenega plana občine z urbanističnimi zasnovami Škofje Loke, Železnikov, Poljan, Gorenje vasi in Žirov.

Popolnoma prepričana sem sicer v nesmiselnost donkijhotstva, vendar si ne morem dovoliti ostati tiho ob tem, kar berem, na primer:

Urbanistična zasnova Gorenje vasi: "Širitev (rudnika, op. av.) v drugi fazi bi se omejila na sedanje površine, tretja faza pa bi zahtevala nov rudniški obrat na novi lokaciji, verjetno v južnem območju doline Brebovščice."

Dolgoročni družbeni plan v urbanističnih zasnovah pove, da se pridobivalno in obratovalno območje RUŽV razteza na 474 ha, navedeni pa so tudi kraji, kjer so ležišča rude. Med njimi so 10 km dolgi planinski greben Žirovskega vrha, Tomaž nad Praprotnim, Breznica, Bodovlje, Polhovec in Hrastnica ter območje Valentin-Javorje.

"Analiza razvojnih možnosti" piše v poglavju Rudno bogastvo in rudarstvo v prostoru: "Številne raziskave okolja so pokazale, da dosedanji obstoj in delovanje rudnika nista povzročila sprememb v ekosistemu", "Dolgoročni družbeni

plan" pa v poglavju Varstvo okolja takole: "Prav tako je ogroženo okolje v Gorenji vasi in zaledju, saj niso znani še vsi vplivi RUŽV".

In tako dalje in tako naprej, vse do prioritetenega vrstnega reda modernizacije regionalnih cest v Osnutku dogovora o temeljnih plana, kjer je vrstni red naslednji:

"Trebija-Selo (Žiri) - 3 km

Lipica-Stari dvor-Noví svet - 3,5 km

Škofja Loka-Zminec - 5 km

Sovodenj-občinska meja - 1,8 km

dokončati uransko cesto

Žiri-občinska meja-Ildrija - 3,2 km."

"Le kako smemo pričakovati ali celo zahtevati, da bi bila ta cesta kdaj narejena tudi z republiškimi dinarji, če jo sami v občini postavljamo na tako ugledno mesto?

Mimogrede - ve se, da bi - če bi vendarle kako zbrali denar - traso morali ponovno popravljati, ker so zanjo rezervirani koridor ponekod celo že pozidali. Ali - kot je stanje slikovito predstavil načrtovalec cestnega omrežja - predvideni predor, s katerim se cesta umika mestu, postaja vse daljši, ker se mora umikati že pozidanemu, cesta pa tako vedno dražja," - sem zapisala v svojih pripombah. In še:

"Ali ni malce neobičajno, da po treh mesecih od izlitja amonijevega sulfata v Brebovščico še ni bilo predloženo končno uradno poročilo o vzrokih in izvedenih posledičnih ukrepih? Ali zahtevam preveč, če na vprašanje in pomisleke v zvezi z rudnikom zaradi vsebine decembra 1984 objavljenega poročila, naslovljena na odbor za varstvo okolja pri Izvršnem svetu občinske skupščine, po pol leta še vedno čakam odgovor?"

V nasprotju z domačini teh krajev, za katere se mi na trenutke nesramno dozdeva, da so v takem stanju našli nekakšen mazohistični užitek, pa se je zganila - in to vedno bolj odločno, širša slovenska, pa celo mednarodna javnost in stroka.

Zveza društev za varstvo okolja Slovenije je maja 1986 postavila zahtevo, da se v petih letih, najkasneje do 1991, zapre JE Krško in sprejme odločitev o trajnem zapiranju RUŽV.

To je bilo prav v času, ko so se časopisi široko razpisali o tem, da je rudnik poslal v Anglijo v nadaljnjo predelavo prvih 50 t rumene pogače.

Po sedmih letih graditve je bila takratna investicija zaključena 96,5-odstotno, so pisali, še v istem letu pa so načrtovali tudi gradnjo čistilne naprave za jamsko vodo, ki je začela poskusno obratovati v začetku 1987. Zmanjšali so tudi hrup ventilatorjev, v istem letu pa so obljubili, da bo bolje delala tudi drobilnica, iz katere je uhajalo preveč radona.

Vse načrtovane ali že izvedene izboljšave pa kot da so še bolj podžigale nasprotnike jedrske energije.

Dne 23. aprila 1987 je v Ljubljani veliko množico ljudi, kot je poročal Vine Bešter v Glasu 29. 4. 1987, ki se je zbrala najprej v Študentskem naselju in kasneje pred stavbo republiške skupščine, vodila skupna misel proti jedrski energiji.

V pismu, ki so ga naslovili slovenski in jugoslovanski skupščini ter obema predsedstvom, so med drugim zapisali:

"Zahtevamo tudi takojšnje zaprtje rudnika urana Žirovski vrh in JE Krško do leta 1991; zaradi dokazanega škodljivega vpliva, povečanja radioaktivnosti na okolje in ljudi in zaradi sicer majhne, a nepopravljive možnosti katastrofe v JE".

Na republiški problemski konferenci EKOLOGIJA, ENERGIJA, VARČEVANJE (maj 1987) so predlagali sprejetje moratorija nad gradnjo jedrskih elektrarn do leta 2000 in tudi nepristransko študijo ter zahtevali preverjanje smotnosti izkoriščanja uranove rude v Žirovskem vrhu.

"Preverjali naj bi seveda vsestransko, z ekoloških, ekonomskih, strateških in drugih vidikov, še posebej skrbno pa naj se dodatno preverijo doze sevanja, ki jih povzroča izkoriščanje uranove rude in odlaganje jalovine".

Dobili naj bi torej jasen odgovor nepristranskih strokovnjakov (nekateri so predlagali, naj vključijo tudi tuje), kako rudnik vpliva na zdravje ljudi (M. Volčjak v Glasu, 29. maja 1987).

Koroška iniciativa proti jedrskim elektrarnam, Mirovni komite Beljak, Zveza društev za varstvo okolja Slovenije in Iniciativa štajerskih nasprotnikov jedrske energije so kot zastopniki varstvenikov okolja iz dežel Alpe-Jadran 14. oktobra 1987 v Mariboru sprejeli izjavo, v kateri je zapisano, da od predsednikov vlad dežel, republik in županij članic ter dejavnih opazovalk delovne skupnosti Alpe-Jadran in delovne skupnosti alpskih dežel pričakujejo, da se zavzamejo med drugim za:

"ukinitve jedrske elektrarne Krško, jedrske elektrarne Wackersdorf in Rudnika urana Žirovski vrh" (Delo, 17. oktobra 1987).

Na protestnem shodu v Titovem Velenju novembra 1987, ki se ga je udeležilo 15 000 ljudi, niso nasprotovali samo gradnji odlagališča jedrskih odpadkov, ampak so zahtevali zaprtje JE Krško in RUŽV (DE, 13. novembra 1987).

Nasprotovanje širše javnosti je bilo vsaj delno tudi posledica raziskav in mnenj stroke, ki so se pojavile v letih 1986 in 1987.

Dr. Blanka Drušković z Inštituta za biologijo Univerze Edvarda Kardelja je z objavo študije o citogenetskih raziskavah na rastlinah sprožila silno ogorčene reakcije prizadetih tudi s tole izjavo:

"Rastlina, ki ima 30 odstotkov poškodovane ga genetskega materiala, je še v normalnem stanju, druga stopnja je 30–40- odstotna poškodovanost, tretja 40–60-odstotna in četrta več kot 60-odstotna poškodovanost dedne snovi..."

V Todražu, kjer smo zabeležili kar 90-odstotno poškodovanost dedne snovi pri smrekah, gre prav gotovo za vpliv radioaktivnega sevanja. Govori se vse mogoče, marsikaj se skuša tudi prikriti, vendar je resnica taka, da je Todraška dolina z Rudnikom urana Žirovski vrh in naravno radioaktivnostjo ekološko že zelo zelo obremenjena..."

Iz podatkov, da so dedne snovi pri smreki v Todražu poškodovane desetkrat bolj, kot bi še bilo normalno, je mogoče marsikaj sklepati. Zdravstvena služba bi morala beležiti vsaj to, koliko je pri ženskah splavov, živinorejski veterinarski zavod bi moral natančneje preučiti osemnjevanje živali..." (Glas, 30. december 1986)

"Prav podatek, da je v Todraški dolini največja poškodovanost genetskega materiala smreke, je najbolj razburil vodstvo in strokovnjake iz Rudnika urana Žirovski vrh, ki so na ponedeljkovem pogovoru podvomili v pravilnost ugotavljanja poškodovanosti dednih snovi in tudi v sam rezultat" (C. Zaplotnik v Glasu 24. aprila 1987).

In to so izjavili prav tisti ljudje, ki so prestrašeno javnost vsa leta pitali z neukostjo in jo hkrati prepričevali, naj zaupa stroki, ki je vsa leta, odkar so se opravljale sistematične meritve, zatrjevala, da je vpliv rudnika veliko pod zakonskimi mejami.

V Inštitutu za gozdno in lesno gospodarstvo v Ljubljani so naročili študijo, ki naj bi ugotovila vzroke poškodovanosti gozdov v okolici rudnika. Študijo je izdelal **dipl. inž. Marjan Šolar** z Bleda s sodelovanjem drugih strokovnjakov.

"Naloga ni dokončno odgovorila na vprašanje, je rudnik kriv ali ne – in če je, kolikšen je njegov delež, kolikšen je vpliv drugih onesnaževalcev, bolezni in škodljivcev, naravnih ujm..." (C. Zaplotnik v Glasu 29. maja 1987)

Dr. Blanka Drušković pa je k temu izjavila: *"Nikdar nisem v izsledkih in sklepih naših raziskovanj trdila, da povečane frekvence poškodb dedne snovi nastajajo zaradi obratovanja Rudnika urana Žirovski vrh, ker to ni bil predmet te študije. Hkrati pa tega tudi ne izključujem..." (DE, 29. maja 1987)*

Skoraj odveč je dodati, da v vseh letih obratovanja rudnika nismo bili seznanjeni niti z enim temeljitim strokovnim poročilom zdravstvenih delavcev o morebitnih vplivih ali pa vsaj o za beleženih neobičajnih ali povečanih določenih pojavih v bližnji okolici rudnika, kot so število splavov, mrtvorojenih, trajno duševno ali telesno prizadetih otrok, rakastih obolenj...

Le **dr. Tone Košir** je za Glas 28. novembra 1986 izjavil:

"Namesto da bi medicina glasno opozarjala na nevarnosti, ki ob posegih v naravo odsevajo na človekovem zdravju, je predolgo molčala. Ni dovolj, če medicina le zdravi, preprečevati mora".

In **dr. Jože Možgan** v istem časopisu:

"Kot zdravnika me zato še posebno boli, ker ne bo nihče odgovoren za zdravstvene posledice, ki jih ima in jih bo imela na primer postavitev in delovanje Termike in Rudnika urana Žirovski vrh. Izkušnje bomo potrebovali tudi še v prihodnosti, zato ne vem, zakaj ni raziskav, namenjenih dolgoročnemu proučevanju škodljivega vpliva takih posegov v naravi in na človeku."

Edino medicinsko raziskavo, za katero vemo, je opravila **prof. dr. Ljerka Glonar** z Zavoda za transfuzijo krvi, ki je med prebivalci Žirovskega vrha opravila študijo z naslovom Rh – krvni sistem pri prebivalcih Žirovskega vrha glede na pridobljene anomalije. Ugotovljene anomalije kromosomov je potrdil tudi laboratorij Svetovne zdravstvene organizacije v Londonu, vendar ne avtorica študije ne kdo drug o njej ni obširneje spregovoril.

Zdi se, kot da bi v poplavi reagiranja in raziskovanj drugih pozabili, kaj se je v tem času dogajalo doma.

Žal ne prav veliko.

Dne 2. julija 1987 je Peter Colnar v Dnevniku zapisal:

"V Gorenji vasi so ogorčeni. Ogorčeni nad tem, ker so zbori SO Škofja Loka sprejeli zaključno poročilo o gradnji Rudnika urana Žirovski vrh".

Tudi dobro leto dni pozneje, septembra 1988, ni bilo dosti drugače:

"Informacija o nadzoru radioaktivnosti v okolici RUŽV za leto 1987 bi skoraj obšla zbrane v delegatskih klopeh, če se ne bi oglasil delegat iz KS Gorenja vas." (Stojan Saje v Glasu 30. septembra 1988)

Medtem pa ima rudnik ali pa imajo z rudnikom še kar naprej velike načrte.

Oktobra 1988 je v sobotni prilogi Dela UO Zveze društev za varstvo okolja Slovenije objavil pismo, v katerem najodločneje nasprotuje načrtom za predelavo urana in shranjevanje gorilnih elementov za JE v RUŽV. Ti načrti so bili zapisani v osnufku sprememb dolgoročnega družbenega plana Slovenije do leta 2000.

"V RUŽV pravijo, da takšnih načrtov nimajo, saj tovrstne naložbe za našo rabo ne bi bile smotrne," je povedal Stane Arh, vodja službe za

varstvo pred sevanjem v rudniku na seji občinskega IS. (L.S. v Delu 19. oktobra 1988)

O tem so govorili tudi udeleženci tretje problemske konference o varstvu okolja v občini Škofja Loka 1989, novinarski zapis pa pravi takole:

"Očitno problemska konferenca ni pravo mesto za pogovor o usodi rudnika. Zahtevala pa je, da skupina delegatov vseh zborov republiške skupščine za pripravo poročila o vplivu RUŽV na okolje po letu dni od ustanovitve javno objavi svoje poročilo (tudi glede ekonomske upravičenosti rudnika). Na komisijo so Ločani naslovili še pobudo, naj ustrezne mednarodne ustanove v republiki izdelajo program in spremljajo zdravstveno ogroženost kritične skupine prebivalcev v okolici rudnika, še posebej otrok, ter zaposlenih v rudniku." (H. Jel. v Glasu 27. junija 1989)

Oktobra istega leta je bila v Škofji Loki prva javna predstavitev omenjene komisije z zelo nasprotujočimi si mnenji in ocenami sodelujočih.

Tu bi nizanje misli o RUŽV pravzaprav lahko sklenila, če se mi ne bi za zaokroženo sliko zdelo potrebno odpreti še dilem, ki so se v zgodovini rudnika zadnjih pet let pojavile kar nekajkrat, to pa je vprašanje, ali je RUŽV lahko tudi odlagališče nizko- in srednjeradioaktivnih odpadkov ali ne.

Že 24. januarja 1986 je Gregor Pucelj v Delu podpisal pod Aktualno temo obširen članek z naslovom ODLOČITEV O ODLAGALIŠČU JEDRSKIH ODPADKOV ŠELE PO TEHTNI ŠTUDIJ, v katerem je tale zanimivi odstavek povedal dr. Karel Južnič, ki je bil na Institutu Jožefa Stefana nosilec raziskovalnega programa tajnega odlaganja nizko- in srednjeradioaktivnih odpadkov, kamor spadajo predvsem izrabljeni ionski izmenjevalci in ostanki v izparilniku v JE Krško.

"Vsi ti izotopi oziroma radioaktivni odpadki so, kakor smo že zapisali, fiksirani in spravljeni v sodih in te je treba za vedno shraniti v odlagališču. Ta odlagališča pa gradijo po dveh temeljnih načelih: da so varna in da je sprejemljiva tudi njihova cena. Ne nazadnje, pravi dr. Karel

Južnič, pa ne bi bilo odveč tudi načelo, da takšnih odlagališč nima pomena graditi na novih lokacijah, če imamo v razumni oddaljenosti že primerno opremljeno in dostopno lokacijo, na primer, pri Rudniku urana na Žirovskem vrhu."

Občinski Izvršni svet se je z vsebino članka seznanil na 117. seji 28. januarja 1986 in sprejel sklep, da "se od republiškega izvršnega sveta pridobi pismeno pojasnilo o eventualnih načrtih na tem področju, ki naj bi bili povezani z RUŽV. Ustna informacija, pridobljena v RUŽV, zanika kakršnokoli možnost za lokacijo teh odlagališč v Žirovskem vrhu, dopis, ki bo prispel naknadno, pa se uvrsti v gradivo za naslednjo sejo izvršnega sveta."

Onaši reakciji na to časopisno novico je Lado Stružnik v Delu 29. januarja 1986 objavil tole: **PROTI RADIOAKTIVNEMU ODLAGALIŠČU - OBČINSKO VODSTVO JE ŠELE IZ ČASOPISA ZVEDELO ZA ODLAGALIŠČE PRI ŽIROVSKEM VRHU:**

"Na današnji seji občinskega izvršnega sveta so dejali, da v Škofji Loki o morebitnem predlogu za odlagališče radioaktivnih odpadkov pri rudniku urana pred omenjeno objavo niso ničesar vedeli, zato bodo zahtevali pojasnilo republiškega izvršnega sveta. Kot so še povedali, v rudniku Žirovski vrh nasprotujejo zamisli, da bi pri njih shranjevali radioaktivne odpadke. Menijo namreč, da so sedanje razmere in odnos okoliškega prebivalstva do rudnika, predvsem strah in nezaupanje in strah pred škodljivimi vplivi urana taki, da odlagališče odpadkov ne pride v poštev."

Dne 1. februarja 1986 je Peter Colnar v Dnevniku s tem v zvezi objavil tudi pojasnilo predsednika SO Škofja Loka **Matjaža Čepina:**

"Občina Škofja Loka o tem ni bila uradno obveščena. Zato smo zahtevali uradno pojasnilo, pozanimali pa smo se tudi pri Rudniku urana Žirovski vrh. Povedali so nam, da so bili lani februarja v dogovarjanju z JE Krško, ki je želela vedeti, ali so možnosti, da bi shranjevali nekatere odpadke v Žirovskem vrhu. Predstavniki rudnika so jim pojasnili, da to ni primerno. Mislim, da ni sprejemljivo, da bi shranjevali v občini kakršnekoli radioaktivne odpadke. Končno je pri nas dovolj velika že naravna radiacija."

Tehnični direktor rudnika urana **Marjan Uršič** je bil popolnoma jasen:

"Mi smo odločno proti odlagališču v Žirovskem vrhu, ker stvari ne bi bilo mogoče izpeljati najmanj iz treh razlogov. Najpomembnejše pa je, da je vse, kar mi izkoplremo in odložimo na jalovišče, naravni material iz te okolice in prav nič drugega. Če bi postavljali skladišče za odpadke, bi postali jedrski objekt, kar nismo, za to pa bi potrebovali dolg postopek. Vse skupaj bi nam delo močno otežilo. Zelo milo rečeno, bi bilo potrebno najmanj pet let, da bi bil speljan potreben postopek, s tem pa JE Krško ne bi prav nič pomagali.

Seveda obstaja tudi sklep vseh udeležencev v tem odgovoru iz februarja lanskega leta, da v Žirovskem vrhu kaj takega ni mogoče."

Dopis, ki ga je zahteval občinski IS, je bil obravnavan na 118. seji **4. februarja 1986** in je zapis sestanka, ki je bil **15. februarja 1985**, udeležili pa so se ga 4 predstavniki JE Krško, 4 predstavniki RUŽV, glavni republiški rudarski inšpektor in republiški sanitarni inšpektor ter predstavnik Republiškega komiteja za energetiko. Zadnji odstavek se glasi takole:

"Zaradi navedenega prisotni smatrajo, da nadaljnje obravnavanje možnosti skladiščenja odpadkov RUŽV nima ustrezne osnove. RUŽV bo kljub temu v svojih nadaljnjih študijah za reševanje svojih tehnoloških problemov upošteval to možnost, v kolikor se bo pokazala kot pozitivna.

Zapis so prisotni prebrali in se z njim strinjajo .

Po poldrugem mesecu od prve novice je bilo 5. marca 1986 objavljeno tole:

"V RUDNIKU NE BO ODLAGALIŠČA JEDRSKIH ODPADKOV. Niti študija, ki so jo naročile združene jugoslovanske elektrogospodarske organizacije, niti dolgoročni in srednje-ročni planski dokumenti ne omenjajo, kaj šele predvidevajo Rudnik urana Žirovski vrh kot možno lokacijo za odlagališče srednje- in nizko-aktivnih jedrskih odpadkov. To je zapisano v sporočilu republiškega izvršnega sveta, ki ga je te dni dobil občinski izvršni svet v Škofji Loki. Ta je namreč zahteval pojasnilo v zvezi z mnen-

jem dr. Karla Južnič, da bi bila za radioaktivne odpadke najprimernejša lokacija pri rudniku urana. To mnenje, ki je bilo 24. januarja objavljeno v Delu, je namreč vzbudilo presenečenje in nezadovoljstvo v Škofji Loki ter vznemirilo ljudi v Poljanski dolini. V omenjenem sporočilu je še rečeno, da je objavljanje takih posamičnih mnenj v sredstvih javnega obveščanja skrajno neodgovorno."

V sobotni prilogi Dela pa v pismih bralcev Gregor Pucelj 8. marca 1986 pojasnjuje:

"Kot neposredno odgovoren za objavo "takih posamičnih mnenj" se s to trditvijo ne morem strinjati. Zakaj naj bi bil neodgovoren, če sem objavil razmišljanje strokovnjaka, ki je opisal in utemeljil nekatere pogoje (menim, da korektno), ki naj bi omogočali gradnjo odlagališča nizko- in srednjeaktivnih odpadkov. Osvetlil je pač še eno razsežnost te problematike in nakazal eno izmed možnosti za rešitev. To da jedrskih odpadkov ne moremo odlagati kjerkoli – brez vseh pogojev – je vendar splošno znano. Zato torej kaže, po mojem mnenju, o teh pogojih čim več vedeti, se o njih pogovarjati, jih pretehtati. Ne gre namreč za objavljane dokončnih, že sklenjenih rešitev.

Seveda je mogoča tudi druga skrajnost, da bi o takšnih razmišljanjih novinarji molčali. Takšna prepoved pa bi bila kaj slaba usluga vsem tistim, ki hočejo razmišljati in o obravnavani problematiki (pa naj gre za lokacijo odlagališča jedrskih odpadkov ali kaj drugega) čimveč vedeti."

Govorice so znova oživele aprila 1988, ker je RUŽV decembra 1987 začel uvajati novo odkopno metodo, zaradi česar so v rudnik začeli voziti večje količine betona za zasipavanje rudniških rovov oz. za utrjevanje zasipa. Ljudje so to povezali z domnevo, da se gradi skladišče za RAO, kar sta direktor rudnika **Dušan Pensa** in tehnični direktor **Marjan Uršič** zanikala.

"Na vprašanje, ali je RUŽV primeren za skladiščenje jedrskih odpadkov nizke in srednje aktivnosti, sta predstavnika rudnika povedala, da so strokovnjaki že pred tremi leti ugotovili, da rudniški rovi v Žirovskem vrhu za to ne pridejo v poštev."

Glas pa 19. aprila 1989 to še dopolnjuje:

"Malto vozijo iz betonarne, najprej Gradbinčeve, zdaj Tehnikove, bolj redno od lanskega decembra. Na mesec je bodo rabili približno 1.500 kubikov. Zato v rudniku načrtujejo lastno betonarno, ki bo začela obratovati v začetku poletja. Na ta način bodo črtali stroške prevoza."

Junija 1988 je direktor RUŽV **Dušan Pensa** seznanil škofjeloški IS z investicijskimi namestili v tem letu.

"Škofjeloški IS je zadolžil RUŽV, da tudi v prihodnje sproti seznanja javnost s svojimi investicijskimi nameni ter se tako ogne morebitnim nepotrebnim konfliktom." (H. Jelovčan v Glasu 14. junija 1988)

V istem mesecu najdemo v Delu zapis (L.S., 9. junija 1988), da so strokovnjaki Geološkega zavoda iz Ljubljane na območju Žirovskega vrha našli nova ležišča uranove rude, ki kažejo, da bi je bilo dovolj za dve jedrski elektrarni ali pa da bi se življenjska doba rudnika podaljšala za 30 let.

Končajmo s prepisom članka iz Glasa 12. maja 1989, ki kljub temu da ta čas RUŽV ni aktualen kot možno odlagališče jedrskih odpadkov, vendarle kaže, kako se ideje o tem pojavljajo ves čas v tej ali oni glavi in niti približno ni mogoče reči, koliko je (in še bo) v njih prostostrelnih izzivanj, manipulacij javnosti za odvratanje pozornosti od drugih krajev ali pa tudi resnih namer, ki se bodo kot take pokazale šele kdaj pozneje.

"ODLAGALIŠČE RADIOAKTIVNIH ODPADKOV V RUDNIKU URANA? Občinski izvršni svet je od republiškega komiteja za energetiko in uredništva Dnevnika, ki je v enem od člankov omenjal kot možno lokacijo za odlagališče nizko- in srednjeradioaktivnih odpadkov tudi Rudnik urana Žirovski vrh, zahteval podrobnejše pojasnilo.

Republiški komite je odgovoril, da je šlo za objavljeno poročilo s seje komiteja 21. aprila, kjer so med drugim obravnavali tudi informacijo o bodočem odlagališču nizko- in srednjeradioaktivnih odpadkov oziroma s strokovno metodo za izbiro najprimernejše lokacije. Metodo so pripravili strokovnjaki z Instituta Jožefa Stefana. Prof. dr. Peter Novak je v razpravi med

drugim dejal, da pri izbiri lokacije ne bi smeli obiti tudi obstoječih objektov, jedrske elektrarne Krško in Rudnika urana Žirovski vrh, kjer radioaktivni odpadki nastajajo.

V odgovoru škofjeloškemu izvršnemu svetu republiški komite za energetiko še pravi, da Novakova razprava ne more in ne bo vplivala na končno izbiro odlagališča. Izbira bo opravljena samo na osnovi strokovne metode oziroma kriterijev in soglasja občine, kjer naj bi odlagališče bilo."

Iz usedlin slabega spomina (pomnjenja) začetkov mojega bivanja v freisinškem gospodarstvu prodirajo na površje vedno znova nastopitistih ljudi, ki jim tisoč in še nekaj let bivanja v sedlu, ki ga stičišče obeh dolin nikoli zares dovolj in temeljito ne prepriha (četudi ves čas po malem vleče), daje nikoli zanikano, še javno podvomljene pravice ne, da je njihov namen bivanja v teh krajih samozadosten že zgolj zaradi tisočih let, ki jih vlečejo za sabo.

Toda tudi nič drugega; namesto žlahtnega ponosa in odločnosti mlahavo pristajanje in sprejemanje vsega, kar bi sicer utegnilo ogroziti njihov navidezni mir, udobje in moč, pa čeprav je spletena le iz parajočih niti denarja, posesti, namišljenega ugleda in zajahanega položaja.

Če so se stare oblasti zlizale s politiko do te mere, da so si lahko dovoljevale bodisi cinizem, ali pa vnemarnost, pa nova politika izvaja oblast, ki je mešanica naivnosti, preproščine, vere v dobre namene, ki da se udejanijo že, če se sami za to dovolj potrudimo.

Kako sicer razlagati dve izjavi, med katerima je minilo štirinajst dni, pod obema pa so podpisane vse stranke, ki trenutno predstavljajo oblast v škofjeloškem gospodarstvu:

IZJAVA VSEH POLITIČNIH STRANK V OBČINI ŠKOFJA LOKA

V občini Škofja Loka spoznavamo vse večjo nevarnost, da ob zaprtju Rudnika urana Žirovski vrh ostane to območje z bližnjo in širšo okolico ekološko-tehnološko, ekonomsko in socialno neurejeno in nezaščiteno.

Od vlade Republike Slovenije zato zahtevamo, da:

1. Zagotovi po veljavnih domačih in mednarodnih predpisih strokovno ekološko-tehnološko neoporečno prenehanje izkoriščanja rudnin v Žirovskem vrhu in trajno zavarovanje okolja.

2. Zagotovi sredstva za pre zaposlitev delavcev Rudnika urana Žirovski vrh.

3. Zagotovi rento občini Škofja Loka, posebno krajevnim skupnostim Gorenja vas, Lučine in Poljane, kot nadomestilo za trajno degradacijo okolja in življenja, ki jo je povzročilo izkoriščanje uranove rude v Žirovskem vrhu.

4. Posreduje, da se prejšnjim lastnikom vrne za potrebe Rudnika urana Žirovski vrh uporabljene kmetijske in gozdne površine.

Odločno tudi zahtevamo, da vlada Republike Slovenije preneha razmišljati o Rudniku urana Žirovski vrh kot možnem odlagališču jedrskih ali posebnih odpadkov.

Stranke so se soglasno odločile, da omogočijo podpis te izjave vsem polnoletnim občanom in občanom občine Škofja Loka ob jasnem sporočilu:

“Občani občine Škofja Loka smo proti odlagališču jedrskih ali posebnih odpadkov”.

SLOVENSKA DEMOKRATIČNA ZVEZA
- Martin KRAJNIK

SLOVENSKA KMEČKA ZVEZA - Franc PINTAR

SLOVENSKI KRŠČANSKI DEMOKRATI
- Vincencij DEMŠAR

SOCIALDEMOKRATSKA ZVEZA SLOVENIJE - Simon JELOVČAN

SOCIALISTIČNA STRANKA SLOVENIJE - Vinko CANKAR

ZVEZA ZA ENAKOPRAVNOST OBČANOV - Periša KOSTIČ

ZELENI SLOVENIJE - Fran FELTRIN

ZKS-STRANKA DEMOKRATIČNE PRENOVE - Mirjam JAN-BLAŽIČ

ZSMS-LIBERALNA STRANKA - Andrej NOVAK

IZJAVA

Vse politične stranke v občini Škofja Loka z zadovoljstvom ugotavljamo, da naš apel na slovensko vlado in javnost o usodi Rudnika urana Žirovski vrh in predvidevanjih o njem kot možnem odlagališču jedrskih in posebnih odpadkov ni ostal brez odmeva.

Prepričani smo, da ne bo nihče več razmišljal o Žirovskem vrhu kot smetišču Slovenije. Zato smo se odločili, da za zdaj naše skupne izjave iz začetka oktobra letos o Žirovskem vrhu ne damo v podpisovanje občanom.

Škofja Loka, 19. oktobra 1990

SDZ, SKZ, SKD, SDZS, SSS, ZZEO, ZS, ZKS-SDP, ZSMS-LS občine Škofja Loka.

Vmes med obema izjavama je ljubljanski Elektroprojekt v Krškem predstavil prvo fazo študije o izboru lokacije za odlagališče nizko- in srednjeradioaktivnih odpadkov v Sloveniji.

S sedmimi kriteriji so izločili neprimerna področja, tako da je zdaj v Sloveniji ostalo deset primernih.

“Na vprašanje novinarja Dnevnika, ali je v tej fazi že odpadla možnost, da bi odlagališče radioaktivnih odpadkov bilo v Rudniku urana na Žirovskem vrhu, so strokovnjaki dejali, da Žirovski vrh ne ustreza. Vendar so hkrati poudarili, da sedanja študija obravnava le površinska odlagališča, o globinskih pa se doslej sploh še niso pogovarjali.”
(Dnevnik, 12. oktobra 1990)

LIKOVNA PRILOGA

Ive Šubic

me tuhi

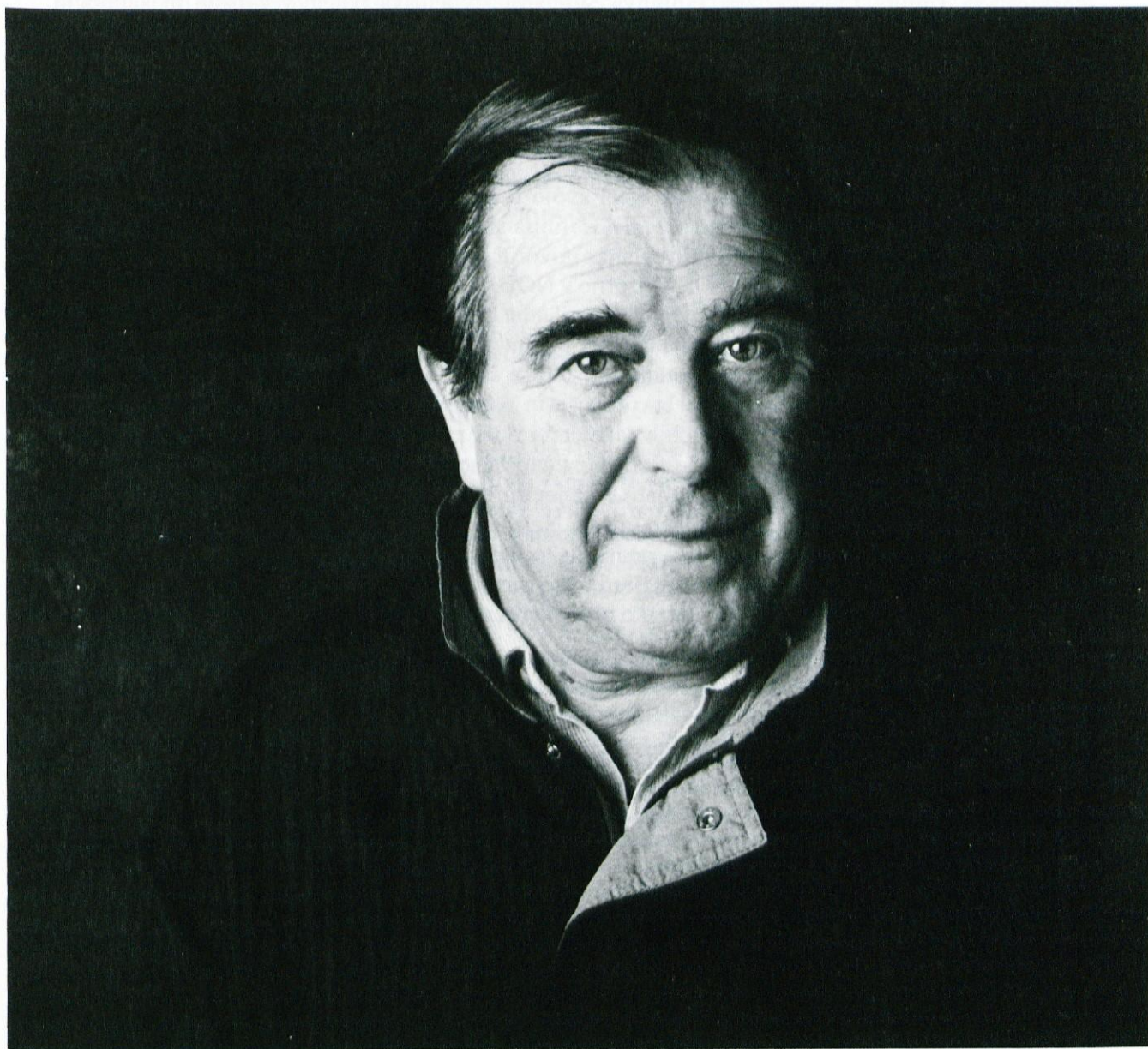

foto: Tomaž Lunder

PROBLEMSKI OKVIRI ZGODNJIH DEL IVETA ŠUBICA

Ivan Sedej

Dokončno zaokroženi opus slikarja, grafika, ilustratorja in tvorca monumentalnih fresk ter mozaikov IVETA ŠUBICA že potrebuje resno analitično oceno. Kljub obilici dokumentacije o njegovem delu še nimamo celostne podobe o njegovi osebnosti ter mestu v slovenski likovni umetnosti in kulturi. Celo več kot zanimiva Šubičeva življenjska pot je v zapisih in katalogih največkrat le nakazana z nekaj skopimi podatki o njegovem partizanskem delovanju in z večkrat pomanjkljivo dokumentacijo o razstavah, nagradah in podobnih, sicer zelo pomembnih stvareh.

Ob delu in osebnosti Iveta Šubica ugotavljamo, da bi morali pisanje o njegovem delu in življenju obogatiti vsaj z nekaj novimi (drugačnimi) prijemi. Vedno bolj se nam namreč kaže potreba po specifičnih antropoloških in etnoloških prijemih pri opredeljevanju posameznih umetnikov. Ive Šubic, kot tipični pojav umetnika, ki je začel svojo pot v specifičnih vojnih in revolucionarnih razmerah, lahko v veliki meri razsvetli precej nedefinirane relacije med obliko (likovnostjo), osebnostjo in družbenimi pojavi. V teh okvirih bi lahko govorili o tipiki – Ive Šubic je pripadnik generacije, ki je oblikovala svoj življenjski nazor in filozofijo v NOB. Njegova usoda, način odzivanja na okolje in po vojni tudi šolanje ga povezujejo z vrsto likovnih umetnikov, ki so se začeli oblikovati med vojno in ki so skušali kasneje svoje ambicije podpreti s primernim šolanjem. K tej bolj "intimni" plati povezanosti določene generacije pa moramo prišteti še širši sociološki in socialni kontekst. Tako imenovane partizanske umetnike, posebno mlajše in najmlajše, je vezala posebna pripadnostna zavest, ob njej pa kot posledica izjemnih razmer in doživetij posebno čustveno stanje, ki se je manifestiralo pri vsaki osebnosti drugače. Socrealistično in partizansko ikonografijo so nekateri mladi umetniki, diplomanti na sveže ustanovljeni Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, kmalu opustili, saj ni ustrezala njihovemu temperamentu. Nekateri so jo nadaljevali iz zelo jasnih nagibov, nekaterim pa so doživetja iz vojnega časa pomenila trajno inspiracijo. Travme, živeče v podzavesti, so našle razrešitev v zastavljanju novih vprašanj, ki so zadevala tako inovativno obliko, kot drugačno izpoved. Obvezni socrealistični okviri so tako postali absurdna ovira za razvoj individualnih opusov.

Odjuga v likovni umetnosti se je začela z znamenito Kregarjevo razstavo (1950), prvič pa je kulminirala z razstavo Trinajsterice, kjer so se predstavili predvsem nekdanji člani skupine Neodvisnih. Seveda pa je stara doktrina živela še naprej, vendar v večji meri na področju kiparstva. Zanimivo pa je, da je k zlomu socrealizma prispevala tudi malce drugačna politika v začetku petdesetih let. Zaradi varčevanja je država radikalno omejila odkup umetnin. S koncem kupovanja lojalnosti pa se je zasvetljal začetek konca prevlade ene ideologije v likovni umetnosti. V kiparstvu, kjer je precejšnje število ustvarjalcev živelo od naročil za spomeniško plastiko, pa so recidivi socrealističnega oblikovanja živeli še v osemdeseta leta – predvsem v obveznih ikonografskih shemah. Uveljavljanje novih oblik, sprejetje novih estetskih in likovnih usmeritev v petdesetih letih je prav zato pomenilo tudi izgubo socialne varnosti za marsikaterega umetnika. Hkrati pa se je zaradi svojevrstne politike, ki je skušala prepričati svet o umetniški svobodi pri nas, začela dvigati cena na novo oblikovanim modernistom. Zato so mnogi likovniki čez noč spremenili svoje (likovno) prepričanje tudi iz konjunkturnih razlogov – zato nas ne sme presenetiti nelagodno in pogosto povsem nelogično

spajanje starih "realističnih" in novih "modernističnih" prvin v nekakšne "sinteze", ki naj bi zadovoljevale obe skrajnosti.

Šubičev prelom s socrealistično tradicijo je imel bistveno drugačno ozadje. Zanj lahko le domnevamo, da je v doktrino vsaj v začetku iskreno verjel. Vsebina in oblika sta se v začetnih fazah prekrivali. Kmalu pa je začel razmišljati o drugačnih dimenzijah svojih vojnih izkušenj in doživetij. Iz njegovega likovnega opusa lahko namreč razberemo vrsto značilnosti; te dajejo misliti tudi tistim, ki Iveta Šubica niso osebno poznali. Kot pomembno osnovo za umetnikov razvoj moramo opredeliti njegovo ljubezen do rodnega okolja (Poljanske doline) in do kmečkih ljudi z vsemi pozitivnimi in negativnimi lastnostmi, kratko šolanje v Zagrebu tik pred vojno (takrat je spoznal tudi Hegedušičevo Zemljo), vpliv Franceta Miheliča med vojno in v začetku še nedifinirana ljubezen do ljudske umetnosti in podeželske likovne tradicije. Kmečka motivika, ki jo je začel oblikovati po letu 1960, priča, da je z njo le radikaliziral in do kraja razkril najgloblja pojmovanja in vrednotenja kmečkega stanu, kjer ni nikakršnih socialnih ali celo revolucionarnih poudarkov.

Ive Šubic se je do novih oblik v začetku petdesetih let dokopal zaradi globlje nuje. Ohranil je partizansko tematiko, vendar ji je dal nove poudarke in vsebine. Če je v zgodnjem obdobju opisoval, je začel sredi petdesetih let iskati svojo lastno resnico o času, ki je stigmatiziral njegov celotni opus. Zmerne kubistične oblike, ki jih je "omehčal" z nekaterimi chagalovskimi prvini, pa ga spet kažejo kot tipičnega predstavnika svoje generacije. Likovnost in likovno umetnost je namreč pojmoval nagonsko, kljub temu pa se je spoznaval s teorijo – zato so forme, ki jih je začel uveljavljati, tudi rezultat racionalne odločitve. Tu bi lahko omenili začetni vpliv in pobude slikarja in teoretika Zorana Didka, ki je s svojimi pogledi na likovno umetnost zaznamoval doberšen del prvih povojnih generacij. Kljub temu je Šubic ohranil specifični odnos do funkcije slike ali grafike, ki mora imeti "vsebino", izhajati pa mora iz (sicer preinterpretiranega in podoživetega) realnega sveta. Zato je ohranil distanco do novosti, ki so pljuskale čez meje, isto razmerje pa je ohranil tudi do aktualističnih zadev, ki so prihajale iz neumetnostnih okolij.

Tako se nam umetnost Iveta Šubica kaže kot rezultat zavestne odločitve za razvijanje regionalne likovne tradicije. Začetki pa so na videz ujeti v usodno protislovje med individualizmom in zahtevami socrealistične doktrine.

Vendar se nam zdi, da Šubičeva umetnost ne sodi v te okvire, saj se je najgloblje sporočilo na takratnih grafikah, slikah in risbah odvijalo na ravneh, ki jih ni bilo mogoče vkalupiti v zahteve političnega trenutka. Na vsa protislovja med deklaracijami in resničnostjo kaže tudi Šubičeva motivika. V partizanskem obdobju je bila osrednja figura njegovih risb in grafik kurir. Tudi v vseh monografijah o partizanski umetnosti so Šubica predstavljali z malce miheličevsko zaokroženo podobo mladega sla. V obdobju, ko se je začela socrealistična doktrina krhati, je umetnik sicer ostal zvest partizanski tematiki, uvedel pa je precej novosti. Takrat je postala dominantni motiv partizanska kolona. V zrelem obdobju, ki se začneja že proti koncu petdesetih let, pa dominira široko pojmovana kmečka motivika. Gre za zelo široko polje, od humanizirane krajine do portretov in kompozicij, kjer nastopajo celo naslikani "kolažni" elementi. Kmečka motivika je vtkana v kontekst, ki ga je Ive Šubic izpeljal iz predhodnih nastavkov, predvsem pa iz podeželske in ljudske baročne umetnosti.

Gre seveda za radikalno poenostavljeno tezo, saj bi morali upoštevati še nekaj zelo pomembnih intermezzov. Vzemimo kratkotrajno fazo "nove krajine", vmesne cikle z obnovljeno partizansko tematiko in nekaj naročil, ki pa kažejo na spopad med umetnikom in naročnikom. Morda je najbolj zanimiv primer mozaični dekor za spomenik v Dražgošah, kjer so se v izrazito partizansko motiviko vpletli revolucionarni "razredni" atributi. Potemtakem se je v ikonografiji navezoval na kanonizirano sovjetsko tradicijo. Zanimivo pa je, da je ta premik opaziti zgolj v fragmentu, v katerem je upodobil vojaški spopad. Prizore z vaščani pa je vendarle oblikoval v svoji najboljši "kmečki" tradiciji. V teh drobnih protislovjih žal lahko le slutimo pravo vrednost razmerij med naročnikom in umetnikom. Čeprav je Ive Šubic nastopal zelo suvereno in je znal svoj prav trmasto braniti, je kljub temu moral pristati na drobne kompromise, ki pa jih ni pozabil. Svojevrstno maščevanje so zato predstavljala

njegova poslikana znamenja in kar programski spopad z establishmentom – ko je s samoumevno gesto uvrstil med znamenite Poljance vrsto “neoseb” (freske in slikani okras za osnovno šolo v Poljanah).

Revolucionarno ikonografijo omenjamo z natančno določenim namenom – saj nam kaže na več plasti Šubičevega dojetja “ideoloških” tem. Lik kurirčka, ki naj bi simboliziral svetle tradicije in je služil predvsem za indoktrinacijo najmlajših v vsem povojnem obdobju, ima v Šubičevi grafiki dvoumni pomen že v samem začetku. Umetniki, udeleženci v NOB, so se na neki način identificirali s podobo kurirja, ki prenaša “veliko sporočilo”. Vendar pa je takratni Šubičev vzornik France Mihelič našel drugačne poudarke. V njegovem opusu je kurir namreč predhodnik Kronista – je samohodec (!) in pričevalec, ki mu delajo družbo strahovi in travme, ki jih je sproščalo vsesplošno nasilje. Sicer optimistična Šubičeva podoba mladega sla v uniformi je imela tudi (morda nehoteno) podobno konotacijo. Predstavljala ga je (skupaj z mladim risarjem) kot posameznika!

V navideznem nasprotju s tako nakazanim individualizmom so kasnejše podobe kolon – saj gre za sliko kolektiva, ki ga povezujejo celo iste sanjarije (vzemimo chagalovske kompozicije z letečo žensko figuro). Vendar je ta kolektiv drugačen, kot smo ga bili vajeni v tistem času. V bistvu gre za sliko srenje, kmečke združbe in za hote ali nehoti poudarjene prilastke kmečkosti ter povezanosti z zemljo. Najpomembnejši pa je izraziti “antiheroizem”, ki ga je interpretiral s pomočjo specifičnega vzdušja utrujenosti, apatije in z izrazi obrazov. Umetnik je namreč oblikoval tip obraza, ki v naši zavesti (in tradiciji) deluje kot oznaka kmetstva – vendar ne nakazuje nikakršne delitve na “vaško revščino” in “kulake”. Tudi najbogatejši kmet je bil zgaran in ožuljen. Posredno gre za poudarjanje tistih sestavin medvojnega dogajanja, ki govorijo o krutem boju za lastno zemljo, življenje in identiteto. Mimogrede je Šubic povedal tudi eno najglobljih resnic o vojakihi nasplih – da so vedno obsojeni na neskončno čakanje, ki ne prinaša počitka. Dinamični in atraktivni del bojevanja se odvija le v štabih. Navadni vojak pa čaka na smrt ali ponovno čakanje. V tem času je Ive Šubic vpeljal tudi motiv ljubezni, ta jasno ilustrira njegovo usmeritev v poudarjanje individualnih vrednot, ki so bile v živem nasprotju z agitpropovskimi zahtevami. Znani lesorez s podobo dveh ljubimcev v uniformah se po razpoloženju navezuje na intimizem Neodvisnih. V likovnem pogledu pa gre za “mehko” izpeljavo sicer semikubistične zasnove, ki je odlično ustrezala lirično poantirani vsebini. Ljubimca živita svoj lastni svet – to pa pomeni, da sta se distancirala od okolja, ki teh vrednot zaradi “višjih” ciljev ne priznava. Podobno, nekoliko drugače naglašeno razpoloženje pa preveva tudi njegove kolone.

Teme, ki jih je Ive Šubic obdeloval v petdesetih letih, so bile, vsaj kar zadeva splošno razpoloženje, precej nekonjunkturne. Likovno umetnost so namreč po inerciji še vedno ocenjevali predvsem po motiviki, po “vsebini”. Globlje likovne kvalitete so bile potemtakem nepomembne. Logična reakcija na socrealistično obdobje in njegove zahteve se je vnovič manifestirala na precej izključujoč način. Kljub temu je kritika sprejela “novega” Šubica zelo naklonjeno. Vendar je zaradi bolj zmernih rešitev, skupaj s prvimi diplomanti na ljubljanski akademiji, pristal (vsaj kar zadeva opredelitve) v prostoru, ki naj bi predstavljal zvezo med tradicijo in novimi, drznejšimi generacijami. “Vmesnost” pa je imela svoje pozitivne in negativne posledice.

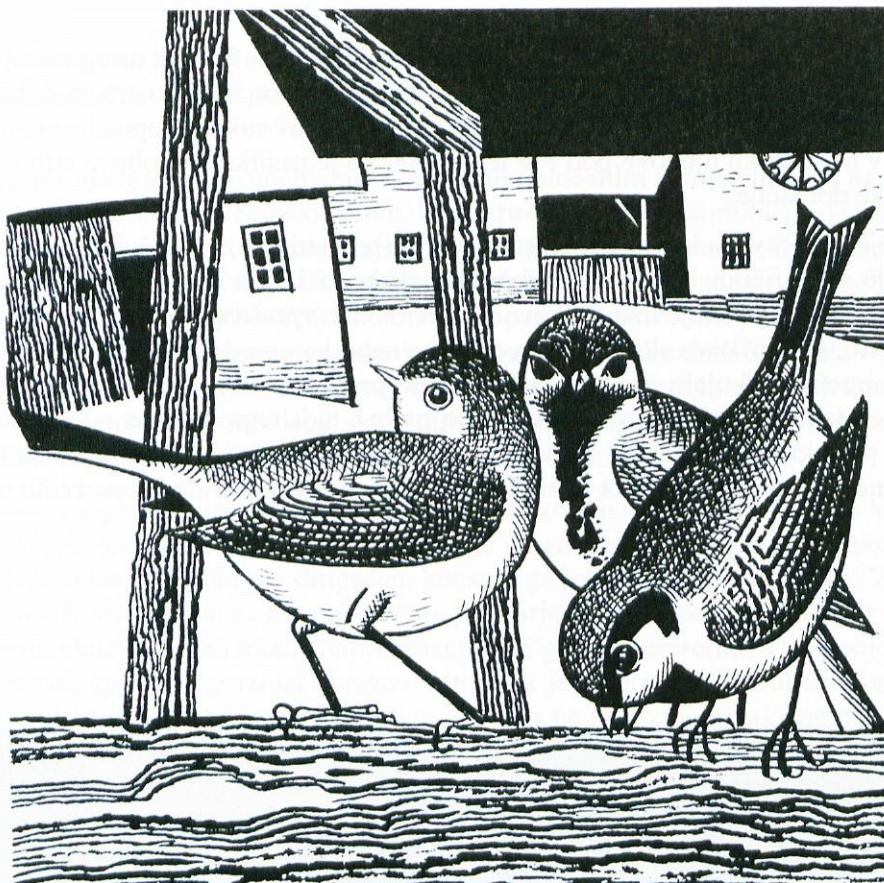
Kljub temu je Šubic zvesto nadaljeval začrtano pot. Poudarki, ki jih je oblikoval v podobah utrujenih kolon in v figuralnih kompozicijah s partizansko tematiko, so nakazovali prehod v izrazitejšo “kmečko” tematiko, predvsem pa v veliko čistejše likovne formulacije. Vzemimo le njegove prve vedute in krajine, v katerih se je posvetil kubičnim analizam sestavin krajine, ali s simboliko nabite podobe kmečkih ljudi (predvsem ostarelih parov), v katerih govori svojo likovno resnico z izrazito skopimi sredstvi. Ko se iz vsakokratnega Šubičevega ciklusa ozremo nazaj, ugotovimo v predhodni fazi zelo jasne nastavitve za izpeljavo neke nove poti. Askeza prvega kmečkega cikla in baročna sproščenost v sedemdesetih (tudi osemdesetih) letih sta v teh okvirih podoba notranjega bogastva in iskanj. Pričata pa tudi o zapleteni osebnosti – saj gre za umetnika, ki je ustvarjal s skorajda otroško sproščenostjo, ki pa je prepletena z zelo racionalnimi prvinami, s studioznostjo in

svojskim raziskovanjem. Tudi zato so "historicistični" svetniki na freskah na znamenjih, s katerimi je Ive Šubic vračal identiteto kulturni krajini v dolinah obeh Sor, svojevrstna podoba umetnikove pokončnosti in doslednosti. Spet pa bi lahko nastavke za njegov sakralni opus in za ciklus kmečkih fresk našli prav na začetku njegove poti – v letu 1938, ko je naslikal podobo svetih zaščitnikov na pročelju kmečke domačije.

Prvo obdobje Šubičevega iskanja in zorenja je kljub težavnim razmeram dalo zanimive plodove, izzvenelo pa je v grafičnih in slikarskih kompozicijah, ki imajo umetniško in dokumentarično prepričljivost. Gre tudi za svojevrstno likovno – sociološko vprašanje, na katero bomo morali prej ali slej odgovoriti, umetnikovo slogovno govorico pa natanko opredeliti. Nekatere sestavine njegovega izraza namreč učinkujejo tudi kot zelo tipične prvine širše pojmovanega razvoja zmernih povojnih modernizmov. Posebno vrednost imajo najbrž tudi regionalistične sestavine, če že ne usmeritev, saj pričajo o specifičnem (včasih zanemarjenem in nevidnem) toku v strugi slovenske moderne umetnosti, ki se pojavlja kot poziv k iskanju identitete v navidez preseženih usmeritvah.

Pred zidanico (olje, 1960)

Ilustracija (risba)

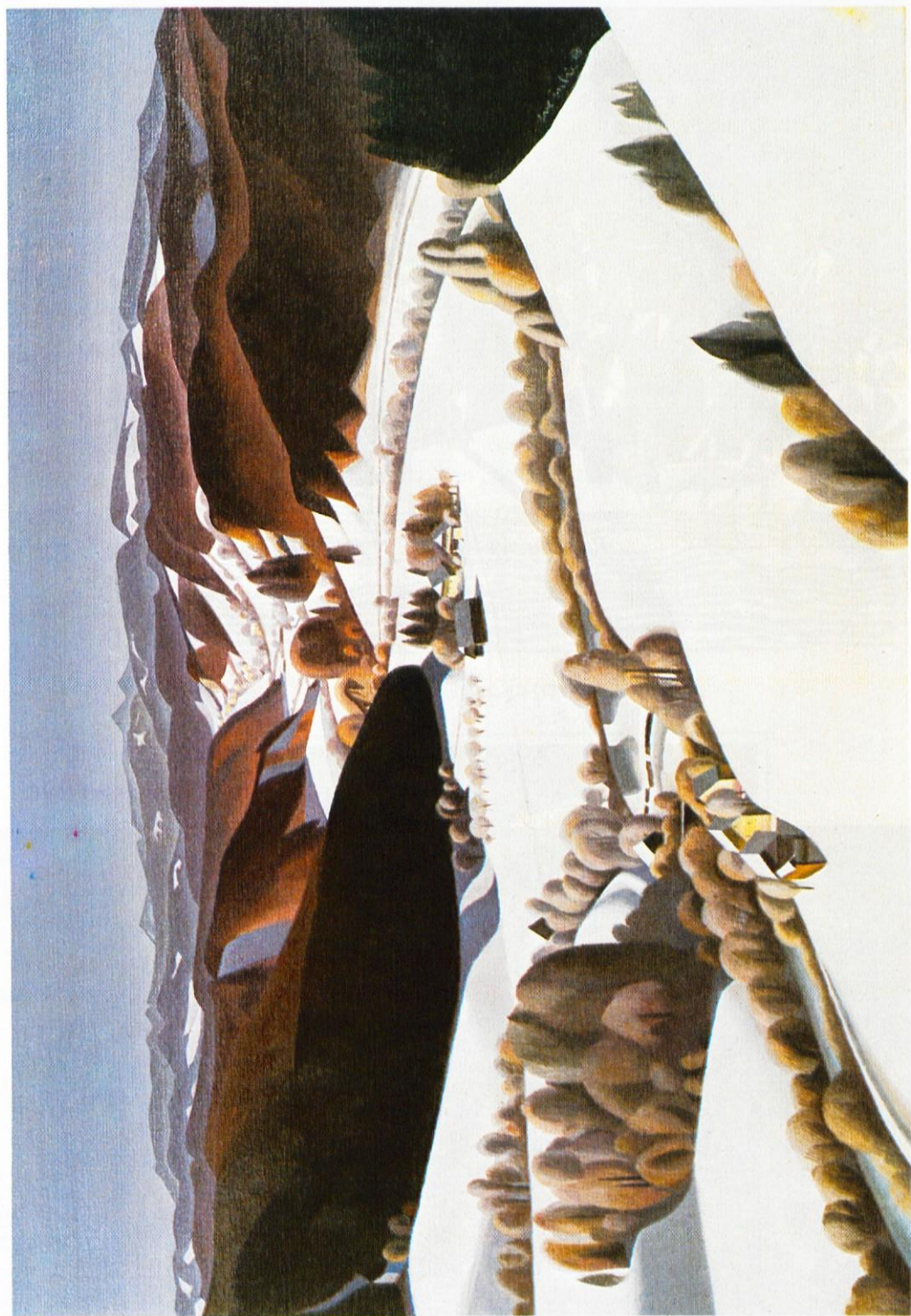
Par (lesorez)

Partizanska kolona

Freske na lovskem domu v Gorenji vasi (1986)

Zimska pokrajina (olje)

Selitev

Dražgoška pieta (olje), 1977

Vas (olje), 1984

ODMEVI

40 LET PLANINSKEGA DRUŠTVA ŽIRI

Ivan Reven

KRONIKA ŽIROVSKIH HRIBOLAZCEV

PLANINSTVO DO PRVE SVETOVNE VOJNE

PLANINSTVO MED OBEMA VOJNAMA

PLANINSTVO MED ZADNJO VOJNO

PLANINSTVO V NOVI DRŽAVNI UREDITVI

PLANINSTVO DANES IN NJEGOVE SEKCIJE

Ob 40-letnici Planinskega društva Žiri se je treba najprej ozreti v preteklost, v tisto obdobje, ko je bila hoja v gore le priložnostni podvig posameznikov, ki pa jih v tem prizadevanju niso omejevali čas, okolje ali politične razmere oz. oblastnik, pod katerega so spadali. Tudi verovanje oz. religija je imela pri tem določeno vlogo in vpliv.

Človek je že zgodaj želel v stiku z naravo spoznati njene lepote in skrivnosti ter se ozreti prek svojega zornega kota. S tem si je širil svoja obzorja in spoznanja in se dvigoval kvišku, v dalje, na gričke, vrhove in vršace. Človek je spoznal, da je na vršacih bližje svojim bogovom ter v gorski tišini lažje meditira in umirja svojega duha.

Na kucjih je nad svojimi selišči gradil sončna svetišča v čast bogovom, najvišji in najbolj skrivnostni vrh svoje domovine pa je imenoval po svojem božanstvu Triglavu, ki je še danes simbol slovenskega planinstva. Na sončna svetišča je romal in od tam s pogledom objemal pokrajino pod seboj, dokler se mu ni obzorje izgubilo v daljavi. Ta prvobitna sončna svetišča so po pokristjanjenju zamenjale sedanje cerkvice na gričih. Tedaj so porušili poganska svetišča, čeprav so se stare oblike verovanja, mišljenja in meditiranja še dolgo upirala novim krščanskim pogledom. Na vzvišenih mestih so se ob turških vpadih prižigali stražni ognji in opozarjali, da se približuje sovražnik. Veliko

cerkva na gričih in holmih se je razvilo v romarska središča, kjer so se ob priložnostih zbirali romarji. To je neka oblika hoje v naravo, kjer se ljudje med seboj spoznavajo in meditirajo, v verski zgradbi pa ob pomoči duhovnega vodje dosežejo duhovno umirjenost in samozadovoljstvo. Na romanju, ki traja po več ur, ves dan ali tudi več dni, so v stiku z naravo in njeno lepoto. Domnevamo, da je bila taka oblika gibanja in hoje v naravi neke vrste hribolazništvo oz. predhodnica današnjega planinarjenja. Med take romarske točke lahko štejemo npr. Vrh treh kraljev, ki se je nekoč imenoval Stanomer hrib, Sveta gora nad Gorico, Svete Višarje, Sveti Volbenk ipd. Nekatero božje poti so bile obiskovane vse dni, večinoma pa le ob določenih praznikih ali žegnanjih. Tako ni čudno, da so kaplani ali župniki na taka romanja vodili mladino ali tudi starejše. V Žireh sta to počela kaplana Škrbec in Štrancar, župnik Pečnik pa je mlade vodil na Blegoš. Tudi šolski učitelji Hribernik, Justin, Močnikova so skušali ob koncu šolskega leta peljati učence na okoliške hribe.

Znano je, da je kaplan Ignac Štrancar (primorski rojak, pribežnik) pred drugo svetovno vojno organiziral za binkošti izlet na Svete Višarje. Izletniki so se do Škofje Loke peljali s kolesi, od tam naprej z vlakom do Trbiža in Žabnic ter nato peš na Višarje. Kaplan je prestopil mejo v Italijo s prepustnico pod drugim imenom, da ni imel sitnosti z italijanskimi oblastmi, ker je bil pribežnik in bi moral pri njih odslužiti vojsko.

Drugi, laično misleči obiskovalci narave so ubrali svoja pota, v svobodni svet brez verskih nagnjenj.

Med takimi svobodnjaki in narodno zavednimi ljudmi so bili tudi duhovniki. Župnik Jakob Aljaž iz Dovjega je na primer osvajal Triglav, Valentin Stanič iz Gorice, kaplan in kasnejši dekan, pa je s tovariši prvi osvojil Veliki Klek (Grossglockner) in na vrhu zasadil križ kot simbol, da je vrh osvojen. Taki narodno zavedni ljudje so bili branik, ki so varovali naše gore pred onesnaženjem članov avstrijsko-nemškega društva Alpenverein, ki je hotelo potujčiti tudi naše gore.

Pred zadnjo vojno so tudi nekateri Žirovci začutili potrebo po hoji v gore zunaj žirovskega okoliša in Blegoša. Nekateri od teh so se včlanili v planinska društva v Škofji Loki, Kranju, Ljubljani in Kamniku, seveda so bili to predvsem tisti, ki so tedaj živeli ali se šolali zunaj rojstnega kraja, ob sobotah, nedeljah in v počitnicah pa so se vračali domov. Ta planinski duh se je prek njih vnašal tudi v Žiri. Tu so bili znani hribolazci Anton Primožič, ki se je še pri svojih osemdesetih povzpел na Triglav, prav tako Selak iz Jarče doline, Edo Hribernik, Ivan Blažič, Lovro Šinkovec, Rudolf Kavčič, Pepe Žakelj, Maks Kavčič, Jože Poljanšek in še bi jih lahko naštevati. Tudi Zveza kmečkih fantov in deklet v Prosvetnem društvu Žiri je skrbela za izlete v hribe in naravo, medtem ko se je Sokol ukvarjal bolj s telesno vadbo.

Ker ni bilo ustrezne prometne povezave s svetom, so si žirovski planinci še več kot deset let po vojni pomagali tako, da so se peljali s kolesom do Trate pri Škofji Loki, nato kolesa pustili v štali gostilne pred kolodvorom. Naprej so potovali z vlakom, od izstopne postaje pa šli peš v načrtovano smer. Skupine so imele na vlakih popust (ob ustreznih obrazcih s povratno karto).

Zadnja vojna hribolazcem ni bila naklonjena. Krojač Lovro Šinkovec in Rudolf Kavčič sta bila likvidirana, prenekateri so padli v boju za svobodo, da ne govorimo o tistih, ki so si reševali glave v mesecih svobode, ko naj bi bil človek človeku tovariš, in ne morilec.

Prvo povojno obdobje nas je obremenjevalo z obnovo porušene in požgane domovine, kakršno so pustili za seboj okupatorji ter na žalost tudi osvoboditelji. Deset do 12-urni delovnik in še nedeljsko udarniško delo ob pomanjkljivi prehrani so izčrpavali delovnega človeka. Hrup ob strojih, smrdljive kemikalije, vse to je pripomoglo, da so ljudje začeli razmišljati o skrbi za rekreacijo in gibanje v svežem, zdravem okolju. Zamisel o telovadnem društvu Partizan in tekmovanje za bronasto, srebrno in zlato športno značko, Zren, za katero si moral poleg drugih športnih disciplin osvojiti tudi določeno gorsko višino, ni prinesla najbolj zaželenih rezultatov. To je bilo bolj urjenje za vojaške potrebe kot za rekreacijske namene utrujenega delovnega človeka.

Takratni učitelj Janko Ziherl, ki je bil tudi smučarski učitelj, je začel okrog sebe zbirati Žirovce in jih navduševati za planinstvo. Včlanjeval jih je v Planinsko društvo Škofja Loka. Tu so v Blaževi ulici pri dežnikarju Lovru Planina, loškem markacistu imeli shajališča vsi loški planinci. Tisti, ki so že bili včlanjeni v druga planinska društva, so čutili potrebo, da bi tudi v Žireh ustanovili svoje društvo. To idejo so podpirali Viktor Beg, Janko Poljanšek, Miloš Mlinar, Vinko Naglič, Rupert Gantar, Tone Gantar, Franc Kavčič, Mirko Kosmač, Silva Zupančič, Olga Kolenc, Erna Oblak, Julka Žakelj, Lojze Kopač in drugi. Najbrž gre za leto 1949, torej leto pred ustanovitvijo, ko smo se v nedeljo po šesti maši zbrali pri Katri in se napotili čez Goropeke in Opale na Vrh treh kraljev. Selak iz Jarčje doline nam je dejal, naj gremo kar brez njega, ker bo on "skočil domov še na fruštak" in da nas bo že dohitel; res je bil pri Krogarju v Opalah že za nami. Ob tako lepi udeležbi so starejši planinci izrazili misel, da že lahko ustanovimo planinsko društvo, na Vrhu pa uredimo zavetišče. Pobudnik te zamisli Janko Poljanšek je to tudi izpeljal. Tako je bil 19. februarja 1950 ustanovni občni zbor, ki se ga je udeležilo 120 planincev, do konca leta pa se je nabralo kar 254 članov. Prvi predsednik je bil Janko Poljanšek. S članstvom so si planinci pridobili pravice in ugodnosti na vlaku, v planinskih postojankah in pri nabavi planinskih oblačil in opreme (srajce, pumparice, veterni jopiči, nahrbtniki). Pomembno pa je bilo, da so postali člani močne planinske organizacije. Še isto leto so uredili planinsko zavetišče v prostorih mežnarije na Vrhu treh kraljev s petimi ležišči, v katerega pa je 19. aprila 1951 udarila strela in ga upepelila z vso opremo. Dne 20. julija 1951 so odprli zavetišče pri Belinu na Mrzlem vrhu, z mislijo na planinsko postojanko na vrhu Mrzlega vrha. Leta 1953 je bilo tudi na Vrsniku pri Birtu ustanovljeno planinsko zavetišče, od Belina pa so ga prenesli k Bercetu na Mrzlem vrhu.

Ker je bila večina planincev iz Tovarne športnih čevljev, si je planinska organizacija ob nedeljah od tovarne izposodila kamion s šoferjem in nekajkrat na leto organizirala izlet. Tedaj namreč ni bilo drugega prevoznega sredstva, in Žiri so bile odmaknjene od vseh prometnih tokov.

Na takratni gimnaziji v Žireh je bil osnovan mladinski krožek PD Žiri, v katerem se je vzdajal mladi rod planincev v zavedne člane naše družbe. Prvi mladinski mentorici sta bili Darinka Konc in Lidija Primožič. Po ukinitvi gimnazije so delo v osnovni šoli z mladim rodом nadaljevali Milena Trček, Viktor Žakelj, Boris Frelih, Helena Bogataj in drugi. Pri tem so učenci tekmovali za značko pionir planinec.

Zaradi neustrezne gospodarske in davčne politike tedanje občine Žiri je bilo zavetišče pri Bercetu (previsoke obremenitve) ukinjeno, prav tako tudi zavetišče na Vrsniku.

Po letu 1962 se je z zgraditvijo planinskega doma na Goropekah planinsko življenje preneslo tja, vendar planinci še zdaj ne razumejo, zakaj je bilo treba za dom na Goropekah žrtvovati Sedejev kozolec in Kremžarjevo štalo, da se je v zameno nabavil drug gradbeni material; prav tako je za te namene oporečna usoda Martinovega studenca, s katerim so se okoristili tudi "tovariši", Martinovo domačijo pa pustili brez vode.

V svojem največjem vzponu je Planinsko društvo Žiri z mladino vred imelo več kot 1000 članov, nato je začelo upadati.

Društvo je skrbelo, da so se v času mrtve sezone pripravila zanimiva predavanja, spremljana z ustrežno projekcijo, ki so jih vodili priznani predavatelji ter svetovni popotniki in obiskovalci naših in tujih gora, med njimi Joža Čop, Drago Ulaga, dr. ing. France Avčin, Mirko Kambič, Stane Tavčar iz Kranja, Tone Mlakar in drugi.

Prve napotke je našim markerjem posredoval pokojni Lovro Planina na predavanju v Poljanah, kjer so se tudi dogovorili o delovnem območju markiranja za PD Žiri. To naj bi potekalo od kapelice pri Kuzucu na Črnem vrhu, prek Ovčjega hriba, Suhega dola, Golega vrha, nato z naše strani do Porezna, Blegoša do Poljan. Ob markiranju loške planinske poti sta bila zajeta še Bevkov vrh, prek Kladja pa Ermanovec in Slajka. Po ustanovitvi planinskih društev Sovodenj in Gorenja vas sta ti dve društvi prevzeli markacije na svojem območju.

Društvo je opravljalo osnovno dejavnost, to je izletništvo, in z raznimi tečaji skrbelo za izobrazbo svojih članov.

Tako je usposobilo 23 planinskih vodnikov, 16 članov gorske straže in varstva narave, markerje, sedaj je zelo aktivna alpinistična sekcija. V sklopu društva uspešno deluje tudi foto sekcija, ki je bila ustanovljena 1979. Svoje delo uspešno opravlja gospodarska komisija in seveda mladinska sekcija na osnovni šoli v Žireh.

Doslej smo dejavno sodelovali s sosednjimi planinskimi društvi Sovodenj, Gorenja vas, Škofja Loka, Cerklje, Idrija, Logatec in drugimi.

Štirideset let je kar dolgo obdobje. V tem času so se zvrstili predsedniki Janko Poljanšek, Lojze Kopač, Zdravko Kosmač, Ivan Pečelin, Viktor Žakelj, Andrej Starman, Vinko Podobnik in Vinko Kosmač.

Zaradi povečanja osebnih vozil (in s tem posameznik interesov za izlete) se je zmanjšalo zanimanje za množične izlete z avtobusi. Tako se sedaj organizirajo izleti za manjše skupine do devet ljudi, ki jih prevažajo kombiji, vendar z večjim izborom izletov v razne smeri.

To jubilejno leto je torej priložnost, da razčlenimo prehojeno pot vzponov in padcev, uspehov in neuspehov, ko nam je boljše ali slabše. Sedanja gospodarska kriza nam ni naklonjena. Od povojnega obdobja do danes se je planinska organizacija na Slovenskem neverjetno okrepila z gorskimi postojankami, nadelanimi potmi, reševalno službo in z drugim ter je na zavirljivi ravni. Če se ozremo nazaj, vsi naši napori le niso bili zaman. Upamo, da bomo uspešni tudi v prihodnje.

GALLUSOVA LISTINA

Vikiju Žaklju

Komisija za Gallusova odličja pri Zvezi kulturnih organizacij Slovenije je na svoji 10. seji razpravljala o predlogu Zveze kulturnih organizacij Škofja Loka za podelitev Gallusovega odličja glasbenemu pedagogu in predsedniku Godbeno-pevskega društva Alpina Vikiju Žaklju.

Sklenjeno je bilo, da Viki Žakelj prejme GALLUSOVO LISTINO, priznanje Zveze kulturnih organizacij Slovenije, za dolgoletno in uspešno delovanje, ki je pomembno vplivalo na razcvet in razmah ljubiteljske glasbene dejavnosti.

Viki Žakelj je začel sodelovati v ljubiteljski glasbeni dejavnosti pred več kot štiridesetimi leti, torej takoj po osvoboditvi. Najprej je nastopal v šolskem zboru pod vodstvom priznanega pevovodje Antona Jobsta, kasneje se je vključil v zbor pri Delavskem kulturnem društvu Enotnost v Žireh. Približno v istem času se je vključil tudi v žirovsko pihalno godbo, ki je že slavila svojo 40-letnico. Poleg prepevanja v zboru in igranja v godbi se je Viki Žakelj izkazal kot izreden organizator. Bil je pobudnik za ustanovitev Godbeno-pevskega društva Alpina, ki ga kot predsednik vodi več kot 20 let. Je eno najboljše organiziranih in delovnih društev v okviru ZKO Škofja Loka, vzorno je urejena povezava med društvom in podjetjem Alpina, kar je v največji meri zasluga prav požrtvovalnega predsednika Vikija Žaklja. Posebne zasluge si je pridobil z vzgojo mladih kadrov. Z dirigentom Dragom Kandučem

(pa tudi sam) že vrsto let izvaja učni program mladih godbenikov. Rezultat dobre organizacije in rednega dela pri pihalnem orkestru je tudi visoka uvrstitev na tekmovanju v Mariboru. Zasluga Vikija Žaklja in njegovega neutrudnega prizadevanja po vse boljšem, kvalitetnejšem delu so razvejani stiki z orkestri doma in na tujem.

Utemeljeno je torej trditi, da je prav njegovo dolgoletno in uspešno delo močno vplivalo na razmah ljubiteljske glasbene dejavnosti, kar v celoti opravičuje podelitev Gallusove listine.

(GALLUSOVA LISTINA št. 73 je bila podeljena 17. 6. 1990 na zabaviščnem prostoru za Gasilskim domom v Žireh. Podelil jo je Vlado Brlek, strokovni delavec Zveze kulturnih organizacij Slovenije, šopek ZKO Škofja Loka pa je nagrajencu izročil njen predsednik Valentin Bogataj. Podelitvi je sledil koncert pihalnih godb iz Škofje Loke, Železnikov in Žirov. – Op. ur.)

SKD TABOR

IN
GALERIJA ŽIRI

V PETEK, 5.10.1990, OB 20.00H

VENERDI 5.10.1990 ALLE ORE 20

ODPRTE RAZSTAVE

INAUGURAZIONE DELLA MOSTRA DI

OLJ IN RISB.

OLII E DISEGNI.

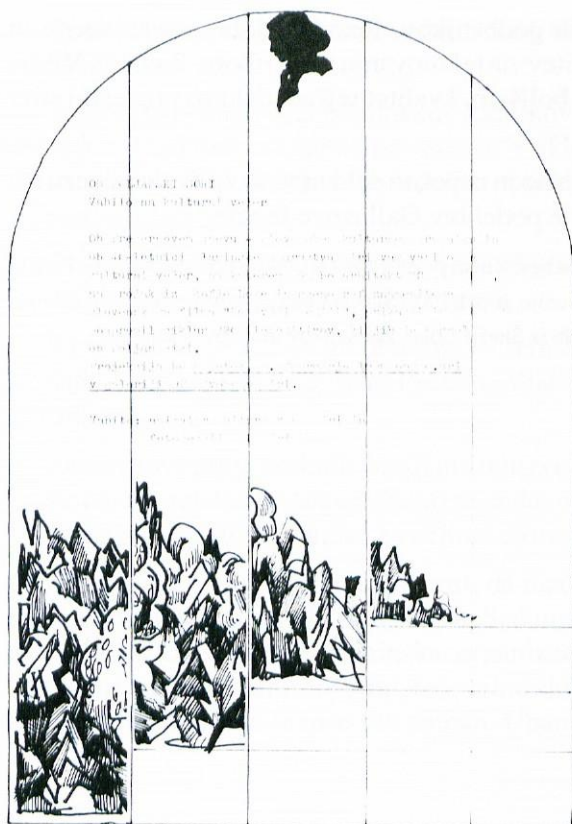
Jože Peterneš-Mausar
Vinho Podobnih

PREDSTAVITEV MIHA NAGLIČ PRESENTAZIONE DI

NA VEČERU SODELUJE DEKLIŠKI DECET KRESNICE IZ ŽIROV

PARTECIPA ALLA SERATA IL CORO KRESNICE DI ŽIRI

VABLJENI - SIETE INVITATI

**Zveza kulturnih organizacij
Škofja Loka**

izid in predstavitev "Sejalca"

10. ŠKOFJSKI LETNARNIŠKA ZBORNIKA

SODELUJE ŽIRI

**Komorna skupina
prof. Tomaža Lorenza
Srednje-glasbene šole
Ljubljana**

IN
MARJIA LEHAR, JURE FRANKO, MARKO ČRTALIČ

V sredo, 14. 3. 1990, ob 18. uri
V GALERII SVOBODE V ŽIRIH

10 let

ŽENSKEGA PEVSKEGA ZBORA
DPD SVOBODA ŽIRI

21. APRIL 1990, OB 20H
V DVORANI SVOBODE ŽIRI

PREJELI SMO

Anonimno pismo Spomenki Hribar...

Gospa Diklić-Hribar!

Pišem vam pismo, polno ogorčenja. Ne gre mi v glavo, kako lahko tako izjavo za časopis dá hči matere, ki je bila (dokler je bila v Žireh, za kasneje ne vem) aktivna in zavestna komunistka.

Gre za članek, ki je bil objavljen v Neodvisnem Dnevniku dne 28. 9. 1990 pod naslovom: Pobude, zahteve, vprašanje, predlogi.

Citiram: Odstranitev tistega, kakorkoli se mu že reče, ni pomenila odstranitev vojskovodji, temveč maliku, pod čigar vodstvom smo včasih zelo težko dihali... Konec citata.

Če ste takrat, ko je državo vodil tovariš Tito, težko dihali, vam zagotavljam, da se boste pod sedanjo zadušili.

Kruha je stradala generacija pred vami. Vam in vašim sodelavcem je ravno vlada, pod katero ste težko dihali, omogočila, da jeste tak kruh. Če ne veste, kako se reče kipu ali drugače skulpturi in umetnini velikega kiparja, pa je za žensko s tako izobrazbo in takim položajem zelo žalostno.

Vi končno nimate niti najmanjšega pojma, kako se je vse skupaj dogajalo, pa sedaj iščete kosti po celi Sloveniji, kot da drugih problemov ne bi imeli. Blatite celotno NOV in vse borce, ki so se borili zato, da danes tudi vi živite v svobodi.

Sedanja vlada verjetno našim otrokom ne bo omogočila takšnega šolanja in takih pogojev za delo, kakršne ste imeli vi, ki se sedaj najbolj napihujete in kritizirate vse dosedanje dosežke.

Pa še to. Glede petkovih dogodkov, 5. oktobra, ko je vojska zasedla štab teritorialne obrambe. Med prvimi ste prišli na kraj dogodka in protestirali z "rožicami". Bolj ko je minister Bavčar govoril ljudem, naj se mirno razidejo, bolj ste pozivali matere, dekleta in žene, da pridejo in protestirajo. Sedaj pa vprašanje: Kdo je plačal tisti veliki šopek rož, ker mislim in si upam trditi, da ga sami niste. Drugič: ali boste tudi takrat, ko vam bodo Srbi streljali v zadnjico, protestirali z "rožicami"?

To so mnenja mnogih Žirovcev, ki smo poznali vašo mamo in vas že kot otroka. Prav zaradi tega, ker vas poznamo, smo toliko bolj ogorčeni!

... in njen odgovor

Spōštovani!

Ker sem domnevala, kdo ste, mi ni bilo težko prepričati se o tem; lahko bi zapisala Vaše ime, pa Vas nočem izpostavljati sodbi okolja, ki bi Vas morda prizadela.

Zdaj pa k vsebini Vašega pisma!

Nisem prebirala "Neodvisnega Dnevnika" (o, kako je neodvisen!) in ne vem, kako so citirali mojo izjavo. To v tem hipu niti ni važno. Dejstvo pa je, da sem izjavila, da iz preddverja Skupščine nismo odstranili kipa velikemu vojskovodji, ampak maliku. Naj to pojasnim.

Zgodovina je in bo pravičen sodnik; nedvomno bo zapisala, da je bil Tito velik politični strateg, v dobro mu bo štela leto 1948, njegovo vlogo pri nastanku neuvrščenega gibanja, ki je v začetku imelo res velik pomen, in njegovo moč (samodržca), da je v kritičnem času obdržal Jugoslavijo. Raziskala pa bo tudi, s koliko poboji komunistov (!) je prišel na čelo komunističnega gibanja v Jugoslaviji pred vojno, njegovo neskropuloznost, njegovo vlogo v državljanski vojni, odločitev o poboju sto tisočev (!) vojnih ujetnikov in ne nazadnje njegov državni (partijski) udar v sedemdesetih letih. Tedaj je namreč Jugoslavijo usodil v propad. Dotlej se je država razvijala (v ekonomskem smislu) dokaj ugodno; toda kolikor večja je bila ekonomska moč podjetij, toliko manjši je bil prostor za samovoljno oblast partije in konec šestdesetih let je partija s Titom na čelu ugotovila, da izgublja svojo moč, pa je naš Tito udaril: porezal je večji del tehnostrukture v podjetjih, ponekod kompletne politične strukture od vrha do tal, skratka, državo je obglavil. Proizvodnja je začela drastično upadati (seveda, saj ni noben inženir, ki ni bil "politično primeren", ostal na svojem delovnem mestu, strokovna usposobljenost pa ni bila važna, in tudi noben politik, ki bi hotel delovati samostojno v korist svoje republike, občine, krajevne skupnosti..., ni mogel ostati na svojem mestu, noben učitelj, profesor, pravnik...), posledica česar je bilo čezmerno zadolževanje v tujini. Znano je, da smo šele v sedemdesetih letih "zapufali" svojo državo tako, da jo bodo odplačevali še naši potomci. Res, marsikdo je težko dihal pod Titovo vladavino, pa če Vam je to znano ali ne.

Tita ni mogoče izbrisati iz naše zgodovine, mogoče pa je na simbolni ravni odstraniti znake naše (samo)blokade. In tudi sramote: častiti nekega – pa četudi zaslužnega – **človeka** kot Boga je sakrilegij in sramota za človekovo človeško dostojanstvo. Za tistega, ki dopusti tako čaščenje, in za tistega, ki tako časti. To, da je Tito dopustil, da so po vseh javnih prostorih visele njegove slike, kipi, da so se po njem imenovala ulice in mesta, dovolj govori ne le o samem času, ampak tudi o njem kot človeku. Odstranitev njegovih kipov je le **simbolni** konec tega časa, Titu samemu pa ni mogoče nič dati in nič vzeti, ne dobrega ne slabega.

Pravite, da mi je ravno "vlada" omogočila, da jem tak kruh, kot ga jem. Če bi bila natančna, bi rekla, da mi je to omogočila moja mama, in ne "vlada", saj me je ona doštudirala. In to težko. Prvo štipendijo sem dobila šele po končanem rednem študiju, na tretji stopnji. Pa ne gre za to distinkcijo, pomembnejše je, kako Vi razumete **družbo** in "vlado": kot svojo **last**. To, kar je v demokratičnih družbah nekaj najbolj normalnega, da namreč skrbi za mladino in ji omogoča študij in življenje, se sprevrnjeni zavesti vidi kot **dajanje**, ki zahteva hvaležnost in obresti na hvaležnost, kajti "družba" naj bi bila **last** nekaterih, izvoljenih. Nekdanji borci (in njihovi prislinjenci in prislinjenke) se že od vojne sem (in med njo!) počutijo kot lastniki vsega živega in mrtvega – spet napuh, ki presega človeške mere. Ni čudno, da se tako oklepate Tita kot poosebljenca takega ravnanja: Tito je delil družbeno imetje po svoje in odločal o življenju in smrti ljudi po svoji volji.

Pravite, da iščem kosti po celi Sloveniji. Seveda, ko pa po vsej Sloveniji so! In zakaj niso pokopani na pokopališčih, kakor je primerno pieteti, ki je samo človeška lastnost, zakaj so **poskriti** po kraških jamah in kotanjah, po rudniških rovih in jarkih? Je morda kdo mislil, da nikoli ne bodo prišli na beli dan, v svetlobo javne (za)vesti? Pravite, da blatim celotno NOV in borce. Borcev in NOV preprosto ni mogoče blatiti, njihovih iskrenih narodnoosvobodilnih pobud in njihovega prepričanja, da delajo **dobro in prav**. Pa tudi ne pobud domobrancev pred komunizmom! Problem pa je bil v tem, da je ob **komunizmu** nastal državljanski spor, ki nas je zdesetkal bolj kakor boj zoper okupatorja.

Ali ste kdaj pomislili, kako bi to zgledalo, če bi začeli "iskati kosti po vsej Sloveniji", ne da bi bila prej **izklicana** "narodna sprava" kot tisti prostor, kjer je vsakomur priznana njegova resnica in dostojanstvo? Iskati kosti žrtev znotraj konteksta narodne sprave je gotovo nekaj drugega kakor znotraj konteksta **zločina in kazni**. Morda bodo tudi nekdanji borci kdaj spoznali, da je bila predvsem izklicana narodna sprava tista, ki jim je dopustila njihovo **človeško** dostojanstvo; zase lahko rečem, da sem vedno vztrajala na raz-ločitvi človeka IN komunista, epohalne resnice od ideološke artikulacije. Samo na taki razločitvi je sploh mogoče utemeljiti narodno spravo, sicer bi "ostali" samo Komunisti, Krivci – in bi bila edino logična zahteva po "zasluženi" kazni za njihove zločine.

In končno še sporni poziv izpred RŠTO. Če tako zvesto prebirate "Neodvisni Dnevnik", ste gotovo opazili moj odgovor na javno pismo Združenj klubov OZN. Poziva materam, naj pridejo z otroki pred štab Teritorialne obrambe, ni bilo! Obtožba je bila lažna (seveda pa se mi za to ne bo nihče opravičil). Pozivala sem ženske, naj pridejo z rožicami, da bi pomirili naše ljudi, saj bi sicer moglo priti do nesreče, ki bi lahko preprečila vsako nadaljnje pogajanje med vojsko in slovensko državo. Na kraj dogajanja sem prišla okrog desete ure dopoldne, potem ko sem slišala radijski prenos, vpitje ljudi in zaslutila, da bi se lahko zgodilo kaj usodnega. Šele potem sem odšla po rože. Mimogrede: Vaša domneva o tem, da nisem sama plačala tistih rož, ni točna. Kupila sem jih v cvetličarni v prehodu Nebotičnika, plačala s čekom (1.400 din), za pričo pa imam poleg prodajalk v cvetličarni tudi novinarja Boga Sajovica, ki mi je rože nesel do kraja dogajanja.

V Vaši glavi pa je zrasla naslednja trditev: "Bolj ko je minister Bavčar govoril ljudem, naj se mirno razidejo, bolj ste pozivali matere, dekleta in žene, da pridejo in protestirajo". Dejansko sem bila jaz tista, ki sem obvestila in rekla Bavčarju, naj pride osebno pomirit ljudi, in je potem tudi prišel, ob 13. uri, sama pa sem pozvala ljudi, predvsem ženske in matere (ne z otroki, ampak z rožicami!) okrog desete, pol enajste ure dopoldne. In to samo enkrat! V času, ko je Bavčar govoril ljudem, sem bila na sestanku vodij poslanskih klubov in sem se na kraj dogajanja vrnila šele okrog pol treh popoldne, ko je bilo najhujše razburjenje, hvala bogu, mimo.

In še vprašanje, ali bom tudi tedaj, ko mi bodo "Srbi streljali v zadnjico", protestirala z rožicami: če ne bomo imeli drugega, bomo pa z rožicami protestirali. Tudi to je včasih "orožje": slike vojaškega maltretiranja ljudi, ki protestirajo z rožicami, so za svet veliko bolj prepričljive kakor pa slike vojaškega bojevanja. Časi se namreč spreminjajo. Sicer pa, da se razumemo: zdaj potrebujemo poleg rožic tudi slovensko vojsko. Vsaj dotlej, dokler se ne osamosvojimo, ne utrdimo z mednarodnimi sporazumi svojih meja in ne razglasimo in mednarodno zaščitimo Slovenijo kot demilitarizirano cono.

Vaše ogorčenje nad mano pa prepuščam Vam in tistim "mnogim Žirovcem", katerih glasnik ste postali, ko ste se sami junaško oklicali za to - s svojim anonimnim pismom. Vsak človek ima svoje življenje, svojo usodo in svojo smrt. Tudi sama imam svoje življenje, svojo usodo, živim in delam, kakor morem. Jaz dopuščam Vas in Vašo resnico, Vi pa dopustite mene in meni podobne. Za vse je v tej deželi dovolj prostora, od vseh nas je to domovina. Zgodovinski sodbi pa neizogibno zapadamo vsi, vsak posameznik.

Spomenka Hribar

BIBLIOGRAFIJA

BIBLIOGRAFSKO KAZALO ŽIROVSKEGA OBČASNIKA (1980–1990)

Tončka Stanonik

VSEBINA

I. UVOD	181
1. Ozadje za nastanek revije Žirovski občasnik, vsebinski oris in tehnični podatki	181
2. Bibliografski podatki o reviji	182
3. Pojasnilo o zgradbi Bibliografskega kazala Žirovskega občasnika	183
II. STVARNO KAZALO	184
0 Splošno	184
01 Bibliografija	184
06 Društva. Zborovanja. Razstave	184
1 Filozofija	185
2 Verstvo	185
282 Cerkev – rimskokatoliška	185
3 Družbene vede	185
31 Demografija. Sociologija. Statistika	185
325 Izselenstvo. Zdomstvo	185
329 Politične stranke	185
33 Politična ekonomija. Gospodarstvo (splošno)	186
34/341 Pravo	186
351.85 Kultura. Prosveta	186
352 Občinska krajevna uprava	186
37 Vzgoja. Pouk. Šolstvo	187
39 Etnografija. Etnologija	187
5 Naravoslovne vede. Varstvo narave	187
6 Uporabne vede	188
63 Kmetijstvo. Gozdarstvo	188
656 Promet. Pošta	188
67/68 Razne industrije in obrti	189
7 Umetnost in šport	189
71 Urbanizem	189
72 Arhitektura	189
725.94 Spomeniki	189
73/75 Kiparstvo. Umetna obrt. Slikarstvo	190
74 Risanje. Oblikovanje. Uporabna umetnost	190
78 Glasba	190
791.43 Filmska umetnost	190
796/799 Šport	191
8 Jezikoslovje. Leposlovje	191
80 Jezikoslovje	191
82.6 Pisma	191
840 Francoska književnost	191
886.3.09 Slovenska literarna zgodovina in kritika	191
886.3-1 Slovenska poezija	192
886.3-2 Slovenske drame in igre	193
886.3-3 Slovenska proza	193
9 Domoznanstvo. Zemljepis. Biografije. Zgodovina	195
902 (497.12) Arheologija slovenskega ozemlja	195
908 Domoznanstvo	195
91 Zemljepis	197
929 Biografije, biografski podatki	197
931/999 Zgodovina	199
940 534 971.2 Druga svetovna vojna v Sloveniji	200
949.712 Zgodovina Slovencev	200
Žirovski občasnik	201
III. KAZALO LIKOVNIH PRISPEVKOV	203
IV. OSEBNO KAZALO	204

I. UVOD

Tradiciji, da se ob zaokroženih letnikih oz. številkah revijam dodajajo bibliografska kazala, je sledil tudi Žirovski občasnik. Ker pa ga je pri nastajanju prehitel že nejubilejni 11. letnik s št. 16, smo v bibliografijo uvrstili tudi ta zvezek. Bibliografijo Žirovskega občasnika sestavljajo:

I. Uvod, ki vsebuje

1. Ozadje za nastanek revije Žirovski občasnik, vsebinski oris in tehnični podatki,
2. Bibliografski podatki o reviji,
3. Pojasnilo o zgradbi Bibliografskega kazala Žirovskega občasnika;

II. Stvarno kazalo;

III. Kazalo likovnih prispevkov;

IV. Osebno kazalo.

1. Ozadje za nastanek revije Žirovski občasnik, vsebinski oris in tehnični podatki

Žirovski občasnik (v nadaljevanju ŽO) je začel izhajati 1980. V povabilu k sodelovanju je uredništvo razkrilo tudi namen nove revije: skupaj z drugimi bolj ali manj lokalno obarvanimi časopisi in glasili (Delo-življenje, Kladivar, Iskrice, Gorenjski glas, Loški razgledi) dvigati kulturno pismenost na Žirovskem. Revijo je začela izdajati Literarna sekcija DPD Svoboda Žiri, ki je bila na novo ustanovljena prav v ta namen. Vendar so razmere za njen nastanek dozorevale že nekaj let prej; predvsem so se kazale v vse večjih ambicijah nekaterih posameznikov po zahtevnejšem kulturnem življenju v kraju (delovanje članov Kluba študentov Poljanske doline). Ob ustanovitvi so si člani literarne sekcije postavili predvsem tri naloge: izdajanje glasila, organiziranje proslav in literarnih večerov ter zbiranje in animiranje sodelavcev raziskovalcev, ki bi se lotili obdelave žirovske preteklosti in sedanjosti. Glavni in odgovorni urednik ŽO Miha Naglič je ob predstavitvi Literarne sekcije ponudil seznam vsebin, ki bi zajele vse ravni človekovega delovanja (gospodarstvo, politika, družboslovje, naravoslovje, umetnost). Urednik je k sodelovanju pritegnil mnoge Žirovce, ki z javnim nastopanjem veliko prispevajo k slovenskemu kulturnemu, gospodarskemu in političnemu življenju. Drugi del ŽO tvorijo prispevki, ki jih je bilo treba poiskati v starih revijah ali rokopisih, potem je tu še Sredica (dobesedno!), namenjena vsem tistim, ki bi svoje ustvarjalne poskuse radi preverjali tudi z objavljanjem v tisku.

V uvodnem članku si urednik ŽO postavlja še večje cilje: izdati samostojen zbornik, ki bi bil vrh prizadevanj Literarne sekcije. Te zamisli so se v naslednjih letih uresničevale nekoliko drugače; do samostojnega zbornika ni prišlo, pač pa je kot posebna dvojna številka ŽO izšlo žirovsko berilo z naslovom Žiri in Žirovci v slovenski literaturi; gradivo zanj je zbrala in uredila Marija Stanonik. Kot izdajatelj se je ŽO v tem času pojavil še dvakrat: 1983 je izšla pesniška zbirka Franca Kopača In hvaljeno nosi v sebi (zbirka Knjižnica Žirovskega občasnika) z likovno opremo Tomaža Kržišnika (Društvo oblikovalcev Slovenije jo je razglasilo za likovno delo meseca); druga knjiga je Promet na Žirovskem (Ljubljana, Žiri 1987) Marije Stanonik, ki pomeni pridobitev ne samo za žirovsko zgodovino, ampak tudi za slovensko etnološko znanost.

Pogled nazaj z razdalje 10 let nam pokaže, da je revija sicer doživljala manjše formalne spremembe in popravke, tehnično in oblikovno iskala ustaljeno podobo ter se vsaj na začetku otepala s pomanjkljivimi tehničnimi izkušnjami, vsebinsko pa ves čas gradila na postavljenih izhodiščih, iskala avtorje in se odpirala najbolj aktualnim vsebinam. V prvih številkah tako prevladujejo teme, ki se trdno vklaplajo v začrtane razdelke (Uvodne besede, Tribuna bralcev, Aktualno v Žireh, Sredica

/literarna rubrika/, Domoznanstvo, Dokumenti, Drobtine). Kasneje postajajo ti razdelki vse manj dosledni (spreminjajo ime) in se podrejajo trenutno aktualnim temam, ki dajejo ton posameznim številkam; ŽO kljub temu ohranja orientacijo žirovskega območja in potrjuje motiv, zaradi katerega je revija dejansko nastala.

ŽO dosledno izpolnjuje tudi v 1. št. izraženo željo, naj bi revija seznanjala bralce o vsem, kar se je na Žirovskem dogajalo oz. se dogaja tudi v svetu likovne umetnosti. Tako so bili z besedo in s slikovnim gradivom predstavljeni akad. slikar Maksim Sedej, slikarja samouka Janez Sedej in Konrad Peternelj, posebna številka je bila posvečena likovnim prispevkom vseh (šolanih in nešolanih) ustvarjalcev, fotografski sekciji in posameznim mojstrom fotografom. Nič manj pomembni niso tisti drobci iz krajevnih likovnih zakladnic, ki bi zaradi svoje obrobnosti ter hotene ali nehotene pozabe le težko našli pot do žirovskih bralcev (stara žirovska župnijska cerkev, oltarji v podružnični cerkvi na Dobračevi, spomenik žrtvam NOB na Selu, spomenik vojakom iz prve svetovne vojne, Štalarjeva hiša). In ker je likovni del ŽO po svoji sporočilnosti enakovreden vsem drugim prispevkom, njihovih avtorjev ali likovnih ustvarjalcev pa ni bilo vedno mogoče uvrstiti v stvarno kazalo, smo sestavili tudi kazalo likovnih prispevkov.

Glavni in odgovorni urednik ŽO je vse od začetka Miha Naglič. Tudi uredniški odbor se od 1. št. ni veliko spreminjal. Pri 1. št. so ga poleg glavnega urednika sestavljali Tone Eniko, Franc Temelj, Anuška Kavčič; v 16. št. ima uredniški odbor tako zasedbo: Mišo Čeplak, Tone Eniko, Franc Kopač, Stane Kosmač, Tomaž Kržišnik, Miha Naglič, Nace Naglič, Franc Temelj, Helena Zorjan. Pri jezikovnem pregledu ŽO sta do št. 6/7 sodelovali Mira Kopač in Helena Žakelj, od št. 6/7 ŽO lektorira in korigira Tončka Stanonik. ŽO se je tiskal pri različnih tiskarjih in v različnih tehnikah. Št. 1 so razmnožili v Alpini, sodelavci ŽO pa so jo sami ročno zvezali v ovitke, ki jih je natisnila Etiketa. Št. od 2 do 6 je v ciklostilni tehniki razmnožila Partizanska knjiga v Ljubljani, ovitke in zahtevnejše slikovne priloge pa je vseskozi tiskala Etiketa. Št. od 7 do 16 je prepisal in razmnožil Edvard Usenik iz Ljubljane v offsetni tehniki.

ŽO je izhajal predvsem z denarno pomočjo Krajevne skupnosti Žiri, kateri se je kasneje z manjšim zneskom pridružila Kulturna skupnost občine Škofja Loka. S št. 16 je glavni pokrovitelj revije postala Alpina. Omembe vredna je tudi podpora preostalih žirovskih podjetij in drugih, ki so izdajanje podprli z objavljanjem reklamnih oglasov. Avtorski honorarji se (razen redkih izjem) niso izplačevali.

2. Bibliografski podatki o reviji

ŽO je začel izhajati v formatu A4 s podnaslovom Časopis Literarne sekcije DPD Svoboda za kulturna in družbena vprašanja na Žirovskem. Od št. 3 naprej se je izdajatelj Literarni sekciji pridružila Krajevna konferenca SZDL Žiri, revija pa je izhajala s podnaslovom Časopis za kulturna in družboslovna vprašanja na Žirovskem, ki se je še dvakrat spremenil (št. 5/6 Revija za kulturna in družboslovna vprašanja na Žirovskem, nato Revija za vsa vprašanja na Žirovskem). ŽO se obravnava kot publikacija. Večinoma je izhajal enkrat na leto, na začetku brez navedbe letnika. Kako je izhajanje teklo, je razvidno iz spodnjega pregleda, v katerem so navedeni letnik (arabska številka), letnica izida, kot je navedena na naslovni strani oz. v kolofonu revije, in morebitna letnica dejanskega izida, zaporedna št. zvezka, obseg posamezne številke po straneh in naklada številke oz. letnika.

[1], 1980/81, št. 1, [str. 82], 300 izvodov

[1], 1980/81 [na 1. notranji strani 1981], št. 2, str. 84, 500 izvodov

[2], 1981, št. 3, str. 141 + [7], 500 izvodov

[3], 1982, št. 4, str. 189 + [11], 800 izvodov

[4], 1983, št. 5/6, str. 234 + [12], 800 izvodov

5, 1984 (izšla 1985), št. 7/8, str. 122, 500 izvodov

6, 1985 (izšla 1986), št. 9/10, str. 252 + [8], 500 izvodov

8 [pravilno 7], 1987, št. 11/12, str. 165 + [2], [750] izvodov; tematska številka z naslovom Žiri in Žirovci v slovenski literaturi

8, 1987, št. 13, str. 157 + [11], 750 izvodov

9, 1988, št. 14, str. 203 + [13], 1000 izvodov

10, 1989, št. 15, str. 159 + [11], 800 izvodov

11, 1990, št. 16, str. 140, 800 izvodov

Ulomkova črta označuje dvojnost številke. V oglatih oklepajih so navedeni podatki, ki niso razvidni iz naslovnih strani. Tako se razkrije tudi nekaj tehničnih pomanjkljivosti: letniki so izkazani šele od št. 7/8 naprej, 1. št. je izšla brez paginacije, posamezne številke imajo dodatne paginacije, nekaj nereda pa je tudi pri zapisovanju letnic (razlike med prikazanim in dejanskim izidom).

3. Pojasnilo o zgradbi Bibliografskega kazala Žirovskega občasnika

Članki so urejeni po univerzalni decimalni klasifikaciji, s tem da je upoštevana kar najbolj splošna razdelitev. Veliko člankov, ki se posamezne stroke lotevajo zelo splošno in so lokalno obarvani, je razvrščenih v razdelek Domoznanstvo. V okviru posamezne stroke so članki urejeni po abecedi avtorjev, anonimni pa po abecedi naslovov. Članki istega pisca v eni stroki si sledijo po abecedi, avtorska značnica ni ponovljena, temveč nadomeščena s pomišljajem. Bibliografske enote istega avtorja, ki se glasijo enako in se razlikujejo po zaporedni številki, niso urejene po absolutni abecedi, ampak po tekoči številki (npr. Bernik Karel: Spomini I.; Spomini II.; Iz spominov III.; Iz spominov IV.). Zadnja skupina bibliografskih enot, imenovana Žirovski občasnik, obsega krajše sestavke, predvsem v zvezi z revijo, odmevi nanjo, poročila glavnega urednika itd; urejena je kronološko.

Večinoma je vsak prispevek naveden samo enkrat, v posameznih primerih, kjer se je bilo glede na vsebino težko odločiti samo za eno možnost oz. bi lahko uporabnik članek iskal drugje, pa tudi na dveh mestih. Vsak naslov je večinoma ena bibliografska enota. Nekoliko drugače so urejene le enote v razdelku Poezija, ki so vzete iz tematske številke Žiri in Žirovci v slovenski literaturi. V tem primeru se 2 ali 3 pesmi istega avtorja, ki so objavljene skupaj, navajajo kot ena enota, v naslovu pa so med seboj ločene z vejico.

Na koncu bibliografije je osebno kazalo, ki zajema poleg avtorjev tekstovnih in likovnih prispevkov ter prevajalcev tudi osebe, o katerih članki govorijo ali se je sestavljalcu zdela njegova omemba tako pomembna, da jo je uvrstil v kazalo; ne bomo pa tu našli osebnih imen, izpeljanih iz stvarnih lastnih imen, npr. Štalar (Štalarjeva hiša). Vsako geslo v osebнем kazalu je opremljeno s številkami, ki se sklicujejo na zaporedno številko v stvarnem kazalu. Na ta način smo se izognili temu, da bi pri osebнем kazalu ponavljali zapisovanje člankov.

Zapis članka obsega avtorjev priimek in ime, naslov članka, morebitni podnaslov in prevajalca. Za pomišljajem je impresum, ki pove, kje je članek objavljen: letnik (označen z arabsko številko), letnica, številka in strani. Za impresumom je zapisan še avtorjev podpis, če se razlikuje od njegove značnice na začetku enote (npr. okrajšave, partizanska imena, psevdonimi).

Opomba, ki je dodana nekaterim člankom, je natisnjena v drobnem tisku. Njen namen je dati najnujnejša dopolnila, na primer podatek o ocenjevanem delu; dalje nakazuje povezanost z drugimi članki; opozarja na dodatno gradivo k posameznemu članku, npr. urednikove pripombe, biografski zapisi, skice, zemljevidi; od kod je prispevek vzet (revija, časopis), če ne gre za prvo objavo v ŽO (ta podatek je objavljen samo, če je posredovan v ŽO; izjema sta razdelka Poezija in Proza, ki sta brez teh navedkov); če je bil članek objavljen v skupini več člankov, je na tem mestu naveden nadnaslov; pri obsežnejšem gradivu je navedeno, kdo ga je zbral in uredil.

Urejenost gesel, ki je značilna za poglavje Stvarno kazalo, pa ne velja za poglavje Kazalo likovnih prispevkov. To je urejeno kronološko po tekočih št. ŽO, tako da so v enem odstavku naštetni vsi likovni prispevki in avtorji, ki so sodelovali pri posamezni št. Vsak odstavek je označen tudi z zaporedno številko, ki se ponovi v osebнем kazalu, in sicer pri vseh avtorjih, ki so likovno sooblikovali to št. ŽO. Zaporedne št. v tem poglavju so nadaljevanje zaporednih št. iz stvarnega kazala.

II. STVARNO KAZALO

0 SPLOŠNO

01 Bibliografija

Konrad Peternelj: – 11, 1990, št. 16, 121–130. **1**
Seznam samostojnih in skupinskih razstav, nagrad in priznanj, prav tam, 130.

Naglič Miha: Bibliografija Marjana Dolenca. – [3], 1982, št. 4, 34–38. – Brez podpisa. **2**

– Žirovska krajevna bibliografija. – [1], 1980/81, št. 2, 35–66. **3**

Stanonik Marija: Kronologija omemb Žirovcev v slovenski literaturi. – 8, 1987, št. 11/12, 192–193. **4**

06 Društva. Zborovanja. Razstave

Baš Angelos: Za žirovsko muzejsko zbirko obutve na Slovenskem. – 9, 1988, št. 14, 193. **5**

Bogataj Jože: Otvoritveni nagovor (8. 3. 1986). – 6, 1985, št. 9/10, 135–136. **6**
DPD Svoboda Žiri ob 30-letnici (1955–1985).

Bogataj Miha: Košarka v Žirih. – 8, 1987, št. 13, 111–112. **7**
Žirovski športni utrip.

Cankar Mirko: Fotosekcija. – [3], 1982, št. 4, 19. **8**

Dramska sekcija. – [3], 1982, št. 4, 15. – Podpis: IO DPD Svoboda. **9**
Žirovski kulturni utrip.

Društvo za varstvo okolja občine Škofja Loka. Delovni načrt. – 5, 1984, št. 7/8, 14–17. **10**

Erznožnik Jure: Klub študentov Poljanske doline. – [3], 1982, št. 4, 18–19. **11**
Žirovski kulturni utrip.

Grošelj Drago: Kinosekcija. – [3], 1982, št. 4, 15. **12**
Žirovski kulturni utrip.

Jan Rado: Pred pokrajinskim zletom "Svobod" in prosvetnih društev. – 6, 1985, št. 9/10, 132–133. **13**
(iz: Glas Gorenjske 29. 6. 1956) DPD Svoboda Žiri ob 30-letnici (1955–1985).

– Zapiski s svinčnikom. – 8, 1987, št. 11/12, 179–180. **14**
Iz režiserjevega dnevnika. O gledališki dejavnosti študentskega kluba po drugi svetovni vojni.

Justin Vital: Strelska družina "Tabor" Žiri. – 8, 1987, št. 13, 115. **15**
Žirovski športni utrip.

Kavčič Marko: Nogometni klub Alpina Žiri. – 8, 1987, št. 13, 116–119. **16**
Žirovski športni utrip.

Kmecl Matjaž: Govor na proslavi dneva republike v Žirih (25. 11. 1989). – 11, 1990, št. 16, 113–114. **17**

Loštrk Ančka: Kronika Gasilskega društva Žiri (1889–1989). – 11, 1990, št. 16, 101–103. **18**

Mlakar Tone: Judo v Žirih. – 8, 1987, št. 13, 109–110. **19**
Žirovski športni utrip.

Mlinar Jože: Motokros v Žirih. – 8, 1987, št. 13, 113–114. **20**
Žirovski športni utrip.

More Franci: Mladinska instrumentalna sekcija. – [3], 1982, št. 4, 14. **21**
Žirovski kulturni utrip.

Naglič Miha: DPD Svoboda Žiri ob 30-letnici (1955–1985). – 6, 1985, št. 9/10, 131–139. – Brez podpisa. **22**
Uvodno besedilo, izbor člankov in opombe.

– Zahvala ob odkritju spominske plošče. – 10, 1989, št. 15, 35. **23**
Leopoldu Suhodolčanu.

Novak Vladimir: Moški pevski zbor podjetij Žiri. – [3], 1982, št. 4, 17–18. **24**
Žirovski kulturni utrip.

Odlomki iz kronike žirovskega Sokola. – [1], 1980/81, št. 1, [69–77]. **25**
Kroniko zapisovali: Ivan Stenovec, Alojzij Poljanšek, Angi Kregar (?).

O prvih letih gasilstva na Žirovskem v takratnem časopisu. – [2], 1981, št. 3, 129–131. **26**
Članki in odlomki, objavljeni v Gasilcu s presledki 1898–1914. Pripravil Miha Naglič.

Podobnik Nejko: Nezakonski otrok bo posvojen. – [3], 1982, št. 4, 57–60. **27**
Pregled delovanja Radia Žiri.

– Radio Žiri. – [3], 1982, št. 4, 18. **28**
Žirovski kulturni utrip.

Podobnik Vinko: O Planinskem društvu Žiri. – 8, 1987, št. 13, 107–108. **29**
Žirovski športni utrip.

Potočnik Ivan: Iz kronike prostovoljnega gasilskega društva na Dobračevi (1901–31). – [2], 1981, št. 3, 113–129. **30**

Opombe in izbor Miha Naglič.

Ravnikar Janez: Balinarsko športno društvo Žiri. – 8, 1987, št. 13, 120–121. **31**
Žirovski športni utrip.

Regent Ivan: Govor ob ustanovnem občnem zboru "Svobode" v Žirih 1955. – [1], 1980/81, št. 1, [61–66]. **32**
S pripisom uredništva.

Stanonik Marija: Bodica ali potica za Muzejsko društvo Žiri. – 8, 1987, št. 13, 157. **33**

Zajec Alfonz: Muzejsko društvo Žiri. – [3], 1982, št. 4, 19–20. **34**
Žirovski kulturni utrip.

– Prireditve v "Svobodi" v letih 1960–65 (izbor). – 6, 1985, št. 9/10, 134–135. **35**
DPD Svoboda Žiri ob 30-letnici (1955–1985).

Žakelj Helena: Ženski pevski zbor DPD Svoboda Žiri. – [3], 1982, št. 4, 13–14. **36**
Žirovski kulturni utrip.

Žakelj Viki: Moški pevski zbor GPD Alpina Žiri. – [3], 1982, št. 4, 16. **37**
Žirovski kulturni utrip.

– Pihalni orkester. GPD Alpina Žiri. – [3], 1982, št. 4, 16. **38**
Žirovski kulturni utrip.

Žakelj Viktor: Nagovor ob logaškem občinskem prazniku (Rovte, 10. 9. 1989). – 11, 1990, št. 16, 111–112. **39**

– Nagovor ob stoletnici društva (20. 8. 1989). – 11, 1990, št. 16, 103–105. **40**
Ob 100-letnici gasilstva na Žirovskem.

1 FILOZOFIJA

Cuderman Vinko: Ustvarjalnost in nasilje. – 8, 1987, št. 13, 140–141. **41**

Mlakar Peter: Enostaven odgovor na težko vprašanje. – [2], 1981, št. 3, 60–61. **42**
(iz: Problemi, 1981)

– Novi človek. – [4], 1983, št. 5/6, 129–132. **43**

– Predavanje za uvod v razumevanje nekaterih ostankov zla. – [2], 1981, št. 3, 58–60. **44**

Mlinar Anton: Človek s prihodnostjo na ramenih. – 6, 1985, št. 9/10, 171–174. **45**

2 VERSTVO

282 Cerkev – rimskokatoliška

Žakelj Stanko: Osnovna zakonitost Jezusove osebnosti. – 6, 1985, št. 9/10, 152–155. **46**
(iz: Stanko Žakelj, Kristusova osebnost kot kriterij za njegovo božje poslanstvo, Ljubljana 1939)

3 DRUŽBENE VEDE

31 Demografija. Sociologija. Statistika

Cigale Marija: Enakost v pravicah. – 11, 1990, št. 16, 50–51. **47**

Hribar Spomenka: Artikuliranje vrednot. – 6, 1985, št. 9/10, 160–162. **48**

Mežnarič Silva: "Sociološka" preteklost odpiranja RUŽV. – 8, 1987, št. 13, 54–62. **49**

Mlinar Zdravko: (Ne)samostojnost posameznika in spremembe v načinu življenja. – 11, 1990, št. 16, 51–56. **50**

– Odpiranje v svet. Utrinki iz domačih in tujih logov. – 8, 1987, št. 13, 77–82. **51**

– O spoznavanju preteklega in usmerjanju bodočega razvoja Žirov. – [3], 1982, št. 4, 51–54. **52**

– Vsakdanje življenje in ekonomska kriza. – 6, 1985, št. 9/10, 156–159. **53**

Tome Gregor: Živali rokenrola. – [3], 1982, št. 4, 115–125. **54**
Sociološka študija o položaju mladih v sodobnem svetu.

Velikonja Peter: Nekatera dognanja sociodemografske in ekonomske analize Žirov. – [4], 1983, št. 5/6, 48–58. **55**
Gradivo izbral Tone Eniko (iz študije: Socio- demografske in ekonomske osnove za U. N. Žirovske kotline . . . , delo Razvojno projekti- vnega centra Idrija).

325 Izselsenstvo. Zdomstvo

Hribar Spomenka: Svetovni slovenski kongres in Žirovci. – 11, 1990, št. 16, 1–2. **56**

329 Politične stranke

Bavdaž Jurij: "Naprej". Osnutek programa delavske politične stranke "Naprej". – 11, 1990, št. 16, 9–10. **57**
Volitve 1990.

Cigale Marija: Volitve 1990 – volitve za ali volitve proti. – 11, 1990, št. 16, 5. **58**
Volitve 1990.

Feltrin Franci: Zeleno pismo Žirovskemu občasniku. – 11, 1990, št. 16, 6. **59**
Volitve 1990.

Hribar Spomenka: Na rob polemikam ob 57. številki Nove revije. – 8, 1987, št. 13, 35–37. **60**

Kermavner Dušan: "Veliki" polemični spoprijem. – 10, 1989, št. 15, 22–25. **61**
(fotoponatis iz: Dušan Kermavner, Ivan Cankar in slovenska politika leta 1918, Ljubljana 1968)

Kujundžič Blaž: Tračnice 20. stoletja. – 11, 1990, št. 16, 7. **62**
Volitve 1990.

Rejc Izidor: Naš jutri. – 11, 1990, št. 16, 7–8. **63**
Volitve 1990.

Žakelj Viktor: Jaz ne bom trosil iluzij. – 11, 1990, št. 16, 8–9. **64**
Volitve 1990.

33 Politična ekonomija. Gospodarstvo (splošno)

Bogataj Miha: Inovacije v Žirih. – [4], 1983, št. 5/6, 59–61. **65**
Z uredniškim pripisom.

Kopač Milan: Inovacije. – [2], 1981, št. 3, 27–31. **66**

Pintar Emil Milan: Razvojne dileme Slovenije. – 8, 1987, št. 13, 13–34. **67**
Zapis pogovora z magnetofonskega traku med Emilom Milanom Pintarjem in Viktorjem Žakljem na Štihovih večerih 19. 3. 1987.

Primožič Janez: Plan KS Žiri za obdobje 1986–90 in možnosti realizacije. – 6, 1985, št. 9/10, 35. **68**

Simončič Vlastja: V YU nič novega. – 8, 1987, št. 13, 38–39. – Podpis: Janez Jugoslavič. **69**

Štih Bojan: Novoletni psalm tožbe. – 6, 1985, št. 9/10, 7–8. **70**
(iz: Sodobnost, 1986, št. 2) O slovenskem gospodarstvu.

Žakelj Viktor: Naši problemi po moje. – 6, 1985, št. 9/10, 163–166. **71**
(iz: Sodobnost, 1986, št. 5)

34/341 Pravo

Kavčič Jakob: Prestopki zoper varnost poštenja in časti. – 6, 1985, št. 9/10, 143–151. **72**
(odlomek iz: Slovenske večernice 41, Celovec 1887) Z bibliografskimi in biografskimi podatki.

351.85 Kultura. Prosveta

Jan Rado: O nekaterih kulturnih vprašanjih naše doline. – 6, 1985, št. 9/10, 131–132. **73**
(iz: Gledališki list Študentskega kluba Žiri in SKUD "Oton Župančič" 24. 4. 1954) DPD Svoboda Žiri ob 30-letnici (1955–1985).

Kako bodo kresovali Žirovci. – 8, 1987, št. 13, 147. **74**
(iz: Delo 20. 6. 1986; po Mihi Nagliču članek povzel Željko Kozine) Kresovanje 1986.

Kosovel Srečko: Uvodne besede. – [1], 1980/81, št. 2, 1–2. **75**
(iz: Mladina, 1925/26)

Kržišnik Tomaž: Kako se v Žirih (ne) postavljajo spomeniki. – 5, 1984, št. 7/8, 58–62. **76**
Z uradnimi dopisi.

Lotrič Snežna: Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka – Izposojevališče Žiri. – [3], 1982, št. 4, 20–21. **77**

Naglič Miha: O usodi pisane in tiskane besede na Žirovskem. – 8, 1987, št. 13, 4–10. **78**

– Še nekaj tez o možni prihodnosti žirovske kulture. – [1], 1980/81, št. 2, 13–14. **79**

– Teze o sedanjem stanju in videnju prihodnosti žirovske kulture. Ob vprašanju prenove kulturnega doma. – [1], 1980/81, št. 1, [26–28]. **80**

– Uvodne besede. – (4), 1983, št. 5/6, 3–4. **81**
O kulturni in gospodarski podobi Žirov v odnosu do preteklosti.

Poljanšek Slobodan: Pomen zborovskega petja pri Slovencih in pogled v perspektivo pevske dejavnosti v Žirih. – [3], 1982, št. 4, 61–65. **82**

Stanonik Tončka: Razplamtite se, kresni ognji. – 8, 1987, št. 13, 148–149. **83**
(iz: Delo 1. 7. 1987) Kresovanje 1987.

Škofic Petra: Vseslovensko kresovanje na Žirovskem. Spomin na tisto, kar je naše. – 8, 1987, št. 13, 150–151. **84**
(iz: Gorenjski glas 7. 7. 1987) Kresovanje 1987.

Škrlič Janez: Čas kresnic in škratov. – 8, 1987, št. 13, 149–150. **85**
(iz: Kmečki glas 1. 7. 1987) Kresovanje 1987.

– Pogansko praznovanje poletja ali alternativa betežnemu vsakdanjiku. – 8, 1987, št. 13, 147–148. **86**
Kresovanje 1986.

352 Občinska krajevna uprava

Dolenc Marjan: Utrinki ob 10. obletnici "žirovske republike". – [1], 1980/81, št. 1, [81–82]. – Podpis: Marijan Dolenc. **87**

Jereb Franc: Krajevna organizacija Zveze rezervnih vojaških starešin. Žiri ob razvitju svojega prapora. – [1], 1980/81, št. 1, [12–14]. **88**

O delovanju delegatskega sistema v občini Škofja Loka.

37 Vzgoja. Pouk. Šolstvo

Božič Leopold: Leto 1883. – [4], 1983, št. 5/6, 237.

Paberki iz šolskih kronik. **89**

– Žiri. – [2], 1981, št. 3, 79–82. **90**

(iz zbornika: Logaško okrajno glavarstvo, Logatec 1889)

Čeplak Franc: Leto 1963. Iz kulturnega tedna v Žirch.

– [4], 1983, št. 5/6, 232–234. **91**

Paberki iz šolskih kronik.

Hribernik Edvard (?): Leto 1933. – [4], 1983, št. 5/6, 231–232. – Podpis: Hribernik K. Edvard. **92**

Paberki iz šolskih kronik.

Iz žirovske šolske kronike (1817–1887). – 6, 1985, št. 9/10, 177–187. **93**

Gradivo zbral in uredil Miha Naglič.

Krapš Josip (?): Leto 1953. – [4], 1983, št. 5/6, 232.

Paberki iz šolskih kronik. **94**

Mlakar Dušan: Glasbena šola Škofja Loka. Oddelek v Žirch. – [3], 1982, št. 4, 22. **95**

Poljanšek Slobodan: Osnovna šola "Padlih prvoborcev" Žiri. – [3], 1982, št. 4, 21–22. **96**

39 Etnografija. Etnologija

Stanonik Marija: Moji Dobračevi na grob! 1291–1981. – [4], 1983, št. 5/6, 17–19. **97**

– Monografija o arhitekturni dediščini na slovenskih tleh. – 6, 1985, št. 9/10, 244–245. **98**

Tone Ceve, Arhitekturo izročilo pastirjev, drvarjev in oglarjev na Slovenskem, Ljubljana 1984.

5 NARAVOSLOVNE VEDE. VARSTVO NARAVE

Colnar Peter: Medobčinski "spor" Škofja Loka – Idrija. – 6, 1985, št. 9/10, 21. **99**

(iz: Dnevnik 18. 3. 1986) Še enkrat: Kaj bo s Soro!?

Delovni načrt. – 5, 1984, št. 7/8, 14–17. – Podpis: Društvo za varstvo okolja občine Škofja Loka. **100**
S poročilom predsednika Franca Pintarja na občnem zboru 1984.

Južnič Karel: Odlagališče radioaktivnih odpadkov. – 8, 1987, št. 13, 154–155. **101**

Članek je priloga 1 k: Ivo Prijatelj, Pismo Žirovskemu občasniku, prav tam, 153–154.

Kavčič Ivica: Še o Raskovcu. – 8, 1987, št. 13, 45. **102**
Odgovor skupščine občine Idrija v zvezi s pismom uredniškega odbora ŽO v prizadevanju za sanacijo smetišča Raskovec v Doleh.

Naglič Miha: Kaj bo s Soro I. Reka in njene vode. – 5, 1984, št. 7/8, 5–11. **103**

S prilogami (zemljevid, fotografija smetišča Raskovec, dopisi različnih institucij), opombami, avtorjevim pripisom.

– Kako zelena je (bila) moja dolina!? O prizadevanjih za varstvo okolja na Poljanskem. – 11, 1990, št. 16, 115–116. **104**

– Od Černobila do Žirovskega vrha. – 6, 1985, št. 9/10, 1–3. **105**

Uvodnik k št. 9/10 ŽO s posebnim poudarkom na ekologiji.

– Raskovcu na rob (še enkrat in verjetno ne zadnjikrat). – 6, 1985, št. 9/10, 23–24. – Brez podpisa. **106**
Še enkrat: Kaj bo s Soro!?

– Še o Raskovcu. – 8, 1987, št. 13, 45. **107**
Pismo uredniškega odbora ŽO skupščini občine Idrija v zvezi s prizadevanjem za sanacijo smetišča Raskovec v Doleh.

Nešović Branimir: RUŽV kot res publica. Simbol je nad vsem. – 8, 1987, št. 13, 63–64. **108**

Pravilnik o načinu zbiranja, evidentiranja, obdelave, hrambe, dokončne odložitve in izpuščanja radioaktivnih odpadnih snovi v človekovo okolje [26., 28. člen]. – 8, 1987, št. 13, 154–155. **109**

Priloga 2 k: Ivo Prijatelj, Pismo Žirovskemu občasniku, prav tam, 153–154.

Predmet. Pritožba na lokacijsko dovoljenje skupščine občine Idrija. – 5, 1984, št. 7/8, 9–10. – Podpis: Ivo Šventner. **110**

Dopis Conskega odbora "Ribiških družin" Žiri, Gorenja vas, Škofja Loka in Železniki Republiškega komiteju za varstvo okolja in urejanje prostora. K članku Mihe Nagliča Kaj bo s Soro!?, prav tam, 5–11.

Prijatelj Ivo: Pismo Žirovskemu občasniku. – 8, 1978, št. 13, 153–154. **111**

S prilogo 1: dr. Karel Južnič, Odlagališče radioaktivnih odpadkov, prav tam, 154–155. S prilogo 2: Pravilnika o načinu zbiranja . . . radioaktivnih odpadnih snovi v človekovo okolje, prav tam, 154–155.

RUŽV: Nastanek, razvoj in perspektive. Samopredstavitve. – 8, 1987, št. 13, 46–53. **112**
Na vprašanja urednika ŽO Miha Nagliča odgovarjala Dušan Pensa in Ivo Prijatelj.

Simončič Vlastja: Smetišče nad Gorenjo vasjo. – 5, 1984, št. 7/8, 12. **113**

– Zavestno uničevanje okolja. – 5, 1984, št. 7/8, 12–13. **114**

Skupščina občine Škofja Loka: Revija Žirovski občasnik. – 6, 1985, št. 9/10, 23. **115**

Dopis, naslovljen na uredniški odbor revije ŽO, objavljen pod skupnim naslovom Še enkrat: Kaj bo s Soro!? – Podpis: Jože Albreht.

Stegnar Peter: Izjava dr. Petra Stegnarja, podana v Zavrtaču (občina Idrija) 10. 12. 1985 – v zvezi z odlagališčem radioaktivnih odpadkov. – 6, 1985, št. 9/10, 240–241. – Podpis: P. Stegnar **116**
K članku: Ivan Reven, Zavrtač, prav tam, 239–241.

Stružnik Lado: Smetišče v Raskovcu kali odnose. – 6, 1985, št. 9/10, 23. **117**
(iz: Delo 28. 5. 1986) Še enkrat: Kaj bo s Soro!?

Šemrl Filip: Umazanija ne pozna meja. – 6, 1985, št. 9/10, 20. **118**
(iz: Dnevnik 18. 7. 1985) Še enkrat: Kaj bo s Soro!?

Škrlič Janez: Kako lepe so bile te naše doline. – 8, 1987, št. 13, 42–44. **119**

– Theatrum mortis humanac. O vplivu materinega znamenja A. Schwarzkobler na Poljansko dolino v enaindvajsetem stoletju. – 6, 1985, št. 9/10, 9–16. **120**
S fotografijami Janeza Bogataja.

– Vrana vrani ne, občina občanom da. – 6, 1985, št. 9/10, 20–21. **121**
(iz: Mladina 1. 11. 1985) Še enkrat: Kaj bo s Soro!?

Zadeva. Onesnaževanje Poljanske Sore, čistilne naprave in smetišča. – 5, 1984, št. 7/8, 9. – Podpis: Ivo Šventner. **122**
Dopis Conskega odbora Škofja Loka in Ribiške družine Visoko skupščini občine Škofja Loka. K članku Mihe Nagliča Kaj bo s Soro!?, prav tam, 5–11.

Zadeva. Prizadevanje za ohranitev Poljanske Sore kot čiste reke. – 6, 1985, št. 9/10, 22. **123**
Dopis ŽO, naslovljen na SO Idrija, objavljen pod skupnim naslovom Še enkrat: Kaj bo s Soro!?

Zadeva. Prizadevanje za ohranitev Sore (Poljansčice) kot čiste reke. – 6, 1985, št. 9/10, 22. **124**
Dopis ŽO, naslovljen na SO Škofja Loka, objavljen pod skupnim naslovom Še enkrat: Kaj bo s Soro!?

Zadeva. Ribiška družina Žiri – deponija odpadkov – pritožba. – 5, 1984, št. 7/8, 9. – Podpis: Rajko Brank. **125**

Dopis Vodnogospodarske inšpekcije (Občina Škofja Loka, Uprava inšpekcijskih služb za Gorenjsko) Javnemu tožilstvu SRS. K članku Mihe Nagliča Kaj bo s Soro!?, prav tam, 5–11.

Zadeva. Sanitarna deponija Raskovec. – 5, 1984, št. 7/8, 10. – Podpis: Matej Magajna. **126**
Dopis Zavoda za ribištvo Republiškega sanitarnemu inšpektoratu. K članku Mihe Nagliča Kaj bo s Soro!?, prav tam, 5–11.

Zajc Srečo: Strah iz Žirovskega vrha. – 6, 1985, št. 9/10, 17–19. **127**
(iz: Mladina 1. 11. 1985; Mladina 28. 2. 1986; Mladina 21. 3. 1986)

6 UPORABNE VEDE

63 Kmetijstvo. Gozdarstvo

Filipič-Pečelin Ida: O gozdovih in lesu kot temeljni žirovski surovini. – [2], 1981, št. 3, 37–42. **128**

Mercator-Sora (ob 40-letnici). – 10, 1989, št. 15, 158–159. **129**
Pogovor z direktorjem Slavkom Mohoričem vodil Mišo Čeplak.

Naglič Miran: Krajinski sistemi in pridelovanje hrane na žirovsko-rovtarskem območju. – 5, 1984, št. 7/8, 18–21. **130**
Z geološkim zemljevidom.

– O stanju in možnostih pridelovanja hrane v Žirih. – [2], 1981, št. 3, 32–37. **131**
S tabelami.

– Vloga kmetijstva v prostoru. – [4], 1983, št. 5/6, 38–45. **132**
Z literaturo, opombami, tabelo.

Potočnik Ivan: Mlekarska zadruga v Žirih (1936–49). – [3], 1982, št. 4, 157–165. **133**
Avtorjeve zapiske z opombami opremila in analizirala besedilo Marija Stanonik. Fotografija Ivana Potočnika in stran iz njegovega rokopisa.

656 Promet. Pošta

Cesta Dolenji Logatec–Žiri. Prevedel Miha Naglič. – [3], 1982, št. 4, 187. – Anonimni avtor. **134**
(iz: Laibacher Zeitung 1. 7. 1882) Kako čez grič. Paberki iz nekdanjih časopisov.

Ferbežar Ina: Utrinki ob knjigi Marije Stanonik, Promet na Žirovskem. – 9, 1988, št. 14, 196–197. **135**

Iz Žirov. – [3], 1982, št. 4, 188. – Anonimni avtor. **136**
(iz: Naprej, 1907) Kako čez grič. Paberki iz nekdanjih časopisov.

Iz žirovske doline. – [3], 1982, št. 4, 188–189. – Anonimni avtor. **137**
(iz: Naprej, 1908) Kako čez grič. Paberki iz nekdanjih časopisov.

Klerikalni protest. – [3], 1982, št. 4, 189. – Anonimni avtor. **138**
(iz: Naprej, 1910) Kako čez grič. Paberki iz nekdanjih časopisov.

Mlinar Branko: Ob drugem zvezku Knjiž(n)ice Žirovskega občasnika. – 9, 1988, št. 14, 194–195. **139**
O knjigi Marije Stanonik, Promet na Žirovskem, in nekaj dopolnil v zvezi s prometom.

O železnici. Strategični oziri. – [3], 1982, št. 4, 187–188. – Anonimni avtor. **140**
(iz: Naprej, 1907) Kako čez grič. Paberki iz nekdanjih časopisov.

67/68 Razne industrije in obrti

Čeplak Mišo: Etiketa Žiri – predstavitev delovne organizacije. Razgovor z Antonom Oblakom. – 8, 1987, št. 13, 102–105. **141**

Pri pogovoru sodeloval Miha Naglič.

– Marmor Hotavlje (ob 40-letnici). – 10, 1989, št. 15, 152–157. **142**

Pogovor z direktorjem Branetom Selakom vodila Mišo Čeplak in Miha Naglič.

– Mercator-Sora (ob 40-letnici). – 10, 1989, št. 15, 158–159. **143**

Pogovor z direktorjem delovne organizacije Slavkom Mohoričem.

– Pogovor s Tomažem Koširjem. – 5, 1984, št. 7/8, 28–33. **144**

Pri pogovoru z direktorjem Alpine o gospodarskem razvoju tovarne sodelovali Mišo Čeplak, Tone Eniko, Miha Naglič.

– Znanje – temeljni dejavnik razvoja. Pogovor z Antonom Beovičem. – 6, 1985, št. 9/10, 28–34. **145**

Pri pogovoru s pomočnikom direktorja delovne organizacije Kladivar Žiri sodeloval Miha Naglič.

Eniko Tone: "Žiri 2000". – [3], 1982, št. 4, 60–61. **146**

Dolgoročno načrtovanje družbenoekonomskega razvoja na območju Žirov.

Oblak Anton: Industrijska cona Žiri. Odlomki iz diplomske naloge. – [1], 1980/81, št. 1, [19–21]. **147**

RUŽV: Nastanek, razvoj in perspektive. Samopredstavitev. – 8, 1987, št. 13, 46–53. **148**

Na vprašanja urednika ŽO Miha Nagliča odgovarjala direktor RUŽV Dušan Pensa in strokovni delavec pri virih ionizirajočih sevanj v RUŽV Ivo Prijatelj.

7 UMETNOST IN ŠPORT

71 Urbanizem

Bar-Janša Ada: Stavbna dediščina in kultura Žirov. – [4], 1983, št. 5/6, 26–38. **149**

Boškovič Bogo: Stanovanjska soseska S7. – 5, 1984, št. 7/8, 26–28. **150**

S skicami, uredniškim pripisom.

Fister Peter: Prenova starega jedra Žirov. – [3], 1982, št. 4, 41–50. **151**

S skicami.

– Prenova stavbne dediščine v Žireh. – 5, 1984, št. 7/8, 22–25. **152**

S skicami, opombami.

Gantar Pavel: K pojmu urbanizma. – 6, 1985, št. 9/10, 167–170. **153**

(iz knjige: Pavel Gantar, Urbanizem, družbeni konflikti, planiranje, Ljubljana 1985) Z uredniškim pripisom, opombami.

Mlinar Branko: Nekaj drobcev. – 10, 1989, št. 15, 149. **154**

O stavbni dediščini starega dela Žirov.

Naglič Miha: Žirovski stavbni dediščini v spomin. – 8, 1987, št. 13, 83–101. **155**

Z osnutkom Plečnikovega pisma Maxu Dvoržaku (Praga, 1. 3. 1913), s fotografskim gradivom, skicami, opombami.

Stanonik Marija: K prenovi starega jedra Žirov. – [4], 1983, št. 5/6, 7–8. **156**

Šumi Nace: Varstveni vidik kulturne krajine. – [4], 1983, št. 5/6, 23–25. **157**

Z uredniškim pripisom.

72 Arhitektura

Kavčič Andrej: Nekaj utrinkov ob snovanju idejnega projekta Doma "Svobode" v Žireh. – [1], 1980/81, št. 1, [22–25]. **158**

Plečnikova nagrada. – 11, 1990, št. 16, 117. **159**

Obvestilo o podelitvi Plečnikove nagrade za 1989 Andreju Kemru, Tomažu Kržišniku in Miljenku Liculu.

Poljanšek Beta: Štalarjeva hiša – konec ali začetek? – 10, 1989, št. 15, 146–148. **160**

S prilogami.

Sedej Ivan: Hiša pri Petronu v Žireh, Pavla Kavčič, Žiri 1. – 8, 1987, št. 13, 73. **161**

Z barvno prilogo.

Stanonik Marija: Monografija o arhitekturni dediščini na slovenskih tleh. – 6, 1985, št. 9/10, 244–245. **162**

Tone Cevc, Arhitekturo izročilo pastirjev, drvarjev in oglarjev na Slovenskem, Ljubljana 1984.

– Še o stari cerkvi. – [4], 1983, št. 5/6, 8. **163**

Odmevi na ŽO 4. S pismom dr. Emilijana Cevca o umetnostnih spomenikih v okolici Žirov.

Stele France: Stara župna cerkev v Žireh. – [3], 1982, št. 4, 106–111. **164**

S slikovnim gradivom in uredniškim pripisom.

Škrlič Janez: O sončni hiši. – 6, 1985, št. 9/10, 25–27. **165**

O projektu inž. Jožeta Petkovška. S skicami.

725.94 Spomeniki

[Spomenik NOB v Žireh]. – [4], 1982, št. 3, 129–130. **166**

Objava 2 skic Jožeta Plečnika z urednikovimi opombami.

Zajec Alfonz: Spomenik padlim v I. svetovni vojni. – 5, 1984, št. 7/8, 94–102. **167**

S skicami spomenika, fotokopijami dopisov, seznamom padlih v I. svetovni vojni.

73/75 Kiparstvo. Umetna obrt. Slikarstvo

Grafično delo meseca. – 5, 1984, št. 7/8, 114. **168**
Pesniška zbirka In hvaljeno nosi v sebi Franca Kopača in oblikovalca Tomaža Kržišnika razglašena za grafično delo meseca. (iz: Delo 24. 4. 1983)

Hudeček Jože: Kdo je Konrad Peternelj in zakaj. – 11, 1990, št. 16, 121–122. **169**

Kržišnik Zoran: Konrad Peternelj. – 11, 1990, št. 16, 123–124. **170**

Mikuž Stane: Maksim Sedej. – 10, 1989, št. 15, 133–135. **171**
(iz: Katalog Sedejeve pregledne razstave v Moderni galeriji v Ljubljani, 1966).

– O Maksimu Sedeju. – [4], 1983, št. 5/6, 76–77. **172**

Naglič Miha: K likovni prilogi. – [1], 1980/81, št. 2, 1–15 [dodatna paginacija]. **173**
Pojasnila k likovnim prilogam s kratkimi biografskimi zapisi (Sonja Poljanšek, Marjan Praprotnik, Franc Temelj, Mirko Cankar, Stane Kosmač, Tomaž Kržišnik).

– K likovni prilogi. – [2], 1981, št. 3, 64–76. **174**
Uvod v likovno prilogo s kratkimi biografskimi zapisi (Milan Dolenc, Ivan Gluhododov, Jože Peternelj, Konrad Peternelj, Vinko Podobnik, Jože Primožič, Jakub Erol, Marek Goebel, Stane Kosmač, Tomaž Kržišnik).

Pavlovec Andrej: Janez Sedej – slikar laik o svojem delu. – 6, 1985, št. 9/10, 107–108. **175**

– O slikarju Ernestu Kavčiču. – 6, 1985, št. 9/10, 139. **176**
DPD Svoboda Žiri ob 30-letnici (1955–1985).

Sedej Ivan: Janez Sedej. Poglavlje iz monografije. – 6, 1985, št. 9/10, 95–106. **177**
S črno-belimi in barvnimi reprodukcijami in uredniškim pripisom.

– Konrad Peternelj. – 11, 1990, št. 16, 124. **178**

– Likovna kultura na Žirovskem. – [3], 1982, št. 4, 111–115. **179**

– Maksim Sedej. Dobračvo pri Žirih (1933, olje, platno, 80 x 101 cm, sign. ni). – 8, 1987, št. 13, 66. **180**
Analiza slike z barvno reprodukcijo.

– Oltar sv. Lenarta v cerkvi na Dobračvi. – 8, 1987, št. 13, 69. **181**
Analiza z barvno reprodukcijo. Glej tudi Marija Stanonik, Kdor dela, greši, ŽO 9, 1988, št. 14, 199.

– Umetnik in smrt. – [4], 1983, št. 5/6, 65–75. **182**
Analiza nekaterih del Maksima Sedeja.

– Umetnik na robu. – 10, 1989, št. 15, 136–140. **183**
O Maksimu Sedeju.

Stanonik Marija: Kdor dela, greši. – 9, 1988, št. 1 199. **184**
K pisanju Ivana Sedeja o oltarju sv. Lenarta na Dobračvi v ŽO 8, 1987, št. 13, 69.

– (Žirovska) umetnika in (žirovsko) čevljarstvo. – 9, 1988, št. 14, 200. **185**
Osodelovanju Franja Kopača in Maksima Sedeja z žirovskim čevljarstvom podjetjem Brano.

Žakelj Viktor: Slikarji samorastniki. – 8, 1987, št. 11/12, 181–182. **186**
(odlomke iz zbornika: 30 let tovarne obutve Žiri, Žiri 1977).

74 Risanje. Oblikovanje. Uporabna umetnost

Sedej Ivan: Alpski smučarski čevlji Alpine. – 8, 1987, št. 13, 70–71. **187**
Z likovno prilogo.

Žakelj Janko: Razvoj smučarskega čevlja (1948–1983). – [4], 1983, št. 5/6, [235–236]. **188**

78 Glasba

Jobst Anton: Dopisi. – [2], 1981, št. 3, 50–57. **189**
O glasbenem delovanju in teoretičnih vprašanjih. (iz: Cerkevni glasbenik, 1914–1940)

– Nekaj praktičnih nasvetov k izvajanju najnovejših cerkvenih skladb. – [2], 1981, št. 3, 57–58. **190**
(iz: Cerkevni glasbenik, 1926)

Križnar Franc: Žirovski rojak in slovenski skladatelj Anton Jobst in njegove orgelske skladbe. – 10, 1989, št. 15, 141–146. **191**
S slikovnim gradivom (notni zapisi, plakati, naslovnice del).

Naglič Miha: Anton Jobst (1894–1981). In memoriam. – [2], 1981, št. 3, 19. – Brez podpisa. **192**
S slikovnim gradivom (2 fotografiji, notni zapis).

Sattner Hugolin: Cerkevni koncert v Žirih (10. X. 1920). – [2], 1981, št. 3, 19–20. **193**
(iz: Cerkevni glasbenik, 1920)

791.43 Filmska umetnost

Grošelj Drago: Prvih 50 prireditev v prenovljeni dvorani. – 6, 1985, št. 9/10, 138. **194**
Seznam filmov, predvajanih v dvorani DPD Svoboda Žiri od 8. 3. 1986 do 10. 5. 1986.

Kozinc Željko: Iz scenarija. – 6, 1985, št. 9/10, 115–122. **195**
Odlomek iz scenarija za film Christophoros s fotografskim gradivom.

Mlakar Andrej: Odstrel. Eksplikacija. – 8, 1987, št. 11/12, 185–187. **196**
Odlomek iz scenarija za kratki igrani film, realiziran pod naslovom Pogine naj pes; Viba film, Ljubljana 1980.

– Slovenija (filmska serija). – 11, 1990, št. 16, 116–117. **197**
Predstavitev 7 filmskih slik o Sloveniji.

Naglič Miha: Christophoros – novi slovenski film režiserja Andreja Mlakarja. – 6, 1985, št. 9/10, 113–114. – Brez podpisa. **198**

Zapis o filmu; biografski in bibliografski podatki o režiserju Andreju Mlakarju.

– Marginalije ob filmu “Pogine naj pes” režiserja Andreja Mlakarja. – [2], 1981, št. 3, 14–15. – Brez podpisa. **199**

S fotografskim gradivom in prizori s snemanja Mlakarjevega filma Pogine naj pes.

– Med zvezdo in križem. – 6, 1985, št. 9/10, 125–127. O filmu Željka Kozinca Christophoros. **200**

Petrovič Borut-Vernikov: Elementarni humanizem. – 6, 1985, št. 9/10, 123–124. **201**

O filmu Željka Kozinca Christophoros. (iz: Naši razgledi 23. 5. 1986)

796/799 Šport

Kopač Franc: Razpršiti se v idealu. – 8, 1987, št. 13, 106. **202**

Šport kot kulturno sporočilo.

8 JEZIKOSLOVJE. LEPOSLOVJE

80 Jezikoslovje

Gložančev Alenka: O imenu tovarne obutve Alpina. – 9, 1988, št. 14, 200–201. **203**

Pintar Boris: Ob rdečem kvadratu. – 8, 1987, št. 13, 142–146. **204**

Pismo ŽO. Polemika v zvezi z lektoriranjem njegovega besedila Od Rdečega kvadrata, objavljenem v ŽO 6, 1985, št. 9/10, 73–74.

Rotar Cveta: Jezik naš vsakdanji. – [4], 1983, št. 5/6, 11. **205**

So pevke res odpadle? (iz: Kulturni poročevalci, 1982, št. 53)

Kdaj ostali in kdaj drugi? (iz: Kulturni poročevalci, 1982, št. 54)

Stanonik Tončka: Nekaj misli ob prebiranju Potočnikovih dnevniških zapisov. – 10, 1989, št. 15, 97–98. **206**

K besedilu Ivana Potočnika, Spomini na mojo mladost, prav tam, 67–97.

– Ob rdečem kvadratu. – 8, 1987, št. 13, 142–146. Pismo ŽO. Odgovor na Pintarjevo pismo. **207**

82.6. Pisma

Bavdaž Jurij: “Prejeli smo...” – [1], 1980/81, št. 2, 3. Odziv ravnatelja Mestnega muzeja Idrija na ŽO. **208**

Cevc Emilijan: “Vprašujete me”. – [4], 1983, št. 5/6, 8–9. **209**

Pismo, naslovljeno na Marijo Stanonik, kot odgovor na njeno vprašanje o umetnostnih spomenikih okoli Žirov.

Gospod Maksim Sedej. – 9, 1988, št. 14, 203. – Brez podpisa. **210**

Pismo enega od bratov Naglič (firma Brana) Maksimu Sedeju z naročilom za skice in risbe žirovskih čevljev.

Kržišnik Tomaž: Kako se v Žirih (ne) postavljajo spomeniki. – 5, 1984, št. 7/8, 58–60. **211**

Pismo Gradbenemu odboru osnovne šole Padlih prvoborcev Žiri v zvezi s projektom likovne opreme večnamenskega prostora v žirovski osnovni šoli. Glej tudi dopise kot odgovor na Kržišnikovo pismo, prav tam, 60–62.

Pagon Andrej: “Prejel sem Žirovski občasnik”. – [1], 1980/81, št. 2, 4. – Podpis: Andrej Pagon-Ogarev. **212**

Odziv na št. 1 ŽO.

Plečnik Jože: [Pismo Maxu Dvoržaku na Dunaj 1. 3. 1913]. – 8, 1987, št. 13, 86. **213**

Fotokopija osnutka pisma, pisanega v nemščini, k članku Mihe Nagliča Žirovski stavbni dediščini v spomin, prav tam, 83–101.

Rus Josip: “Žal mi je.” – [1], 1980/81, št. 2, 3. **214**

Odziv na št. 1 ŽO.

Stanonik Marija: K prenovi starega jedra Žirov. – [4], 1983, št. 5/6, 7–8. **215**

Uredništvu ŽO.

Župančič Oton: Dragi mi tovariši. – 8, 1987, št. 11/12, 179. **216**

Osnutek pisma iz pesnikove zapuščine, naslovljen na SKUD Oton Župančič v Žirih. Glej tudi fotoponatis enega od osnutkov v ŽO [1], 1980/81, št. 1, [59].

840 Francoska književnost

Louÿs Pierre: Tri hčere svoje matere. Prevedel Branko Madžarevič. – 5, 1984, št. 7/8, 48–57. **217**

Odlomki.

886.3.09 Slovenska literarna zgodovina in kritika

Blatnik Andrej: Nič več kot soliden izdelek svoje vrste. – 5, 1984, št. 7/8, 114. **218**

Franc Kopač, In hvaljeno nosi v sebi, Žiri 1983. (iz: Mentor, 1984, št. 3)

Miklova Zala v Žirih. – [2], 1981, št. 3, 12–13. – Anonimni avtor. **219**

(iz: Glas Gorenjske 4. 11. 1953)

Pagon Andrej: Nekaj pojasnil k sestavku “Zgodovinsko ozadje nastanka pesmi” (4. januar 1944 v Žirih), objavljen v Žirovskem občasniku. – [1], 1980/81, št. 2, 5–10. – Podpis: Andrej Pagon – Ogarev. **220**

Stanonik Marija: Jernej Lenček, Slovenski romar in Žirovski svet. – 10, 1989, št. 15, 50–63. **221**

– Narodnoosvobodilno pesništvo na Žirovskem 1941–45. – 6, 1985, št. 9/10, 39–58. **222**

Izbor pesmi, opombe, bibliografski in biografski podatki.

– Žiri in Žirovci v slovenski literaturi [tematska številka ŽO]. – 8, 1987, št. 11/12. **223**

Izbor, ureditev, spremna beseda, opombe in kazalo.

Štiglic Lado: Zaključna predstava festivala v Žirih. Bratko Kreft: Celjski grofje. – 6, 1985, št. 9/10, 132–133. **224**

(iz: Glas Gorenjske 27. 7. 1956) DPD Svoboda Žiri ob 30-letnici (1955–1985).

Zajc Srečo: Mimo založb. Dve pesniški zbirki. – 5, 1984, št. 7/8, 113–114. **225**

(iz: Kmečki glas 7. 3. 1984) Ocena 2 pesniških zbirk: Franc Kopač, In hvaljeno nosi v sebi, in Ivan Zoran, To mora biti onkraj.

886.3-1 Slovenska poezija

Benedik Pavla: Tovarišu Živkoti. – 6, 1985, št. 9/10, 48. – Podpis: Pavla Benedik – Tatjana. **226**

Demšar Marinka: Čez leto dni. – 6, 1985, št. 9/10, 52. – Podpis: Marinka Demšar – Jana, Miloška. **227**

Demšar Matej: Exodus. – 6, 1985, št. 9/10, 62–63. **228**

Iz vsebine: I., II., III., IV., V., [Bodimo jasni], [Tako včasih še], Zakaj je sanjal I. R. Možnost resnice, [Iz gorovja prinašaš].

Florijana: Na delo. – 6, 1985, št. 9/10, 46. **229**

Fortuna Julka: Žiri. – 8, 1987, št. 11/12, 21. **230**

Gregorčič Miloš: Žrtvam. – 6, 1985, št. 9/10, 47. – Podpis: Miloš Gregorčič – Simonovič. **231**

Hladnik Leopold: Žirovska kronika. – 6, 1985, št. 9/10, 55–58. – Podpis: Polde Hladnik. **232**

Kavčič Polde: Zakaj zdaj spet . . . ? – 6, 1985, št. 9/10, 44. – Podpis: Polde Kavčič – Svarun. **233**

Kopač Franc: Drobci vojne. – 10, 1989, št. 15, 47–49. **234**

Iz vsebine: Moja pot v partizane, Moram priti domov, moram, Prišla je množica pripovedovalcev.

– Franc in Matej. – 5, 1984, št. 7/8, 37–39. **235**

Iz vsebine: Mreža, Franc (1, 2), Matej (1, 2), Diktatura.

– Hišo zidam in stanovanje navdihovanja v njej. – [4], 1983, št. 5/6, 157. – Podpis: Franc Kopač mlajši. **236**

– In hvaljeno nosi v sebi. – 8, 1987, št. 11/12, 184–185. **237**

– Izbrane pesmi iz nastajajoče zbirke Venec mladega srca. – [1], 1980/81, št. 1, [45–50]. – Podpis: Franc Kopač ml. **238**

Iz vsebine: 1., 9., 12., 13, 23, 30.

– Prah v veselju. – 6, 1985, št. 9/10, 66–69. **239**

Iz vsebine: Pripoved, Hlodočni ljudje (1, 2, 3, 4), Zamba sanja, Svoboda sužnje, Pravljica, Blam blum.

– Venec mladega srca. – [1], 1980/81, št. 2, 31–32. – Podpis: Franc Kopač ml. **240**

Iz vsebine: 35, 36, 37.

Kosovel Srečko: Proračun. – 10, 1989, št. 15, 3. **241**

Lapajne Magda: Utrinki. – 6, 1985, št. 9/10, 59–60. **242**

Iz vsebine: [Med nama je razpoka], Ko se vračaš, da bi dal, [Polnoč].

Malavašič Ivan: Čevljarska, Žirovski muzikantje. – 8, 1987, št. 11/12, 22. **243**

Merlak Venceslav: Večerna zarja, Žirovska dolina. – 8, 1987, št. 11/12, 21. – Podpis: Venceslav Merlak – “Kajuh”. **244**

– Že leta netopir. – [1], 1980/81, št. 2, 29. – Podpis: Venceslav Merlak – Slavko. **245**

Minatti Ivan: Pismo materi iz groba, Daj mi roko. – 6, 1985, št. 9/10, 54. – Podpis: Ivan Minatti – Ivanov. **246**

Mohar Janez: Na zadnji udar. – 6, 1985, št. 9/10, 52. Podpis: Janez Mohar – Potok. **247**

Naglič Martin: Nečimrnost. – [1], 1980/81, št. 2, 25. **248**

Naglič Miha: Pesem št. 1. – 6, 1985, št. 9/10, 70. **249**

Naglič Peter: Izbrane pesmi. – [1], 1980/81, št. 1, [36–41]. **250**

Iz vsebine: V spomin žrtvam nacizma, ustreljenim v Dragi na Gorenjskem; Hitlerju, Kam?, Delavčeva želja, Kaj nam tare moči.

– Partizanski čevljarji, Vsem Slovencem. – 6, 1985, št. 9/10, 42–43. – Podpis: Peter Naglič – Pero. **251**

– V valovih časa. – [1], 1980/81, št. 2, 29. **252**

Oblak Janez: Nekaj pesmi. – [4], 1983, št. 5/6, 154.

Iz vsebine: I, II, III, Duh po starem, Pa bi odletele na jug. **253**

Ogorevc Blaž: Zima na socialističnem kmetijskem posestvu. – [4], 1983, št. 5/6, 135–153. **254**

Iz vsebine: [Sivo nebo pa je nizko in težko leži nad poljem], Zima v Polhograjskih dolomitih, Okrog šestih, Mrliški obrazi, Noč po križanju Jezusa Kristusa, Rdeča noč, Večerna molitev, Tihožitje z dvema mrtvima zajcema, Neprijeten spomin na poletje (Koza in starka), Spomin na jesen, Pomlad ob Farškem potoku.

Z uredniškim pripisom in risbami Staneta Kosmača.

Pagon Andrej: 4. januar 1944 v Žirih. – [1], 1980/81, št. 1, [31]. – Podpis: Andrej Pagon – Ogarev. **255**

– 4. januar v Žirih 1944, Tam kjer . . . – 6, 1985, št. 9/10, 51. – Podpis: Andrej Pagon – Ogarev. **256**

Pečnik Ivan: Ogenj požira domove. – 6, 1985, št. 9/10, 39. **257**

Podobnik Jože: Erosu, Dvom. – [1], 1980/81, št. 2, 30. 258

– Znancu, Pesniku. – 8, 1987, št. 11/12, 184. 259

Poljanšek Valentin: Novo leto 1941, Vojne slike. – [1], 1980/81, št. 2, 27–28. – Podpis: Valentin Poljanšek – Krištof. 260

– O ustanovitvi pevskega zbora na Dobračevi. – 8, 1987, št. 11/12, 19. 261
Odlomek daljše pesmi (kronike).

– Življenje je le kratek dan!, Jožetu, v boju ustreljenem 25. IX. 1943 v "Žabji Srednji vasi" v Poljanah; 29. 6. 1944. – 6, 1985, št. 9/10, 40–41. – Podpis: Valentin Poljanšek – Krištof. 262

Pustovrh Igor: Pesmi(–ce). – 6, 1985, št. 9/10, 64–65. 263

Iz vsebine: [Dobrih novic so prinesli], [Na horizontu], Družabna, Domoljubna, [Ne rečem], [Saj ni stvar v tem], [Pobijte se], [Dali so mi puško v roke], [Gremo plesat], [Vedno jo je tepel], [Zaspal sem na kamnu], [Pokoril se nikoli ne bom].

Rejc Izidor: Domislice. – 6, 1985, št. 9/10, 88–89. 264
Iz vsebine: Občasnik, V svet, Cesta, Blagovnica, Smetišče, Radio, Nevami skelet, Uran, "Tromeja", Mladi, Napredek.

Rupert Martina: Na grobu ni več rožic. – 6, 1985, št. 9/10, 45. – Podpis: Martina Rupert – Marjuša. 265

Škapin Mihaela: Jesen. – 6, 1985, št. 9/10, 49. – Podpis: Mihaela Škapin – Drina. 266

Šumenjak Ančka: Poljanska dolina. – 8, 1987, št. 11/12, 21–22. 267

Šumrada Vinko: Rekorder Vinko, Po Vojkovih stopinjah. – 6, 1985, št. 9/10, 50. – Podpis: Vinko Šumrada – Radoš. 268

Zaje Srečo: Leseni gobec, East-West Story, A- men. – 6, 1985, št. 9/10, 61. 269

Žakelj Anton: Kronika ob 20-letnici Alpine. – 8, 1987, št. 11/12, 19–21. 270

– Zbegani Žirovec. – [1], 1980/81, št. 2, 30–31. 271

Žakelj Anton – Rodoljub Ledinski: Marija z Jelenta. – 8, 1987, št. 11/12, 7. 272

– Zaničevalcem pevcev, Komur še vera v lastno moč ni vzeta, Opravljivcu (repat sonet). – [1], 1980/81, št. 2, 26–27. 273

886.3-2 Slovenske drame in igre

Hribar Spomenka: Ubiti očeta. – [4], 1983, št. 5/6, 161–177. 274

Konc Darina: Maršotna jama. – 8, 1987, št. 11/12, 37–43. 275

Mladinska spevoigra v 3 slikah.

– Sprelepa gorska nageljroža. – 8, 1987, št. 11/12, 29–36. 276

Mladinska spevoigra v 3 slikah.

– Žirovska pravljica. – 8, 1987, št. 11/12, 27–29. 277
Mladinska spevoigra v 3 slikah.

886.3-3 Slovenska proza

Bebler Aleš: Čez drn in strm. – 8, 1987, št. 11/12, 96–97. 278

Odlomki.

Blažič Terezija: FKL – Žensko koncentracijsko taborišče Ravensbrück. – 8, 1987, št. 11/12, 133–134. 279
Odlomek.

Bleiweis Janez: Iz Ljubljane do Žirov. – 8, 1987, št. 11/12, 13–15. 280

Cankar Ivan: Na klancu. – 8, 1987, št. 11/12, 65–66. 281
Odlomek.

– O preščah. – 8, 1987, št. 11/12, 65. 282
Odlomek.

Fajfar Tone: Odločitev. – 8, 1987, št. 11/12, 133. 283
Odlomek.

Finžgar Fran Saleški: Leta mojega popotovanja. – 8, 1987, št. 11/12, 75–76. 284
Odlomki.

Flander Bogo: Poljanska četa gre v napad. – 8, 1987, št. 11/12, 101. – Podpis: Klusov Joža. 285

Grabeljšek Karel: Med strahom in dolžnostjo. – 8, 1987, št. 11/12, 141–145. 286
Odlomki.

Hribar Spomenka: Ubiti očeta. – 8, 1989, št. 11/12, 187–188. 287
Odlomki. Prozni del istoimenskega dramskega besedila.

Hribernik Rudolf – Svarun: Opredelev II. – 8, 1987, št. 11/12, 113–114. 288
Odlomek.

– Opredelev III. – 8, 1987, št. 11/12, 114–116. 289
Odlomek.

Kavčič Vladimir: Ko nebo zažari. – 8, 1987, št. 11/12, 151–152. 290
Odlomki.

– Pustota. – 8, 1987, št. 11/12, 145. 291
Odlomki.

– Sreča ne prihaja sama. – 8, 1987, št. 11/12, 145–146. 292
Odlomka.

– Žrtve I. – 8, 1987, št. 11/12, 146–147. Odlomka.	293	Perko Pavel: Goljuf. – 8, 1987, št. 11/12, 73–74. Odlomki.	313
– Žrtve II. – 8, 1987, št. 11/12, 147–148. Odlomki.	294	– Klckljariča. – 8, 1987, št. 11/12, 67–73.	314
– Žrtve III. – 8, 1987, št. 11/12, 148–150. Odlomki.	295	– Uljudna. – 8, 1987, št. 11/12, 74–75. Odlomka.	315
Kmecl Matjaž: Loški svet. – 8, 1987, št. 11/12, 181. Odlomek.	296	Peternelj Jože: Bukovci. – 8, 1987, št. 11/12, 165–166. Odlomka.	316
Konc Darina: Franckov vosuček. – 8, 1987, št. 11/12, 53–54.	297	– Drenikov kot. – 5, 1984, št. 7/8, 40–42. Odlomek; z avtorjevo ilustracijo.	317
– Hepica in njeni bratci papagajčki. – 8, 1987, št. 11/12, 54–58. Odlomki.	298	– Drenikov kot. – 8, 1987, št. 11/12, 156–157. Odlomki.	318
Kovačič Lojze: Prišleki I–II. – 8, 1987, št. 11/12, 155. Odlomek.	299	– Krtar in Dolinci. – [4], 1983, št. 5/6, 125–126. Odlomek.	319
– Prišleki III. – 8, 1987, št. 11/12, 155. Odlomki.	300	– Krtar in Dolinci. – 8, 1987, št. 11/12, 157–164. Odlomki.	320
Kozak Juš: Lesena žlica. – 8, 1987, št. 11/12, 134. Odlomek.	301	– Mateja. – 10, 1989, št. 15, 40–42. Odlomek iz neobjavljenega romana Mateja.	321
Leskovec Anton: Trije mladostni fragmenti. – 8, 1987, št. 11/12, 76–77. Odlomek.	302	– Vrnitev. – [1], 1980/81, št. 2, 22–25. Odlomek.	322
Leskovec Karel: Križpotja I. – 8, 1987, št. 11/12, 102–104. Odlomki.	303	Pintar Boris: Od Rdečega kvadratka. – 6, 1985, št. 9/10, 73–74. Glej tudi: ŽO 8, 1987, št. 13, 145–146.	323
– Križpotja II. – 8, 1987, št. 11/12, 105–106. Odlomki.	304	Pirnat Makso: Pri Ivanu Tavčarju na Visokem. – 8, 1987, št. 11/12, 15–16.	324
– Križpotja III. – 8, 1987, št. 11/12, 106–113. Odlomki.	305	Plestenjak Ivan: Beseda sekiro. – 8, 1987, št. 11/12, 77. Odlomek.	325
– Nevarni koraki. – 8, 1987, št. 11/12, 101–102. Odlomka.	306	Pregelj Ivan: Tolminci. – 8, 1987, št. 11/12, 66–67. Odlomka.	326
Magajna Bogomir: Graničarji. – 8, 1987, št. 11/12, 77–80. Odlomki.	307	Reven Ivan: Jablana sredi njive. – 8, 1987, št. 11/12, 22–23.	327
Mazzini Miha: Esej o literaturi. – 10, 1989, št. 15, 35–40.	308	Simončič Vlastja: Iz smetišča idealov. – 6, 1985, št. 9/10, 81–82.	328
Meško Ksaver: Pod topovi. – 8, 1987, št. 11/12, 133. Odlomka.	309	– Kam rinemo? – 6, 1985, št. 9/10, 86–87. – Podpis: Homo slovenicus – aktivist OF.	329
Munih-Petrič Joži: Ptice pojo nad Olševkom. – 8, 1987, št. 11/12, 80–96. Odlomki.	310	Stanonik Marija: Domačija za bregom. – 8, 1987, št. 11/12, 182–183.	330
Ostrovrhar Blaž: Stran od zemlje naše. – [1], 1980/81, št. 2, 9–10. – Pravo ime: Vrhunec Oto.	311	– Tretja slika. – 8, 1987, št. 11/12, 183.	331
Pečelin Matevž: Potepuh. – 6, 1985, št. 9/10, 79–80.	312	Stanonik Tončka: O čem molčita morje in svetilnik. – 10, 1989, št. 15, 43–45.	332
		– Sanjalka in Modrec. – 6, 1985, št. 9/10, 75–78.	333
		– Tudi spat nas niso podili. – 8, 1987, št. 11/12, 58–59.	334
		Suhodolčan Leopold: Čebclja pot. – 8, 1987, št. 11/12, 50–51.	335

- Deček iz samote. – 8, 1987, št. 11/12, 51–53. **336**
- Prvi škornji. – 8, 1987, št. 11/12, 49. **337**
- Zgodba o zaboji. – 8, 1987, št. 11/12, 49–50. **338**
- Svetina Tone:** Ognjeni plaz. – 8, 1987, št. 11/12, 121–130. **339**
Odlomki.
- Ukana I. – 8, 1987, št. 11/12, 116. **340**
Odlomki.
- Ukana II. – 8, 1987, št. 11/12, 116–119. **341**
Odlomki.
- Ukana III. – 8, 1987, št. 11/12, 119–120. **342**
Odlomki.
- Ukana IV. – 8, 1987, št. 11/12, 120–121. **343**
Odlomek.
- Tavčar Ivan:** Kalan. – 8, 1987, št. 11/12, 64. **344**
Odlomek.
- Tržačan. – 8, 1987, št. 11/12, 65. **345**
Odlomek.
- Visoška kronika. – 8, 1987, št. 11/12, 64. **346**
Odlomek.
- V Zali. – 8, 1987, št. 11/12, 63–64. **347**
Odlomki.
- Tavčar Zora:** Veter v lasch. – 8, 1987, št. 11/12, 97. **348**
Odlomek.
- Temelj Franc:** Slikar. – 10, 1989, št. 15, 45–46. **349**
- Torkar Igor:** Umiranje na obroke. – 8, 1987, št. 11/12, 152–154. **350**
Odlomki. Glej tudi ŽO 9, 1988, št. 14, 199.
- Tratnik Valentin:** Danes jaz, jutri ti I. – 8, 1987, št. 11/12, 166–170. **351**
Odlomki.
- Danes jaz, jutri ti II. – 8, 1987, št. 11/12, 170–175. **352**
Odlomki.
- Vidic Jože:** Krik v Dragi. – 8, 1987, št. 11/12, 135–138. **353**
Odlomki.
- Noč v hotelu Park. – 8, 1987, št. 11/12, 138–141. **354**
Odlomki.
- Po sledovih črne roke. – 8, 1987, št. 11/12, 134–135. **355**
- Vošnjak Mitja:** Juriš na abc. – 8, 1987, št. 11/12, 131. **356**
Odlomki.
- Zakonjšek Rado:** Partizanski kurirji. – 8, 1987, št. 11/12, 131–132. **357**
Odlomki.
- Zupanc Lojze:** Loške smojke. – 8, 1987, št. 11/12, 44. **358**
- Okamenceli mlinar. – 8, 1987, št. 11/12, 45. **359**
- Povodni mož v Poljanah. – 8, 1987, št. 11/12, 43. **360**
- Račevsko jezercu. – 8, 1987, št. 11/12, 44–45. **361**
- Svinjar. – 8, 1987, št. 11/12, 45–46. **362**
- Žirovski zmaj. – 8, 1987, št. 11/12, 43–44. **363**

9 DOMOZNANSTVO. ZEMLJEPIS. BIOGRAFIJE. ZGODOVINA

902 (497.12) Arheologija slovenskega ozemlja

Djurić Bojan: Nekateri se ukvarjamo tudi z arheologijo. – [1], 1980/81, št. 2, 10. 1.–10. 3. **364**

908 Domoznanstvo

Benedik Dragotin: Ledine. – [2], 1981, št. 3, 83. **365**
(iz zbornika: Logaško okrajno glavarstvo, Logatec 1889)

Bernik Karel: Spomini I. – [3], 1982, št. 4, 125–127. **366**

- Spomini II. – [4], 1983, št. 5/6, 122–124). **367**

- Iz spominov III. – 6, 1985, št. 9/10, 83–85. **368**

- Iz spominov IV. – 10, 1989, št. 15, 107–111. **369**

Bezeg Karel: Na Gorah. – 6, 1985, št. 9/10, 242–243. **370**

Božič Leopold: Žiri. – [2], 1981, št. 3, 79–82. **371**
(iz zbornika: Logaško okrajno glavarstvo, Logatec 1889) S pripisom uredništva.

Eniko Tone: Odlomki iz hišne kronike. – [1], 1980/81, št. 2, 79–82. **372**

Ferjančič Jakob: Zavrac. – [2], 1981, št. 3, 84–85. **373**
(iz zbornika: Logaško okrajno glavarstvo, Logatec 1889)

Hicinger Peter: Iz Podlipe. – 8, 1987, št. 11/12, 8. **374**
(iz: Zgodnja danica 5. rožnika 1856)

Kavčič Johan: Beležke. – [2], 1981, št. 3, 137–139. **375**
(iz: Koledar za slovenske vojake za navadno leto 1917) Beležke za objavo pripravil Franc Temelj. Podpis: Franc Temelj.

Mlinar Anica: O pericah. – 10, 1989, št. 15, 149. **376**
Sestavek objavljen v članku Branka Mlinarja Nekaj drobcev, prav tam.

Naglič Miha: Nekaj utrinkov ob zgodovinskega pri-
zadevanjih na Žirovskem. – [2], 1981, št. 3, 132. – Brez
podpisa. 377

Naglič Peter: Kratak pogled v našo krajevno prete-
klost. – [4], 1983, št. 5/6, 8–10. 378

Naj bo stavba! – [2], 1981, št. 3, 140–141. – Anonimni
avtor. 379
(iz: Glas Gorenjske 21. 11. 1953) O gradnji združenega doma v Žireh.

Nujna prošnja za opustošen kraj Žiri! – [2], 1981, št. 3,
139–140. 380
(iz: Jutro, 1926, št. 236) Poplava v Žireh. Prošnjo sestavil občinski
pomožni odbor v Žireh (Franjo Primožič).

Pavel Perko kontra Valentin Poljanšek. Besedni spo-
prijem. – [4], 1983, št. 5/6, 77–120. 381
(iz: Domoljub, 1908–10; Notranjec, 1908; Mladost, 1909–10; Slove-
nec, 1909; Slovenski dom, 1909–1910) Polemike zbral in uredil Miha
Naglič.

Pečelin Matevž: Drobtinica z Vrsnika. – 8, 1987,
št. 11/12, 23–24. 382

– Miha in Matevž. – 11, 1990, št. 16, 89–94. 383

– Miha in Matevž I. Potopis s kravo. – 5, 1984, št. 7/8,
43–47. 384

– Na samotnih poteh. – 8, 1987, št. 11/12, 23. 385

– Okrog Žirov. – [4], 1983, št. 5/6, 183–192. 386

– Žirovski naravni biseri I. Smreško jezero z okolico. –
[1], 1980/81, št. 1, [53–57]. 387
Glej tudi Kajetan Stranetzky, Jame in požiralniki okrog Žirov, prav
tam, [57–58].

– Žirovski naravni biseri II. Žirovnica. – [1], 1980/81,
št. 2, 67–70. 388

– Žirovski naravni biseri III. Drage. – [2], 1981, št. 3,
90–95. 389

– Žirovski naravni biseri IV. Rajnik z okolico. – [3],
1982, št. 4, 149–152. 390

– Žirovski naravni biseri V. Jama v Ledinah. – 6, 1985,
št. 9/10, 237–238. 391

Pečnik Ivan: Iz vojnih časov. Odlomki iz žirovske
župne kronike. – 6, 1985, št. 9/10, 193–199. 392

– Leta pred vojno (1938–1940). Iz župnijske kronike. –
10, 1989, št. 15, 99–103. 393

Perko Pavel: Kako se je v Žireh zidalo. – [4], 1983,
št. 5/6, 120–122. 394

Poljanšek Valentin: Bratstvo in kultura. – [1],
1980/81, št. 2, 15–21. 395
(iz: Vzajemna Svoboda, 1938, št. 2)

– Izbrani dopisi Valentina Poljanška 1882–1968. – [3],
1982, št. 4, 69–105. 396
(iz: Naprej, 1903–1911; Notranjec, 1904–1909; Brazda, 1934–1937;
Ljudski glas, 1935–1941) Odlomke izbral in uredil Miha Naglič. S
slikovnim gradivom.

Potočnik Ivan: Iz pripovedovanj. – 11, 1990, št. 16,
67–74. 397

– Požari na Žirovskem (1882–1967). Kronološki sez-
nam požarov in nekaterih nesreč v Žireh in okolici. –
11, 1990, št. 16, 95–100. 398

– Požar in strašna povodenj (27. 9. 1926). – [2], 1981,
št. 3, 45–50. 399

– Spomini na mojo mladost. – 10, 1989, št. 15, 67–97. 400

Z opombami in kratko analizo Potočnikovega jezika (Tončka Stano-
nik).

– Spomini na prvo svetovno vojno. – [4], 1983, št. 5/6,
205–213. 401

Praprotnik Marjan: 3500 km po Perju. – [1],
1980/81, št. 2, 71–74. 402

Reven Ivan: Breznica. – [4], 1983, št. 5/6, 192–196. 403

– Vloga Poljanškov – Modrijanov v razvoju za-
družništva na Žirovskem. – 8, 1987, št. 13, 122–124. 404

– Vrsniki v plamenih. – 11, 1990, št. 16, 74–88. 405

– Zavratce. – 6, 1985, št. 9/10, 239–241. 406
Z izjavo Petra Stegnarja, podana na Zavratcu, prav tam, 240–241.

Rink Zdravko: Zapuščeni studenec. – 10, 1989, št. 15,
150–151. 407

Suženjstvo na Žirovskem. – [3], 1982, št. 4, 155–157. 408
– Anonimni avtor.
(iz: Naprej, 1904) O delavskih pravicah žirovskih čevljarjev v začetku
20. stoletja.

Temelj Franc: Pregled spreminjanja števila hiš in pre-
bivalcev v Žireh (1780–1980). – [1], 1980/81, št. 1,
[10–11]. 409

– Rimljani na Žirovskem. – [1], 1980/81, št. 2, 11–12. 410

Vidmar Josip: Požar na Dobračevi 1881. – [1], št. 2,
83. – Podpis J. Vidmar. 411
(iz: Zgodnja danica, 1881)

Vpis v knjigo vtisov. – 8, 1987, št. 11/12, 181. 412
Ciril Kosmač o gostišču Milana Poljanška na Selu pri Žireh.

Zadravec Jože: Znamenje ob poti – Ledine. – 8, 1987,
št. 11/12, 16. 413
Odlomek.

91 Zemljepis

Batistič Mirjan: Vodni režim na Žirovskem. – [4], 1983, št. 5/6, 45–48. **414**

Čar Jože: O nekdanjem jezeru v Žirovski kotlini. – 5, 1984, št. 7/8, 107–109. **415**
S slikovnim gradivom (zemljevid, prerez tal).

Ilešič Svetozar: Škofjeloško hribovje. Geografski opis Poljanske in Selške doline. – 9, 1988, št. 14, 141–191. **416**
(fotoponatis iz: Geografski vestnik, 1938)

Lenček Jernej: Žirovski svet. – 8, 1987, št. 11/12, 8–13. **417**
(iz: Slovenski romar, Koledar za poduk in kratek čas za leto 1858)

Levičnik Jožef: Poljanska dolina in pot skozi njo proti Idrii. – 8, 1987, št. 11/12, 7–8. **418**
(iz: Kmetijske in rokodelske novice 1. 9. 1855)

Mihevc Andrej: Matjaževce kamre. – 8, 1987, št. 13, 136–139. **419**
S fotografskim gradivom.

– Račevsko jezero. – 6, 1985, št. 9/10, 242–243. **420**
S fotografskim gradivom in skicami.

Mlinar Branko: Žirovsko jezero – da ali ne?! – 5, 1984, št. 7/8, 103–106. **421**
Z viri in literaturo.

Stranetzky Kajetan: Jame, brezdna in požiralniki na Vrsniku in okrog Ledin. – [2], 1981, št. 3, 85–90. **422**
(iz: Camiolia, 1913) Z opombami, pripisom uredništva, življenjepisom in bibliografijo prof. Kajetana Stranetzkega.

– Jame in požiralniki okrog Žirov. – [1], 1980/81, št. 1, [57–58]. **423**
(iz: Camiola, 1916) Glej tudi Matevž Pečelin: Žirovski naravni biseri I. Smreško jezero z okolico, prav tam, [53–57].

929 Biografije, biografski podatki

BENEDIK PAVLA

Narodnoosvobodilno pesništvo na Žirovskem 1941–45. – 6, 1985, št. 9/10, 48. **424**
Biografske podatke dodala Marija Stanonik.

BOGATAJ JANEZ

Janez Bogataj. – [4], 1983, št. 5/6, 158. **425**
Biografski zapis k likovni prilogi.

BOŽIČ LEOPOLD

Božič Leopold: Žiri. – [2], 1981, št. 3, 79–82. **426**
Biografski zapis o avtorju v Pripisu uredništva, prav tam, 82.

CIGALE MARIJA

Cigale Marija: Enakost v pravicah. – 11, 1990, št. 16, 50–51. **427**
Biografske podatke dodala avtorica, prav tam, 51.

DEMŠAR MARINKA

Narodnoosvobodilno pesništvo na Žirovskem 1941–45. – 6, 1985, št. 9/10, 52. **428**
Biografske podatke dodala Marija Stanonik.

DOLENC MARJAN

Sočan Lojze: Marjan Dolenc (1930–1981). In memoriam. – [3], 1982, št. 4, 31–33. **429**

Zajc Pavel: Prijatelju Marjanu v spomin. – [3], 1982, št. 4, 33–34. **430**

DOLENC MILAN

K likovni prilogi. – [2], 1981, št. 3, [55]. **431**
Biografske podatke dodal Miha Naglič.

EROL JAKUB

K likovni prilogi. – [2], 1981, št. 3, [71–72]. **432**
Biografske podatke dodal Miha Naglič.

GALIČIČ FRANC

Mrovlje Janko: Ustanovitev Poljanske čete. – [4], 1983, št. 5/6, 214–224. **433**
Glej Kratki življenjepis, prav tam, 222.

GLUHOVEDOV IVAN

K likovni prilogi. – [2], 1981, št. 3, [66]. **434**
Biografske podatke dodal Miha Naglič.

GOEBEL MAREK

K likovni prilogi. – [2], 1981, št. 3, [73–74]. **435**
Biografske podatke dodal Miha Naglič.

GREGORČIČ MILOŠ

Narodnoosvobodilno pesništvo na Žirovskem 1941–45. – 6, 1985, št. 9/10, 47. **436**
Biografske podatke dodala Marija Stanonik.

HLADNIK LEOPOLD

Narodnoosvobodilno pesništvo na Žirovskem 1941–45. – 6, 1985, št. 9/10, 57. **437**
Biografske podatke dodala Marija Stanonik.

JOBST ANTON

Križnar Franc: Žirovski rojak in slovenski skladatelj Anton Jobst in njegove orgelske skladbe. – 10, 1989, št. 15, 141–146. **438**

Naglič Miha: Anton Jobst (1894–1981). In memoriam. – [2], 1981, št. 3, 19. **439**

Novak Vladimir: Antonu Jobstu v slovo. – [2], 1981, št. 3, 21. **440**

Žakelj Anton: Antonu Jobstu v slovo. – [2], 1981, št. 3, 20–21. **441**

KAVČIČ ERNEST

– **Pavlovec Andrej:** O slikarju Ernestu Kavčiču. – 6, 1985, št. 9/10, 139. **442**
(iz razstavnega kataloga k prvi samostojni razstavi od 24. 4. do 4. 5. 1986 v Žireh) DPD Svoboda Žiri ob 30-letnici (1955–1985).

KAVČIČ JAKOB

Dr. Ivan Tavčar. Dr. Jakob Kavčič. – 6, 1985, št. 9/10, 149–151. **443**
Poslovilni zapis ob smrti Ivana Tavčarja in Jakoba Kavčiča, objavljen v Slovenskem pravniku 1923. – Anonimni avtor.

Polec Janko: O Jakobu Kavčiču. – 6, 1985, št. 9/10, 148–149. **444**

KAVČIČ POLDE

Narodnoosvobodilno pesništvo na Žirovskem 1941–45. – 6, 1985, št. 9/10, 44. **445**
Biografske podatke dodala Marija Stanonik.

KOPAČ FRANC

Mala antologija žirovske poezije. – [1], 1980/81, št. 2, 34. **446**
Gradivo in biografske podatke zbral Miha Naglič.

KOPAČ FRANJO

K likovni prilogi. – [1], 1980/81, št. 2, 2. **447**
(po Stanetu Mikužu iz kataloga k avtorjevi retrospektivni razstavi, 1979).

KOSMAČ STANE

K likovni prilogi. – [2], 1981, št. 3, [75]. **448**
Biografske podatke dodal Miha Naglič.

KRŽIŠNIK TOMAŽ

K likovni prilogi. – [2], 1981, št. 3, [76]. **449**
Biografske podatke dodal Miha Naglič.

LENČEK JERNEJ

Stanonik Marija: Jernej Lenček, Slovenski romar in Žirovski svet. – 10, 1989, št. 15, 50–63. **450**

MERLAK VENCESLAV

Mala antologija žirovske poezije. – [1], 1980/81, št. 2, 34. **451**
Gradivo in biografske podatke zbral Miha Naglič.

MINATTI IVAN

Narodnoosvobodilno pesništvo na Žirovskem 1941–45. – 6, 1985, št. 9/10, 54. **452**
Biografske podatke dodala Marija Stanonik.

MLAKAR PETER

Mlakar Peter: Enostaven odgovor na težko vprašanje. – [2], 1981, št. 3, 60–62. **453**
Biografske podatke o avtorju dodal Miha Naglič, prav tam, 62.

MOHAR JANEZ

Narodnoosvobodilno pesništvo na Žirovskem 1941–45. – 6, 1985, št. 9/10, 53. **454**
Biografske podatke dodala Marija Stanonik.

NAGLIČ MARTIN

Mala antologija žirovske poezije. – [1], 1980/81, št. 2, 32. **455**
(biografski podatki po Francetu Kidriču iz Slovenskega biografskega leksikona II, Ljubljana 1933–1952).

NAGLIČ PETER

Mala antologija žirovske poezije. – [1], 1980/81, št. 2, 34. **456**
Gradivo in biografske podatke zbral Miha Naglič.

Narodnoosvobodilno pesništvo na Žirovskem 1941–45. – 6, 1985, št. 9/10, 43. **457**
Biografske podatke dodala Marija Stanonik.

NARTNIK ANTON

Mrovlje Janko: Ustanovitev Poljanske čete. – [4], 1983, št. 5/6, 214–224. **458**
Glej Kratki življenjepisi, prav tam, 222.

OBLAK ANTON

Mrovlje Janko: Ustanovitev Poljanske čete. – [4], 1983, št. 5/6, 214–224. **459**
Glej Kratki življenjepisi, prav tam, 223.

OBLAK PAVEL

Mrovlje Janko: Ustanovitev Poljanske čete. – [4], 1983, št. 5/6, 214–224. **460**
Glej Kratki življenjepisi, prav tam, 221–222.

OGOREVC BLAŽ

Ogorevc Blaž: Zima na socialističnem kmetijskem posestvu. – [4], 1983, št. 5/6, 135–153. **461**
Biografske podatke dodal Miha Naglič, prav tam, 153.

PAGON ANDREJ

Beseda o avtorju. – [1], 1980/81, št. 1, [35]. **462**
Uredniški pripis k pesmi Andreja Pagona – Ogareva 4. januar 1944 v Žireh, prav tam, [31].

Narodnoosvobodilno pesništvo na Žirovskem 1941–45. – 6, 1985, št. 9/10, 51. **463**
Biografske podatke dodala Marija Stanonik.

PEČNIK IVAN

Narodnoosvobodilno pesništvo na Žirovskem 1941–45. – 6, 1985, št. 9/10, 39. **464**
Biografske podatke dodala Marija Stanonik.

Zajec Alfonz: Ivan Pečnik (1900–1988). In memoriam. – 10, 1989, št. 15, 104–105. **465**

PETERNELJ JOŽE

K likovni prilogi. – [2], 1981, št. 3, [67]. **466**
Biografske podatke dodal Miha Naglič.

PETERNELJ KONRAD

K likovni prilogi. – [2], 1981, št. 3, [68]. **467**
Biografske podatke dodal Miha Naglič.

PIPAN JANEZ

Pipan Janez. – [4], 1983, št. 5/6, 178. **468**
Biografski zapis k likovni prilogi prispeval avtor.

PODOBNIK JOŽE

Mala antologija žirovske poezije. – [1], 1980/81, št. 2, 34. **469**
Gradivo in biografske podatke zbral Miha Naglič.

- PODOBNIK VINKO**
K likovni prilogi. – [2], 1981, št. 3, [69]. **470**
 Biografske podatke dodal Miha Naglič.
- POLJANŠEK VALENTIN**
Mala antologija žirovske poezije. – [1], 1980/81, št. 2, 33–34. **471**
 (biografski podatki po Emilu Cesarju iz Loških razgledov 9, 1962)
- Narodnoosvobodilno pesništvo na Žirovskem 1941–45.** – 6, 1985, št. 9/10, 41. **472**
 Biografske podatke dodala Marija Stanonik.
- POTOČNIK IVAN**
Potočnik Ivan: Požar in strašna povodenj (27. 9. 1926). – [2], 1981, št. 3, 45–50. **473**
 Biografske podatke o avtorju dodal Miha Naglič.
- PRIMOŽIČ JOŽE**
K likovni prilogi. – [2], 1981, št. 3, [70]. **474**
 Biografske podatke dodal Miha Naglič.
- PUKŠIČ JANEZ**
Janez Pukšič. – [4], 1983, št. 5/6, 132. **475**
 Biografske podatke k avtorjevim fotografijam dodal Miha Naglič.
- ROBNIK RUDOLF**
Mrovlje Janko: Ustanovitev Poljanske čete. – [4], 1983, št. 5/6, 214–224. **476**
 Glej Kratki življenjepisi, prav tam, 222–223.
- RUPERT MARTINA**
Narodnoosvobodilno pesništvo na Žirovskem 1941–45. – 6, 1985, št. 9/10, 45. **477**
 Biografske podatke dodala Marija Stanonik.
- SEDEJ JANEZ**
Kosmač Mirko: Janezu Sedeju v spomin. – 6, 1985, št. 9/10, 109–110. **478**
- Pavlovec Andrej:** Janez Sedej – slikar laik o svojem delu. – 6, 1985, št. 9/10, 107–108. **479**
- Sedej Ivan:** Janez Sedej. Poglavlje iz monografije. – 6, 1985, št. 9/10, 95–106. **480**
- SEDEJ MAKSIM**
Mikuž Stane: O Maksimu Sedeju. – [4], 1983, št. 5/6, 76–77. **481**
- Sedej Ivan:** Umetnik in smrt. [4], 1983, št. 5/6, 65–75. **482**
- Umetnik na robu. – 10, 1989, št. 15, 136–140. **483**
- SIMONČIČ VLASTJA**
Vlastja Simončič. – [4], 1983, št. 5/6, 158. **484**
 Biografski zapis k likovni prilogi.
- SUHODOLČAN LEOPOLD**
Kavčič Vladimir: Leopold Suhodolčan (1928–1980). – 10, 1989, št. 15, 33–34. **485**
Suhodolčan Leopold: Črte mojega življenja. – 10, 1989, št. 15, 29–31. **486**
 (iz: Otroci in knjiga 10, Maribor 1980)
- Šeško Anton:** Leopold Suhodolčan. – 10, 1989, št. 15, 32–33. **487**
- ŠKAPIN MIHAELA**
Narodnoosvobodilno pesništvo na Žirovskem 1941–45. – 6, 1985, št. 9/10, 49. **488**
 Biografske podatke dodala Marija Stanonik.
- TAVČAR IVAN**
Dr. Ivan Tavčar. Dr. Jakob Kavčič. – 6, 1985, št. 9/10, 149–151. **489**
 Poslovilni zapis ob smrti Ivana Tavčarja in Jakoba Kavčiča, objavljen v Slovenskem pravniku 1923. – Anonimni članek.
- TAVČAR JANEZ**
Mrovlje Janko: Ustanovitev Poljanske čete. – [4], 1983, št. 5/6, 214–224. **490**
 Glej Kratki življenjepisi, prav tam, 222.
- VRHUNEC OTO – BLAŽ OSTROVRHAR**
Pagon Andrej – Ogarev: Nekaj pojasnil k sestavku "Zgodovinsko ozadje nastanka pesmi" (4. januar 1944 v Žirih), objavljenem v Žirovskem občasniku. – [1], 1980/81, št. 2, 5–10. **491**
- ŽAKELJ ANTON**
Mala antologija žirovske poezije. – [1], 1980/81, št. 2, 34. **492**
 Gradivo in biografske podatke zbral Miha Naglič.
- ŽAKELJ ANTON – RODOLJUB LEDINSKI**
Mala antologija žirovske poezije. – [1], 1980/81, št. 2, 32–33. **493**
 (biografski podatki po Josipu Mamu iz Jezičnika 17, 1879)
- ŽAKELJ VIKTOR**
Viktor Žakelj – politik, ki ne juriša na ne-bo; raje gradi most od starega k novemu. – 11, 1990, št. 16, 57–66. **494**
 Intervju z Viktorjem Žakljem pripravil Miha Naglič.
- 931/999 Zgodovina**
Gaber Slavko: Francoska revolucija kot nekaj, kar si je treba prisvojiti. Misliti francosko revolucijo javno je politično dejanje. – 11, 1990, št. 16, 42–46. **495**
 Ob 200-letnici francoske revolucije.
- Logar Josip:** O francoski revoluciji. – 11, 1990, št. 16, 17–30. **496**
 (fotoponatis iz: Mentor, 1909/10, št. 10/12) Ob 200-letnici francoske revolucije.

Naglič Miha: V znamenju francoske revolucije (1789–1989). Je temeljni družbeni prevrat novega veka končno sklenjen. – 11, 1990, št. 16, 47–50. **497**
Ob 200-letnici francoske revolucije.

Pagon-Brglez Neda: Težave z množico. Ob Zihlerlovem besedilu "Smotri francoske revolucije v bojih slovenskih kmetov." – 11, 1990, št. 16, 40–42. **498**
Ob 200-letnici francoske revolucije.

Ziherl Boris: Smotri francoske revolucije v bojih slovenskih kmetov. – 11, 1990, št. 16, 31–39. – Podpis: Poljanec A. **499**
(fotoponatis iz: Sodobnost, 1939, št. 6) Ob 200-letnici francoske revolucije.

940 534 971.2 Druga svetovna vojna v Sloveniji

Bačnar Franc: Za las je manjkalo ... – [2], 1981, št. 3, 11–12. **500**
(iz: Glas Gorenjske 24. 10. 1943) Iz NOB avgusta 1943.

Govekar Vinko: Zgodovinsko ozadje nastanka pesmi. – [1], 1980/81, št. 1, [32–35]. **501**
(iz: Loški razgledi, 1968) K pesmi Andreja Pagona – Ogareva 4. januar 1944 v Žireh, prav tam, [34].

Izbrani dokumenti o narodnoosvobodilnem boju in nastajanju ljudske oblasti na Žirovskem jeseni 1943. – [2], 1981, št. 3, 99–112. **502**
Izbor pripravil Miha Naglič.

Izbrani dokumenti o narodnoosvobodilnem boju in nastajanju ljudske oblasti na Žirovskem leta 1944 (januar–maj). – [3], 1982, št. 4, 169–183. **503**
Dokumenti št. 11–št. 25. Izbor pripravil Miha Naglič.

Iz Žirov. – [2], 1981, št. 3, 12. **504**
(iz: Glas Gorenjske 30. 10. 1953) Ob 10-letnici osvoboditve Žirov.

Jereb Francka: Moji spomini na 23. oktober 1943. – 5, 1984, št. 7/8, 74–81. **505**

Kristan Ivan: "Opozorite partizane!" Ob 11-letnici osvoboditve Žirov. – [2], 1981, št. 3, 13–14. **506**
(iz: Ljubljanski dnevnik 23. 10. 1954) Odhod Nemcev iz Žirov.

Mrovlje Janko: Bil je Titov kurir. – 10, 1989, št. 15, 129–130. **507**
O partizanu Vinku Mahovnetu. S fotografskim gradivom in viri.

– XXXI. divizija na Žirovskem. – 8, 1987, št. 13, 125–135. **508**
S fotografskim gradivom in viri.

– Mladinska organizacija in SKOJ na Žirovskem med NOB. – 10, 1989, št. 15, 115–123. **509**
S fotografskim gradivom in literaturo.

– Padli prvoborci – štirje ali šest. – 5, 1984, št. 7/8, 65. **510**

Zgodovinska vprašanja. Pričevanja iz NOB. S pripisom uredništva.

– Prvi komandir in prvi politkomisar Žirovske čete. – [3], 1982, št. 4, 165–[168]. **511**
O Adolfu Kalanu – Mukiju. S fotografskim gradivom.

– Selitev se je sprevrgla v zločin. – [1], 1980/81, št. 2, 75–78. **512**
Začetki NOB, izseljevanje Žirovcev.

– Ustanovitev Poljanske čete. – [4], 1983, št. 5/6, 214–227. – Podpis: Janko Mrovlje – Marko. **513**

– Žirovci v XIV. diviziji. – 10, 1989, št. 15, 127–128. **514**
S fotografskim gradivom in viri.

– Žirovska četa I. Nastanek in razvoj. – 5, 1984, št. 7/8, 66–73. **515**
S fotografskim gradivom in viri.

– Žirovska četa II. Iz njene kronike. – 6, 1985, št. 9/10, 211–226. **516**
S fotografskim gradivom in viri.

– Žrtve zadnje sovražne ofenzive na Žirovskem. – 10, 1989, št. 15, 123–126. **517**
S fotografskim gradivom, viri in literaturo.

Pečnik Ivan: Iz vojnih časov. Odlomki iz žirovske župne kronike. – 6, 1985, št. 9/10, 193–199. **518**

Petelin Stanko: Boji za osvoboditev jugozahodne Gorenjske jeseni 1943. – 6, 1985, št. 9/10, 200–210. **519**
Z dodatki (zemljevid, literatura, uredniški pripisi).

– Osvobajanje Gorenjske. – [2], 1981, št. 3, 99–100. **520**
S fotografskim gradivom.

Peternelj Jože: Poslednji spopad z Nemci na Žirovskem. – 6, 1985, št. 9/10, 227–228. **521**

Program OF slovenskega naroda. – 8, 1987, št. 13, 3. **522**
Z opombami in uredniškim pripisom.

Zajc Pavel: Žirovski pionirji v NOB. – 5, 1984, št. 7/8, 82–93. – Podpis: Pavle Zajc. **523**
S fotografskim gradivom in viri.

949.712 Zgodovina Slovencev

Blaznik Pavle: Kolonizacija Poljanske doline. – 9, 1988, št. 14, 67–128. **524**
(fotoponatis iz: Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, 1938) S tabelami, zemljevidi.

Fabijan Ivan: Um die Jugoslavija. – 9, 1988, št. 14, 34–35. **525**
(iz: Duhovni pastir 35, 1918) Poročilo o knjigi Aleša Ušeničnika Um die Jugoslavija. Eine Apologie, Ljubljana 1918.

Gantar Pavel: Meje višjih pravic. – 9, 1988, št. 14, 48–50. **526**

Ob 70-letnici Jugoslavije.

Hribar Spomenka: Za Jugoslavijo! – 9, 1988, št. 14, 50–52. **527**

Ob 70-letnici Jugoslavije.

Kavčič Vladimir: Popravljanje države. – 9, 1988, št. 14, 52–56. **528**

Ob 70-letnici Jugoslavije.

Koblar Anton: Drobtnice iz furlanskih arhivov. – [2], 1981, št. 3, 137. **529**

(iz: Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko 1, 1891; 4, 1894)

– Loško gospostvo frizinških škofov. – 6, 1985, št. 9/10, 188–192. **530**

(iz: Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko 1, 1891)

Kos Franc: Loško gospostvo leta 1630. – [3], 1982, št. 4, 133–149. **531**

(iz: Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko, 1897)

– Žiri v srednjem veku. Doneski. – [4], 1983, št. 5/6, 199–205. **532**

(iz: Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja, Ljubljana 1894)

Kristan Ivan: Pravica do samoodločbe. – 9, 1988, št. 14, 57–60. **533**

Ob 70-letnici Jugoslavije.

Majniška deklaracija. – 9, 1988, št. 14, 15. **534**

(iz knjige: Janko Prunk, Slovenski narodni programi, Ljubljana 1986) Z izjavo podpisnikov (iz: Slovenec 15. 10. 1917).

Mantuani Josip: Ušeničnik Alexius Dr., Um die Jugoslavija. Eine Apologie, Laibach, 1918. – 9, 1988, št. 14, 33. **535**

(iz: Camiola, N. S., 9, 1918/19) Ocena.

Melik Anton: Um die Jugoslavija. Eine Apologie. Von Der Alexius Ušeničnik. – 9, 1988, št. 14, 33–34. **536**

(iz: Ljubljanski zvon 38, 1918) Ocena.

Nastran-Ule Mirjana: "Slovenski sindrom". – 9, 1988, št. 14, 60–62. **537**

Ob 70-letnici Jugoslavije.

Petrič R.: Dr. Janez Ev. Krek o ureditvi jugoslovanske države. – 10, 1989, št. 15, 7–9. **538**

(fotoponatis iz: Slovenec 5. 11. 1918)

Pintar Emil Milan: Dr. Aleš Ušeničnik – Apologija Jugoslavije kot neuslišan krik po pravici. – 9, 1988, št. 14, 46–52. **539**

Ob 70-letnici Jugoslavije.

Pirc Jožko: Slovensko narodnostno vprašanje in nastanek Jugoslavije. – 9, 1988, št. 14, 42–45. **540**

(iz knjige: Jožko Pirc, Aleš Ušeničnik in znamenja časov, Ljubljana 1986) Ob 70-letnici Jugoslavije.

Škrjaj Janez: Od Karantanije do SSKP (skupnega slovenskega kulturnega prostora). – 8, 1987, št. 13, 40–41. **541**

Tavčar Ivan: Jugoslovanska deklaracija in dr. H. Tuma. – 10, 1989, št. 15, 18–20. – Podpis: I. T. **542**

(fotoponatis iz: Naprej 7. 1. 1918) Polemika med Henrikom Tumo in Ivanom Tavčarjem. Glej tudi: Henrik Tuma, Odgovor, ŽO, prav tam, 20–21.

– Slovenci v Zagrebu. – 9, 1988, št. 14, 8–14. – Podpis: I. T. **543**

(iz: Slovenski narod 15, 1882)

Tuma Henrik: Jugoslovanska deklaracija. – 10, 1989, št. 15, 10–18. – Podpis: Dr. H. Tuma. **544**

(fotoponatis iz: Naprej 7. 9. 1918) Polemika med Henrikom Tumo in Ivanom Tavčarjem. Glej tudi: Ivan Tavčar, Jugoslovanska deklaracija in dr. H. Tuma, ŽO, prav tam, 18–20.

– Odgovor ljubljanskemu županu in nositelju narodno-napredne in svobodomiselne ideje drju. Ivanu Tavčarju. – 10, 1989, št. 15, 20–21. – Podpis: Dr. H. Tuma. **545**

(fotoponatis iz: Naprej 7. 1. 1918)

Um die Jugoslavija. – 9, 1988, št. 14, 34. **546**

Poročilo o knjigi Aleša Ušeničnika Um die Jugoslavija. Eine Apologie, Ljubljana 1918. (iz: Vrhbosna 32, 1918)

Ušeničnik Aleš: Za Jugoslavijo. Apologija. Prevedla Zvone in Marjana Škofič. – 9, 1988, št. 14, 16–32. **547**

(prevod publikacije Um die Jugoslavija. Eine Apologie, Ljubljana 1918)

Valvasor Janez Vajkard: Župnija Žiri/Pfarr Sayrach. – 8, 1987, št. 11/12, 7. **548**

(citat iz knjige: Janez Vajkard Valvasor, Slava vojvodine Kranjske, Ljubljana 1689)

Za Jugoslavijo. – Prevedel Zvone Škofič. – 9, 1988, št. 14, 33. **549**

(iz: Grazer Volksblatt 51, 1918, št. 431) Ocena knjige Aleša Ušeničnika Um die Jugoslavija. Eine Apologie, Ljubljana 1918. – Anonimni avtor.

Žakelj Viktor: Čuvajte mi Jugoslaviju! – 9, 1988, št. 14, 62–65. **550**

Ob 70-letnici Jugoslavije.

ŽIROVSKI OBČASNIK

(Urejeno kronološko)

Čemu občasnik? – [1], 1980/81, št. 1, [3]. **551**

Napoved nove revije.

Naglič Miha: Literarna sekcija DPD Svoboda Žiri. – [1], 1980/81, št. 1, [7–9]. **552**

Predstavitev ustanoviteljice ŽO.

Tribuna bralcev. – [1], 1980/81, št. 2, 3. **553**

Odziv na 1. št. ŽO.

- Mestni muzej Idrija.** – [1], 1980/81, št. 2, 3. – Podpis: Jurij Bavdaž. 554
Ob 1. št. ŽO.
- Pagon Andrej – Ogarev:** – [1], 1980/81, št. 2, 4. 555
Pismo uredništvu ŽO kot odziv na povabilo k sodelovanju.
- Dragi bralec . . .** – [1], 1980/81, št. 2, [priložen list]. 556
O finančnih zadevah ŽO.
- Uvodne besede.** – [2], 1981, št. 3, 3. 557
Urednikova predstavitev 3. št. ŽO.
- Stanonik Marija:** Žirovski občasnik. – [2], 1981, št. 3, 7. 558
Ocena prvih 2 št. ŽO s posebnim poudarkom na Žirovski krajevni bibliografiji Miha Nagliča. (iz: Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 1980)
- Beseda uredništva.** – [2], 1981, št. 3, 7–8. 559
O odmevu ŽO v javnosti in o finančnih zadevah.
- Horvat Jože:** Žirovski kulturni občasnik. – [3], 1982, št. 4, 7. 560
O 3. št. ŽO. (iz: Delo 12. 11. 1981)
- Naglič Miha:** Uvodne besede. – [3], 1982, št. 4, 3–4. 561
- Stružnik Lado:** Žirovski občasnik. – [3], 1982, št. 4, 7. 562
Predstavitev prvih 3 št. ŽO. (iz: Delo, 14. 1. 1982)
- Zadnikar Janez:** Žiri kot presenečenje. – [3], 1982, št. 4, 7–8. 563
O ŽO. (iz: Delo 6. 2. 1982)
- Uredniška tribuna.** – [3], 1982, št. 4, 8–9. 564
Finančna konstrukcija ŽO.
- Vabilo k naročilu na Žirovski občasnik.** – [3], 1982, št. 4, 9. 565
- Stružnik Lado:** Pestra vsebina ŽO znova preseneča. – [4], 1983, št. 5/6, 10. 566
O 4. št. ŽO. (iz: Delo 10. 6. 1982)
- Pohvaljena oblika ŽO.** Vizualne komunikacije – pohvale za maj in junij. – [4], 1983, št. 5/6, 10–11. 567
(iz: Delo 10. 8. 1982)
- Uredniška tribuna.** – [4], 1983, št. 5/6, 12–13. 568
- Redni in podporni naročniki na ŽO.** – [4], 1983, št. 5/6, 13. 569
- Vabilo k naročilu na Žirovski občasnik.** – [4], 1983, št. 5/6, 13. 570
- Naglič Miha:** O Žirovskem obcasniku. – 5, 1984, št. 7/8, 1. 571
O vsebinskih spremembah.
- Horvat Jože:** Žirovski obcasnik 5–6. – 5, 1984, št. 7/8, 113. 572
(iz: Delo 5. 5. 1983)
- Čistejši jezik v Žirovskem obcasniku.** – 5, 1984, št. 7/8, 113. 573
(iz: Kulturni poročevalec, 1983, št. 56)
- Horvat Jože:** Žirovski obcasnik 7–8. – 6, 1985, št. 9/10, 249. 574
(iz: Delo. Književni listi 25. 7. 1985)
- Predsedstvo krajevne konference SZDL Žiri.** – 6, 1985, št. 9/10, 249–250. 575
Dopis ZZB NOV SRS Krajevni odbor Žiri Predsedstvu krajevne konference SZDL Žiri o vsebini št. 7/8 ŽO.
- Mnenje uredniškega odbora ŽO o pismu KO ZZB NOV Žiri.** – 6, 1985, št. 9/10, 250. 576
Dopis uredniškega odbora ŽO krajevni konferenci SZDL Žiri.
- Seznam novih naročnikov na ŽO.** – 6, 1985, št. 9/10, 250–251. 577
- Avtorji v tej številki.** – 6, 1985, št. 9/10, 251–252. 578
- Vovko Andrej:** Žirovski zbornik (obcasnik] 9–10. – 8, 1987, št. 13, 152. 579
O vsebini št. 9/10 ŽO.
- Novi naročniki na ŽO.** – 8, 1987, št. 13, 156. 580
- Avtorji v tej številki ŽO.** – 8, 1987, št. 13, 156. 581
- Naglič Miha:** "Znamenja velikih sprememb in ŽO". – 8, 1987, št. 13, 1–2. 582
- (Jugo)slovenski razgledi iz sveta pod Blegošcem. – 9, 1988, št. 14, 1–5. 583
Uvodnik.
- Bajt Drago:** O Žirovskem obcasniku. – 9, 1988, št. 14, 197–198. 584
Poročilo o št. 12 in 13 ŽO in o pesniški zbirki Franca Kopača In hvaljeno nosi v sebi. (iz: Radio Ljubljana 27. 2. 1988, 29. 2. 1988)
- Vogel Milan:** Žirovski obcasnik 11/12, 13. – 9, 1988, št. 14, 198–199. 585
(iz: Delo. Književni listi 24. 3. 1988)
- Novi naročniki na ŽO.** – 9, 1988, št. 14, [215]. 586
- Avtorji v tej številki.** – 9, 1988, št. 14, [215]. 587
- Namesto uvodnika.** Nestrpno pričakovanje. – 10, 1989, št. 15, 4. 588
O vsebini 15. št. ŽO.
- Naglič Miha:** Stoletnice. – 11, 1990, št. 16, 2–3. 589
Urednikova predstavitev 16. št. ŽO.
- Beseda o avtorjih v tej številki.** – 11, 1990, št. 16, 139. 590
- Popravek in dopolnilo.** – 11, 1990, št. 16, 140. 591
Popravki iz besedila Janka Mrovljeta Mladinska organizacija in SKOJ na Žirovskem med NOB, objavljen v ŽO št. 15, 1989.

III. KAZALO LIKOVNIH PRISPEVKOV

[1], 1980/81, št. 1. – Likovna ureditev Tomaž Kržišnik in Helena Zorjan, naslovnico oblikoval Tomaž Kržišnik (Ledinica). Likovne priloge: Stane Kosmač, Tomaž Kržišnik, Ive Šubic. **592**

[1], 1980/81, št. 2. – Likovna ureditev Stane Kosmač, Tomaž Kržišnik, Helena Zorjan, ovitek Stane Kosmač. Likovne priloge: Franjo Kopač, Stane Kosmač, Tomaž Kržišnik, Jože Peternej; umetniške fotografije članov fotosekcije PD Žiri (Mirko Cankar, Sonja Poljanšek, Marjan Praprotnik, Franc Temelj); zgodovinski fotografski posnetki. **593**

[2], 1981, št. 3. – Likovna ureditev Tomaž Kržišnik, ovitek Tomaž Kržišnik. Likovne priloge: Milan Dolenc, Jakub Erol, Ivan Gluhododov, Marek Goebel, Stane Kosmač, Tomaž Kržišnik, Jože Peternej, Konrad Peternej, Vinko Podobnik, Jože Primožič; zgodovinski fotografski posnetki; posnetki s snemanja filma Andreja Mlakarja Pogine naj pes. **594**

[3], 1982, št. 4. – Likovna ureditev (oblikovanje naslovnice) Tomaž Kržišnik, avtor motiva v kvadratu Stane Kosmač. Likovno prilogo so prispevali člani fotosekcije PD Žiri (Mirko Cankar, Marjan Pišljari, Marjan Poljanšek, Marjan Praprotnik, Tanja Šubic, Franc Temelj) z mentorjem Vlastjo Simončičem, v drugem delu pa Stane Kosmač, Tomaž Kržišnik, Jože Plečnik, France Stele; zgodovinski fotografski posnetki. **595**

[4], 1983, št. 5/6. – Likovna ureditev Tomaž Kržišnik, ovitek Tomaž Kržišnik. Likovne priloge: Janez Pukšič (fotografije na vmesnih straneh med rubrikami), Ada Bar-Janša (fotografije k njenemu članku Stavbna dediščina in kultura Žirov), Franc Temelj (Aktualni pogled skozi kamero); Maksim Sedej, Zdenko Kalin, Vlastja Simončič, Janez Pukšič, Janez Bogataj, Janez Pipan in neznani stari fotografi (rubrika Sredica); Fani Peternej, Marjan Pišljari, Jože Šubic, Franc Temelj (rubrika Domoznanstvo); Tone Pintar (ilustracija žirovskega smučarskega čevlja). **596**

5, 1984, št. 7/8. – Likovna ureditev in oblikovanje naslovnice Stane Kosmač. Fotografije k posameznim člankom so prispevali Franc Temelj, Vlastja Simončič; dokumentarni fotografski posnetki iz NOB; skice spomenika padlim v 1. svetovni vojni Ivan Pengov, ilustracija Jožeta Peternej k odlomku iz njegove povesti Drenikov kot; zemljevid nekdanjega jezera v Žirovski kotlini (Jože Čar). **597**

6, 1985, št. 9/10. – Oblikovalec in vmesne strani med rubrikami Stane Kosmač. Fotografija na ovitku Franc Temelj. Dokumentarne fotografije k posameznim člankom so prispevali Janez Bogataj, Marjan Poljanšek, Vane Mole, Vlastja Simončič, Brigita Zemljarič, Stanislav Kavčič, Jože Filipič in Janko Jurca (slednji trije k članku Janka Mrovljeta Žirovska četa); plakat Tomaža Kržišnika k filmu Christophoros režiserja Andreja Mlakarja, fotografije iz filma; fotografije in skice o Račevskem jezeru (Andrej Mihevc). Likovna priloga vsebuje reprodukcije del Janeza Sedeja. **598**

8, 1987, št. 11/12. – Oblikovalec Stane Kosmač, fotografije na ovitku Franc Temelj. **599**

8, 1987, št. 13. – Oblikovalec in vmesne strani med rubrikami Stane Kosmač. Dokumentarne fotografije k posameznim člankom so prispevali Janez Bogataj, Marjan Poljanšek, Marjan Pišljari, Andrej Mihevc; k članku Janka Mrovljeta 31. divizija na Žirovskem partizanski fotografi Jože Filipič, Stanislav Kavčič, Matija Debeljak, Stanko Mlinar, Rado Jan; veliko je zgodovinskih in dokumentarnih posnetkov z neimenovanimi fotografi; likovna priloga vsebuje reprodukcijo Maksima Sedeja (Dobračevo pri Žireh), posnetek oltarja sv. Lenarta v cerkvi na Dobračevi, ki se pripisuje delavnici polhogradske družine Facijev, sliko alpskega smučarskega čevlja Alpine, posnetek Petronove hiše v Žireh št. 1 (last Pavle Kavčič) in plastiko sv. Mihaela nad portalom Petronove hiše, ki se pripisuje Tiniku Šubicu – fotografski posnetki so delo Janeza Bogataja. **600**

9, 1988, št. 14. – Oblikovalec številke in ovitka Stane Kosmač. Likovno prilogo je prispeval Tone Mlakar (krajinske fotografije z motivi iz Poljanske doline in okolice). V dodatku so risbe, ki sta jih po naročilu žirovskih mojstrov čevljarjev izdelala akademska slikarja Franjo Kopač in Maksim Sedej. **601**

10, 1989, št. 15. – Oblikovalec številke in ovitka Stane Kosmač. Dokumentarne zgodovinske fotografije k članku Janka Mrovljeta Mladinska organizacija in SKOJ na Žirovskem med NOB so prispevali Janko Jurca, Jože Filipič, Ivan Ribič, Debeljak (?), Stanko Mlinar, Slave Kavčič (?); veliko je gradiva neznanih fotografov. Likovno prilogo je prispeval Vinko Podobnik (perorisbe s tušem). Članku o prenovi Štalarjeve hiše je avtorica Beta Poljanšek dodala tudi likovno gradivo (iz diplomske naloge). **602**

11, 1990, št. 16. – Oblikovalec številke in ovitka Stane Kosmač. Zgodovinski in drugi dokumentarni posnetki k posameznim člankom. Likovna priloga vsebuje reprodukcije del Konrada Peternej. **603**

IV. OSEBNO KAZALO

Albreht Jože 115

Bačnar Franc 500

Bajt Drago 584

Bar-Janša Ada 149

Baš Angelos 5

Batistič Mirjan 414

Bavdaž Jurij 57, 208, 554

Bebler Aleš 278

Benedik Dragotin 365

Benedik Pavla 226, 424

Beović Anton 145

Bernik Karel 366, 367, 368, 369

Bezeg Karel 370

Blatnik Andrej 218

Blaznik Pavle 524

Blažič Terezija 279

Bleiweis Janez 280

Bogataj Janez 425, 596, 598, 600

Bogataj Jože 6

Bogataj Miha 7, 65

Boškovič Bogo 150

Božič Leopold 89, 90, 371, 426

Brank Rajko 125

Cankar Ivan 281, 282

Cankar Mirko 8, 593, 595

Cesar Emil 471

Cevc Emilijan 163, 209

Cevc Tone 162

Cigale Marija 47, 58, 427

Colnar Peter 99

Cuderman Vinko 41

Čar Jože 415

Čeplak Franc 91

Čeplak Mišo 141, 142, 143, 144, 145

Debeljak Matija 600, 602

Demšar Marinka 227, 428

Demšar Matej 228

Djurič Bojan 364

Dolenc Marjan 87, 429, 430

Dolenc Milan 431, 594

Dvoržák Max 155, 213

Eniko Tone 144, 146, 372

Erol Jakub 432, 594

Erznožnik Jure 11

Fabijan Ivan 525

Facij (družina) 600

Fajfar Tone 283

Feltrin Franci 59

Ferbežar Ina 135

Ferjančič Jakob 373

Filipič Jože 598, 600, 602

Filipič-Pečelin Ida 128

Finžgar Fran Saleški 284

Fister Peter 151, 152

Flander Bogo 285

Florijana 229

Fortuna Julka 230

Gaber Slavko 495

Galičič Franc 433

Gantar I . . . (?) 26

Gantar Pavel 153, 526

Gložančev Alenka 203

Gluhodedov Ivan 434, 594

Goebel Marek 435, 594

Govekar Vinko 501

Grabeljšek Karel 286

Gregorčič Miloš 231, 436

Grošelj Drago 12, 194

Hicinger Peter 374

Hladnik Leopold 232, 437

Horvat Jože 560, 572, 574

Hribar Spomenka 48, 56, 60, 274, 287, 527

Hribernik Edvard 92

Hribernik Rudolf – Svarun 288, 289

Hudeček Jože 169

Ilešič Svetozar 416

Jan Rado 13, 14, 73, 600

Jereb Franc 88

Jereb Francka 505

Jobst Anton 189, 190, 191, 192, 193, 438, 439, 440, 441

Jurca Janko 598, 602

Justin Vital 15

Južnič Karel 101

Kalan Adolf 511

Kalin Zdenko 596

Kavčič Andrej 158

Kavčič Ernest 176, 442

Kavčič Ivica 102

Kavčič Jakob 72, 443, 444

Kavčič Johan 375

Kavčič Marko 16

Kavčič Polde 233, 445

Kavčič Slave (?) 602

Kavčič Stanislav 598, 600, 602

Kavčič Vladimir 290, 291, 292, 293, 294, 295, 485, 528

Kemr Andrej 159

Kermavner Dušan 61
 Kidrič France 455
 Kmecl Matjaž 17, 296
 Koblar Anton 529, 530
 Kolenc Lojze 575
 Konec Darina 275, 276, 277, 297, 298
 Kopač Franc 168, 202, 218, 225, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 446, 584
 Kopač Franjo 185, 447, 593, 601
 Kopač Milan 66
 Kos Franc 531, 532
 Kosmač Ciril 412
 Kosmač Mirko 478
 Kosmač Stane 448, 592, 593, 594, 595, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603
 Kosovel Srečko 75, 241
 Košir Tomaž 144
 Kovačič Lojze 299, 300
 Kozak Juš 301
 Kozinc Željko 74, 195, 200, 201
 Krapš Josip 94
 Kreft Bratko 224
 Kregar Angi 25
 Krek Janez Evangelist 538
 Kristan Ivan 506, 533
 Križnar Franc 191
 Kržišnik Tomaž 76, 159, 168, 211, 449, 592, 593, 594, 595, 596, 598
 Kržišnik Zoran 170
 Kujundžič Blaž 62

 Lapajne Magda 242
 Lenček Jernej 417, 450
 Leskovec Anton 302
 Leskovec Karel 303, 304, 305, 306
 Levičnik Jožef 418
 Licul Miljenko 159
 Logar Josip 496
 Loštrk Ančka 18
 Lotrič Snežna 77
 Louÿs Pierre 217

 Madžarevič Branko 217
 Magajna Bogomir 307
 Magajna Matej 126
 Mahovne Vinko 50
 Malavašič Ivan 243
 Mantuani Josip 535
 Marn Josip 493
 Mazzini Miha 308
 Melik Anton 536
 Merlak Venceslav 244, 245, 451
 Meško Ksaver 309
 Mežnarič Silva 49
 Mihevc Andrej 419, 420, 600
 Mikuš Stane 171, 172, 481
 Minatti Ivan 246, 452,
 Mlakar Andrej 196, 197, 198, 199
 Mlakar Dušan 95
 Mlakar Peter 42, 43, 44, 453
 Mlakar Tone 19, 601
 Mlinar Anica 376,
 Mlinar Anton 45
 Mlinar Branko 139, 154, 376, 421
 Mlinar Jože 20
 Mlinar Stanko 600, 602
 Mlinar Zdravko 50, 51, 52, 53
 Mohar Janez 247, 454
 Mohorič Slavko 129
 Mohorčič M. . . (?) 26
 Mole Vane 598
 More Franci 21
 Mrovlje Janko 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 591
 Munih-Petrič Joži 310

 Naglič Martin 248, 455
 Naglič Miha 2, 3, 22, 23, 26, 78, 79, 80, 81, 93, 103, 104, 105, 106, 107, 112, 134, 155, 173, 174, 192, 198, 199, 200, 249, 377, 381, 494, 497, 502, 503, 552, 561, 571, 582, 583, 589
 Naglič Miran 130, 131, 132
 Naglič Peter 250, 251, 252, 378, 456, 457
 Nartnik Anton 458
 Nastran-Ule Mirjana 537
 Nešović Branimir 108
 Novak Vladimir 24, 440

 Oblak Anton 147, 459
 Oblak Janez 253
 Oblak Pavel 460
 Ogorevc Blaž 254, 461
 Ostrovihar Blaž, gl. Vrhunec Oto – Blaž Ostrovihar

 Pagon Andrej 212, 220, 255, 256, 462, 463, 555
 Pagon-Brglez Neda 498
 Pavlovec Andrej 175, 176
 Pečelin Matevž 312, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 423
 Pečnik Ivan 257, 392, 393, 464, 465, 518
 Pengov Ivan 597
 Pensa Dušan 112
 Perko Pavel 313, 314, 315, 381, 394
 Petelin Stanko 519, 520
 Peternelj Fani 596
 Peternelj Jože 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 466, 521, 593, 594, 597
 Peternelj Konrad 1, 169, 170, 178, 467, 594, 603
 Petkovšek Jože 165
 Petrovič Borut-Vernikov 201
 Petrič R. . . 538
 Pintar Boris 204, 207, 323
 Pintar Emil Milan 67, 539
 Pintar Franc 100
 Pintar Tone 596
 Pipan Janez 468, 596
 Pirc Jožko 540
 Pirnat Makso 324

Pišljar Marjan 595, 596, 600
 Plečnik Jože 155, 166, 213, 595
 Plestenjak Ivan 325
 Podobnik Jože 258, 259, 469
 Podobnik Nejko 27, 28
 Podobnik Vinko 29, 470, 594, 602
 Polec Janko 444
 Poljanšek Alojzij 25
 Poljanšek Beta 160, 602
 Poljanšek Marjan 595, 598, 600
 Poljanšek Milan 412
 Poljanšek Slobodan 82, 96
 Poljanšek Sonja 593
 Poljanšek Valentin 260, 261, 262, 381, 395, 396, 471, 472
 Potočnik Ivan 30, 133, 206, 397, 398, 399, 400, 401, 473
 Praprotnik Marjan 402, 593, 595
 Pregelj Ivan 326
 Prijatelj Ivo 111, 112
 Primožič Franjo 380
 Primožič Janez 68
 Primožič Jože 474, 594
 Prunk Janko 534
 Pukšič Janez 475, 596
 Pustovrh Igor 263

 Ravnikar Janez 31
 Regent Ivan 32
 Rejc Izidor 63, 264
 Reven Ivan 327, 403, 404, 405, 406
 Ribič Ivan 602
 Rink Zdravko 407
 Robnik Rudolf 476
 Rotar Cveta 205
 Rupert Martina 265, 477
 Rus Josip 214

 Sattner Hugolin 193
 Sedej Ivan 161, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 187
 Sedej Janez 175, 177, 478, 479, 480, 598
 Sedej Maksim 171, 174, 180, 182, 183, 185, 210, 481, 482, 483, 596, 600, 601
 Selak Brane 142
 Simončič Vlastja 69, 113, 114, 328, 329, 484, 595, 596, 597, 598
 Sočan Lojze 429
 Stanonik Marija 4, 33, 97, 98, 133, 156, 162, 163, 184, 185, 215, 221, 222, 223, 330, 331, 558
 Stanonik Tončka 83, 206, 207, 332, 333, 334
 Stele France 164, 595
 Stegnar Peter 116
 Stenovc Ivan 25
 Stranetzky Kajetan 387, 422, 423
 Stružnik Lado 117, 562, 566
 Suhodolčan Leopold 336, 337, 338, 485, 486, 487
 Svetina Tone 339, 340, 341, 342, 343

 Šemrl Filip 118
 Šeško Anton 487

 Škapin Mihaela 266, 488
 Škofic Petra 84
 Škofič Marjana 547
 Škofič Zvone 547, 549
 Škrlič Janez 85, 86, 119, 120, 121, 165, 541
 Štiglic Lado 224
 Štih Bojan 70
 Šubic Ive 592
 Šubic Jože 596
 Šubic Tanja 595
 Šubic Tinik 600
 Šumenjak Ančka 267
 Šumi Nace 157
 Šumrada Vinko 268
 Šventner Ivo 110, 122

 Tavčar Ivan 324, 344, 345, 346, 347, 489, 542, 543
 Tavčar Janez 490
 Tavčar Zora 348
 Temelj Franc 349, 375, 409, 410, 593, 595, 596, 597, 598, 599
 Tomc Gregor 54
 Torkar Igor 350
 Tratnik Valentin 351, 352
 Tuma Henrik 544, 545, 546

 Ušeničnik Aleš 535, 536, 539, 540, 546, 547, 549

 Valvasor Janez Vajkard 548
 Velikonja Peter 55
 Vidic Jože 353, 354, 355
 Vidmar Josip 411
 Vogel Milan 585
 Vošnjak Mitja 356
 Vovko Andrej 579
 Vrhunec Oto – Blaž Ostrovrhar 311, 491

 Zadnikar Janez 563
 Zadravec Jože 413
 Zajc Pavel 430, 523
 Zajc Srečo 127, 225, 269
 Zajec Alfonz 34, 35, 167, 465
 Zakonjšek Rado 357
 Zemljarič Brigita 598
 Zihl Boris 499
 Zoran Ivan 225
 Zorjan Helena 592, 593
 Zupan Lojze 358, 359, 360, 361, 362, 363

 Žakelj Anton 270, 271, 441, 492
 Žakelj Anton – Rodoljub Ledinski 272, 273, 493
 Žakelj Helena 36
 Žakelj Janko 188
 Žakelj Stanko 46
 Žakelj Viki 37, 38
 Žakelj Viktor 39, 40, 64, 71, 186, 494, 550
 Župančič Oton 216

KAZALO VSEBINE

UVODNE BESEDE

Miha Naglič: Deset (oziroma petinštirideset) let pozneje	1
Viktor Žakelj: Osamosvojitev je nujna	5

ŽRTVE VOJNE

Alfonz Zajec: Vse žrtve druge svetovne vojne med Žirovci	9
Spomenka Hribar: Zgodovina in smrt	31

DOMOZNANSTVO

Marija Stanonik: O nabiralništvu na Žirovskem	35
Anže: Franc Ferdinand in Tone Možina	73

LEPOSLOVJE

PROZA

Viktorijan Demšar: Ubežnik	85
Viktorijan Demšar: Nekdaj na počitnice in s počitnic	87
Vlastja: Slovenska usoda	89
Jože Peternelj: Dve materi v črnem	97
Ivan Reven: Nekaj smešnih	101
Matevž Pečelin: Bezgova pravica	105
Franc Temelj: Buldožer	109
Milena Miklavčič: Nekaj malega o dudi, steklenički in hudobni vili	110

POEZIJA

Breda Kavčič-Dolenc: Pesmi	115
Tončka Stanonik: Pesmi	117
Irena Tratnik: Zeleno, ki te ljubim, zeleno!	118
Franc Kopač: Spevovodi	120

IZ NAŠE DOLINE

Ivan Tavčar: Poljanska idila	123
Anton Peternel-Igor: Vstaja na Poljanskem	125
Dušica Jurman: Kamena doba atomskega časa	148

LIKOVNA PRILOGA – IVE ŠUBIC

Ivan Sedej: Problemski okviri zgodnjih del Iveta Šubica	160
--	-----

ODMEVI

Ivan Reven: 40 let Planinskega društva Žiri	169
Gallusova plaketa Vikiju Žaklju	172
Kulturni utrinki	174

PREJELI SMO

Anonimno pismo Spomenki Hribar in njen odgovor	175
---	-----

BIBLIOGRAFIJA

Tončka Stanonik: Bibliografsko kazalo Žirovskega občasnika (1980-1990)	179
---	-----

AVTORJI V TEJ ŠTEVILKI

ANŽE, žirovski rojak, ki živi v Ameriki in je želel ostati anonimen.

VIKTORIJAN DEMŠAR, dekan v pokoju, protagonist raziskovanja življenja in dela Petra Pavla Glavarja, rojen v Žireh (1904), živi v Komendi.

Mag. SPOMENKA HRIBAR, profesorica filozofije in sociologije, vodja poslanskega kluba Slovenske demokratične zveze (SDZ) v Skupščini RS, pobudnica narodne sprave med Slovenci, po rodu Žirovka, živi v Tomišlju.

DUŠICA JURMAN, profesorica francoščine in italijanščine, direktorica DO za obveščanje v Škofji Loki, v okviru katere deluje Radio Žiri, rojena v Vipavi, živel v Ljubljani in zdaj v Škofji Loki.

BREDA KAVČIČ-DOLENC, učiteljica slovenskega jezika, uči v Škofji Loki, doma iz Šentjošta, živi v Žireh.

FRANC KOPAČ, pesnik, zaposlen v podjetju Kladivar kot tehnolog, živi na Dobračevi.

STANE KOSMAČ, akademski slikar, učitelj likovnega pouka na osnovni šoli v Žireh, živi v Stari vasi.

MILENA MIKLAVČIČ, maturirala na gimnaziji, zaposlena v Ljubljanski banki, piše besedila za otroke in jih objavlja na Radiu Žiri, živi v Stari vasi.

MIHA NAGLIČ, profesor filozofije in sociologije, samostojni kulturni delavec-publicist, živi v Stari vasi.

MATEVŽ PEČELIN, kovinar, zaposlen v tovarni Kladivar, živi v Stari vasi.

ANTON PETERNEL – IGOR, politični aktivist in gospodarstvenik v pokoju, bil partizan in ljudski poslanec, doma iz Delnic v Poljanski dolini, živi v Ljubljani.

JOŽE PETERNELJ, slikar in pisatelj, živi na Dobračevi.

IVAN REVEN, čevljar v pokoju, pisec domoznanskih prispevkov, živi v Stari vasi.

Dr. IVAN SEDEJ, etnolog in umetnostni zgodovinar, likovni kritik, ravnatelj Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani.

Mag. Marija Stanonik, slavistka in etnologinja, višja raziskovalna sodelavka Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU, doma z Dobračeve, živi v Ljubljani.

TONČKA STANONIK, profesorica slovenskega jezika, lektorica Enciklopedije Slovenije, doma iz Nove vasi, živi v Ljubljani.

FRANC TEMELJ, elektrotehnik, zaposlen v Kladivarju, živi na Dobračevi.

IRENA TRATNIK, piše pesmi, zaposlena v Kladivarju, doma iz Muljave, živi v Gorenji vasi.

VLASTJA (= Vlastja Simončič), mednarodni mojster fotografije, živi v Ljubljani in Gorenji vasi.

ALFONZ ZAJEC, čevljarški tehnik, zaposlen v Alpini, živi na Dobračevi.

Mag. VIKTOR ŽAKELJ, učitelj, pravnik, ekonomist in politik, predsednik Socialistične stranke Slovenije (SSS), poslanec v Skupščini RS, doma na Dobračevi.

IMPRESUM

ŽIROVSKI OBČASNIK (1980-1990)

Revija za vsa vprašanja na Žirovskem, letnik XI, številka 17

Ustanovitelja in izdajatelja

Krajevna skupnost Žiri

DPD Svoboda Žiri-Literarna sekcija

Revija izhaja občasno ob stalni denarni podpori Krajevnne skupnosti Žiri, Občine Škofja Loka in nekaterih podjetij.

Glavni pokrovitelj

Alpina Žiri

Natis te številke je ob svoji 30-letnici podprla tudi

Etiketa Žiri

Svet Žirovskega občasnika

Jože Bogataj, Janez Jan, Milan Kopač, Anton Oblak, Nejko Podobnik, Slobodan Poljanšek, Janko Smole (delegacija širše družbene skupnosti); Mišo Čeplak, Tone Eniko, Tomaž Kržišnik, dr. Zdravko Mlinar, Miha Naglič, Jože Peternelj, Vlastja Simončič (delegacija sodelavcev)

Predsednik sveta ŽO

dr. Zdravko Mlinar

Uredniški odbor

Mišo Čeplak, Tone Eniko, Franc Kopač, Stane Kosmač, Tomaž Kržišnik, Miha Naglič, Nace Naglič, Franc Temelj, Helena Zorjan

Glavni in odgovorni urednik

Miha Naglič

Oblikovalec

Stane Kosmač

Lektorica

Tončka Stanonik

Stalni sodelavci

dr. Karel Bernik, Janez Bogataj, Pavel Gantar, Spomenka Hribar, dr. Zdravko Mlinar, Janko Mrovlje, Matevž Pečelin, Jože Peternelj, Emil Milan Pintar, Ivan Reven, dr. Ivan Sedej, Vlastja Simončič, Marija Stanonik, Tončka Stanonik, Alfonz Zajec, Viktor Žakelj

Naslov uredništva

Žirovski občasnik

64226 Žiri, p.p. 11

Cena

150 din

Naročnina za leto 1990

150 din (2. obrok)

Podporna naročnina za leto 1990

200 din ali več (2. obrok)

Žiro račun

Pegaz p.o.

50104-603-52737

z oznako: za ŽO

Naklada

800 izvodov

Tisk

TDS SKD Pegaz p.o., Pržanjska 10 b, 61117 Ljubljana

Po mnenju Republiškega komiteja za informiranje SRS št. 421-1/72 z dne 26.1.1981 šteje ŽO med proizvode, za katere se ne plačuje temeljni davek od prometa proizvodov.

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji sami. Rokopisov ne vračamo. Redakcija te številke zaključena v začetku novembra 1990.

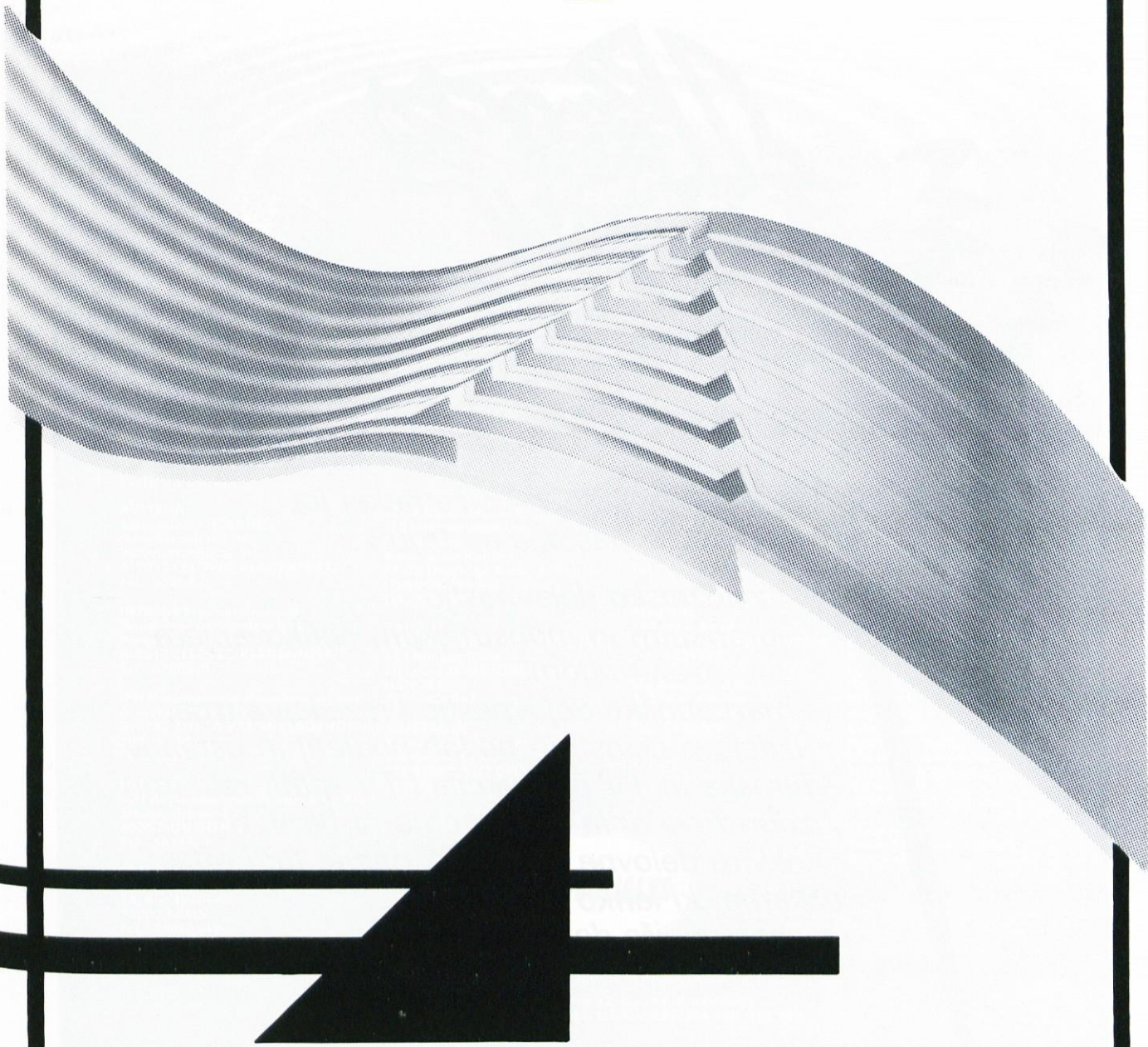
Zahvala uredništva

Uredništvo se zahvaljuje naročnikom, žirovskim rojakom in prijateljem Žirov, ki so ob plačilu prejšnje (16.) številke skoraj vsi nakazali več kot zahtevanih 70 dinarjev. Še posebej pa se je izkazal Marko Kosmač, žirovski rojak iz Žirja, odvetnik v Sežani, ki je nakazal kar tisoč din!

Vsem najlepša hvala!

alpina®

ALPINA TOVARNA OBUTVE
p.o. ŽIRI, Strojarska 2
64226 ŽIRI

**TRAJNA DELOVNA SKUPNOST
SAMOSTOJNIH
KULTURNIH DELAVCEV
PEGAZ p.o.**

*Pržanjska 10 B,
61117 LJUBLJANA
(tel. 061 555-459)*

® PEGAZ p.o.

*TDS SKD PEGAZ že nekaj let
uspešno nastopa na trgu z:*

- založniško dejavnostjo*
- grafičnim in industrijskim oblikovanjem
ter inženiringom*
- marketinško dejavnostjo (raziskave trga,
izdelava celostnih podob podjetij in ustanov...)*
- filmska in TV produkcija (TV spoti, reklamni,
izobraževalni in dokumentarni filmi)*
- v okviru delovne skupnosti deluje tudi offset
tiskarna, ki lahko prevzame
najzahtevnejša dela te vrste*

MNOGO MAJHNIH A ODLIČNO OPRAVLJENIH NALOG NAS DELA VELIKE

Les, lesni izdelki in furnirji • Pohištvo • Stanovanjska in dekorativna oprema • Montažne hiše in bivalne prikolice • Gradbeni in instalacijski material • Pisarniška in računalniška oprema • Celuloza in papir
Kemični izdelki in plastika • Farmacevtski preparati in kozmetika • Medicinski material in oprema • Tekstil in usnje • Izdelki za šport in prosti čas • Akustika in bela tehnika
Avtomobili • Strojna oprema • Inženiring

Podjetja v tujini:

AVSTRIJA
Slovenijales HOLDING
Gesellschaft m.b.H.
Paradaisergasse 9/I.
A-9013 CELOVEC/KLAGENFURT/
Tel.: 55804-0

**INTRADE Produktions-und
Handelsgesellschaft m.b.H.**
Paradaisergasse 9/II.
A-9013 CELOVEC/KLAGENFURT/
Tel.: 57088-0

**IPH Holzindustrie Möbelerzeugung
G.m.b.H. & Co. KG**
A-9133 ZITARA VAS/MIKLAUZHOF/
Sittersdorf 42
Tel.: 2525

NEMČIJA
SLH Aussenhandels-GmbH & Co KG
Schillerstrasse 7
8000 MÜNCHEN 2
Tel.: 55185-0

FRANCIJA
Slovenijales S.a.r.l.
24, Rue Feydeau
75002 PARIS
Tel.: 45080549

VELIKA BRITANIJA
SLT International Ltd.
Fourth Floor
Paramount House
71-75 Uxbridge Road, Ealing
LONDON W5 5SL
Tel.: 579-8399

KANADA
U.C.F. International Trading INC.
601 Stinson Road
St. Laurent, MONTREAL, QUEBEC
H4N 2E1
Tel.: 7486367

AVSTRALIJA
Euro International Pty, Ltd.
3 Dalmore Drive
SCORESBY, VICTORIA, 3179
Tel.: 7641900

ZDA
SK Products Corporation
125 Entin Road
CLIFTON, NEW JERSEY 07014
Tel.: 9352310

**WOOD & FURNITURE
REPS. INC.**
125 Entin Road
CLIFTON, NEW JERSEY 07014
Tel.: 4731777

SLT America, INC.
2 Clinton Avenue
RYE, NEW YORK 10580
Tel.: 9672700

**ZDRUŽENI
ARABSKI EMIRATI**
SLT International Limited
POB 11 485
DUBAI
Tel.: 245845

Predstavništva v tujini:

ČEŠKOSLOVAŠKA / Praga
DANSKA / Kopenhagen
EGIPT / Kairo
ITALIJA / Trst
KITAJSKA / Peking
MADŽARSKA /
Budimpešta
NEMČIJA / Berlin
POLJSKA / Varšava
SOVJETSKA ZVEZA /
Moskva
VENEZUELA / Caracas

TAJSKA
Trade Promotion Office
Bangkok

SLOVENIJALES

SLOVENIJALES, Mednarodno podjetje za trgovino, inženiring
proizvodnjo, zastopanje in konsignacije

61001 Ljubljana, Titova 52, p.p. 94, Jugoslavija
telefon: 061/319 266, 326 961, telefax: 061/326 158, 324 749

ADRIA

ADRIA AIRWAYS

KUZMIČEVA 7, 61000 LJUBLJANA, JUGOSLAVIJA
TEL. (061) 313-366, TLX 31268 ADAIR YU SITA LJUCCJP
Fax: 061/323-356

velana

Za prijetno počutje v vašem domu
Ugoden nakup zaves vam nudi
Velanina industrijska prodajalna
na Šmartinski 52 v Ljubljani.

KGZ „Sora” ŽIRI

INTERTRADE

PODJETJE ZA MEDNARODNO TRGOVINO - INTERNATIONAL TRADE CORPORATION

MOSE PUJADEJEVA 29

61001 LJUBLJANA

ŽIRI

TRGOVINA, PROIZVODNJA
IN STORITVE, P. O.
Moše Pijadejeva 27
61000 LJUBLJANA, YUGOSLAVIA
Phone nat. (YU) (061) n. c. 321 445
Phone internat.: + 38 61 321 445
Telex: 31153 HERMES YU
Telefax: HERMES YU 38 61 324 554

GRADIS

LESNA INDUSTRIJA IN OBJEKTI p.o.

Kidričeva 56,
64220 ŠKOFJA LOKA

Tel.: (064) 632-181

- IZVAJAMO VSE VRSTE GRADENJ
- PO VEDNO KONKURENČNIH CENAH VEDNO NUDIMO
- STROJNE GRADBENE USLUGE
- NUDIMO KVALITETNE USLUGE KLEPARJEV,
- VODOINSTALATERJEV, STAVBNIH KLJUČAVNIČARJEV
- PRODAJAMO GRADBENI MATERIAL
- IN SVETUJEMO V NAŠI TRGOVINI

SGP TEHNIK ŠKOFJA LOKA STARA CESTA 2

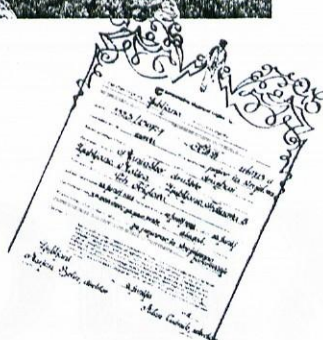
Koristite našo celotno ponudbo, materiali so vgrajeni brez davkov!

Za opravljeno delo zagotovljena garancija!

Obiščite nas ali pokličite na telefon 064 620-371.

Dobili boste informacije o naših uslugah in nasvete za vaše probleme pri gradnji.

*NIČ NI TAKO VISOKO,
DA NE BI POTREBOVALO ZAVAROVANJA*

Zavarovali smo najvišjo in najbolj izpostavljeno nepremičnino v Sloveniji. Zavarujemo pa tudi vse ostale premočnine in nepremičnine, ne glede na to kje stojijo ali se premikajo.

zavarovalna skupnost triglav

KER ŽIVLENJE POTREBUJE VARNOST

PRODAJNI PROGRAM

- okna TERMOTON in JELOBOR SU
- polkna. rolete, žaluzije
- notranja, vhodna in garažna vs vrata
- montažne stanovanjske in počitniške hiše
- montažnep pregradne stene
- stenske in stropne obloge
- vrtne garniture
- dopolnilni program

JELOVICA

Lesna industrija 64220 ŠKOFJA LOKA, Kidričeva 58,
tel.: 064/631-241, telex: 34579 yu lijet, telefax: 064/632-261

PRODAJNA MESTA

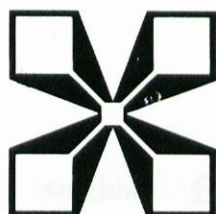
Škofja Loka, Murska Sobota, Celje, Nova Gorica,
Novo Mesto, Izola, Pula, Crikvenica, Zadar, Šibenik, Split,
Zagreb, Čakovec, Nova Gradiška, Osijek, Banja Luka,
Tuzla, Sarajevo, Čapljina, Zrenjanin, Stara Pazova, Beograd,
Valjevo, Titovo Užice, Zaječar, Kragujevac, Požarevac,
Trstenik, Novi Pazar, Niš, Vranje, Priština, Peč, Dečane, Skopje

VIBRO

Tovarna elementov in sistemov avtomatizacije strege, p.o.

64226 ŽIRI, Novovaška c. 147
Telefon: Nat. (YU) (064) 69-233
Int. - 386469233
Telefax: Nat. (YU) (064) 69-679
Int. - 3864696679
Telegram: Vibro Žiri

POLIX
ŽIRI

AVT
ELECTRONIC

SERVIS AUDIO, VIDEO IN TV APARATOV
VIKO OBLAK
Podlubnik 277, 64220 Škofja Loka, Tel.: (064) 622 321

LOKA KAVA

okus in aroma vaših želja

okus in aroma vaših želja

okus in aroma vaših želja

DOBER NAKUP JE PRI "LOKI" NAKUP

mladinska knjiga ljubljana

Ljubljana
TOE KRANJ

Priporočamo obisk in nakup v naših trgovinah v Medvodah in Kranju ter v dobro založenih bencinskih servisih po vsej Gorenjski!

Nakup večjih količin nafte in naftnih derivatov vam priporočamo v skladiščih v Medvodah, tel. 061 / 611-341!

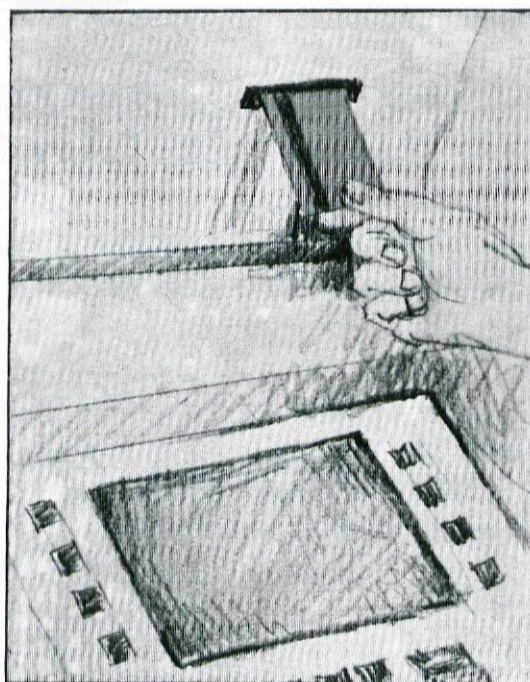
SREČNO VOŽNJO!

Z BANČNO KARTICO DO GOTOVINE

V Ljubljanski banki – Gorenjski banki d.d., Kranj, so
bančni avtomati nameščeni:

- * Kranj,
cesta JLA 1 – notranji
- * Kranj,
Globus, Koroška cesta 2
- * Jesenice,
cesta Maršala Tita 8
- * Škofja Loka,
Titov trg 3a
- * Tržič,
Trg svobode 1
- * Radovljica,
Cankarjevo naselje 84

Z bančnim avtomatom, lahko
poslujete tudi v drugih krajih po
Sloveniji.

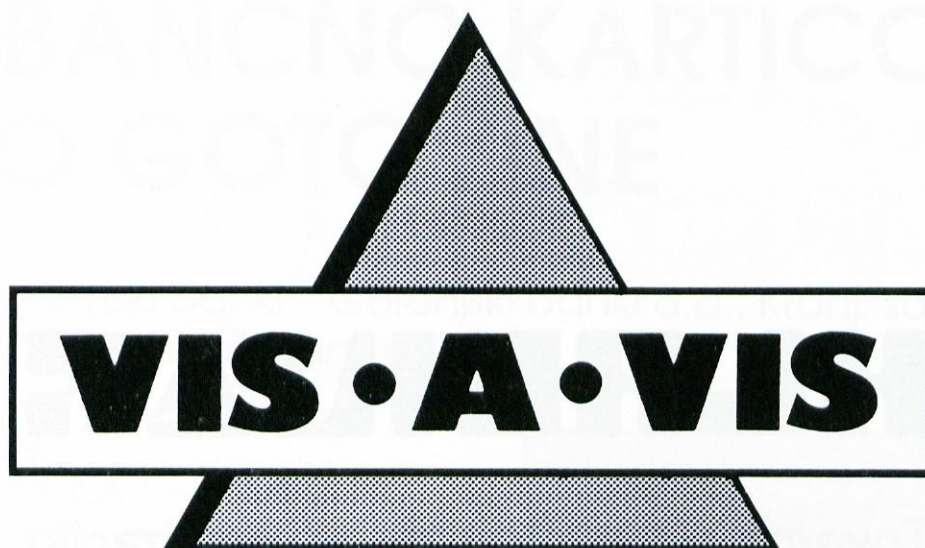
24 UR NA DAN,
TUDI OB SOBOTAH IN NEDELJAH

ljublanska banka

KLADIMAR

Tovarna elementov za avtomatizacijo

Delovna organizacija za ekonomska, organizacijska in
tehnološka razvojna področja

61000 Ljubljana-Bežigrad, Linhartova 13,
telefon: 061 / 329-041 int. 213, 310

M A R M O R H O T A V L J E . s . r . o .

PROIZVODNI PROGRAM: TANKE MARMORNE PLOŠČICE, KUHINJSKI IN KOPALNIŠKI PULTI IZ NARAVNEGA KAMNA, KAMINI, MIZE, STOPNICE IN OKENSKÉ POLICE, BALKONSKÉ OBROBE, NOTRANJE IN ZUNANJE STENSKÉ OBLOGE, TLAKI, FASADNE PLOŠČE IZ NARAVNEGA KAMNA IN PENOBETONA, FONTANE, DRUGI IZDELKI PO NAROCILU

Informacije: Marmor Hotavlje, industrija naravnega kamna, 64224 Gornja vas, telefon: 064/68 210.
Telefax: 064/68 095, Telex: 34660 MARHO YU

etiketa

Podjetje Etiketa je bilo ustanovljeno

leta 1960 pod imenom

TRAKOTKALNICA Žiri.

Od leta 1965 pa posluje

pod imenom ETIKETA.

V letu 1990 podjetje z 225 zaposlenimi

praznuje 30-letnico.

Etipres

Etipres program

Na tkanini podobe,
ki niso vtkanе.
So kot narisane
kot fotografija...domisljija...

ETIPRESOR 590

Stroj za prenos termolepilnih etipres etiket

Proizvajalec Etiketa Žiri

Tiskane tekstilne etikete

Samolepne etikete

Kartonske etikete

PROIZVODNI PROGRAM

Etipres program je skupno ime za strojno prenašanje motivov s temperaturo na proizvode za potrebe tekstilne, obutvene industrije in galanterije. Etipres je primeren za obogatitev trikotažnih izdelkov, nogavic, perila, lahke konfekcije, pokrival, torb in obutve. Glede na material, na katerega se etipres prenaša, imamo razvitih več tipov etipresa, ki služijo kupcu za obveščanje, reklamiranje, označevanje izdelkov in jih tudi likovno obogatijo.

Tiskane tekstilne etikete se uporabljajo za tekstilno in obutveno industrijo. Tiskajo se lahko obojestransko ali enostransko na različne vrste materialov in ustrezajo mednarodnim standardom kvalitete. Na voljo je izdelava v kolutih, ki je tudi najbolj razširjena, več možnosti pa nudi tisk posamičnih etiket, tako kar zadeva materiale kot tudi izbiro barv.

Etitape je tekstilni trak za direkten tisk z barvo ali toplotno folijo, ki ga izdelujemo po dogovoru s kupcem v različnih dodelavah in dimenzijah.

Samolepilne etikete so namenjene vsem panogam industrije, tiskajo se na različne samolepilne materiale, dobavljajo posamično ali v kolutih in v več barvah. Na željo kupca se izrezujejo v različnih oblikah in velikostih, lahko pa vam izdelamo tudi etikete s črtno kodo kot samostojno etiketo ali vključeno v druga sporočila in reklame. Etikete v kolutih so primerne tudi za strojni dotisk.

Kartonske etikete se izdelujejo iz različnih vrst kartonov, posamično ali v kolutih v več barvah, posebej so prilagojene za dodatno avtomatsko izpolnjevanje podatkov, na željo kupca se luknjajo in izsekujejo v različnih oblikah in velikostih.

Emblemi dajo predvsem atraktiven izgled izdelkom v tekstilni industriji in galanteriji in so tiskani na filcu, umetnem usnju, različnih tkaninah in v kombinaciji z reliefnim tiskom.

Papirne etikete služijo najrazličnejšim namenom vseh panog industrije in se izdelujejo na vseh kvalitetah papirja v neomejenem številu barv.

etiketa

